

Svenska Linné-Sällskapets
Årsskrift

Årg. XI 1928

SVENSKA
LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG XI · 1928

U P P S A L A

1928

UPPSALA 1928

ALMQVIST & WIKSELS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING 1928

Till tioårsminnet av Svenska Linné-Sällskapets stiftande. Tal av ROB. E. FRIES vid högtidssammankomsten å Linnés Ham- marby den 22 maj 1927	1— 6 ✓
Linné och Stenbrohult. Av GOTTHARD VIRDESTAM	7— 40 ✓
Linnés tankar om grunden till ekonomin. Anmärkningar och förklaringar av G. DRAKE	41— 65 ✓
Linné och lungsoten. Av GUSTAF NEANDER	66— 71 ✓
Om Roland Martin och hans studieresa till Paris 1754—1756. Av OLOF HULT	72— 91 ✓
Linnæus och Vetenskapsakademiens stiftande. Av H. G. SÖDER- BAUM	92—100 ✓
Lars Roberg och Linné. Av RUTGER SERNANDER	101—116 ✓
Linnés almanacksuppsatser	117—146 ✓
Carl Gustaf Ekeberg, hans färder till Ostindien och Kina, natur- vetenskapliga intressen och förbindelser med Linné. Av CARL FORSSSTRAND	147—171 ✓
150-årsminnet av Linnés död	162—172
En minnesvård över Per Osbeck	173
Summary of contents	174—176

Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1927 . . .	177—178
Linnémuseet och Linnébiblioteket	178
Gåvor till sällskapets samlingar	178
Skattmästarens berättelse för år 1927	179—181
Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1928	183
Linnéträdgården 1927	184—185
Svenska Linné-Sällskapets styrelse	186
Svenska Linné-Sällskapets ledamöter	187—201

*Bidrag till 12:te årgången böra anmälas hos
och om möjligt insändas till undertecknad under
september månad 1928.*

CARL FORSSTRAND

*Redaktör av årsskriften
Adr. Saltsjö-Duvnäs.*

TILL TIOÅRS-MINNET AV SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STIFTANDE

Tal av ROB. E. FRIES vid högtidssammankomsten å Linnés Hammarby
den 22 maj 1927

DEN 23 MAJ 1917 (DET BLIR I MORGON 10 ÅR SEDAN DESS) samlades här på Hammarby ett litet sällskap om 10 personer, förenade av ett gemensamt intresse för Linnés minne. De voro, såsom av det av vår nuvarande sekreterare då uppsatta protokollet framgår, följande: från Stockholm professor Ernst Almquist, dr Carl Forsstrand, professor Robert Fries, hovtandläkaren dr Elof Förberg, docenten Olof Hult och överläkaren dr Ernst Hultgren; från Uppsala förste bibliotekarien J. M. Hulth, professorerna O. Juell, R. Sernander och T. Tullberg. Sedan denne sistnämnde, Hammarbystiftelsens inspektor, förevisat byggnader och samlingar, övergick man till att behandla det ärende, som fört de församlade hit på Linnés födelsedag.

Vid den sammankomst, som nu följde, utsågs professor Tullberg att fungera som ordförande. Dr Förberg uppläste en längre skrivelse, i dess helhet införd i det hållna protokollet, i vilken han framvisade de skäl, som förmått honom att taga initiativet till stiftandet av ett svenskt Linnésällskap, samt förslag till mål för ett dylikt sällskaps strävanden. »I korthet», heter det, »kunde man måhända formulera ett blivande Linné-sällskaps ändamål sålunda:

att verka för ökande av kännedomen om Linné och hans verksamhet, särskilt genom utgivande av skrifter av och om honom och hans lärjungar, att upprätta en förteckning över alla kända Linneana, samt att söka till lämplig plats hopbrunga ett möjligast fullständigt Linné-bibliotek och andra samlingar».

Diskussionen blev ej lång. Professor Almquist framhöll även för sin del vikten av att ett Linnésällskap bildades. Professor Tullberg föreslog att som ett eventuellt mål för sällskapets verksamhet även sätta utgivandet och understödandet av arbeten om Sveriges natur, och dr Forsstrand påpekade lämpligheten av att upptaga hembygdsforskningen på programmet.

När så ordföranden frågade, om de församlade ville bilda ett sällskap i det syfte, som dr Förberg antytt, svarades med ett enhälligt ja; och beslöts det att sällskapets namn skulle bli Svenska Linné-Sällskapet. Interimsstyrelse utsågs med professor Tullberg som ordförande, bibliotekarien Hulth som sekreterare och dr Förberg som skattmästare, samt en kommitté för avgivande av förslag till stadgar med herrar Förberg, Fries, Hulth och Sernander som ledamöter. Redan vid detta första sammanträde mottog sällskapet ett par donationer, de första i den sedan långa raden, i det dr Förberg uppläste ett gåvobrev från herr Rosén i Malmö på ett Linné-porträtt samt själv bad att få till Sällskapet överlämna ett par Linné-brev, som han nyligen förvärvat. Sedan han ytterligare, redan inne i sitt ämbete som skattmästare, lagt medlemmarna om hjärtat att tänka på de ekonomiska förhållandena inom Sällskapet och sedan det meddelats att även professorerna L. Jägerskiöld, E. Müller och O. Nordstedt, doktor E. Lindell och handlanden N. Rosén anmält sin önskan att biträda vid stiftandet av ett Linnésällskap, avslöts dagens sammankomst.

Så var då Svenska Linné-Sällskapet härmed grundat. Tio år hava i dessa dagar förflutit sedan dess. Det är ingen lång tid i en förenings liv, men denna, den första tiden är nog oftast av större betydelse än vida längre perioder under den senare utvecklingen, ty de första åren innebära ju sällskapets konsolidering, riktlinjernas utstakande och grundens läggande på vilken byggnaden skall komma att stå. Tio år är för kort tid för att det skall vara värt att däröver skriva historia, men det kan dock kanske vara på sin plats i dag att för en stund låta tankarna gå tillbaka och dra fram för vår erinran några minnen och data från de gångna åren.

Jag kan då ej låta bli att vända mig först till dem, som voro med här den minnesrika dagen för tio år sedan. Var det inte så, att Hammarby den gången tedde sig mera fångslande än kanske någonsin. Redan mången gång förut hade jag för min del sett Hammarby i vårskrud, men för mig åtminstone står den dagen inpräglad som en av de allra vackraste. Det låg sol över slätten och det var värme, fastän vår, i luften, det var blommor och spirande grönt. Och det var lugnt och stilla som det bör vara här ute för att den äkta stämningen skall skänkas.

Minns ni den stund, då vi voro samlade där uppe i Linnés förmak till vårt Sällskaps första sammankomst? Där satt Tycho Tullberg, Linneanen till börd och intressen, i Linnés egen skrivstol och ledde på sitt något formfria, men älskvärda sätt förhandlingarna. Där stod Elof Förberg, korrekt och målmedveten, och gav form åt den idé, som kärleken till Linné-minnet fött i hans sinne, den tanke, som blev uppslaget till vårt Sällskaps stiftande. Förfaren och säker i formerna gav han redan från första stund den fasta formella stil åt förhandlingarna, vilken kanske kunde synas mindre viktig men som varit av sådan betydelse för den kommande organisationen.

Där var Ernst Hultgren, han med den trofasta vänliga forskarblicken, helt stilla lyssnande till inläggen, men fylld av entusiasm för planens genomförande. Och där sutto och stodo, under de Scheffelska porträtten och de Höökska familjekonferjejen, vi andra, vi som ännu äro kvar.

En bättre plats för Linné-Sällskapets grundande och en lyckligare dag kunde näppeligen hava utvalts. Var det kanske så, att en eller annan av oss, när vi kommo hit ut, kände sig något tveksam om möjligheten av företagets framgång, ja kanske även om behovet av detsamma, i så fall talade allt som omgav oss här ute manande och eggande, kraftigare än de talade orden, och när sammanträdet så av ordföranden slöts, då kände vi oss nog alla förvissade om att Linné-Sällskapet hade en stor uppgift och att det måste och skulle lösa densamma.

Blott vid ännu en sammankomst och ett styrelsens sammanträde kom Tullberg, vår förste ordförande, att presidera. De av åldern och en tärande sjukdom försvagade krafterna hindrade honom sedan att närvara vid våra möten och redan efter tre år lämnade han för alltid vår krets. Kort blev därför hans verksamhet inom Svenska Linné-Sällskapet, men hans insats skall ej mätas efter årens tal. Det anseende, han ägde, och den vördnad, alla hyste för honom, kom ock vårt Sällskap till godo. Han blev det banér, kring vilket uppslutningen kunde ske. Sällskapet kan också med stolt het peka på, att vår årsskrifts första band inledes med ett betydande arbete av Tullbergs hand, skildrande Hammarbys öden genom tiderna och följt i andra bandet av hans uppsats om familjetraditionerna om Linné. Vi kunna vara glada att det förunnades oss att utgiva dessa arbeten, ty hade det ej gjorts då, så hade nog ingen senare kunnat göra det.

Jag vill draga fram ur minnet en annan sammankomst, som vårt Sällskap hållit. Det var den 27 maj 1923 i Uppsala nuvarande botaniska trädgårds Linné-sal. Vi hade samlats den gången för att fira fullbordandet av den Linneanska trädgårdens återställande i dess gamla skick. Planen här för hade upptagits av Elof Förberg och framför allt hade hans intensiva och målmedvetna arbete gjort det ekonomiskt möjligt att utföra detta verk. Erik Müller förde den dagen vår talan och det blev då hans första plikt att rista en minnesruna just över Elof Förberg, vilken blott några veckor tidigare gått bort. Förbergs namn och gärning komma i alla tider att vara intimt förbundna med Svenska Linné-Sällskapet. Han var initiativtagaren till dess stiftande, dess organisatör under de första utvecklingsåren och den ojämförligt främste i arbetena på skapandet av de ekonomiska betingelserna för Sällskapets verksamhet. I sin minnesruna över den bortgångne har Erik Müller också med fog kunnat säga, att »man måste beundra den konsekventa målmedvetenhet och betydande organisationsförmåga, som framtråda i Förbergs verksamhet, och högt skatta det arbete, han nedlagt i Sällskapets tjänst. Han hörde till de lyckliga entusiaster, som helt uppgå

i det de förehava, som förstora målet, varåt de sträva, men som därigenom också vinna resultat av stora mått.»

För många av oss står nog också i livligt minne den festliga samvaro, vi senare på dagen hade i Linnés gamla orangeribyggnad och huru Erik Müller i ett ståtligt anförande då tolkade våra känslor av glädje över trädgårdens lyckade restaurering och tacksamhet mot dem, som verkat därför. Föga anade vi då, att när vi ett halvt år senare möttes, så var det över honom, som minnetalet måste hållas. Vackert blev hans bild då tecknad av Olof Hult, hans personlighet och hans oskattbara insats i Linné-Sällskapets utveckling. Det vore förmätet av mig, och ej heller här platsen, att söka föga något till den minnesteckningen, men vi böra på denna dag ej underlåta att bringa vår oförglömmelige förre ordförande i tacksam erinran.

Många andra minnen, värda att bevaras, äga nog de flesta, som här äro samlade, från våra övriga gemensamma sammankomster. Under de nu gångna 10 åren hava dessa avhållits i full överensstämmelse med vad stadgarna föreskriva. De 10 höstsammanträdena hava alla hållits i Stockholm; av vårsammankomsterna, vilka enligt statuterna om möjligt böra förläggas till Hammarby, hava på grund av därmed ofta förknippade tekniska svårigheter hittills endast 3, med dagens 4, kunnat äga rum på denna plats. Fem hava hållits i Uppsala, därav två i den nuvarande botaniska trädgårdens Linné-sal, två i universitetsbyggnaden och en i Linnés gamla orangeribyggnad; en, förra årets, ägde dessutom rum i Stenbrohult. Särskilt stämmingsrik blev denna sistnämnda och för dem, som hade tillfälle att deltaga i densamma, står förvisso i oförgätligt minne den vackra pingstdag, då vi samlades på den plats, där Linnés barndoms- och ungdomshem lågo och då vi där på kyrkvallen utanför Stenbrohults kyrka mötte socknens menighet, som med oss ville fira deras hembygds största minne.

Dessa de gemensamma mötenas betydelse hava ej så mycket legat i det direkta arbete, som vid dem utförts. Deras betydelse har fastmer bestått i väckandet, i allt vidare kretsar, av intresset och vördnaden för Linné-minnet, vilket ju är ett av Sällskapetets mål, liksom i vidgad kunskap om och förståelse för vårt Sällskaps verksamhet, till gagn för dettas syften. Själva arbetet inom Sällskapet har däremot, såsom oftast ju brukar vara fallet i liknande sammanslutningar men här kanske i högre grad än eljes, varit lagd på styrelsens medlemmar. Jag vill ej underlåta att i detta sammanhang rikta ett tack till alla de Sällskapetets övriga medlemmar, som på ett eller annat sätt skänkt styrelsen sitt bistånd i dess arbeten; men jag kan ej heller låta bli att vädja till eder alla att fortsätta och än mer verka för främjandet av våra syften.

På en dag som denna, då Sällskapet blickar tillbaka på ett decenniums verksamhet, ligger det nära till hands att skärskåda i vad mån de föresatser och förhoppningar, vi från början hyste, också blivit förverkligade.

Ehuru själv i viss mån jävig att yttra mig, då jag under hela denna period haft Sällskapets förtroende att få deltaga i styrelsens arbeten, så tror jag ändå, att jag kan ha rätt att säga så mycket som att det gångna decenniet varit framgångsrikt och att Sällskapet därunder nått vida större resultat än vi från början väntat.

Vår verksamhet har, såsom redan vid annat tillfälle framhållits, under det gångna decenniet huvudsakligen kommit att inriktas på och följt tvenne linjer. Å ena sidan hava vi genom föredrag och framför allt genom utgivna skrifter sökt sprida och fördjupa kunskapen om Linné och hans tid, å andra sidan hava vi strävat till att återuppbygga den omgivning, i vilken Linné levde och verkade. På det förra området kunna vi främst peka på den årsskrift, vi utgiva, och vars tionde band i dagarna blivit utsänt till Sällskapets medlemmar. När frågan om utgivandet av en årlig publikation för första gången upptogs till behandling — det var vid ett sammanträde den 15 september 1917 — så framkastades den tanken, att årsskriften skulle kunna utges i kombination med någon redan befintlig tidskrift, t. ex. *Botaniska Notiser*. Dr Forsstrand hävdade, som det står i protokollet, »med styrka, att årsskriften genast borde göras förstklassig, vilket också de närvarande gillade». Att så även blev fallet, kunna vi med glädje konstatera, men också med tacksamhet mot dem, som stått som densammas redaktörer: för de två första årgångarna vår nuvarande sekreterare, överbibliotekarien Hulth, för de åtta sista dr Forsstrand. Båda äro de i dag av sjukdom hindrade att närvara vid vårt möte härute. Livligt medvetna om det utmärkta, sakkunniga och, som dr Forsstrand själv ju krävde det, förstklassiga arbete de nedlagt på Sällskapets årsskrift, låta vi i dag våra tankar gå till dem med uppriktig tacksamhet.

Frånsett vår årsskrift kunna vi även hänvisa på andra utgivna publikationer. Av en serie, som här namnet *Skrifter utgivna av Svenska Linné-Sällskapet* och som är avsedd att innefatta omfångsrikare arbeten, hava tvenne nummer utkommit: *Hortus Linnæanus* av O. Juel och *Vulcanus docimasticus* av G. A. Granström. Av en annan serie, utgörande översättningar till vårt språk av Linnéska avhandlingar, hava tre nummer hittills utgivits. Till detta kan också läggas vägvisare för besökande på Linnés Hammarby.

Om vi således med tillfredsställelse kunna se på vad som hittills gjorts inom den ena branschen av Sällskapets verksamhet, för ökandet av kunskapen om Linné och hans tid, så kunna vi också, och med fullt fog synes det mig, glädjas över de resultat, som redan nåtts inom den andra, för skapandet av ett verkligt personligt Linné-minne i Uppsala. Vad denna sida beträffar, kan jag här fatta mig kortare. Vi känna ju alla väl till att den plan, som uppdragits för återställandet av det gamla Linneanska huset och trädgården i Uppsala, redan under detta nu ändade första decennium skridit

så långt framåt, att trädgården i det stora hela på ett lyckligt sätt blivit återställd i sitt Linneanska skick. Vi veta också alla, att det lyckats oss att förvärva från skilda håll, men huvudsakligen från Linné-ättlingar, en betydande samling föremål av allehanda slag, som tillhört det Linneanska hemmet och som redan nu äro så omfattande, att de kunna skänka oss en god bild av den miljö, vari Linné levde. Till den restaurerade Hortus Linnaeanus, som nu minner besökaren om den princeps botanicorum, som där verkade i sin vetenskap, hava vi nu också skapat ett Museum Linnaeanum, som talar till en var om Linnaeus privatmannen, sådan han levde sitt liv i familjen och hemmet. Och till allt detta hava vi också, i enlighet med i stadgarna angivet mål, lyckats hopbringa ett Linné-bibliotek, som i fullständighet och värde har få medtävlare.

Det kan ju ej förnekas, med tanke på allt detta, att det är en hel del, som vårt Sällskap uträttat under sitt första decennium. Därför synes det mig, när vi i dag kasta blicken tillbaka på de gångna åren, att vi kunna göra det, ej med självförhävelse, men med en viss självkänsla, en sådan som sporrar till nya ansatser. Vi kunna göra det med den glada tillfredsställelsen att ha fått se en del av våra planer realiserade och vi böra då också göra det i tacksamt sinne mot alla de goda krafter, som bistått oss. Kommande tider skola bättre kunna bedöma, om vi slagit in på rätt bana, och om sättet vi valt varit det bästa. Vi tro att så varit fallet och vi hoppas på framtiden.

LINNÉ OCH STENBROHULT

AV

GOTTHARD VIRDESTAM

I.

IMITTEN AV OKTOBER MÅNAD 1703 ANKOM TILL STENBROHULTS socken i södra Småland en 29-årig student för att i ämbetet biträda därvarande kyrkoherden, herr SAMUEL BRODERZONIUS. Den unge mannen, vars namn var NILS INGEMARSSON LINNÆUS, skulle komma att i socknen tillbringa hela sin återstående, i lugn förlöpande levnad, hans släkt skulle där till århundradets slut intaga en aktad och ledande ställning, och hans namn skulle med hans äldste son bli känt och odödligt i hela den bildade världen. Det är icke alltid Fortuna har sådana gåvor i beredskap åt en bondpojke från Smålands fattigaste härad.

Att Nils Linnæus stod i gunst hos lyckan, visade sig först däri, att han snart kunde sätta eget bo. Då han kom till Stenbrohult, var han icke prästvigd, och att han likväl sänts som hjälppräst till Broderzonius berodde på dennes gamla vänskap med biskop OLOF CAVALLIUS, vilken åren 1687—96 varit kyrkoherde i grannsocknen Virestad.¹ Efter den 14 juli 1704 skedd prästvigning öppnade sig strax för honom utsikter till ordinarie beställning. I socknen hade under 1600-talet tidtals varit anställd en kapellan, som emellertid saknat boställe och huvudsakligen avlönats av kyrkoherden. 1692 upplät emellertid kronan militiehemmanet Råshults Södregård till kapellansbol, och församlingen kunde sedan ej undgå skyldigheten att anställa och avlöna komminister.² Det gick dock trögt med fullgörandet av denna plikt. Först i april 1703 begärde Broderzonius, att domkapitlet måtte sända honom »någon skickelig Person till Capellan», men den prästman vid namn PAULUS EKEWALL, som då nedskickades för att låta höra sig, tyckes icke ha slagit an på folket.³ Man ville tydligen helst slippa att underhålla mer än en präst, vilket kan slutas därav, att domkapitlet i sept. s. å. gav socknen påstötning att antaga kapellan, emedan »de Gravationer, som församblⁿ förbär sig nu hafva, kunna intet eximera dem där ifrån, som de (d. v. s.

kapellanerna) nu mera allmänne äro». ⁴ Omkring 6 veckor därefter erhöi Broderzonius studenten Linnæus såsom sitt personliga ämbetsbiträde. Sedan var det tyst med talet om kapellan till den 20 nov. 1705, då Broderzonius hos domkapitlet anhöll, att han till komminister skulle få sin domesticus Nils Linnæus. Kyrkoherden skriver om denne, att han »sigh bådhe uthi mitt fattiga och enfalldiga huus så wähl som hoos heela Församblingen som en trogen och flitigh Gudhs ords Tjenare myckit wackert och wähl ställt, skickat och förhållit haffwer». ⁵ Två dagar därefter, den 22 nov. 1705, beslöt kapitlet, »att Hr Nils Linnæus skall, effter ankommen Hr Kyrckioherdens Samuel Broderzonii kallelse i Stenbrohult, bekomma Collation och fullmacht på Sacellanien där städes». ⁶

Till Råshult flyttade Linnæus den 17 mars 1706. Men han kom icke dit ensam. Med honom följde hans »käraste», herr Samuels äldsta dotter CHRISTINA BRODERZONIA, som blott sjuttonårig ingått trolovning med sin faders adjunkt samma dag som denne erhöi fullmakt på kapellanstjänsten. Bröllopet stod i prästgården den 6 mars, då de unga sammanvigdes av kyrkoherden i Virestad Haqvin Flinthensteen. Så var den unga flickan prästhustru i Stenbrohult, såsom hennes mor, farmor och farmors mor varit före henne. ⁷

Komministerbostället var beläget en halv fjärdingsväg från kyrkan och blott ett bösshall från landsvägen till Skåne. Mangårdshusen lågo på en hög backe, som i väster starkt sluttade mot en vacker, av björkhagar och barrskog delvis fylld dalsänka. Uppe på höjden funnos huvudparten av gårdens ägor, åker och äng i brokig blandning, här och där med inslag av stenrösen och kullar med lindgrupper. Det hela utgjorde en fager anblick, om ock av kargare slag än den vid kyrkoherdebostället kring kyrkan. Gården, som födde 1 häst, 16 nöt och 16 får, ⁸ var säkerligen vid denna tid liksom den intill liggande Råshults Norregård på bondevis bebyggd med 2 s. k. sparrastugor, lika många loftbodas, logelador och fähus samt stall och fårhus, allt av enklaste slag. ⁹ Sparrastugorna voro sätesstugor för tvenne hushåll, vilka brukade var sin hälft av gården, liksom fallet var på Norregården. På bostället bodde 2 äldriga män vid namn Bengt och Torsten, vilka hade köpt brukningsrätten till gården, så länge någon kapellan ej fanns där. Vid den boställssyn, som av Linnæus anställdes, brukades, enligt hans egen utsago, mot de gamle »barnhertighet och connivens mehr än Rätten och stränghet». ¹⁰ En bonde, som hette Ingemar, blev nu komministerns gårdsbrukare, antagligen mot ersättning av tredjedelen av avkastningen, en på den tiden vanlig arrendeform, som Linnæus längre fram synes ha tillämpat på kyrkoherdebostället.

Om sitt arbete att iståndsätta den förfallna gården talar Linnæus i ett brev av 1710, vari det heter: »Anno 1706 in Martio kom jag till Rååshult, och der bodde till åhr 1709, i varande tid bygde jag en byggningh, med

en Sahl, kamar och kiök sampt lofft öfver och kiällar under, men för vatn skull måste den igen kastas, item lagade de andre huus effter nödvändigheten, med täkiande och botande, ängiarna som mycket igen vuxne voro lät jag på tränne ställen rödia. Eeker som stodo förnår åkern lät jag tvänne gånger utsyna, något i sänder; och effter giörligheten vinlade mig om vara en flitig oeconomus, med trääs planterande och annat hvad jag kunne och förmåtte.»¹¹ När loftbyggnaden med sal, kammare, kök och källare uppfördes, vet man ej så noga. E. LINDELL har i sin grundliga utredning av Råshults Södergårds byggnadshistoria antagit, att det skett redan under vintern 1705—06.¹² I varje fall har huset kommit till före utgången av året 1707, ty därefter fick Linnæus sitt intresse riktat åt annat håll. Brevets ord om »trääs planterande» syfta på den trädgård, som han genast började anlägga kring sitt hem. Lusten för blomsterodling och annan trädgårdsskötsel var hos Linnæus väckt redan i barnåren, då han före sitt inträde i Växjö skola var lärjunge hos sin morbror, kyrkoherden SVEN TILANDER i Pjätteryd, Stenbrohults grannsocken på andra sidan sjön Möckeln.¹³ Denne hade i sin ordning fått intresset riktat åt detta håll under sin ungdomsvistelse såsom huspredikant hos generalguvernören, frih. HENRIK HORN i Bremen, och då han 1679 blivit kyrkoherde i Pjätteryd, anlade han kring sitt hem en trädgård, där flera sällsynta, ej förut i vårt land uppdagna växter odlades.¹⁴ För systersonen blev botanik, enligt sonen Samuels uppgift, det största av jordens nöjen, och från morbroderns trädgård fick han säkerligen växter till sin egen anläggning i Råshult. Sonen Carl skriver om denna, att fadern dit »införde så många växter han utur Trägårdar kunne sig förskaffa, och hade i ingenting större nöje än i denna sin Trägård, mehr för sjelfwa örternas skull än någon nytta därpå». ¹⁵ Brodern Samuel omtalar, att fadern helst odlade växter med vacker blomma, ävensom att han i Råshult efter den tidens smak »med egen hand gjort en upphöjning, såsom ett rundt bord, rundt omkring sängar, örter eller buskar, som skulle representera gästerne, och blomster avbildade rätterne på bordet». ¹⁶

Denna trädgård, som dock måste ha varit ganska obetydlig, då Linnæus blott 2 somrar kom att syssla med den, har för eftervärlden sitt största intresse däri, att den på ett nästan legendariskt sätt blivit förknippad med den blivande blomsterkonungens födelse. Maken delgav sin unga hustru, som förut knappt sett någon trädgård, sin egen blomsterkärlek, och hon lärde sig älska »trädgårdens behagelighet». Om den hösten, då hon bar sin förstfödde under hjärtat, berättar Samuel, att maken då ofta förde henne omkring i trädgården, gav henne årstidens blommor och »gjorde henne längtande efter våren och dess örter». ¹⁶ Åt sin tro på denna »prædestinatio florifera» giver Linné själv uttryck, då han omtalar, »att Modren, under det hon war hafwande, stadigt såg sin Mans inrättningar i Trägården». ¹⁷ I den

Bakgrunden för *den* tavlan är den högsvenska naturen kring Råshult, icke det öppna, leende landskapet kring prästgårdsträdgården vid Stenbrohult.

Länge kom icke det unga prästfolket att bliva boende i den lilla kapellansgården. Den siste december 1707 dog kyrkoherde Broderzonius i en ålder av blott 49 år; dödsorsaken uppgives ha varit en »vädersvulst», beroende på ett nyckelbensbrott, vilket han under sin Uppsala-tid ådragit sig.²⁰ Sockenborna voro strax på det klara med, vem de ville hava i den

Fig. 2. Stenbrohults kyrka och platsen för gamla prästgården.

Kyrkan från söder, sedd från terrassen mot Möckeln. Torr ängsbacke samt (urspr. planterad?) lindgrupp, syrenhäck, apel, lönn. — Lindarna äro *Tilia cordata*.

Fot. Carl Lindman 1914.

avlidnes ställe. Redan följande dag, nyårsdagen 1708, begärde å församlingens vägnar bönderna Jöns Håkansson i Röshult och Jöns Carlsson i Såganäs uti skrivelse till domkapitlet att till kyrkoherde få kapellanen Nils Linnæus, »som både oss allom så wähl behagar för sin skickelighet och goda af Gud föruntat gåfwor, som ock har låfwat sin Sahl. Swärfader ingen i huset uthesluta».²¹ Det sista var i församlingens ögon en utmärkt merit för komministern. Broderzonius, som i nov. 1703 blivit änklings efter första hustrun MARIA SKEE, hade gift om sig med en prästdotter från Kvenneberga vid namn ELISABET LINDELIA och efterlämnade vid sitt frånfälle utom medellös änka även 3 minderåriga, i första gifftet födda barn. Det var dessa, som Linnæus lovat, att om han bleve kyrkoherde, icke »uthe-

sluta», så att de skulle falla socknen till last. Med bönderna förenade sig socknenherren, ägaren till säteriet Möckelsnäs, lagmannen GERMUND CEDERHJELM d. ä., vilken i skrivelse samma dag från Björkholm (i norra Halland) uttalade sin och allmogens önskan, att det gamla prästhuset genom Linnæus måtte bli bevarat i församlingen.²²

Emellertid var det åtskilliga andra präster, som voro spekulanter på det lediga gället. Ansökningar inkommo från komministrarna Bergerus Gystorpius i Agunnaryd, Johannes Gumælius i Virestad, Petrus Comstadius i Växjö och Nicolaus Broderzonius i Hestra, ävensom från kollegan i Växjö Jonas Angvillin.²³ Nic. Broderzonius, som var broder till den avlidne och i 15 år varit kapellan, anhöll bevekande att bli hulpen till Stenbrohult, där hans släkt, enligt hans mening, i 100 år varit präster. Det vore, skrev han, »beklageligt, om roten skulle uppräckas».²⁴ Domkapitlet delgav den myndige socknenherren namnen på samtliga sökanden, och den 30 jan. inkom hans utlåtande. Cederhielm sade sig till kyrkoherde helst vilja hava Linnæus, vilken i så fall skulle ha skyldighet att försörja änkan och barnen. Om denne mot förmoden ej ville göra detta, ansåg lagmannen, att Comstadius borde komma i åtanke, detta så mycket mer som biskopen och domkapitlet givit förhoppning om, att denne skulle kunna förmås »till Echtskaps byggande medh Sahl. Hr Samuels dotter», den 16-åriga Anna Maria Broderzon. Dessutom skulle han ha skyldighet att draga försorg om änkan och de två sönerna.²⁵

Kapitlet synes från början ha varit för Comstadius, dels kanske därför, att han var en i staden tjänstgörande präst, men säkerligen mest emedan husets bärgning genom hans planerade giftermål med den yngre dottern syntes bäst tryggad. Han fick fullmakt på tjänsten men dog strax efter utnämningen.²⁶ Domkapitlet upprättade nu nytt förslag, upptagande prästmännen Isak Arelus, Andreas Gellerus och Nils Linnæus i nämnd ordning. De båda första voro Linnæus överlägsna, den förre i fråga om lärdom, den senare beträffande tjänsteår.²⁷ Linnæus hade ingen annan merit än att han »i några år varit Capellan och är måg i det sorgbundna och fattiga prästhuset i Stenbrohult». Detta förslag uppsändes den 20 juni till regeringen för dess avgörande. Ett par dagar därefter inkom till domkapitlet från häradsprosten i Allbo, kyrkoherden Joh. Colliander i Skatelöv, en lovordande skrivelse om Linnæus, som tydligt var ämnad som en rekommendation för denne. Den handlade om hans förhållande till »stiuf-svärmodern» Elisabet Lindelia, för vilkens räkning han nu skötte kyrkoherdetjänsten. För sitt arbete under året 1708 och till S:t Jacobi dag (den 25 juli) följande år hade han betingat sig blott 3 tunnor spannmål och 1 ko, förutom den ko, som han, enligt kontrakt med svärfadern, skulle ha för att han 1707 biträtt denne i tjänsten. Därjämte skulle han under nådåret $\frac{1}{3}$ 1708— $\frac{30}{4}$ 1709 av änkan bekomma 14 daler silvermynt i pengar.

Prosten säger sig icke kunna underlåta att »tillägga Hr Linnæo särdeles beröm för des besynnerl. civilitet så wid denna liqvidationen som eliest alltid tillförene mot denna nu bedröfvade Enkian, förmodandes han derföre, som des utom för den wackra flijt han åhrligen wijsar wid församblingen uthi lärandet och derjemhte för det oförargel. lefwerne och alfvarsamma Kyrkiodisciplin, hwarigenom han giordt sig allom frommom i församblingen behagelig, lærer af sine höge Andelige förmänn altijd till det bästa wara ihogkommen». ²⁸ Även på annat håll hade Linnæus en förespråkare och en inflytelserik sådan. En son till sockenherren var den sedermera såsom framstående politiker bekante JOSIAS CEDERHJELM, vilken från 1702 tillhörde

Allredn stund Gud befogat Vaff. Her Samuel i Stenbro-
 hult, min i lifftiden respectivt Vår fader ifrån Icke timråga
 till det någa för fattig, vid slutet på Ickelst äga; och jag en-
 sam, så väl fader, som i fader sinbdom, ämbetet förutlåt,
 och tänker Ick med Continueras, genom guds nåd, att
 icke någon skall Allaga; Guds är jag fattig och ofalltig. Guds
 nåd och tinnare för anläta, Hm. Venerandium Consistor-
 ium tillföra, i Ickelst ordmält. Begärund, att Hm. Ve-

Fig. 3. Facsimile av Nils Linnæus' handstil 1708.

Ur Växjö domkapitels akter d. å.

Karl XII:s fältkansli under krigstågen i Polen och Sachsen.²⁹ Han lade sig nu, väl på faderns inrådan, hos konungen ut för den fattige kapellanen i hemsocknen och detta med gott resultat. Den 12 aug. utfärdade kung Karl i Polen fullmakt för Nils Linnæus att vara kyrkoherde i Stenbrohult.³⁰

Utnämningen väckte ju missnöje på sina håll. I okt. s. å. skrev en av de medsökande, Andreas Gellerus, till konsistorium och sade sig *per fammam* hava förspott, att »en af mine Competitorer sui voti compotem factum (sett sin önskan uppfylld), nembl. Sacellatum derstädes». Dock ansåg han sig bättre ha förtjänt att komma i åtanke, då han varit academicus i 10 år o. s. v.³¹ Mest missbelåten var dock Elisabet Lindelia. Från åren 1708—09 finnas flera handlingar, som berätta om det mindre goda förhållande, vilket efter Linnæus' utnämning blev rådande mellan »stufswärmodern»

och honom. Såvitt man kan döma, låg skulden näppeligen på den senares sida; han har tydligen sökt redligt uppfylla sitt till svärfadern och domkapitlet givna löfte beträffande änkans försörjning. Som svar på en skrivelse från prosten Colliander, vilken bett domkapitlet söka förmå Linnæus att av »egen fromhet» till Elisabet Lindelia avstå stommen Djäknabygd, tills hon på annat sätt kunde bli försörjd,³² meddelade denne, att han erbjudit änkan fritt hemvist i prästgården, men att hon »alldeles förachtat» detta anbud. Han ville därför helt överlämna denna sak till domkapitlets avgörande och bad blott, att detta därvid måtte fästa avseende vid följande sex omständigheter: den skuld, som han hade för sina egna och sina omvändiga svågrars studier, den svåra tiden med missväxt och oäring, de »nu påstående krigsbullerfulle tijder», den ringa och magra församlingen, själva prästgårdens torftiga villkor, »som allom är bekant» samt de tre föräldralösa barn, utan arv, för vilka han måste draga försorg. Han bad därför ödmjukligen att slippa tyngre ok än han förmådde bära.³³ För att i någon mån lätta Linnæus' börda anhöll lagman Cederhielm och församlingen i mars 1709, att han skulle få bruka även komministerbostället och församlingen således slippa någon ny kapellan.³⁴ Domkapitlet beviljade detta,³⁵ och till 1720 åtnjöt denne avkastningen av tre hemman, nämligen prästgården, stommen Djäknabygd och komministerbostället. Denna anordning gjorde förhållandet till Elisabet Lindelia ännu mera spånt. Vad som var själva roten till hennes missnöje, framgår av en skrivelse från fadern, kyrkoherden Eric Lindelius i Kvenneberga, vilken i mars 1709 beklagar, att hans dotter mot all förmodan blivit alldeles »utskjuten» från *samtliga* lägenheter i Stenbrohult.³⁶ Elisabet hade synbarligen först hoppats, att hon efter tidens sed skulle blivit konserverad av en ogift kyrkoherde, och då detta slog fel, hade hon haft samma tankar beträffande Linnæus' efterträdare som komminister. Nu voro alla utvägar i Stenbrohult stängda, och Lindelius skriver med tydlig harm, att han åter måst upptaga dottern i sitt bröl.³⁶ I föräldrahemmet öppnade Elisabet rättegång mot Linnæus angående ett par oxar, som denne förbjudit henne bortföra från prästgården, förrän alla sterbusets fordringar voro likviderade. Då hon kunde bevisa, att det var hennes egna oxar, fick hon rättens lov att taga dem hem till Kvenneberga.³⁷ För de förlorade giftermålsutsikterna i Stenbrohult hade hon redan i mars 1709 funnit ersättning, i det hon blivit betagen i en studerande vid namn Jonas Lohm, vilken också ville trolova sig med henne. Någon varaktig förbindelse blev det icke, ty både Lohm och Elisabet blevo sedan gifta på var sitt håll. Den sistnämnda trädde i brudstol med häradsskrivaren ANDERS LINDQVIST, men äktenskapet blev olyckligt och varade blott tre år.³⁸ Såsom ett lyckans styvbarn, en på kärlek och levnadsglädje besviken kvinna — så tycker man sig i Stenbrohults hävder skymta bilden av Nils Linnæus' »stiufswärmoder», hustru Elisabet Lindelia.

II.

Stenbrohults prästgård, i vilken den nye kyrkoherden den 31 jan. 1709 med hustru och son inflyttade, hade ett särdeles intagande läge på samma höjd vid Möckeln, varpå kyrkan blivit uppförd. De ord, som äldste sonen en gång nedskrivit om kyrkans omgivning, gälla därför också prästgården. »Stenbrohult är en kyrka», säger han, »belägen . . . på en af de täckaste orter, som Sverige framalstradt; ty hon ligger inwid den ansenliga Sjöen Möklen, der han går in med en fjerdedels mils lång wik och lägger sig nedran wid denna körkans fötter. De släte åkerfälten omgifwa denna körka på alla sidor utom den västra, der Möklen utsträcker det klara wattnet. Något stycke ifrån wisar sig den fagra bokskogen åt söder, Taxås höga berg åt norr och Möklanäs öfwer sjön i väster. Deremot på östra sidan betäckas åkerfeltet från norr med barrskogar, från öster och söder med de angenämaste ängar och löffulle trän».³⁹ Prästgården hade 1682 till största delen nedbrunnit men återuppbyggts på samma plats och företedde nu formen av en fyrkant med sätesbyggnad i norr, förrådsbodar i öster och ett litet hus i söder. Området väster ut var ej bebyggt utan lämnade en från gårdsplanen öppen utsikt över sjön och det på andra sidan liggande Möckelnäs. Sätesbyggnaden, som utgjordes av en ryggåsstuga med loft i öster och väster, innehöll förstuga, kök och »stufva» samt en kammare på dennas högra och en på dess vänstra sida. I det västra loftets övre våning, till vilken man kom genom en utvändig svalgång med uppgång från gården, fanns ett rum, som benämndes »skolkammaren», och i östra loftet ett annat med namnet »bokkammaren». De två bodarna österut, mellan vilka infartsvägen till gårdsplanen gick, innehöllo utom rum för förvaring av säd, mjöl och kött även pigkammare, mangelstuga och hönsbus. På sätesbyggnaden och på bodarna funnos eller uppsattes av Linnæus trenne duvslag. I en sänka sydost om mangården låg ladugården med stall och logelador.⁴⁰

Kyrkoherden var för sitt uppehålle i väsentlig grad beroende av boställets avkastning. Visserligen hade han av församlingen lön i penningar och naturprodukter, men detta förslög ej långt. Även bostället var mager med liten åkerareal och dålig jordmån. Åkerjorden var här som annorstädes på den tiden mycket splittrad och bestod mestadels av smala odlade remsor här och var i hagarna. Endast i prästgårdens omedelbara närhet, öster och norr om densamma, lågo ett par större åkrar. Åkerjorden, som bestod av sandmylla och tillsamman utgjorde blott 7 tunnland $4 \frac{5}{8}$ skäppland, besåddes med vårsäd, vilken på bästa jorden i god årsgång kunde ge $2 \frac{1}{2}$ tunna efter en tunnans utsäde, på sämre jord blott $1 \frac{1}{2}$ tunna och i torkår knappt den utsädda säden igen. Ängen bestod av löväng, »hårdvall» och någon »maawall med hvitmåss» norr om kyrkan; den av-

kastade i allmänhet omkring 24 vinterlass hö. I prästgårdens närhet funnos en löväng eller »intäppa», som användes till färbete, och en hage, den s. k. »södra hage», bevuxen med ek, björk och bok, vilken sommartid gav bete åt 2 hästar. Gården vinterfödde 3 hästar, 20 nöt och 20 får. Skog synes ej ha funnits till överflöd; 1696 fanns svedjeskog på 3 skäppland, årlig timmerskog till ladugårdshus, gårdstestavar och vedbrand samt någon björkskog. Om fisket i Möckeln hette det samma år, att det »wid släpefiske kan æstimeras». ⁴¹

Under de närmaste åren efter sitt tillträde till kyrkoherdebefattningen har väl Linnæus blott föga hunnit med att förbättra bostället genom röjning och odling. De oroliga tiderna torde ha givit både honom och hans sockenbor annat att tänka på. Bygden var en gammal gränstrakt, och landsvägen, som en halv fjärdingsväg från kyrkan slingrade sig fram över åsar och myrar, hade i århundraden trampats av svenska och danska härstyrkor. Efter snapphanefejden, då socknen utsattes för svåra lidanden och själva kyrkan användes till magasin för svenska arméns förråd, kom visserligen en fredstid, men av kort varaktighet; den räckte blott ett tjugotal år. Det första årtiondet av det nya seklet präglades av ihållande ofred. Domböckerna bevara talrika vittnesbörd om de prövningar, som Karl XII:s krig medförde för stenbrohultsborna. 1712 klagade postbönderna i det vid landsvägen liggande Kvarnatorp, att de ända sedan 1700 lidit stort förfång av trupper, som marscherat upp och ned från Skåne. ⁴² Värst var det åren 1709—10, då Diö gästgivaregård på ett avstånd av något över en fjärdingsväg från kyrkan var samlingspunkt för den mot Danmark riktade armén. Här möttes vid slutet av januari månad 1710 sju hela regementen, alltså minst 7,000 man, vilka mestadels befunno sig i ett bedrövligt skick. Att i denna magra trakt skaffa proviant till den oavbrutna ström av soldater och hästar, som mitt i vintern drog fram genom Småland, var ingalunda någon lätt sak. Södermanlands regemente hade den 2 februari icke på 3 dagar fått en brödbit och endast obetydligt kött, och i Kalmar regemente hade någon utdelning av proviant på 2 dagar ej alls förekommit. Då dessa båda regementen på kvällen nämnda dag kommo till Diö, fanns i därvarande förråd endast 109 pund bröd, 4 tunnor gryn, 3 skäppor ärter och 4 tunnor havre, vilket icke förslog långt för omkring 2,300 man. Det var ingen annan råd än att ur gårdarna i Stenbrohult och angränsande delar av Virestad hämta all den boskap, som kunde uppbringas, och från moderna allt det hö, som bönderna där stackat för vinterbehov. Att erhålla betalning i pengar gjorde befolkningen icke anspråk på utan lämnade beredvilligt både boskap och hö mot kvittenser. Att dessa någonsin av kronan blevo inlösta, har man skäl att betvivla. Ännu tyngre voro de bördor, som under detta krig genom skjutsning pålades allmogen. Överallt utmed vägen lånade man hästar, vilka man sedan icke var så noga

med att återställa. Säkerligen kände folket det som ett ögonblick av lättnad, när armén den 2 febr. under Stenbocks befäl drog söderut och övergick riksgränsen — till den segerrika drabbningen vid Hälsingborg.⁴³ Men även efter denna voro stenbrohultsborna svårt utsatta för besvärigheter av krigsfolket. I maj 1712 — samma år som Stenbock överförde en svensk häravdelning till Tyskland — stannade över 300 man av Jönköpings infanteriregemente på marsch till Skåne under 2 dygn i Kvarnatorps gärde och nedtrampade allt vad där fanns av säd och gräs. Samma år i augusti inkvarterade sig Växjö kompani till häst under 5 dagar i gården Gölshult, där 50 hästar uppåto 300 lispund hö, så att äborna blott hade 4 lass kvar för vintern.⁴⁴ De anförda exemplen må vara nog, de ge en tydlig bild av böndernas tunga börda under den stora ofredens svåra år. Det var icke utan orsak som kyrkoherde Linnæus i ett brev 1710 uttalade sin fruktan för hur det skulle gå med hans socken, »som är belägen så hårt när landzvägen, det jag fattig man, med flere mine grannar, mehr än nog pröfvat när troupparne faret fram».⁴⁵

Med friskt mod grep sig emellertid Linnæus snart an med förbättringar på både kyrka och prästgård, och det är ägnat att förvåna, hur mycket han, trots de svåra tiderna, förmådde utföra. Som tillbörligt var, började han med att ställa sin kyrka i ordning. Redan 1710 lät han påbörja en genomgripande restaurering av denna, och under loppet av de följande tre åren blev den försedd med nya, större fönster, nytt golv och nya bänkar. Den tyskfödde, i Växjö bosatte målaren Hans Sigismund Brackwagen utförde 1710 målningsarbete i kyrkans främre del och tre år senare i bortre delen, på läktaren och på predikstolen. Två nya ljuskronor och en altartavla tillkommo; den senare, som köptes 1717, var målad av Sven Segerwald i Jönköping och kostade 100 dlr. Smärre kyrkprydnader, däribland en dopängel över dopfunten, skänktes gång efter annan av Linnæus och hans hustru. Omkring kyrkogården upplades i stället för de förut befintliga stenrösen en ordentlig ringmur, i vilken uppbyggdes tvenne »kyrkluckor», d. v. s. övertäckta portar, en på norra och en på västra sidan. Även bårhus och benhus uppfördes, klockstapeln förbättrades och klockan lagades. I det skick, vari Linnæus satte kyrkan och kyrkogården, kommo dessa att i huvudsak förbliva under en tid av över hundra år.⁴⁶

Icke mindre intresse och arbete ägnade Linnæus åt prästgårdens istånd-sättande. De gamla boställshusen reparerades, och på egen bekostnad uppförde kyrkoherden ett nytt boningshus väster om sätesstugan och i »räcka», d. v. s. i rad med denna. Den nya byggnaden, som var försedd med loft och som väl tillkom, då barnskaran började ökas, innehöll på nedre botten nattstuga, sal och matkammare, på den övre 2 kamrar. Vidare byggdes gästkammare och drängstuga, likaledes med loft, ävensom badstuga.⁴⁷ En »kostbar källare», grävd under en av bodarna och välvd och murad på

Linnæus' bekostnad, utgör numera det enda minnet av hans byggnadsflit. Nydaningen sträckte sig också till ägorna, till åker och äng, som genom odling utvidgades eller sattes i bättre kultur. Två humlehagar, som förut helt saknats, anlades vid prästgården. Kronan på verket var dock den trädgårdsanläggning, som skulle bliva av så märklig betydelse för den äldste sonens framtida levnadsbana.

Vid Linnæus' tillträde fanns vid Stenbrohults prästgård liksom vid de flesta andra i landskapet ingen tillstymmelse till någon trädgård. Det enda i denna väg var ett par kålgårdar, den ena norr om sätesstugan, den andra nere vid ladugårdshusen. Mellan prästgården och kyrkogården låg ett område, som på en odaterad skiss från 1690-talet betecknas som äng men på 1696 års karta som sämre åker. Det var på denna av »hårdh och öhrig iordh» bestående mark, »där före var ingen qvist», som den nye kyrkoherden med egen hand anlade den trädgård, vilken blev den förnämsta i stiftet. Redan 1709 skall han ha begynt med detta arbete och hitflyttat träd och örter från Råsbult.⁴⁸ Från olika håll hämtade han sedan ständigt nya växter; så överförde han från Skåne en förut i Småland icke förekommande pilart.⁴⁹ Beträffande antalet arter i trädgården, då denna nått sin höjdpunkt, växla uppgifterna; sonen Samuels siffra på 400 och därutöver är dock mycket för hög.⁵⁰ I den visserligen något defekta förteckning över växterna i »adonis stenbrohultensis», som äldste sonen upprättade under julferierna 1731, uppräknas 224 olika växtformer, däri inberäknade olika varieteter av samma art, vilket ju i varje fall är en vacker summa. Det var, som förut nämnts, icke nyttighetssynpunkten, som var den drivande kraften i Linnæus' trädgårdsintresse; han besjälades av en kärleksfull samlarelust, vari det vetenskapliga inslaget icke helt saknades. »Så högt värderade han», skriver Samuel, »den minsta och osynligaste växt som den skönaste välluktande blomma, fast slike ej heller felades i Trädgården i hans tid; han önskade flere species alltid än han hade».⁵¹ I trädgården fanns alltså en rik blandning av växter, som voro till nytta eller blott till prydnad, ävensom rena kuriositeter, vilka troligen odlades i bänk eller drivhus. Av frukt och bär förekommo flera slags äpplen, päron, plummon, körsbär, krusbär, vinbär, hallon och jordgubbar. Grönsaksträdgården torde, trots vad som nyss sagts om Linnæus och nyttighetssynpunkten, dock ha gjort prästhusets kök till det på dylika saker bäst försedda i Småland; vi finna i växtförteckningen bl. a. morötter, rovor, jordärtskockor, rödbetor, rättikor, rädisor, pepparrot, flera slags kål, bönor, ärter och lök, sparris, sallat, spenat, gurkor, pumpor, persilja, dill, timjan, mejram, körvel, selleri, senap och malört. Särskilda rariteter voro mulbärsträd, små fikonsträd, dvärgmandel, grå isop och tryffel, d. v. s. potatis, möjligen också några andra växter med utländsk ursprungsbeteckning, såsom turkiskt vete, romerska nässlor och lombardiska nötter. Icke mindre talrika voro prydnads-

växterna; de voro ju också framför andra Linnæus' gunstlingar. Av sådana funnos tulpaner och violer, påsk- och pingstliljor, kejsarkronor och pioner, stormhattar, riddarsporrar och akvilejor, flera slags liljor, nejlikor, vallmor, lupiner och rosor, krasse, ringblommor och tusenskönor, salvia och krusmynta, åbrodd och lavendel, snöbollar och jasminer, många andra att förteckna.⁵² En högsommardag i denna örtagård vill man gärna tänka sig såsom en underbart härlig upplevelse; de lummiga träden, de lysande och ljuvligt doftande blomstren, binas surr, fåglarnas sång och duvornas kutter samt icke minst den väna utsikten över den spegelklara viken hän mot det i fager grönska leende Möckelsnäslandet, allt måste ha givit en med natursinne utrustad åskådare förnimmelsen av att dväljas i en lustgård av paradiskisk skönhet och frid.

Vad som nu sagts om Linnæus' förtjänst om kyrkan, bostället och prästgårdsträdgården är ju icke något nytt utan har mer eller mindre framhållits av flera föregående Linné-biografer. Själasörjaren Linnæus har däremot ännu icke fått sin skildrare. Någon särskilt framstående predikant torde han ej ha varit, men mycket vittnar om, att han mot sin församling hade ett verkligt herdesinne. Då det 1720 var fråga om att tillsätta kaplanstjänsten i socknen, skrev ryttmästaren Abraham Falkengren på Möckelsnäs till domkapitlet och framhöll, att församlingen på grund av ofredstiden blott med svårighet kunnat meddela sin kyrkoherde hans rättighet, »hwarom han dem doch aldrig hafwer strängt [tillhållit] utan medh dem fattigom haft medlidande, tolamodh, Guds tro öfvat, att denna församlingen aldrig haft el^r har orsak dhet Ringesta på vår Kyrkioherde att klaga, Hwarcken öfwer gudstienstens förrättande el^r något annat, ty han med största nijt och åhuga sitt ämbete fljtigt och troligen förrättar, Sampt förer ett gudeliget, nöcktert och anständigt lefwerne, Som näst Gudz hielp alt länders Gudz nampn till ähra, församlingen till Upbyggelse och HögWördige H^r Biskopen till Nöije och behagh».⁵³ På grund av sitt känsliga sinne, som enligt sonen Samuels vittnesbörd rördes till tårar, då han såg någon lida nöd, kom Linnæus att på det innerligaste sätt taga del i sina sockenbors fröjder och sorger och bliva som en fader för sin församling. Härom vittna icke minst de kärleksfulla minnesrunor, som han i dödboken nedskrivit över varje avliden och till vilka vi återkomma. Ett annat exempel må ock anföras. År 1729 hade hustrun Brita Andersdotter i Bästerås under sömnen råkat förkväva sitt 5 veckor gamla barn och blev därför i avvaktan på rannsaking inför häradsrätten av domkapitlet förbjuden att bevista gudstjänsten. Detta gick henne djupt till sinnes, i all synnerhet som hon icke blivit »intagen i Kyrckio» efter barnet. Linnæus sökte på allt sätt trösta den förtvivlade kvinnan, men då detta icke lyckades, framlade han i en skrivelse till domkapitlet hennes djupa nöd, uttalade sin fruktan, att hon kunde råka i »större olägenhet antingen Melancholi eller sielawåda, att hon blifwer en sieliförspillare»

och framförde slutligen en ödmjuk begäran, »om hon intet skulle få intagas och sedan wid tillfälle få frijhet att åtminstone sitta uthi wapenhuset eller bredewid Kyrkiowäggen på Kyrkiogården, emedan hon längtar effter att höra Guds ord».⁵⁴ Den häftighet i lynnet, som någon gång — t. ex. under striden med Skåneprästerne på 1730-talet — kan spåras hos Linnæus, torde ytterst sällan ha kommit till uttryck i hans förhållande till sina kära församlingsbor.

Sådan var Linnés fader. Hans moder var en värdig hustru till en sådan man, en ädel, högt begåvad kvinna, en god maka och moder, en prästfru i sin prydnad. Vid hennes frånfalle skrev maken under hennes namn i dödboken, att hon levat med honom »i äkta kärlek och sämja med förnuft i 27 åhr och 3 månader» och uppfostrat sina barn på ett berömligt sätt, varpå han tillägger: »Skickat sig alltid mot höga och låga, fattiga och rika, utom Sochn så wähl som inom Sochn, att alle kunde icke annat än henne berömma. Altid war hon Gudfruchtig och sitt hus wähl förestod, ganska flitig och försiktig, gifmild och achtsam, med högt förstånd begåfwad.» Äldste sonen säger om sin mor, att hennes sinne var »spest (= spetsigt, häftigt) qvickt och arbetsamt», och att han av henne ärvt en seg natur men av fadern en sjuklig kropp.⁵⁵ Rika själsanlag övergingo ock från föräldrarna till den blivande blomsterfursten. Av båda ärvde han ett klart, skarpt huvud, en fast vilja, ett ädelt och barnafromt hjärta. Ett särskilt fadersarv var, om man får döma av Samuels anteckningar om Nils Linnæus, ett glatt och skämtsamt humör, ett gott minne och praktisk blick, ett trofast, överseende sinnelag samt en viss lättrördhet till glädje, sorg eller vrede.⁵⁶ Grunden till sin blivande storhet hade han både fått i arv från sina föräldrar och erhöll genom den under barndomsåren i hemmet meddelade uppfostran. Ännu på äldre dagar erinrade han sina syskon om föräldrarnas böner och tårar för sina barn, vilka »stego upp genom molnen och stannade intet förr, än de kommo för Guds ansigte, som såg der till och byggde deras barn hus».⁵⁷ I hemmet hade han själv tidigt fått lära sig plocka de aldrig förvissnande blomster, till vars insamlande han som professor brukade uppmana sina studenter: »Gudsfruktan, flit, ordentlighet, dygdighet, tjenstachtighet och Käsarcronan ärlighet».⁵⁸ Guds storhet och människans ringhet, livets förgänglighet och vikten av att vid dess slut stå »med rena händer och godt samvete», denna av Linné livet igenom bevarade övertygelse var ett ständigt för honom levande minne från husandakten i prästgårdssalen och gudstjänstfirandet i hembygdens kyrka.

Faderns och prästgårdsträdgårdens betydelse för Linnés framtida livsverk har så ofta blivit påpekad, att den knappast här behöver vidare utläggas. Tillsamman med trädgården växte pilten upp, varför han också på äldre dagar yttrade, att den »med modernmölken inflammerat min hog med en outsläckelig kärlek till örter».⁵⁹ Men det var ej endast i trädgården,

som fadern hos sin son väckte och underhöll detta intresse. En av de första mera vetenskapliga lektionerna i ämnet har Linné själv bevarat åt minnet. Han var knappt fyra år gammal, då han i den vackraste sommartiden fick följa med sin far till ett kalas på den fagert belägna herrgården Möckelsnäs. Under det att gästerna fram mot aftonen vilade på en grön äng, höll kyrkoherden en liten botanisk demonstration över de där växande örterna, omtalade att varje blomma hade sitt namn, visade rötterna på sådana örter som *Succisa*, *Tormentilla* och *Orchis* och berättade föröfrigt åtskilliga märkvärdiga ting om Floras barn. Gossen såg och hörde detta »med ett hjertans nöje, och var just detta den sträng, som mäst var spänd uthi Gossens genie». Sedan den dagen fick fadern ingen ro för sonens frågor om växternas namn. Stundom glömde han dessa, varför fadern en gång sade sig aldrig mer vilja meddela honom sådana, om han ej kunde behålla dem i minnet. Gossens hela hog och tanka var sedan att komma ihog namnen, att han aldrig skulle ga miste om sitt angenämaste». ⁶⁰ Längre fram fick gossen i trädgården sina egna sängar att beså och rensa, och dessa förbyttes sedan i ett helt litet kvartér, som kallades »Carls trädgård» och som innehöll ett stånd av alla de växter, som funnos i den större trädgården. ⁶¹ Tidigt stiftade han naturligtvis också bekantskap med den vilda floran utanför trädgårdens område; de många olika slags blomstren i södra hage, på södra vång och väderkvarnsbacken, vid kvarnbäcken och sjöns stränder voro, som han själv säger, hans ungdoms leksyskon.

Men det var ej blott med hembygdens natur utan också hembygdens folk, som gossen tidigt blev förtrogen. Folket i Stenbrohult under denna tid känna vi ganska väl genom de små minnesrunor, som Linnæus i dödboken givit var och en avliden. Det var i stort sett ett gudfruktigt, arbetsamt och förnöjsamt släkte, som i dessa ej så sällan bistra tider odlade socknens magra tegar. Undantag funnos naturligtvis; en och annan föll offer för dryckenskap eller skötte sig i annat avseende illa. Ett par sådana personer upptecknades längre fram i Linnés *Nemesis divina*; den ene, Måns i Sannaböke, hade varit elak mot sin fader och blev därför enligt den gudomliga vedergällningens lag av sin son i håret släpad utanför sin egen stuga, den andre, Jacob i Såganäs, vägrade att rädda sin drunknande hustru, med vilken han levat i oenighet, och blev därför straffad med att hans fingrar borttruttade på båda händerna. ⁶² Men dylika människor voro blott ett försvinnande fåtal. »Gudfruktig och arbetsam», »trogen, stilla och sachtmodig», »lefwat stilla och wähl och lämnat ett godt namn efter sig» äro i anteckningarna stående epitet för både män och kvinnor. Många av dessa minnesord äro rörande i all sin knapphet. Om Pehr Nilsson i Gemön heter det, att han »sträfwat nog, doch lijtet wunnit», om den länge sjuka Ingrid Jönsson i Gåsholm, att hon »warit en Gudz fånge, doch altid tohlig» samt om klockaren Bror Persson Broderzonius, att han »warit fat-

tig, doch altid förnöijd med Gudz willia». Flera hade i årtionden varit »Gudz fångar» eller »eländiga korsdragare» men alltid visat sig tåliga och förnöjda. Icke så få hade slitit mycket ont i krig; det fanns en och annan kvarlevande veteran från snapphanefejden,⁶³ men de flesta av soldaterna hade varit i kung Karls tjänst. Sådana voro bland andra korpralen Jon Hultman i Hyttinge, som »warit med i Skåne, Wismar, Norge och Stockholm», och Pehr Jönsson Hierpe i Bökemon, vilken »war soldat 33 år, war med i Skåne wid slaget wid Hälsingborg, 5 år i Wismar och 2^{ne}

Fig. 4. Kh. Isak Arelius i Karlstorp. Nils Linnæus' medsökande till kyrkoherdetjänsten i Stenbrohult.

Målning i Karlstorps kyrka av Edvard Orm.

resor i Norge, äfwen när vår store kung Carl XII blef skuten». Frimodighet och gudsförtröstan utmärkte i hög grad såväl de gamla krigsbussarna som de övriga sockenborna; mer eller mindre gällde om alla vad som står om bonden Åke Kwick i Råshult, att han var »wäl lärd i Bibbelen, tohlig, aldrig lade werlden på sinnet».

Sådana voro de människor, som gossen lärde känna vid deras besök i hans hem, vid kyrkan eller ute på vägar och marker. Mest bekant blev han givetvis med dem, som tillhörde föräldrarnas umgängeskrets. Om denna, som icke var så liten och omfattade personer av alla stånd utom borgareklassen, får man en ganska utförlig kännedom i förteckningarna över fadd-

rarna vid barnens dop.⁶⁴ Traktens i början av 1700-talet högst uppsatte man, lagmannen, sedermera landshövdingen Germund Cederhielm vistades mestadels på andra håll och torde blott en kort tid på somrarna ha besökt socknen. Detsamma gäller om hans son, landshövdingen, sedermera presidenten i Göta hovrätt GERMUND CEDERHIELM d. y.,⁶⁵ vilken hade ämnat att efter faderns död övertaga Möckelsnäs men därvid förekom av sin svåger, majoren ABRAHAM FALKENGREN.⁶⁶ 1719 eller samma år som Cederhielm d. ä. dog inköpte Falkengren Möckelsnäs' gård och gods, bosatte

Fig. 5. Riksrådet, frih. Josias Cederhielm, f. 1673, d. 1729.

sig där och deltog sedan till sin död 1738 livligt i socknens offentliga angelägenheter och umgängesliv. Den gamle krigaren, som varit med vid Hälsingborg 1710 och där blivit sårad och tillfångatagen, nämnes ofta tillika med sin fru, friherrinnan EBBA CAJSA CEDERHIELM, såsom vittne vid barndop såväl hos ståndspersoner som hos bönder. Till det enda barn, som efter hans bosättning i Stenbrohult föddes i prästgården, nämligen makarna Linnæus' yngsta dotter Emerentia, stod han 1723 fadder. Vid hans död gav kyrkoherden honom det eftermälet, att han »fört ett ädelt lefwerne, tjent sig up ifrån gemen till Major» samt »altid varit en gudfruchtig och berömlig herre». Linné gästade hos honom vid sitt besök i hembygden 1735. Falkengrens ende till mogen ålder komne son GERMUND ABRAHAM, som var född 1713 och således 6 år yngre än Linné,

övertog 1738 fädernegodset, där han även som vice president i Göta hovrätt och landshövding i Västernorrlands län tidtals vistades. Liksom sin fader var han med vänskapens band fästad vid socknens prästfamilj, ett förhållande, som fortsatte även sedan Samuel Linnæus 1749 efterträtt sin fader. Denne kunde — enligt vad som vittnades vid hans bår — aldrig utan tårar tala om frih. Falkengren, »en dygdens och ärans vän». Med dessa Cederhielmar och Falkengrenar äro samtliga ståndspersoner inom socknen nämnda, men till Nils Linnæus' umgänge hörde också några närboende officerare i grannsocknarna Agunnaryd och Virestad. Av dessa

Fig. 6. Presidenten i Göta hovrätt, frih. Germund Cederhielm d. y., f. 1661, d. 1741.

Efter oljemålning i privat ägo.

nämnes ryttmästaren BENGT SKYTTE på Byvärma såsom fadder vid Eme-rentias dop och kaptenen JOHAN GEORG EKENBERG på Virestanäs såsom vittne vid dopet av Samuel 1718.⁶⁷

Att Linné i sitt hem såg åtskilliga präster, är ju självklart. Närmast av dessa bodde prosten HAQVIN FLINTHENSTEEN i Virestad, som ock var husets äldste vän och deltagare i dess flesta familjefester. Han hade vigt makarna Linnæus, döpte dottern Anna Maria 1710 och Sophia Juliana 1714, vigde den förra 1730 och förrättade enligt Christina Broderzonias önskan hennes jordfästning vid hennes död 1733. Troligen gav Flinthensteen ganska rikliga gåvor vid småbarnens kristnande och de ungas vigsel, ty han var en mycket förmögen man, som i domböckerna ofta uppträder såsom bankir åt fattiga adelsmän, vilka han tydligen ansåg sig särskilt böra

beskydda. Av hans karaktärsdrag känner man annars mest hans häftiga lynne, som 1731 föranledde, att han för slagsmål i sakristian med sin klockare av häradsrätten blev dömd till 100 dlr böter och offentlig kyrkoplikt — särskilt det sista hårt nog för en gammal häradsprost. Han dog 1733, knappt 14 dagar efter Christina Broderzonias begravning, och med honom utdog hans ätt.⁶⁸ Flinthensteens första hustru ANNIKA WIRÆNIA, en syster till biskop Sam. Wirænius i Växjö, nämnes som fadder till Sophia Juliana 1714. Åtminstone något umgänge idkades nog också med kyrko-

Fig. 7. Landshövdingen, frih. Germund Abraham Falkengren, f. 1713, d. 1785.

Efter oljemålning i privat ägo.

herdarna i andra grannpastorat, såsom ABIEL TILIANDER — f. ö. kusin till Linnæus och omnämnd i *Nemesis divina* — och NICOLAUS OSANDER i Pjätteryd, PETRUS SPEGEL och JOHAN LUNDE i Agunnaryd samt de från Ödmanns Hågkomster bekanta ELIAS och SAMUEL WIESEL i Vislanda.⁶⁹ Med grannprästerna i Osby och Loshults pastorat i Skåne var förhållandet en tid ganska spänt, och i denna missämja, som hade sin grund i Linnæus' villighet att till skrift mottaga en del i Loshult hemmahörande salpetersjudare, svallade å ömse sidor lokalpatriotismens vågor högt.⁷⁰ Det fanns dock en befryddad skånsk prästfamilj, med vilken man ganska flitigt umgicks, nämligen kyrkoherden i Visseltofta PETRUS GISTRÆNIUS och hans hustru, barn och svärmor. Den sistnämnda, som hette Cecilia Schee, var Christina Broderzonias moster och nämnes jämte sin dotterdotter, som ävenledes hette

Cecilia, i kyrkobokens fadderlängder. Cecilia Gistrænia blev sedermera gift med kyrkoherden i Göteryd ERIK HIELM och besöktes 1735 av sin syssling Carl Linnæus på dennes resa till utlandet.⁷²

Största delen av de gäster, som vid barndop och andra gästbud sågos i prästgården, tillhörde dock den burgna allmogeklassen. Vid Carls dop 1707 voro utom moderns styvmor Elisabet Lindelia och syster Anna Maria Broderzonian sex bönder och fyra bondhustrur faddrar. Det är betecknande för kaplanens underordnade ställning, att inga adelsmän eller präster denna gång — såsom längre fram blev fallet — voro bland de inbjudna. Ett

Fig. 8. Prosten Haqvin Flinthensteen i Virestad, † 1733.

Fig. 9. Prostinnan Anna Flinthensteen, f. Wirænia, † 1731.

Efter oljemålningar i Virestads kyrka.

par av bönderna intogo dock en ställning för sig; de voro gästgivare och som sådana både förmögna och vana vid att umgås med allt slags folk. Om den ene av dessa, den 1729 vid 82 års ålder avlidne GERMUND PERS-SON i Gemön, heter det i dödboken: »Denne man har varit en berömb- Man, i anseende hållen hos höga och låga, fattiga och rika, en god gäst- gifware, wenlig och wähtalande, ja en gudfruchtig och redelig man och alltid stådt sig wähl.» Han hade även knutit sitt namn vid kyrkan genom en ljuskrona, som han i slutet av 1600- eller början av 1700-talet skänkte dit. Bakom gåvan låg en tragisk händelse: Germunds hustru Karin blev skjuten vid sin vävstol, så att hon genast föll ned och dog, och då gärnings- mannen, en borgare från Växjö vid namn Måns Larsson, äntligen blivit uppspanad och dömd till 50 dalers böter, ville den sörjande maken icke ha dessa pengar. Han lade därför till 10 daler och inköpte kronan, vilken

han varje jul under sin livstid bestod med 16 ljus.⁷² Hans andra hustru, som även hon hette Karin, stod 1710 fadder till Anna Maria. Den andra gästgivaregården i socknen, Diö, växlade ofta innehavare, och mellan dessa och prästhuset rådde till synes livlig förbindelse. Under Linnæus' första Stenbrohultstid sköttes gästgiveriet av SIGFRID JONSSON LANDERBERG, som var gift med Maria Ekengren; den förre var vittne till Carls dop och den senare till Anna Marias.⁷³ Landerberg efterträddes troligen omkring år 1717 av MAGNUS ÖSTBERG, vilken jämte sin svägerska jungfru Ingeborg Judit Wickenberg 1718 stod fadder till Samuel.⁷⁴ Efter honom kom PETER BEXELL, vilken i bildning och livserfarenhet torde ha stått åtskilligt fram-

Fig. 10. Prosten Elias Wiesel i Vislanda, † 1731.

Eft. oljemålning i Växjö museum.

för de övriga.⁷⁵ Han hade varit student i Åbo i 4 år, inspektör över kopparverket i 6 år, inspektör vid greve Törneflychts gods i 8 år och landsfiskal över Jönköpings län i 6 år. Då han efter 3 års vistelse i Diö 1724 avled, gav Linnæus honom det eftermälet, att han »warit en gudz- och dygdälskande man och alltid önskat god ordning, haft lycka och olycka, med- och motgång, dock alltid warit förnöjd med Gudz Wilia». Längst innehades denna gästgiverirörelse av JONAS TÖRNQVIST, gästgivare här 1727—46.⁷⁶ Prästfolkets förtroliga umgänge med honom och hans familj framgår av Linnés allmanacksanteckningar från besöket i hembygden 1735. Om Linnæus' höga uppskattning av Törnqvist vittnar hans ord vid dennes frånfälle 1746: »Han haar warit en förständig och vigilant Herre, blef Hofrätz Commissarius och förstod rättgångzsaker perfect, han war en gud-

fruchtig, rättrådig och upprichtig, ja omistelig Man, drifwande, alfwarsam och en snäll hushållare samt liberal gästgifware.»

Även åtskilliga andra av de till allmogeklassen hörande män och kvinnor, som voro att betrakta som prästhusets bästa vänner, äro något utförligare kända. Av faddrarna vid Carls dop var JÖNS SVENSSON i Södra Värpeshult en »ganska from och redelig» man, GERMUND HÅKANSSON i Taxås, som kunde läsa och skriva och var en god skytt, hade »ett wackert beröm af ett ährbart lefwerne», och om JON FROSTENSSON i Borshult heter det, att han blivit född i Virestad i stor fattigdom men arbetat sig upp, »hållit ett wackert hus, warit en flitig smed och hushållare, Kyrkiowärd med

Fig. 11. Prosten Sam. Wiesel i Vislanda, † 1773.

Efter oljemålning i Växjö museum.

stort beröm i 18 åhr, haft ynnest af alle högre och lägre, serdeles af sine Sjelesörjare för dess Gudsfruchtan och flitiga Kyrkiogång . . . lämnat efter sig beröm». SUNE BÄNGTSSON i Skålshult, som stod fadder åt Anna Maria, hade likaledes börjat fattig men genom arbete blivit välbehållen; han var »en gudfruchtig, from och redelig Man, ibland de bäste i försambl., uthan falskhet, nöchter och stilla». Bland vittnena vid Emerentias dop får PEHR JONSSON i Älmhult vid sin död 1747 ett synnerligen vackert eftermäle: »Han har warit en upprichtig och redel. Man, förståndig och försichtig, hjälpsam, trogen och vänl., högel. älskat alle, serdeles Prädiko ämbetet och älskad igen, arbetsam och snäll hushållare». Vid Samuels dop voro bland andra närvarande Pehrs i Älmhult hustru Chirstin och Ingrid i Höghult, vilken senare var »rättwis och gudfruchtig, gifmild och hielpsam emot både

fattiga och rika och en snäll boqwinna». ⁷⁷ Att icke alla de män och kvinnor, som inbjödos till prästgården, voro lika förträffliga, framgår av Linnæus' anteckning om en av faddrarna 1718, den förutnämnde av Linné i *Nemesis divina* upptecknade MÅNS MÅNSSON d. ä. i Sannaböke. Det heter om honom helt kort, att han »warit rik, dock lefwat så att man icke will tadla på hans döda mull». Man frestas nästan till misstanken, att det var denne mans förmögenhet, som var orsak till hans inbjudan vid sonens dop. Barn-dopen voro, vare sig formliga barnsöl höllos eller inte, ganska inkomstbringande tillställningar, ty faddrarna, valda bland de mest burgna i socknen, sökte överglänsa varandra med hederliga fadderpengar. Till Carl gåvos blott 50 dlr smt, men hans syskon fingo vida mer: Anna Maria 100 dlr, Sophia Juliana 100 dlr och Emerentia 150 dlr. Vid Samuels dop anställdes intet kalas, varför han då ej erhöll någon faddergåva, men de närvarande vittnena återgäldade säkerligen under hans uppväxtår på ett rikligt sätt den heder, som blivit dem bevisad. Sist bland Nils Linnæus' umgänge är att nämna några mera ansedda Virestadsbor, såsom organisten ESKIL SKOUG, ⁷⁸ den rike och myndige länsmanen LARS INGEMARSSON ⁷⁹ samt frälsefogden CARL BLOM, vars sonson Carl Magnus Blom längre fram i tiden skulle bliva lärjunge till Linné och en framstående läkare och naturvetenskaplig författare. ⁸⁰

Men det var icke blott bygdens folk, med vilket gossen på olika sätt kom i beröring. Ofta fick han se och stundom närmare lära känna människor från andra orter i Sverige och även någon gång i utlandet. På landsvägen genom socknen färdades officerare och soldater, kurirer och postförare, köpmän och alla slags resenärer. Förnämre resanden togo gärna in i prästgården, och vid olycksfall eller hastigt påkommen sjukdom var det endast där, som vård kunde erhållas. Så låg dansmästaren JAKUES SOBERANT från Autram i Frankrike i december 1724 under tre veckors tid sjuk i prästhemmet, där han ock ett par dagar före jul avled. Denne »widt bereste man» hade tydligen vistats i Sverige en längre tid, ty Linnæus skriver, att han 1714 antagit den lutherska religionen och efterlämnade ett »wackert beröm för sin gudsfruchtan, flitighet, nychterhet och ährbare lefwerne». ⁸¹ Zigenare och annat löst folk, som drevo kring på vägarna, voro också stundom i behov av prästfolkets bistånd. Ibland fick man taga hand om barnaföderskor, ibland om större eller mindre barn, vilkas mödrar fallit ifrån. Detta sista hände t. ex. 1727, då en kringvandrande kvinna avled i gården Nybygden och efterlämnade en son, vilken omhändertogs i prästgården. ⁸² I detta sammanhang kan också nämnas, att i början av 1720-talet ryska krigsfångar voro förlagda till gårdarna i socknen; en fånge i Stockanäs nära prästgården dömdes 1721 för överfall till böter.

I innerlig gemenskap med bygden och dess människor växte gossen således upp. Han lärde sig älska den sköna naturen och det präktiga,

resliga folket af de gamla Giöthers oblandade ätt». Minnena från Stenbrohult förbleknade aldrig; ännu på äldre dagar berättade han för studenterna i Uppsala om »långe Germund» i Tångarna, som mätte 13 $\frac{1}{2}$ kvarter, om »gambla Malin» och »slängdantzen», om Staffans skede och kappkörning efter julottan samt mycket annat från sin barndom.⁸³ Med folkets seder och övertro blev han väl förtrogen, och intresset för detta gjorde honom i framtiden till Sveriges förste verkliga folklivsforskare. Betecknande för gossens känsliga sjäsliv är, att han enligt Linnés egen berättelse av fruktan för de onda väsen, som sades husera i mörkret, icke till sitt tjugonde år ensam vågade gå ut på kvällen.⁸⁴ Allmogebarnen från nejdens bondgårdar och torpstugor voro också hans första lekkamrater; i många av de lekar, såsom »springa kapp» och »slå ten», vilka han en gång uppräknar, har han säkerligen tävlat med dem, innan hans sinne blivit vänt mot andra idrotter och andra lagrar än den barnsliga lekens.⁸⁵

Men andra tider stundade. Sit Sigfrids dag eller den 15 februari 1714 började läsningen i skolkammaren under ledning av gymnasisten JOHAN TELANDER, bondson från Diö. »Nog fanns qvickhet», skriver brodern härom, »men hågen var ändå mäst i trädgården; modren bannades häröfver, men fadren, tålig, tog sin enda gosse alltid i beskydd och försvar».⁸⁶ Undervisningen i hemmet fortgick under våren och sommaren, men i september fick gossen följa med sin informator till Växjö för att där av honom privat undervisas. Kunskapens rot var på den tiden vida bittrare än nu, ty lärometoden var ända upp till gymnasiet allt annat än klemig. Om sin förste lärare, som sedermera blev prost i Korsberga, säger Linné, att han var »en hård informator, som ej med låckande utan med stryk lärde honom läsa», varför han var »föga tjenlig att upföda barn».⁸⁷ Säkert har denna första tid i Växjö för det känsliga barnet varit en verklig lidandestid. Vid nio års ålder inskrevs han sedan 1716 i nedersta klassen av Växjö skola, och även där var undervisningsmetoden lika hårdhänt: »rude Lärmästare med lika rude method gofwo barnen hog för wettenskaper, att hären måste resas på deras hufwud».⁸⁸ Man behöver icke med FRIES ifrågasätta, om Linné med dessa ord ej gjort sig skyldig till överdrift, ty den hårdhet, stundom t. o. m. grymhet, som då faktiskt präglade barnuppfostran, är genom många utsagor väl bestyrkt.⁸⁹ Efter tidens sed, som för övrigt fortlevat till långt fram på 1800-talet, åtnjöt gossen även efter intagningen i skolan privat undervisning. 1717 fick han en informator, som behandlade honom med större mildhet, nämligen GABRIEL HÖÖK, som längre fram skulle bli hans svåger.

En närmare skildring av Linnés skolår i Växjö faller emellertid utanför ramen för denna uppsats. FRIES har också i sin bok om Linné behandlat denna del av hans liv så utförligt, att det icke torde vara mycket att lägga därtill. Vi inskränka oss här till en erinran om att gossen, som

enligt egen utsago under barna- och ungdomsåren var »liten, yr, hastig, kvick», också under skolåren hade sitt största nöje i att plocka blommor på ängarna och innan han ännu var 8 år gammal lära sina kamrater deras namn. Detta intresse för naturen och dess under upptäcktes och befrämjades av tvenne av hans lärare, nämligen rektorn i trivialskolan DANIEL LANNERUS och lektorn i fysik, provinsialläkaren JOHAN ROTHMAN. Båda ha säkerligen haft ej ringa betydelse för gossens utveckling till naturforskare. Särskilt sedan han 1724 blivit gymnasist skaffade han sig en del botaniska arbeten, vilka han läste, tills han kunde dem på sina fem fingrar, och således ännu mer gjorde skäl för det namn »lilla Botanicus», som lärare och kamrater tidigt givit honom.⁹⁰ Ehuru föräldrarna kände sin sons livsintresse var det dock fortfarande, väl till stor del på grund av det förakt, varmed naturvetenskapliga studier på den tiden betraktades, deras bestämda mening, att han liksom fadern och många i moderns släkt skulle bli präst. Linné säger härom själv, att »inga andra wettenskaper woro gångbara än de som gjorde Präster, Hwartill ock Föräldrarne, besynnerligen Modren, dömt sin Son alt ifrån waggan». I September 1726 inträffade en händelse, som blev bestämmande för ynglingens hela framtida liv. Vid ett besök i Växjö fick fadern av sonens flesta lärare det beskedet, att denne var underhållig i de ämnen, som för prästutbildning vore de viktigaste, varför lektorerna »kunne intet längre på sitt samwete råda Fadren att hålla sin Son wid boken». Yttranden synas härvid även ha fällt, att ynglingen passade bättre till hantverkare än till läskarl. Bedrövad över denna upplysning gick fadern till sin vän Rothman, hos vilken han ville söka bot för någon påkommen krampa, och omtalade för honom, vad de övriga lektorerna sagt. Denne medgav, att ynglingen icke hade fallenhet för prästkallet men däremot kunde han bli något annat, en »namnkunnig Doctor, som rätt så wäl framdeles skulle föda sig som någon Präst». Vad ynglingens begåvning för denna bana beträffade, försäkrade han fadern »heligt, att ibland alla där studerande Djeknar wore ingen och icke en enda, som gäfwet det hopp om sig som hans Carl».⁹¹ Denna hans åsikt vore så fast, att om fadern ej längre ville underhålla sonen i Växjö lovade han att själv upptaga honom i sitt hus och även meddela honom privat undervisning. Härav blev fadern tröstad, och hela det följande året blev ynglingen nu av Rothman undervisad i sitt älsklingsämne. Från denna tid inriktade han sig helt på läkarens levnadskall, och under samvaron med Rothman har han ägnat sitt intresse även åt farmakologien.⁹² Det innerliga vänskapsförhållande, som uppstod mellan den kunnige, osjälviske läraren och hans vetgirige lärjunge blev brutet först av döden.

Genom skolgången i Växjö kom Carl Linnæus bort från sin hemsocken, men dock endast tidvis. Under ferierna på sommaren och vid jul vistades han hemma, och ju äldre han blev, desto bättre lärde han känna sin födelse-

bygd och dess omgivningar. Sommartiden gjorde han botaniska strövtåg till Möckelsnäs, Taxås, Slätthult och andra platser i socknen, där nya växtfynd kunde förväntas. Men utflykterna ha med säkerhet utsträckts ännu längre. Sannolikt har Linné mer än en gång hälsat på hos släktingarna i Visseltofta, med vilka föräldrarna hade umgänge,⁹³ och med säkerhet har han före studentåren — troligen i sällskap med faderns gårdsbrukare eller någon annan bonde på färd till stenbrohultsbornas gamla köpstäder Kristianstad och Karlshamn — besett delar av nordöstra Skåne och västra Blekinge.⁹⁴ Sommaren 1726 var han ute på en dylik resa och fann då en förut av honom okänd växt, *Melampyrum nemorosum*, i trakten mellan Råbelöv och Tossebro's krutbruk, vilka ställen ligga invid landsvägen mellan Stenbrohult och Kristianstad.⁹⁵ Denna ort måste Linné för övrigt ha hört åtskilligt talas om, ty hans far hade i sin ungdom varit informator i det närbelägna Färlöv, i vars kyrka han första gången predikat.⁹⁶ Vilka småländska socknar utöver de närmaste kring Stenbrohult, som gymnasisten besökt, är okänt. Han åtnjöt under nästan hela sin studietid i Växjö rätt att genom s. k. sockengång bekomma studiehjälp såväl från Stenbrohult som från andra socknar i stiftet — så hade han 1723 sockengång i Älmeboda, 1724 i Kvenneberga och Sjösås, 1725 i Slätthög och Odensjö, 1726 i Sjösås och Rydaholm och 1727 i Björkö —, men då rättigheten att personligen verkställa uppbörden av dessa penningar kunde försäljas till någon kamrat, kan man icke av denna sockendelning med bestämdhet sluta sig till vilka platser i Småland Linné såsom yngling besökt.⁹⁷ Under julferierna har han väl mestadels varit sysselsatt med att i hemmet ordna sina under sommartiden hopbragta samlingar av växter, insekter och stenar.⁹⁸ Däremellan följde han föräldrarna och systrarna på julkalas i trakten. Så stod han i februari 1724 jämte sin syster Anna Maria samt 3 män och 3 kvinnor av allmogen fadder till bonden Fränne Sunasons son Jon och i samma månad 1726 jämte sin mor, Anna Maria, Gabriel Höök, major Falkengren och några andra till Jonas Törnqvists dotter Dorotea Christina.⁹⁹ Höök och andra kamrater från Växjö gästade under ferierna ofta prästgården, och allteftersom syskonen växte upp levdes där förvisso under dessa månader ett glatt och friskt ungdomsliv.

Emellertid kom den dagen, då det var slut med skoltvånget. Den 1 maj 1727 avslöts Linnæus' sista läsår i Växjö, och på natten höll han med sina kamrater en avskedsfest hos handlanden Isac Munthe. Följande dag reste han till Stenbrohult — förvisso med glada känslor. Skolgången hade räckt i 11 år, ehuru den normala tiden var blott 8 år. I 3 klasser — skolans 2 lägsta och gymnasiets högsta — hade han tillbringat 2 år, vilket är ett ytterligare bevis för det flerstädes betygade förhållandet, att han på det hela taget ej tillhört klassens ljushuvuden. Brodern Samuel berättar också, att Carl under sin vistelse på gymnasium var »föga af Docentibus

afhållen⁹ men däremot av assessor Rothman desto mer. Om denne skriver Linné i en av sina självbiografier, att han sedan året 1726 älskat honom icke såsom sin lärjunge utan som sin son.

Ännu vid Carl Linnæus' hemkomst till föräldrahemmet var hans levnadsbana icke närmare bestämd. Trots att han fått faderns tillåtelse att begagna sig av Rothmans privatundervisning i naturvetenskap, synas föräldrarna och särskilt modern haft svårt att sätta sig in i tanken, att äldste sonen skulle bli något annat än präst. Frågan om dennes blivande kall var i hemmet ett obehagligt ämne, som alla parter tyckas helst ha undvikit att beröra; särskilt hos modern med hennes starka traditionskänsla och lättörda, nog ej så litet häftiga lynne var det ägnat att uppväcka storm. Saken måste emellertid nu avgöras, och Carl grep härtill första lämpliga tillfälle. Härom berättar brodern: »Några goda vänner kommo

Linnés namnteckning 1725, den äldsta kända, ej förut reproducerad.

Ur en anteckningsbok, tillhörig Växjö Stiftsbibliotek.

till Stenbrohult. Fadren tager dem med sig i trädgården, de sätta sig kring ett litet bord, der på dertill gjorda säten de talas vid under det några glas öhl utdruckos. Under discurrerandet säger Fahr: Ja, det sker alltid, det man har lust för, det har man lycka till. Carl, som alltid var med, när någon gick i Trädgården, tager desse orden ad notam. När Herrskapet var bortrest och Fadren gick till omtalte bord, går Carl äfven till honom och frågade, om det ägde grund som K. Fahr sade, när Herrskapet var här. Fahr, som alltid var af gladt sinne och skämtsam, frågade hvad det vore han sagdt. Men Carl ville ha positivt svar. Då säger Carl fadrens ord. Fahr svarar, att det aldeles hade sin rigtighet, så vida lusten faller på det som är godt, lade han till. Derpå säger Carl: Ja min fahr, så bed mig aldrig om att bli prest, ty det har jag slätt ingen lust före. Aj, detta var ett dunderslag för en fahr, som alltid hyst så stor kärlek för sin Carl. Han förmådde näppeligen tala, men ändtligen häpen och bestört frågar han hvad han då ville bli. Jo, säger Carl, jag vill slå mig till Medicin och Botaniken. Fahr svarar: Du vet dina föräldrars fattiga villkor och att det studium du vill utvälja är mycket kostsam. Carl tager fahr på orden och säger: äga de orden grund som min fahr sagt, så förser väl Gud offret. Får jag så lycka, som jag har lust, så fattas ej utvägar för mig. Fahr svarar med tårfulla ögon och bedrövat sinne: Så gifve dig Gud lycka. Jag skall ej tvinga dig till det du ej har lust.»¹⁰⁰

Vilka de vänner voro, som vid detta skickelsedigra tillfälle gästade Stenbrohults prästgård, är icke bekant. Det kan vara en möjlighet att bland dem var Johan Rothman, vilken den 15 maj samma år förrättade medico-legal obduktion av en under mystiska omständigheter avliden stenbrohultsbo.¹⁰¹ Huru som helst, så var dock faderns äntligen givna samtycke till sonens naturvetenskapliga studier ägnat att glädja den osjälviske läraren i lika hög grad som hans lärjunge. Rakt motsatta känslor besjälade däremot Christina Broderzonius, då hon omsider fick kännedom om sonens studieriktning. Man skymtar en interiör av själsliga strider hos både fadern och modern bakom den yngre sonens ord: »Får vågade på 1 år ej upptäcka för sin egen så kära hustru, att Carl var Medicus; ty det hade oroat henne mer, om det mer kunnat oroa henne, än om han changerat religionen. Mor får detta omsider med grämlse veta; hade när fått slag.»¹⁰² Ett litet lustigt drag, betecknande för fru Christinas naivitet och djupa beroende av folkets åskådningssätt, anföres av Samuel i detta sammanhang. Hon erinrade sig nämligen nu, att det var så besvärligt att tillreda matsäck åt Carl, då han skulle börja sin skolgång i Växjö. Nu fick hon förklaringen därtill: det var ett varsel om hans misslyckande på studiebanan. Carl var nu för henne en förlorad son, och hennes enda tröst var, att hon också hade Samuel. Honom skulle hon veta att väl akta för den olyckliga trädgården, som redan kommit så mycket ont åstad!

Men hennes förstföddes levnadsväg, som skulle gå mot stjärnorna — den var nu oåterkalleligen bestämd. Ännu kom väl Carl Linnæus några gånger tillbaka till sin barndoms Stenbrohult men då blott »som en förbi flygande Willgås eller Sträckfogel». Ett och annat, som är anmärkningsvärt beträffande dessa resor, torde vi framdeles få anledning att närmare beröra.

¹ Linnæus undergick den 4 sept. 1703 prästexamen och sändes till Stenbrohult d. 14 okt. Se *Nic. Linnæus' släktanteckningar, Stenbrohult i förntid och nutid* (citeras i det följande StFN), III, s. 84. — Om Broderzonius' vänskapsförbindelse med Cavallius, jfr *Egenhändiga Anteckningar af Carl Linnæus om sig själv*, utg. af Adam Afzelius, Sthlm 1823 (citeras i det följande Eg. Ant.), s. 4. Vänskapen hindrade dock icke, att Cavallius såsom kyrkoherde i Virestad begärde, att Stenbrohults pastorat därmed måtte förenas. (Uppgift av Olof Wallquist, anförd i *Arcadius-Franzén-Zetterquist: Växjö Stifts Herdaminne*, I, Växjö 1921, s. 54.) Att Linnæus förordnades till hjälppräst utan att vara prästvigd, berodde enligt sonen Samuel Linnæus' utsago i Stenbrohults dödbok (nekrologen över fadern ¹² s. 1748) på det förhållandet, att ingen konstituerad biskop fanns. Cavallius utnämndes, enligt *Växjö Stifts Herdaminne*, s. 53, till biskop i fäldlägret utanför Thorn d. 30 juni 1703, men uppgift om dag för hans invigning i ämbetet saknas i detta arbete.

² Om föregående kapellaner och om kronans upplåtande av Råshults Södregård se *StFN*, III, s. 14—24.

³ Växjö domk. prot. ²⁹ 4 1703 § 2, s. 1704; ibidm ¹⁹ 6 1703 § 8, s. 1754. Ekewalls senare öden äro okända; i varje fall erhöll han icke ordinarie tjänst i stiftet. Om en Paulus Ekevall, som 1696 uppgives ha blivit komminister i Furuby, se SJÖSTRÖM: *Smål. Nation i Lund*, s. 53.

⁴ Växjö domk. prot. ²⁰ 1703 § 7, s. 1831. — Vid uppsökandet av denna och flera andra här meddelade uppgifter ur domkapitlets handlingar har ett av lektor L. Larsson för Herdaminnets räkning uppgjort register ofta varit förf. till ovärderlig hjälp.

⁵ Domk. akt. 1705: 443.

⁶ Domkap. prot. ²² 1705 § 1, s. 2520.

⁷ Se *Stenbrohults herdaminne*, *StFV*, III, s. 5 ff.

⁸ Skattläggningsdokument, i Kronobergs läns landskontors arkiv, sign. G II D 1, s. 251 ff. Protokollet är odaterat men stannar säkert från mitten av 1690-talet.

⁹ *Ibldm.* s. 253. Att så gott som samtliga gårdar i socknen voro bebyggda på samma sätt, framgår av den mängd uppgifter om Stenbrohultshemman, som finnas i samma band.

¹⁰ Brev från Nils Linnaeus' till Växjö domkapitel ²⁵ 1710 (domk. akt. 1710: 191, tryckt i *Sw. Linné-Sällskapets Årsskrift* 1923, s. 151. Bonden Torsten med hustru Johanna och Bengt med hustru Kirstin och en son bodde i Råshults Södregård redan 1692 (äselängd för Stenbrohult i domkap. arkiv). Båda familjerna bodde med 2 barn vardera kvar i gården 1703 (Stenbrohults husförhörsbok 1703, s. 89; husförhörsbok för närmast följande år saknas). Under åren 1694—1703 bodde även i Norregård tvenne hushåll.

¹¹ Nils Linnaeus' anförda brev ²⁵ 1710.

¹² *Rushult Södregård*, *Sw. Linné-Sällskapets Årsskrift* 1923, s. 137.

¹³ Släktant., *StFV*, III, s. 81. — *Eg. Ant.*, s. 3—4.

¹⁴ P. WIESELGREN, *Carl v. Linné, tecknad af sin bror, De la Gardiska Arkivet*, IX, s. 196 f. *Sam. Linnaeus' brev till J. Hallenberg*, *ibldm* s. 209.

¹⁵ *Eg. Ant.*, s. 102. Jfr s. a. sid. 4.

¹⁶ *Sam. Linnaeus' anförda brev till Hallenberg*, s. 199.

¹⁷ *Eg. Ant.*, s. 102.

¹⁸ *Sam. Linnaeus' anf. brev*, s. 200.

¹⁹ *Eg. Ant.*, s. 102.

²⁰ *Eg. Ant.*, *Linnaeiska Släktens Stamträd* (bil.). — Bis' svärfar, kh. E. Lindelius i Kvenneberga skriver d. 29 nov. 1707 till domkapitlet och berättar, att han s. d. fått ilbud om att mågen i Stenbrohult låg i sin döds kamp, varför L:s hustru och ogifta dotter skulle genom natt och dag resa ned till Stenbrohult (akter 1707: 841).

²¹ Domkap. akt. 1708: 30.

²² Domkap. akt. 1708: 29. Skrivelsen är daterad ¹ 1708, ehuru budskapet om Bis' död väl näppeligen så snart hunnit till C:s dåvarande vistelseort. — GERMUND PALM, adlad CEDERHELM, var en av tidens läggade ämbetsmän, som på den juridiska banan nådde en framskjuten ställning och befordrades från den ena befattningen efter den andra. Han var född 1635, son till en från Danmark inflyttad frälsefogde Johan Olofsson, sedermera borgmästare i Sala, och sondotters son till Germund Jonæ, khde i Stenbrohults grannpastorat Göteryd åren 1567—1611. C. blev 1670 häradshövding i Allbo och inköpte någon tid därefter (före 1675) Möckelsnäs, där han längre eller kortare tider var bosatt. Han befordrades ytterligare till assessor i Göta hovrätt, till lagman först i Blekinge och sedermera i Västergötland samt slutligen till landshövding i Skaraborgs län. Adlad 1686, upphöjdes han 1718 i friherrligt stånd. Han avled följande år och begrovs i Gällstads kyrka i Älvsborgs län. Om C., som utan tvivel var en dugande ämbetsman men ej heller främmande för lusten till ära och härlighet, se vidare H. ROSMAN: *Bjärke-Säby och dess ägarer. Biografiska skildringar kring en gårds historia*, II. — Upps. 1924, s. 226, 241, samt *StFV*, I, s. 64—73.

²³ Domkap. akt. 1708: 31—34.

²⁴ Domkap. akt. 1708: 55.

²⁵ Domkap. akt. 1708: 80.

²⁶ Jfr *Eg. Ant.*, s. 4. Om COMSTADIUS se utförligare G. VIRDESTAM: *Växjö Stifts Herdaminne*, II, s. 382.

²⁷ Linnæus' ansökan till pastoratet i domkap. akt. 1708:287. ISAK ARELIUS, f. 1669, son till khde Christophorus Gudmundi Arelius i Karlstorp, hade länge studerat i Uppsala, där han 1697 disputerat *de planeta Jove*, och sedan i några år förestått faderns pastorat. Han blev 1710 kollega vid Växjö skola och 1722 khde i Karlstorp, där han dog 1739. — GELLERUS var komministert i Gårdsby till 1713, då han troligen avled.

²⁸ Prosten Collianders skrivelse, dagtecknad ²⁸/₆ 1708, i domkap. akt. 1708:290.

²⁹ JOSIAS CEDERHJELM, f. 1673, d. 1729 vann som ämbetsman rask befördran och användes under krigstågen för flera diplomatiska uppdrag. Han deltog i fälttåget mot Ryssland, blev tillfångatagen vid Poltava och förblev i rysk fångenskap till 1722. Av varmt religiös läggning sysslade han under fångenskapen bl. a. med religiöst författarskap och utgav 1718 den i Reval tryckta boken »Läran om begynnelsen till ett christeligt lefverne», ett av pietismen påverkat arbete. Efter hemkomsten blev C. riksråd och deltog livligt i de politiska striderna. Han var en av sin tids mest utmärkta män, som i kunskaper, arbetskraft och hjärtats adel hade få likar. Se vidare ROSMAN, a. a., s. 253, 260 m. fl. st. — Josias låg under hela sitt liv i livlig brevväxling med sin broder Germund, och hans brev åren 1707—22 äro tryckta i *Karolinska krigares dagböcker*, VI. Vid tiden för Linnæus' utnämning hade kungen sitt läger vid Stalki i Polen. I brev av ²⁷/₇ (s. 101), ³⁰/₇ (s. 108) och ¹⁰/₈ (s. 115) antyder C. i försiktiga ordalag om en utnämning, som hans fader förelagt honom att hos konungen söka genomdriva. Han miss-tröstar dock om saken, emedan »det olyckligen kommit att ventileras, om icke en Soldat skulle nu i krigstijden employeras på den gräntzorthen». Brevens utgivare, prof. A. Quennerstedt, förmodar, att det är fråga om någon landshövdingepost, men någon sådan var då ej ledig. Man kan vara frestad att gissa, att det här möjligen är tal om kyrkoherdebefattningen i Stenbrohult, vilken Germund Cederhielm d. ä. var högst angelägen om att få besätta, då han några år förut strävat efter att få patronatsrätt i socknen. En soldat, d. v. s. en krigspräst skulle i så fall haft sina förepräkar hos konungen, vilket ej är omöjligt, då man ofta sökte gynna dessa präster, vilka som kyrkoherdar i gränstrakterna kunde tjäna landet bl. a. såsom spioner på fienden.

³⁰ *Eg. Ant.*, s. 4. *Släktant.*, s. 85. Fullmakten har utan att kunna återfinnas eftersökts i riksregistraturet och i riksarkivets samling av kungl. koncept. (Meddel. från riksark. registrators-exp. ¹⁸/₅ 1925).

³¹ Domkap. akt. 1708:381. Gellerus begärde samtidigt att bli hulpen till rektoratet vid Växjö skola.

³² Domkap. akt. 1708:386.

³³ Linnæus' brev av ²⁴/₁₀ 1708 i domkap. akt. 1708:407.

³⁴ Brev från Cederhielm ¹⁰/₃ 1709 i domkap. akt. 1709:88 samt skrivelse från församlingen ibdm, fol. 89. Församlingen sade sig häri bestrida, att en Måns Hörlin förordnades dit såsom kapellan.

³⁵ Jfr Domk. prot. ²³/₇ 1718 § 10 (utdrag tryckt i *Sw. Linné-Sällskapets Årsskrift*, VI, (1923), s. 151.

³⁶ Domkap. akt. 1709:93.

³⁷ Allbo domb. 1709, s. 148 (tinget ²⁴/₄ s. ä.).

³⁸ Domkap. akt. 1744:518.

³⁹ *Eg. Ant.*, s. 3.

⁴⁰ Beskrivningen av husen på prästgården grundar sig på tvenne förteckningar över de vid eldsvådan 1746 förstörda rummen därstädes (i Stenbrohults kyrkas räkenskapsbok 1746 (LJ 3) och en kyrkoarkivet tillhörig anteckningsbok med biografier över prästerskapet). Syneprotokoll över prästgården från 1700-talet ha förgäves eftersökts i olika arkiv. Se vidare förfins uppsats *Stenbrohults prästgård på Linnés tid* i *Sw. Linné-Sällskapets Årsskrift* 1927.

⁴¹ Uppgifterna rörande bostället äro hämtade ur skattdrägningsdokument i Växjö landskontors arkiv, sign. G II d 5, fol. 465 och ur beskrivningen till 1696 års karta i Lantmäteristyrelsens arkiv, sign. F I nr 69.

- ⁴² Allbo dombok 1712, s. 198—99 (P. G. Vejdes saml.).
- ⁴³ Om detta krig och Stenbrohultsbygden se vidare A. STILLE, *Kriget i Skåne 1709—10*, Sthlm 1903, särskildt sid. 29, 78, 117, 186 ff.
- ⁴⁴ Allbo domb. 1712, s. 198—99 och 231—32 (P. G. Vejdes saml.).
- ⁴⁵ Domkap. akt. 1710: 191 tryckt i *Sv. Linné-Sällskapets Årsskrift*, VI (1923), s. 151.
- ⁴⁶ Se vidare härom i *StFN*, II, s. 28 ff.
- ⁴⁷ Om källor för dessa uppgifter se not 40.
- ⁴⁸ *Sam. Linnæus'* brev etc. *de la Gard. ark.*, IX, s. 200).
- ⁴⁹ Jfr F. BRYKS förord till Linnés *Adonis stenbrohultensis*, Sthlm 1920, s. 11.
- ⁵⁰ *Sam. Linnæus'* anf. brev, s. 209; jfr FRIES: *Linné*, I, s. 10.
- ⁵¹ *Sam. Linnæus'* ibldm.
- ⁵² Se om trädgården utom *Adonis stenbrohultensis* ROB. E. FRIES' uppsats *Linné och Hembygden* i *Sv. Linné-Sällskapets Årsskrift*, 1927, s. 12 ff.
- ⁵³ Växjö domkap. akter 1720 nr 430.
- ⁵⁴ Växjö domkap. akter 1729 nr 276.
- ⁵⁵ *Eg. Ant.*, s. 4. — *Linnés Dietetik* (Upps. univ. årsskrift 1907), s. 228. — Samuel uppgiver i Stenbrohults dödbok, att fadern i sin diet var måttelig, »altså til sin hälsa stark».
- ⁵⁶ Jfr FRIES: *Linné*, II, s. 346 ff.
- ⁵⁷ *C. von Linnés Svenska arbeten*, utgivna av E. ÅHRLING, häft. 5. Citat efter TH. M. FRIES: *Linné*, I, s. 7.
- ⁵⁸ Linnés parentation över Andreas Neander i *Sv. Linné-Sällskapets Årsskrift*, VIII (1925), s. 111. Jfr *Linnés dietetik*, s. 243.
- ⁵⁹ *Öl. och Gotl. resan*, s. 316.
- ⁶⁰ *Eg. Ant.*, s. 5.
- ⁶¹ *Sam. Linnæus'* brev till Hallenberg *de la Gard. ark.*, IX, s. 200) och *Eg. Ant.*, s. 103.
- ⁶² FRIES: *Linné*, II, bil. XXIII, s. 33.
- ⁶³ 1720 dog vid 61 års ålder trumslagaren Pehr Månsson i Knällinge, vilken varit i konungens tjänst under kriget 1676 och de följande åren till 1704.
- ⁶⁴ *StFN*, III, s. 85 ff.
- ⁶⁵ Germund Cederhielm d. y. var född 1661 och blev efter flera befattningar på den civila ämbetsmannabanan 1704 lagman först i Närke och därefter i Östergötland. Efter att ha utfört flera uppdrag i rikets tjänst blev han ¹⁴/₁₀ 1716 efter sin fader landshövding i Skaraborgs län, från vilken plats han påföljande dag transporterades till enahanda befattning i Södermanlands län. Linné påstår i *Nemesis Divina* (FRIES, *ND* [1878], s. 52), att C. bytte tjänst med en annan, emedan han »ej kunne anställa syn och taga husröta af sin fader». Denne uttog av Cederhielm d. ä. »i husröta alt, det han hade», så att fadern »suckade» över sonen. H. ROSMAN, som i sitt a. a. givit en utförlig skildring av Cederhielm d. y., säger om denna uppgift, att den »saknar nog icke grund» (s. 232). I denna hårdhet mot fadern såg Linné orsaken till den sorg som Cederhielms egna söner vållade sin fader. Båda åsamkade sig genom nöjesliv i Paris stora skulder, vilka hade till följd, att den ene begick självmord och den andre i 16 år satt i bysättningshåkte, där han ock dog. C., som 1723 blev president i Göta hovrätt och 1741 avled, efterlämnar ett på det hela taget aktat namn på grund av de insikter och den oväld, som han ådagalade vid handhavandet av sina olika ämbeten och uppdrag. Såsom personlighet är han dock omtvistad och kan icke jämföras med sin förut nämnde vidsynte och varmhjärtade broder Josias. Se vidare ROSMAN, a. a., kapitlet *Germund Cederhielm och hans arftagare*, s. 223 ff., samt *StFN*, I, s. 73.
- ⁶⁶ Född 1670, rytmästare vid Smålands kavalleri 1709, efter hemkomsten från sin vid Hälsingborg iråcade fångenskap utnämnd till major. Begrovs jämte sin fru i Stenbrohults gamla kyrka. Se vidare P. G. VEJDE: *Möckelsnäs* i *StFN*, I, s. 73 ff.
- ⁶⁷ BENGT SKYTTE, f. 1697, d. 1756, se vidare ANREP: *Svenska adelns ättartavlor*, ätten Skytte av Sättra, tab. 13. — JOHAN GEORG EKENBERG, f. 1681, kapten vid Kronobergs regemente.

⁶⁸ Om HAQUIN FLINTHENSTEEN se utförligare G. VIRDESTAM: *Växjö Stifts Herdaminne*, II, s. 250.

⁶⁹ ABIEL TILIANDER, f. 1680 och son till kh. Sven T., fick en hastig död. Då han 1724 skulle övervara begravningen av sin svärfar, kh. Sam. Unnerus i Rydaholm, råkade han på natten falla i en brunn, där han drunknade. Kort förut hade hans svåger Joh. Lyberg, som förestod Rydaholms pastorat efter svärfadern, kört ihjäl sig på färd till Gällaryd, så att 3 lik av prästmän samtidigt i prästgården stodo ovan jord. Linné såg på äldre dagar i T:s hastiga död ett bevis på den straffande rättfärdigheten och berättar: »Tiliander, Abiel. Pastor i Pietteryd. Studiosus i Wexjö, då Collega hade för manér alltid säga: sista; skref på tallan med crita: sista, jag är wähl lärd, fast jag skrifwer sista så ofta. Collega förbannade den, som skrefwit orden. Med en sputhyssa skiuter ut ögat på Collega; ingen fick wetta, hwem detta gjorde. Äfter 40 ahr, om natten törstig; att ej wäcka folket går till brunnen att uptaga watn, faller i brunnen och drunknar». (*Nemesis divina*, FRIES' upplaga 1878, s. 57. Tiliander synes under sin skoltid ha varit en präkstake; så satt han 1699 en hel dag i »skolestocken» och fick där-efter 3 slag på bara kroppen, allt för motspänstighet mot lärare under lektionen. Man vågade ej sätta honom i skolhäktet, emedan han då blott skulle ha tillbragt tiden med att dundra och dricka med sina kamrater, vilka icke skulle försumma att bära öl och brännvin till honom. (ROSENGREN: *Smål. Beskr.*, I, 495 f.). Ovan anförda historia har Linné säkerligen fatt av sin far; då Tiliander vid sin död blott var 44 år, är den lämnade tidsuppgiften »äfter 40 ahr» icke alldeles riktig.

⁷⁰ Se L. LARSSON: *Khde Linnæus och Skåneprästerne i StFA*, I, s. 81 ff.

⁷¹ Kyrkoherden JÖRGEN JÖRAN SIMONSSON SKEE SCHÉE i Visseltofta hade med sin hustru Anna Pehrsson Bigh dottrarna Cecilia (f. 1655), gift med faderns efterträdare Lars Nilsson Opman, och Maria (f. 1664, gift med kh. Sam. Broderzonius i Stenbrohult. Cecilias dotter Barbara blev gift med faderns efterträdare Petrus Gistrænius, fader till ovannämnda Cecilia, f. 1709, som alltså var Linnés syssling. Se vidare CAVALLIN: *Lunds Stifts Herdaminne*, IV, s. 365 ff. — Cecilia Schée stod 1718 fadder till Samuel och den 14-åriga dotterdottern 1723 till Emerentia, se *Nic. Linnæus' släktanteckningar*, *StFA*, III, s. 87.

⁷² Jfr *Carl Linnæus d. y., Om socknen Stenbrohult*, *StFA*, III, s. 96. — Germund Persson var född i Gemön och bosatt där hela sitt liv. Med sin första hustru Karin Jönsdotter från Dihult levde han i 13 år, med sin andra Karin Jönsdotter från Röshult i 25 år.

⁷³ FÖRSANDER har i sin avskrift av Nic. Linnæus' släktanteckningar (se *Fors. Saml.* i Växjö stiftsbibliotek formen Londerberg, vilken efter honom upptagits av FRIES och LEVERTIN i deras Linné-biografier. Namnets rätta lydelse är Landerberg av Odenslanda by i Vederslövs socken. L. var 1705 och ännu ett 10-tal år därefter gästgivare i Diö men flyttade sedan till sin födelseort i Vederslöv. För påpekandet av Forsanders felskrivning av ifrågavarande namn, ävensom för flera upplysningar om samtida utanför Stenbrohult boende personer står jag i tacksamhetskuld till den om Sydsmålands herrgårds- och personhistoria högt förtjänte forskaren kantor P. G. VEJDE i Växjö, vars samlingar och kunskaper jag vid flerfaldiga tillfällen fått anlita.

⁷⁴ ÖSTBERG synes en tid ha bott i Ljungby men var 1717 i Diö Allbo domb. 1717, s. 227. Hans hustru hette Maria Wickenberg. Då makarnas dotter Maria Catharina, f. 1718 döptes, var bl. a. rytmästare Abr. Falkengren fadder. Sonen Johannes, f. 1719, blev komminister i Vra. Ingeborg Judit Wickenberg blev gift med f. d. länsmannen, gästgivaren i Sken Anders Bergström (Vejdes saml.). Om släkten W. finnas en del uppgifter i SJÖSTRÖM, *Smål. Nation i Lund*, s. 45, 120 f.

⁷⁵ Fiskalen PETER BENELL, född i Stockholm och död här 24 1724 i en ålder av 49 år, hade i sitt första gifte med Christina Bäck 7 barn och i andra gifte med Maria Ternera 1 son. Han dog hastigt, då han en söndagsmorgon efter en tids sjukdom reste sig upp ur sängen för att fara till kyrkan. Änkan gifte om sig med en Johan Swanstedt i Diö.

⁷⁶ JONAS TÖRNQVIST var född på Våreslätt i Melby socken, Jönköpings län, 1699. 1719

gifte han sig med Peter Bexells dotter Christina Elisabet, med vilken han hade 7 barn, av vilka 4 levde 1746. T. kallas 1724 förare, 1730—35 sergent och vid sin död 1748 kommissarie. Han hade haft en svag hälsa och ofta plågats av kolik. Av barnen blev Dorotea Christina 1748 gift med organisten Abraham Åstrand i Virestad och Beata 1750 med likvidationskommisarien Daniel Arlman i Diö. Änkan ingick 1750 nytt äktenskap med kvartärmästaren Johannes Bergstedt i Diö. (Stenbroh. kyrkoböcker).

⁷⁷ Ingrid i Högshult är uteglömd i den fadderförteckning, som lämnats av Linnæus i hans självbiografiska anteckningar och som efter Forsanders avskrift tryckts i *SVFV*, III. Hon finnes emellertid upptagen i den fadderlängd, som Linnæus nedskrivit i Stenbrohults kyrkbok.

⁷⁸ SKOGGH var organist i Virestad redan 1705 och dog 1744.

⁷⁹ LARS INGEMARSSON, som var bosatt i Spånghult, hade en son Suno, f. 1691, vilken efter modern kallade sig ARNELIUS. Denne studerade till präst men då han 1716 hemkom från Uppsala rådde sådant överflöd på präster, att han ej kunde få någon beställning och därför ej blev prästvigd. På faderns inrådan slog han sig såsom rusthållare ned på det denne tillhöriga Håralycke. Han ville emellertid gifta sig, och då han nu själv var bonde, ansåg han det ej räddligt att i detta ärende vända sig till någon kvinna av annat stånd än allmogens. Han friade alltså till hustru Karin, troligen en änka, i Stubbinge i Stenbrohult, och midsommardagen 1718 anhöllo de i prästgården om trolovning. Denna skedde på så sätt, att kyrkoherde Linnæus och hans hustru samt de båda kontrahenterna gingo ut i lusthuset i trädgården, där kyrkoherden tillsporde dem, om de önskade varandra till äkta. Sedan de bejakat detta, tillsades fästmannen att giva fästmon en ring, varefter kyrkoherden sporde, i vad ändamål detta skedde. Härpå genmålde fästmannen: »till den ändan, i det heliga trefaldighets namn, att bliva min hustru». Därefter räckte fästefolket varandra händerna, varvid kyrkoherden »slog av» och tillönskade dem välsignelse. (Domk. akter 1720: 148. Samma år blev emellertid Arnelius prästvigd och adjunkt i Hagshult. Fadern ansåg nu, att fästmon var för simpel för sonen och förbjöd lysning. (Domk. akt. 1720: 128). Linnæus skrev 1720 till domkapitlet och begärde råd i saken. Domkapitlet synes, enligt Arnelius' uppgift, ha fattat det salomoniska beslutet att tillskriva Linnæus med anhållan, att han antingen sökte omstämma fadern, så att han gav sitt samtycke, eller de trolovade, så att de skildes åt. Arnelius uppgav i skrivelse till domkapitlet (akter 1720: 148), att Linnæus icke efterkommit uppmaningen att söka påverka fadern, och var ganska missbelåten över Linnæus' sätt att handlägga ärendet. Den sista handling om saken, som påträffats, är ett på tyska skrivet, 1° 1720 daterat brev från Catharina Silberg i Stubbinge, vilken alltså synes varit av tysk börd, med anhållan om biskopens tillstånd för Linnæus att lysa för henne och Suno Arnelius akter 1720: 322. Denne blev 1722 komminister i Kävsjö och gifte sig där med Maria Svalander, änka efter en av sina företrädare på platsen.

⁸⁰ Frälsebefallningsmannen Carl Blom i Sedingehult (död före 1741) hade bl. a. barnen Brita, fadder 1723 vid Emerentias dop, och Zacharias, f. 1701, kh. i Kalvsvik, d. 1759, om vilkens ovannämnde son Carl Magnus, f. 1737, d. 1815, prov.-läkare i Hedemora, se P. G. VISTRAND, *Smål. Nation i Uppsala*, s. 303.

⁸¹ Före hans ankomst till prästgården hade khde Linnæus sett en syn, varom Linné berättar: »Min fader såg om natten liksom en menniska med lakan sitta i spisen; talte om det för alla. Äfter 2 dagar kom dantzmästaren Sobrant, sjuknade straxt där äfter, dog». (*Vemesis divina*, FRIES' uppl., s. 67).

⁸² En verkligt timad händelse kan således mycket väl ligga till grund för den sentimentala och sedan fantastiskt utstofferade »sägen från Carl von Linnés barndom», som MARIE SOPHIE SCHWARTZ anför i sin bok *Vagra runor* (Sthlm 1869, s. 195—213).

⁸³ Se Linnés *Dietetik*, s. 31, 125, 129.

⁸⁴ Linnés *Dietetik*, s. 150.

⁸⁵ I sina föreläsningar över dietetiken (a. a. s. 124 f.) uppräknar Linné — bland andra lecar — »taga bällen af Sällträdet slagen», »slunga och kasta mähl», »slå trilla», »brün bäll»,

”pota i hohl” och ”slå ten”, samtliga säkerligen minnen antingen från Stenbrohult eller från skolären i Växjö. »Slå ten» är en provincialism för »slå till'en», d. v. s. »slå till honom» och åsyftar en vanlig springlek.

⁸⁶ Sam. Linnæus' brev till Hallenberg, a. a. s. 200.

⁸⁷ Fjg. Ant., s. 6.

⁸⁸ Fjg. Ant., s. 6.

⁸⁹ Jfr FRIES: *Linné*, I, s. 13, not 4.

⁹⁰ Linné läste under denna tid bland andra, såsom han säger, »usla wägledare», även en *Örtabok* av kvacksalvaren ARVIDH MÅNSSON i Skaftarps kvarn, Rydaholms socken i Småland. Av samme »medicus» äger förf. en *Practica* eller läkarebok, tryckt i Linköping 1642, som är försedd med Månssons egenhändiga dedikation till kyrkoherden i Vittaryd Nils Rubenius, hos vilkens son Petrus R., ävenledes kyrkoherde i Vittaryd, Linnæus' fader 1693 var informator. Boken, som är tillägnad biskopen och domkapitlet i Växjö samt stiftets prästerskap, ger ett beklämnande intryck av den låga ståndpunkt, varpå medicinen — en av de vetenskaper, som Linné skulle komma att reformera — vid denna tid befann sig.

⁹¹ De i detta stycke meddelade citaten äro hämtade ur Linnés *Fjg. Ant.*, s. 7 och 8.

⁹² Ett bevis för sistnämnda faktum är Linnés ord i brev till P. J. Bergius ⁹³ d. 1758, då han om läkemedlet kräkrot, *Uragoga ipecacuanha*, bl. a. skriver. »Nog mins jag, at da jag war Gymnasist wid 1726 kom ifrån Collegio Medico till Provincial Medicos och Apothecare en lista på nya Medicamenter, som skulle skaffas på Apothequen, då där ibland war *Ipecacuanha*, som jag aldrig hört nämnas och ett så grufweligt ord gaf mig anledning att admirera». (Citatet efter G. DRAKES uppsats *Nagra Linné-recept* i *Sw. Linné-Sällskapets Arsskrift*, IX, s. 31 f.).

⁹³ Se s. 19. På dylika resor till Visseltofta har väl Linné under färd genom grannsocknen Hallaryd tagit sådana växter, vilka han ibland i sina ungdomsskrifter anför såsom funna i sistnämnda socken.

⁹⁴ Ända till järnvägens tillkomst 1862 har Stenbrohult haft sina handelsförbindelser med Kristianstad och Karlshamn »avstånd cirka 6 mil enligt gammal räkning». Till Växjö reste man egentligen blott vid Sigfridsmässan. Linné uppger i *Iter ad exteros*, att han även varit i Blekinge, vilket yttrande säkerligen har avseende på en köpstadsresa till Karlshamn. Man behöwer alltså ej som WASTENSSON (*Fauna och Flora* 1921 och GERTZ. *Sw. Linné-Sällskapets Arsskrift* 1926) antaga någon särskild, t. ex. i Rothmans sällskap företagen botanisk forskningsfärd.

⁹⁵ Se härom O. GERTZ: *Undersökningar över Skanes flora* i *Sw. Linné-Sällskapets Arsskrift* 1926, s. 105 f. efter Linnés 1728 författade *Catalogus plantarum rariorum Scanic*, tryckt av E. ÅHRING i *Carl von Linnés Ungdomsskrifter*, I, (Sthlm 1888). Att Linné ej i sina självbiografiska anteckningar antytt om någon resa åt Kristianstadshället beror naturligtvis därpå, att sådana färder i den tidens Stenbrohult voro mycket vanliga och regelbundet återkommande.

⁹⁶ Nic. Linnæus' självbiografiska anteckningar, *StFN*, III, s. 84.

⁹⁷ Under åren 1717 och 1719—23 hade Linnæus sockengångs rätt i Stenbrohult. Pengarna, som enligt domkapitlets beslut skulle utgöra 24 öre om året från varje helt hemman, har väl åt honom insamlats av klockaren eller sexmännen. Se vidare ROSENGREN: *Nr Smålands Beskrifning*, I, s. 480 ff. En klassisk skildring av denna sed har SAM. ÖDMANN givit i sina *Häggomster* (H. WIJEMARK: *Samuel Ödmanns skrifter och brev*, I, s. 43 ff.).

⁹⁸ Sam. Linnæus' brev till Hallenberg, a. a., s. 204.

⁹⁹ Stenbrohults kyrkobok.

¹⁰⁰ Sam. Linnæus' brev till Hallenberg, s. 202.

¹⁰¹ Stenbrohults dödbok.

¹⁰² Sam. Linnæus' anförda brev, s. 203.

LINNÉS TANKAR OM GRUNDEN TILL EKONOMIEN

Anmärkningar och förklaringar

AV

G. DRAKE

IK. VETENSKAPSAKADEMIENS HANDLINGAR FÖR KVAR-
talet okt.—dec. år 1740 införde Linné en uppsats med följande titel
och innehåll:

DOCTOR LINNÆI TANCKAR OM GRUNDEN TIL OECONO- MIEN GENOM NATURKUNNOGHETEN OCK PHYSIQUEN

1. Alt hwad som finnes på wårt jordklot, är antingen *Elementer* eller *Naturalier*. *Elementer* äro simpla ting, men *Naturalier* äro samman-
satte kroppor utaf *Elementer*. genom Skaparens allwisa hand.
2. Den wetenskap, som gifwer wid handen *Elementernas* egenskaper, kallas
Physique; men den som lærer kunskapen af *Naturalier*. kallas *Scientia*
Naturalis. eller Naturkunnoghet.
3. Alla *Naturalier* fördelas i 3 Naturens riken: **Sten-Riket**, **Wäxt-Riket**
ock **Diur-Riket**. Altså fördelas ock Naturkunnogheten i trenne de-
lar; uti *Mineralogie* Kunskapen om Stenar, *Botanique* Kunskapen om
Wäxter, ock *Zoologie* Kunskapen om Diur, Foglar, Fiskar, Matskar, etc.
4. Alt det som menniskian kan använda sig til nödtorft, måste wara til
finnandes härpå Jordklotet; altså (1) antingen *Elementer* eller *Natura-*
lier. *Elementerne* kunna hwarken föda eller kläda Menniskan, därföre
måste hon förnämligast bruka *Naturalier*; desse äro dock ofta rå i sig
sjelfwa. förrän de genom *Elementerne* blifwit tillagade til det ändamål,
hon af dem äskar.
5. Den wetenskap som lærer oss använda *Naturalierne* genom *Elementerne* (4)
til wår förnödenhet kallas *Oeconomie*; uteslutas altså den så kallade
Cameral-Oeconomien.

6. Är derföre Oeconomiens första och förnämsta grund, at känna sitt eget object eller Naturalierne; den andra grunden, at kiänna Elementernes värkan och tillämpning på kropparne efter sitt ändamål; altså bygges all *Oeconomic* **på twänne pelare**: Physiquen (2) och Naturkunnogheten (2).
7. Ingen wetenskap i werlden är högre, nödigare och nyttigare än Oeconomien, såsom alla människors timmeliga wälfärd grundar sig derpå; bör altså den wetenskapen med största flit upbrukas och idkas; altså och medlen (5) Physiquen och Naturkunnogheten, utom hwilka ingen Oeconomic kan bestå.
8. Emedan Oeconomiens object är Naturkunnogheten (5. 6.), så måste Oeconomien fördelas äfwen som Naturalierne, efter de 3 Naturens Riken (3): nemligen, at den wetenskap som upbrukar Sten-Riket, kallas *Oeconomia Mineralium*, Metallurgie eller **Bergs-wäsende**; den som handterar Växter, kallas *Oeconomia Vegetabilium*, Agricultura eller **Plantering**; och den som upodlar Diur-Riket, kallas *Oeconomia Animalium*, Vita Rustica, **Boskaps-skötsel**/ Jagt, Fiskeri, etc.
9. Wärdet af det som sökes, gör flit och möda mer nödig och ospard. Hwad är större, hwad wigtigare och nödigare för publike eller enskylt wälfärd, än frukten af desse trenne Rikens Oeconomic? At med få ord nämna något af hwartdera:

STEN-RIKET.

10. **Sten-Riket**, fast det är det nedrigaste til belägenheten, så är det dock ei til wärdet.
 Ty hwad är som icke är falt för **Silfwer** och **Guld**?
 Ock säljes icke för det samma både Städer och Land?
 Fördrifwes icke dermed både hunger och dyr tid?
 Kläder icke det Menniskian som präcktigast?
 Förtäres dock ei af något Element?
 Gör det icke all ting til slafwar?
 Ock där det fattas, fattas icke alt?
 Är wäl något Metall i werlden nödigare än **Järnet**?
 Willa nationer, som kunna umbära alla andra metaller, ja både Silfwer och Guld, hafwa detta nödigt.
 Det kan i hast nedböja de högsta och tiockaste träd, som swårligen annars skulle kullkastas.
 Det kan genomgrafwa hårda hälleberget, och mot Flintan utpåcka elden.
 Hwad är starkare än **Saltpettret**/ som gör Krutets styrcka? Det kan kasta de största Skep i luften, uplyfta de fastaste Fästningar, sön-

derspränga de hårdaste berg, döda de tappraste såsom barn; med et ord, göra ingen ting oöfwerwinnerligit.

Göres icke det klaraste **Glaset** af stenar, genom hwilket wi få koxa in i Månan, se fläckar i Solen, och ögonen i Ostmalet?

Saltet är ju oss så nödigt, som Plinius säger: Sale & sole nil utilius. En enda **Magnet-Sten** kan ju wisa oss kosan, då wi utan landkänning kastas i det brusande hafwets willa wågor.

Arsenicum är det giff, som alt lefwande dödar.

En simpel **Demant**, är den dyraste på Jordklotet.

Bärn-stenen är den härligaste Lik-kista för en död kropp.

Porcellin-Leret måste genom windens ock wågens bistånd köpas från China ock Japan.

Silstenen kan fria hafs-watnet från sin salta ock et orent watn göra sött.

All **Swart-mylla** är ju producerad af förmultnade växter ock diur; ock menniskan blir åter til jord, dädan hon tagen är.

Petrificata bewitna om Synda-floden, ock om al ting tego, skulle då stenarna tala.

Men, hwad behöfwes härom mycket? Saken talar sielf. Våra stora Bergs-klippor, som liksom giordt vårt Land hårdt, obehageligit ock mer obeqwänt til Oeconomie, föda dock så många hundrade Bergsmän, Gruf-drängar, Smältare, Masmästare, Hamar-smeder, Bergs-betienter, ock följackteligen alla Smeder, Bläck-slagare, Pistol-makare, Hof-slagare, Urmakare, Kopparslagare, Kläck-giutare, Gördelmakare, Messingslagare, Guldsmeder, Jubilerare, Saltsiudare, Tegelbrännare, Krukmakare, Kalkbrännare, Murare. Med et ord, de mästa Handt-wärkare i landet; ock utom desse, så många Köpmän ock Siömän, som det wanna ock tilredda, bortföra ock försälja, mot wedergällning af utlänningen.

11. En så stor winst ock förmån förtienar så mycket större åtanka, som allsammans endast kan ärnås genom upfinnandet af metaller. Metall kan aldrig upfinnas, där man ei känner des Maln; ock af modren kan dömma om des foster.

Guld-Malmen i Smoland har varit sedd af många hundrade menniskior, utan at känd varit; Bergmästar Swab hade ock med dem gådt honom förbi, där icke en säker Malm-känning varit hans grund.

Zink ock **Galmeja** har wäl varit sedd i Rätwik, fast ingen wiste, hwad det war som blänkte, förr än stenarne skickades öfwer til Proberare, som dem försöka kunde.

Salta watnet wid Umeå har mången smakat, fast ingen wetat hwad det betydde, förr än Herr Sahlberg. Se Wetenskaps Acad. Handl. 1740 pag. 245.

Nog wore **Mineral-watn** eller Surbrunnar i långa tider bekante til

namn, effect ock wärkan, äfwen för de Swenska, fast ingen kände sådana watn, förr än Hierne upfann Medewi; fast annor watn af dylik art funnos i hwart annat kärr i Sverige.

Wäl finnes **Qwicksilfwer** tusende falt flere gånger, än man tror, fast man ännu ei så noga lärt af utwärtas påscendet igenkänna des Malm; ock altså mister det samma, där man ei det söker ock förmodar.

Wissmut-Malmen i Ferila Sokn hade aldrig blifwit ärkänd för dugelig til något Metall, om den warit sedd för 100 år sedan af våre Bergmästare, ock förr än våra Bergs-betienter begynt anlägga så stor flit wid Malm-känningen.

Med et ord: Man ser i Bergslagerna, huru alla Gruf-drängar där gifwa aktning på alla Berg, ock af minsta sten ofta göra sig anledning til något mera; lämnandes ingen ting oförsökt; där emot i de Provin-cier, som inga synnerliga Bergwerk ännu uptagna äro, ser ingen där efter, fast sute han ock hwilade sig på det klarasta Silfwerstreket.

Så mycket gör Kunskapen, och äfwen så litet Okunnogheten.

En enfaldig Bergsman, som anlagdt sin Mas-ugn wid rikaste Torstens-grufwan, owan wid almänna Sten-arten på orten, köper ofta både Ställsten ock Blandsten många mil bort, fast hela Bergen woro fulle af sådan Sten omkring hans hytta; endast derföre, at han icke känner af namnet Berg-arten, ock af Berg-arten namnet ock des Natur.

WÄXT-RIKET.

12. **Wäxternes Rike** är dock nödigare, än både Silfwer ock Guld til det menniskliga uppehållet.

Måste icke alla diur sig nära ock föda af växter, så at kött tyckes icke wara annat än växter, genom en undersam machine tillagade?

Äro icke hela Secter än i dag, som endast lefwa af växter, såsom Pythagoræi ock Gymnosophistæ? Ock hade aldrig menniskan behöft göra mord på Diuren, där icke wällust henne brakt til Tyrannie.

Är icke snart iode delen af hela Europa besädd med Säd, ock planterad med Hö, Menniskan til föda, ock Boskapen til foder?

När endast de Gräs-sorter, som wi Säd kalla, icke gifwa tilräckeligit Frö, dö folket af hunger, ock ofta hela landet blifwer snart ödelagt.

Huru har icke en nådig Skapare gifwit i detta Riket sina barn alt det, som til mat, uppehälle ock kräslighet länder; såsom Sallater, Äplen, Stenfrukter, Bär, Skidor ock krydder.

Sallater: Lactuca, Spinat, Molla, Syra, Rapuntzel, Lejontand, Sparis, Kål, Fatno, Jerja, Ärtskåcker.

Rötter: Sellerie, Persilia, Rofwor, Rödbetar, Rättikor, Scorzonera, Hafre-rot, Sockerrot, Palsternacker, Morötter.

Äplen: Pärön, Qwitten, Granat-äplen, Citroner, Pomerantzer, Meloner, Gurker, Watn-Meloner, Calabasser.

Stenfruckter: Kiörsbär, Plomon, Persiker, Apricoser, Mandlar, Walnötter, Hasselnötter, Dadlar, Oliver.

Bärfruckter: Mesplar, Mulbär, Hallon, Åkerbär, Smultron, Niupon, Blåbär, Lingon, Hiortron, Winbär, Krusbär, Drufwor, Fikon.

Skidfruckt: Ärtor, Bönor, etc.

Krydder: Anis, Coriander, Kumin, Senap, Cardamomer, Peppar, Näglikor, Moschott, Moschotbloma, Thymian, Meyran, Basilica, Mentha, Capris, Lök, Pepparrot, Krassa, Kyrfwel, Canel, Socker.

13. Bestå icke våra mästa **Hus** ock Hus-förråd af Träd? Af Träd bygges våra **Skep**/ genom hwilka wi på kort tid simma runt om Jordklotet. Har icke **Linnet** bewarat al Historie, al lärdom bättre ock säkrare än al Marmor?

Hafwe icke wi af **Linnet** våra beqwämaste Kläder?

Huru skulle wi få beqwäma Skin, om icke Garfwarne hade sin **Garfware-Bark** af Rhus, Coriaria, Arbutus, Quercus, Salix ock Betula?

Huru skulle Färgaren färga våra kläder, om de icke hade utur detta Riket Indigo, Glastum, Serratula, Curcuma, Saffran, Genista, Carthamus, Rubia, Orleana?

Tages icke utur detta Riket, de ting, hwars bruk jag ei wet, om Gudarne lärt menniskorna i sin nåd eller wrede, såsom Win, Thé, Caffé, Tobak.

14. Snart sagt, har Skaparen utur detta Riket gifwit oss vår mästa, bästa ock sunnaste mat ock dryck, kläder, ock hus ock nödortft. Utur detta welat fägnat alla våra sinnen lukt, syn ock smak. Han har hela werlden klädt med en Blom-tappet, ock där på satt menniskan at spassera, lefwa ock sig förnöja; här finner man al luckt, färg ock smak på tusende sätt förblandade ock förmängde? Här ser man den undersama *Mirabilis*, den sensible *Mimosa*, den sofwande *Hymenæa*, den liggande *Tamarinden*, den förunderliga *Nepenthes*, den watnfulla *Tilandsia*, den daggfulla *Drosera*, den feta *Pinguicula*, den nattkära *Nyctantes*, den nattprålande *Cereus*, den afton- och morgon blommande *Cestrum*, den honungs-drypande *Melanthus*, den försmädeliga *Vulvaria*, den as-stinkande *Dracontium*, den uplifwada *Anastatica*, den upsimmande *Valisneria*, den sprättande *Impatiens*, den smällande *Hurra*, den ringande *Hernandia*, den klagande *Delphinium*, den smutsande *Elaterium*, den nedkrypande *Arachis*, den under-jordiska *Lathyrus*, den stödfulla *Rhizophora*, den silfwererade ock förgylta *Protea*, den gul-punctade *Amaryllis*, den prålande *Leonurus*, den swatsande *Gloriosa*, den Igelkot-lika *Melocactus*, den flug-bärande *Orchis*, den flug-fångande *Asclepias*, ock den i watnet som en lampalysande *Pinna Marina*.

15. Naturens Mästare har begåfwat hwart ock ett land med sina egna särskilte förmåner, at hwad som brister i det ena, må winnas genom det andra. En klok Inwånare, Ägare ock Oeconom wet sådant anwända til sin egen nytta, at genom det han, ock ingen annor, äger winna det honom fattas E. gr:

Holländarne i Ost-Indien behålla för sig **Neglickor/** Moschot ock Canel, det de wid Lifsstraff förbudit til Frö utföras. Jag wil allenast andraga Holländarens Pisonis ord i sin Mantissa Aromat: pag. 177. **Småkungarne** i Ost-Indien blefwo af våra Holländare med några tusende Riksdaler förblindade/ at utrota alla Neglicke-Träd i sina länder/ ock våra/ som endast på winsten hafwa afsigt/ mena at de gjorde oförsigtigt/ om de läte en så ädel krydda komma i wanpris för sin ymnighet ock frodiga wäxt.

Så länge endast *Arabia Felix* hade Coffé-Träd, måste alla penningar för Coffé gå til detta land; men sedan Witsen practicerade friska Coffé-Frön til Ost-Indien, Caput bonæ spei, som nu sedermera ock kommit til America, är samma Arabia minus felix.

Spaniorerne förtröto så högt, det Ängelsmännerna i deras Amerikaniska Provincier togo *Hæmatopilon* (Brasilie-Träd) at de där igenom gjorde til priser alla de Ängelske Skep, som förde detta Träd, hwilket endast växte hos dem, ock därmed lade första grunden til påstående krig dem emellan.

16. Huru kan en Oeconom göra lyckelige Culturer ock Producter af detta Riket, som icke har sig den delen af Naturkunnogheten bekant, som kallas Botanique?

En Landtman, som wil beså sin äng med tiänlige **Gräs** ock **Höfrö/** arbetar fåfängt, om han icke wet söka både sådane, som wäxa frodigt ock som tåla sådan jordmån. Bör han altså hafwa sig alla sådana gräs ock växter bekante, då han wil beså en höglänt äng, som af sig sielf kunna wäxa i sådan jord. Det är ei nog, at han utdikar ett kärr, befriar från watn, förbränner eller nedgrafwer Torfwen, besår med Höfrö af hårdwals-ängen tagit, utan med sådane Gräsfrö, som wäxa i sidlänt äng.

En förskrifwer fåfängt allehanda slags Färg-gräs från utlänske orter, at genom dem söka winst, om han icke wet i hwad land ock i hwad jordmån sådane växter, hwar för sig, af sig sielfwa wäxa, ock där efter wet ställa sin cultur. Se **Wetensk. Acad. Handl.** 1739. p. 1.

17. Huru wil en Oeconom wända sin åtanka på något specielt, huru wil han upfinna något gagneligt, som icke känner växterna, wet dem söka, föröka ock wända til nytta? E. gr:

Man mente at *Ninsi* endast växte i *Persien* och *Tartarick*, til des Botanici kommo på spor af detta aldradyrasta Medicament bland alla, at det i America och så fants.

Hwilken Oeconom sökte wäl finna *Vernix* (en kåda i Apothequen brukelig) i annat land än China och Japan, förr än Botanici den nu upptäckt i Virginien?

Hvem hade trodt at *Rhabarber*, som årligen til så många tusende Lod upbrukas i Europa, skulle wäxa i annat Climat än Morgonländerna, förr än Botaniske försök lärt, at hon så frodig och kraftig wuxit i Holland, som där?

Hwilken hade kunnat trodt, at *Toback*, som först växte i Florida, skulle komma fort hos oss i Norden, förr än försök och åtskillige prof upfunnit Tobackens jordmån och den efterapat hos oss.

Hwilken har icke hört och sedt, huru Holländarn planterat sitt *Helm* på alla sina Doiner, at förhindra sanden kastas af Blåsten hit och dit; men huru många pröfwat med samma Gräs at dämpa Flyg-sanden i Skåne, där dock detta Gräs växer wildt, wet jag icke.

Potatoes som wildt växte i Virginien, war i förstone då det ankom til Europa, en ibland de sålsammaste Växter, och bewarades aktsamt, fast än en klok Botanicus och Oeconomus sielf lätt kunnat sedt, at det äfwen hos oss Norländska wäxa måtte, då det växte wid sådan latitudo i America.

Thé-Buskarne/ som så frodiga wäxa i China, har man försökt många resor genom Frö eller lefwandes rötter föra öfwer Siö-wägen til Europa, men den brännande Solen under Æquatoren har förtorkat röttren, och giordt frön härskna, förrän de kommit hit öfwer; hwem kan doch icke se, at om de fördes genom Ryssland öfwer, at de så wäl uti Italien, kanske och i Sverige, wäxa skulle, som i China? Hwad penningar sparades icke årligen genom detta enda försök för Europæerne?

18. Hwar och en eftertänksam ser lätt, hwad nytta de större växters kännning contribuerar til Oeconomien, men förundrar at Botanici så mycket bry sin hierna med de minsta **Mossar** och förackteligaste **Swampar**/ frågandes altid, cui bono? Jag tilstår mycket är, som wi icke weta hwar til det doger, men tiden lærer sådant, allenast wi kännat och försökat. Naturen har ingen ting giordt fåfängt, det wete wi, jag wil allenast låta **Lappen** här på swara. Består icke hela Lappens Oeconomic i de willa med **Renmossa**/ öfwerlupna sandheder? De äro hans åker och äng, föda för hans Ren- så sommar och winter. Norrbotningen wet denna Mossan at samla och blanda uti för boskapen om wintren, då våra Bönders Kor ofta ej kunna upräta sig i båsen för hunger, där dock Bergs-klipporne omkring stå

med detta alt öfwerwuxne. Lappen wet af **Biörnmossan** at göra sig i willa skogen, den kalla wårnatten, både bolster ock täcke, at där i sofwa söt hela natten, då wårt arma folk i skogen snart fryser til döds. **Kärrmossan** är Lin-kläder, Täcke ock Dyna för hans små barn, som förtager skarpa Urinen, ock är behageligare än Silkes-kläder i våra waggor. Isländaren wet af **Islands-mossan** koka sig både behagelig ock födande wälling, då våra dö af hunger i dyrtid, där dock samma Mossa betäcker alla skogar. Siö-Finnen wet af sin **Hafs-tång** giöra sig både bröd ock wälling, då våra i hunger hafwa intet, fast alla hafs-strander medelst den samma öfwerwallas. Frantosen wet af sin **Hafs-mossa** at färga ock tillaga det rödaste Pontac. Lappen wet med **Swampar** fördrifwa Mygg ock Brömsar från sig ock sina Renar, ock med andra Swampars parfum winna sin kiärastas lukt.

19. Med största jämmen har jag sedt folket nedre i Provincierne i hungersnöd, då endast Spanmålen slår felt, dö bort, utan at weta det minsta försök til **Bröd** i stället; fast alla kärr städt fulla af *Misc.* alla Kål-sängar af **Jord-lök**, alla åkrar af **Qwick-rot**, alla Trädes-fält af **Spergula** och alla ängar af *Cambroc*, genom hwilke andre Nationer wetat bewara lifwet, ock af dem baka Bröd, fast de ägt allenast etdera af de upräknade. Men ingen har dem detta kunnat lära at känna, eller tillaga, efter som inga warit Oeconomi Botanici.
20. En Oeconom som har sig Botaniquen bekant, kan hafwa anledning til oändelige många sakers försök ock utforskning, ock alt wända til sin nytta. Huru många obrukeliga färg-örter gifwas icke ännu, som aldrig blifwit försökte eller åtminstone icke rätt försökte? Dem färgarena aldrig hört nämnas? Få Mossar gifwas, som icke hafwa någon färg; Mån intet något synnerligt kunde winnas genom *Pinguicula*; Mån icke *Ledum* kunna wara profitabel.
21. Medelst grunden til Oeconomien, genom Botaniquen wet en Hushållare, när hwar ock en ting bör samlas och bärgas. Huru skulle en i Botaniquen okunnog weta, hwarföre Boskapens kött på wissa tider i Jamaica, hälst då mycket stark torka är om sommaren, blifwer så beskt at ingen det kan äta, eller af Slacktaren köpa, som icke känner *Pectivriam*? Huru skal den förstå, at Kramsfoglar på wissa orter ock tider ätna, purgera, som icke wet, at *Rhamnus catharticus* växer i nägden ock des kraft?

Hur skal en weta orsaken, at Boskapen dör om wårtiden på wissa orter, då de först släppas ut på betet, som icke känner *Cicutam*? Huru skal den förstå at utsöka godt Trä-wärke til bygnad, som icke wet Trädens art, egenskaper ock ålder. Se **Wetensk. Acad. Handl** 1840. pag. 343.

22. Utom alt detta, huru wil en Oeconom lära, at blifwa slugare genom böcker ock lärda Mäns Observationer, som icke genom Botaniquen lärt känna den wäxt, som i böckren omtalas? Huru wil han söka ifrån främmande land härliga färge-gräs eller Höfrön, om hwilka han aldrig drömt? Huru wil han sina Rön, om någon växts särdeles nytta, med andra communicera, eller för lärda werlden beskrifwa, som icke wet nämna växten med något tydeligit namn?

Är altså Botaniquens nytta uti Oeconomien demonstrerad.

DJUR-RIKET.

23. **Diur-Riket** är icke sämre än det näst föregående, emedan det är det fulkomligaste, hwilket den Högste har skapat på det menniskan skal hafwa sit uppehälle där af.

At menniskian icke måtte lida nöd, har Gud henne gifwit diuren på markene, Foglarna i luften, ock fiskarne i watnet. Alle fyrfotade diur kunna ätas, som Chineserne med sit egit Exempel betyga. De grymmaste ormar äro Americanernes spis. Foglarne måste flyga årligen från den ena werldsens del til den andra; Fiskarne måste från hafsens diup up til stranderna; ock Snäckor samt Muslor alla strander betäcka, at mat icke må fattas i köket.

Huru måste icke Biet tilreda den sötaste honungen, Silkes masken spinna det miukaste Silket; Bäfren gifwa den stinkande Bäfwer-gälet; Moskiuret utsila Moschus; Gazella föda Bezoar; Muslan framföra pärlor. Ifrån detta riket kommer Elfenben, Unicornu, Walrus, Fiskben, Skölpad. Här ifrån Tran ock Siälsäck; här gifwes de måste ock wärmaste kläder; här Americanernes prydnad ock Turkarnes Häger-Fiädrar.

Hwad kan man likna mot Elefantens storlek, Hästens fors, Uroxens styrka, Tigrens grymhet, Påfoglens glants, Hajens käftar, Krokodylens gap, Cobrä de capello gift, Nächtergalens sång, Remoræ fortiusning. Man ser här diuren löpa på marken, Foglarna qwittra i luften, Fiskarne blänka i watnet, Insecterna brilliera allestädes, ock alla på sit sätt förnöja ock tiena oss.

24. Herde-lefwernet genom boskaps-skötsel har i alla tider hållits för det oskyldigaste ock lyckeligaste. Hwad nytta har icke Landtmannen än i dag af sin **Boskap**? Miölk, Smör, Ost, Skor, Kött, Talg. **Fären** med sin Ull kläda oss; **Hästarna** draga oss ock våra bördor från det ena aflägsne rumet til det andra.

Lappen genom ett enda slags diur lefwer både lyckelig ock förnögd absque Cere & Baccho.

25. Alla de förmåner, som Gud gifwit oss genom detta riket, göra, at det med större makt bör upbrukas; Men huru är icke här äfwen så nödwändigt, som wid de förre, at weta hwart ock et diurs ock kräks natur, art, maner, egenskaper?
- De willa Americaner uppehålla sig på många ställen endast af Jagt. Siö-Finnens hela winst kommer utur Norska Hafs-botn. Lappen äter, snart sagt, inga Vegetabilier, utan endast hwad af detta riket kommer.
26. Hwar ock en Jagt måste anställas på särskilt sätt, ock annorledes efter hwart ock et djurs art ock maner. Sedan man wet at **Haren** springer i ringar omkring, skutes han lät på hållet; Sedan man har sig bekant **Biörnens** winter-läger, fångas han bättre; Sedan man sedt **Loens** förundran på hunden från trädet, lägges han snart neder. Sedan man sedt, huru lätt **Siälen** kommer utur watnet up igenom isen, men huru swårt neder, dödas han utan konst. Rofdiurens snålhet på Kött ock As, hafwer lärdt oss genom luder, Taner, Räfsaxer ock Warg-gropar at fånga dem. Dock icke alle på ett sätt, men hwart slagte efter des egen anledning. Denna anledning har först lärdt menniskan genom rofdiur (hundar) at jaga diur; genom rof-foglar (Falkar) fånga Foglar, genom Chamæleonte bortsnapa Flugor.
27. **Kramsfoglarnes** maner, at så snart de twättat sig, flyga up i träden, ock söka mat, har gifwit anledning til Donor.
- Orrars** ock **Tiädrars** löpande om hösten, då bären blifwa mogna, på små vägar i skogarne ock deras hwilande under täcke, har lärdt folk göra Flackar.
- Härmelinens** snålhet efter Swampar, har lärdt oss fånga honom genom slag.
- Bofinkarnes** utlänska Höst-resor har lärt Holländare på wissa tider fånga Millioner af dem.
- Harens** bitande i stäcken, då han öfwer honom kryper, har gifwit anledning til hans giller.
- Lärkans** fruktan för Höken ock gömande på jorden, har lärdt oss fånga henne genom pappers-hökar.
- Nächtergalens** förundran på alt hwad som sker i des träd, har lärdt oss honom at lät fånga.
- Tiädrars** ock **Orrars** rusande spel, har lärdt oss skiuta dem.
- Genom Foglarnes **Språk** hafwe wi lärdt, at til oss kalla Änder, Hierpar, Gökar ock Rådiur.
- Neienögonens** fast-sugande wid stenar, har lärdt oss göra nättings-stäckar; **Braxens** sökande wid stranderna om Lek-tiden, har gifwit anledning til Katiser. **Gäddans** upstigande om wårtiden, til Rösior;

Abborrens lekande på stenören, til Miäror; **Laxens** uprusande mot stenören til Laxkar gifwet anledning.

Här efter äro krok, drag, nät, not etc. för hwar ock en sort inrättade.

28. Således winna inbyggare i wissa Provincier ansenligt; genom **Renjagt** Sernaboen; genom **Strömings-fiske** Norrlänningen; genom **Lax-fiske** Kemiboen; genom **Gäddfiske** Nybyggaren; ock andra genom annat.

Den som icke wet **Biens** kön ock äktenskaps-lagar kan icke med så stor nytta anlägga Biståckar, som en annor.

Den som icke förstår **Silkes-matskens** metamorphosis eller förwandling, bär sig tokot åt, då han af honom wil winna silke.

Den som icke wet, huru *Cocus* ock *Kermes*, de så högnödige färgor produceras, lägger fåfängt sin håg der på at dem til gagns föröka; ty här fordras tienligt foder til Creaturets bibehållande.

Då jag betänker, huru många insecter gifwa färg, stannar jag i billig förundran, at så få ännu äro brukte ock försökte. Orsaken lärer wara, en stor okunnighet uti Kunskapen om dem hos Menniskorna in til denna dagen.

En slug wet utan på Muslan at dömma, om Perlan ligger inom henne eller icke, at han ei behöfwer döda alla, ock för et foster, dräpa många tusende Mödrar.

29. Den som wil upföda, jaga, fånga eller nyttia diur, fågel, fisk etc. måste weta deras Mat, Tid, maner ock Lefnads-art, hwilken Zoologie bäst läres genom det, at man en enda, eller et par först upodlar hos sig i sin Kammar eller nära wid, at stadigt se deras maner; så bör ske med Fiskar, Foglar, ock al Diur; så är ock skedt med Insecter.
30. At fördrifwa wissa Diur, är ofta så nyttigt, som at cultivera andra; at endast undwika Insecternes skada, är en Oeconom alt för nödigt; mycket woro här om at tala, men lämnar nu här wid, efter som jag redan något nämt uti mitt **Tal för Wetenskaps Akademien, då första Præsidium aflades.**

En Oeconom som bygt sit Hus på Naturkunnogheten, har sat det på en fast pelare, ställer han under samma bygnad den andra pelaren genom Physiquen, blifwer det fast ock orörligt.

31. Den andra grunden til Oeconomien är, at han förstår *Physiquen*, wet alla 4 Elementernes wärkan på Naturalierne, ock kan dem skärpa eller efterlåta.

Han bör weta genom laglig hetta ock Artificiel-wärma at imitera det Climat i hwilket örten växer af sig sielf. Han bör derefter tilreda des Jordmån, der efter watna den samma; ock således på wissa tider efter Plantans ålder henne genom Elementerne drifwa, lika som sielfwa Climatet i des Fädernesland.

Han bör kunna genom Chemiam Physicam ock Prober-konsten alla Metaller smälta, skilja, upföda; watn ock wäder-machiner inrätta. Upfinna tienlige Machiner til cultur, til bärgning, ock all annan Landt-Oeconomie.

SLUT.

32. Det wore önskeligit, at Mineralogie, Botanique, ock Zoologie en gång så nödige kunde blifwa wid våra Academier, som nu Historien, Metaphysiquen, Logica ock Moralen, så at hwar Philosophiæ Magister måtte förstå sin Physique ock Naturkunnoghet, då woro redan grunden lagd til al Oeconomie, men icke förr.

Ty Herrar Magistri blifwa merendels alla Prästmän, planterade öfwer hela Riket, mäst på Lands-bygden.

Åhöraren i Soknen upptäcker alt för sin Präst; så at, om han wiste det minsta Malm-strek i Soknen, döljde han det icke gerna för Prästen, som då kunde ock wille urskilja Malmens art ock godhet til Publici nytta.

Således skulle på några år upptäckas mer i Bergswäsendet, än eljest i långa tider;

Då skulle man få se Häckar af allahanda slags Buskar besatte; Trägårdar anlagda, Ängar med hwarjehanda Frö besådde, Åkrar med Färg-gräs ock andra nödiga Wäxter utsirade, då han sielf förstodo ock älskade saken. Ty gemene Mans hog ock pung tillåter inga försök at anställa; men antager alt, hwad som han ser wid sin Kyrkia lyckas för sin Präst. Då skulle man se, at Bonden lärdes, hwad til bröd tiena kunde i dyr tid; så at han ock lättare kunde finna i siukliga tider Husmedel hos sig växande. Se *Baron Höpkens Tankar om Hus-läkedomar i Wetensk. Akad. Handl.* 1740. pag. 267.

Då skulle Rön om Insecters, Foglars ock diurs natur blifwa et oskyldigt tidsfördrif för honom om Sommardagen på den liufwa Landsbygden, då dessa ting också blefwe wärdigare at åskådas.

Men jag önskar altför mycket; ty huru ringa denna saken synas, så är doch intet Rike i werlden, som denna förmån åtniutit, fast Roma-rena wid Frälsarens Börd begynte Rem Rusticam uparbeta.

ANMÄRKNINGAR OCH FÖRKLARINGAR.

Om tillkomsten av förestående uppsats berättar protokollen: »1740 d. 5 nov. Emedan vid de förra quartals Handlingarne varit vanligt, at et förtal blifvit brukat, men för detta tierndels års Handling ej något är at tilgå: fördenskull lofvade Hr LINNÆUS därom försorg draga och til nästa sammankomst et förtal förfärdiga samt det da uti Academien justera. D. 12 nov. Sedan upl. det förtal Hr LINNÆUS vid sidsta sammankomsten lofvade ingifva, hvilket blef gillat och kommer uti detta quartals Handling först at införas.» *Vetenskap. akad. prot.* I, s. 269. Vid denna tid gick LINNÉ i väntan på att bli utnämnd till den befattning, varpå han så länge hoppats. I juli hade han inlämnat sin ansökan till den efter ROBERG lediga professuren och han kunde känna sig säker på att bli utnämnd, enär han haft andra förslagsrummet till den professur, till vilken ROSÉN kort förut blifvit utnämnd. I väntan på utnämningen, vilken på grund av intriger kom att dröja länge, hava säkerligen hans tankar ofta kretsat kring hans blivande verksamhet som professor och just denna uppsats synes utgöra ett i mycket sammanträngd form uppgjort program över föreläsningar i hithörande ämnen. Från dessa »tankar» kunna spåras ett flertal avhandlingar och uppsatser, som han troligen redan nu haft planer på, och ännu i hans sista år återkomma i flera av hans skrifter uttalanden om naturföremål, som hastigt skymta i denna uppsats. Den utgör för öfrigt en milstolpe i hans vetenskapliga produktion, enär det är hans sista tryckta skrift fransett försvarsskriften *Orbis eruditi judicium*) före hans verksamhet som professor i Uppsala.

10. Se LEVERTIN, *Carl von Linné*. Stockholm 1906, s. 40.

»**Arsenicum** är et starkt förgift; hade de gamla wetat deraf, hade de icke behöfft kasta sig ut för Walhall, hwarest de sloga armar och ben af sig och ofta lågo ändå i stor wärk länge nog förän de kunde dö. Men härigenom hade de kunnat göra pinan kortare, fast det ej utan smerta aflöper, medan det påstår.» *Stenriket*, s. 12.

»**Diamanten** är i sig sielf nog Simpel, men holles dok i stort wärde, så at dess dyrbarhet uphöjer stenriket. Ut i konungens krona i Frankrike är en diamant, som är dyrbarare än många provinser, och har ej sin like i hela Europa, ty han är till storlek som et swalägg.» *Stenriket*, s. 12.

Bärnsten. »Man har funnit sådana bärnstenar, uti hwilka varit flugor och andra insecter inneslutne, som uti dem legat många år, utan at förändras eller förmultna. Man har på allehanda sätt sökt at utforska, huru denna stenen skulle kunna smältas, och åter giutas öfwer en annan krop, så at han sedermera kunde blifwa perlucid, på det at kroppen häruti förwarad för al förmultning; besynnerligen kunde man då i denna stenen bewara Konungars och Monarkers kroppar för förrutnelse, at de til ewerdeliga tider måtte af effterkommande beskodas. För en slik konst upfinnande är utsat stort præmium.» *Stenriket*, s. 11.

Silsten. »Filtersten är en lös sandsten, som da orent watn genom honom silas, gör det renare, än något annat rent watn; och än mer: när salta hafswatnet genom honom silas, mister det sin salta och blir friskt. Denne är oumgäkelig för oss, när wi komma i atskilliga climater der wår hälsa mycket dependerar af watnet; men isynnerhet är hon nödig på skeppen, der man ofta måste dricka både rutit, surt och salt watn.» *Stenriket*, s. 12.

»**Petrificata** bewitna om Syndafloden.» Denna åsikt övergavs tämligen snart av LINNÉ; redan 1743, då han för första gången var promotor, säger han i sitt

promotionstal *Oratio de telluris habitabilis incremento*. »Den, som tillskriver allt detta syndaflo den, vilken hastigt kom och hastigt förgick, är i sanning en främling i naturkunnigheten och själv blind, ser han endast med andras ögon, så vida han över huvud taget ser någonting alls.» *Skrifter* II, s. 96. Se f. ö. A. G. NATHORST, *Linné som geolog*.

11. »I ingen trakt på jorden finnes ett land, varest en mineralog skulle inom sitt fack kunna göra större nytta än i vårt fädernesland. Må någon säga mig, varest i hela världen finnas rikare och outtömligare malmlager, än i vårt Sverige, eller varest rikt givande gruvor gå djupare ned i jordens innandöme.» *Skrifter* II, s. 74.

Guld-Malmen i Småland. Guldgruvan vid Ädelfors i Småland upptäcktes år 1738 av bergmästare ANTON SWAB, adl. VON SWAB, 1703—1768, slutligen bergsråd och överdirektör vid kontrollverket. På sin Ölandsfärd gjorde LINNÉ en hel dags avstickare från vägen endast för att bese denna guldgruva. Se *Öländ. resa*, s. 30.

Zink och Galmeja. »Doctor Brandt, som är en stark malmkännare, har wisat at Zink är en särskild malmart, hwarmed hela bergen äro fulle här i Swerge, som i Rätwik i dalarne.» *Stenriket*, s. 63. GEORG BRANDT, 1694—1768, med. doktor, framstående kemist, slutligen bergsråd.

Salta vatnet wid Umeå. »*Beskrifning på et Sal Natron funnit i Sverige*.» Det saltaktiga vattnet uppgives kunna ersätta hälsovatten från Spa, Epsom och andra utländska orter, »hvilket föres till oss i bouteiller, lång väg, hvar år, för stora penningar», varjämte förekomsten skulle utvisa, att i grannskapet tillfälle till varma bad borde finnas, och att »saltådror af vanligt köks salt» med framgång kunde efterspanas. JOHAN JULIUS SALBERG, 1680—1753, innehavare av apoteket Morianen i Stockholm. Om den strid, som uppstod med anledning av denna uppsats, se *Vetensk. akad. prot.* II, s. 97.

12. **Pythagoras**, berömd filosof, mystiker och matematiker (omkr. 570—504 f. Kr.), verksam i Crotona i Syditalien, där han höll en skola.

Gymnosophistae. Indiska filosofer och asketer; fakirerna i det nuv. Indien erinra om dessa.

Lactuca. »Hon kyler bloden och imminuerar *venerem*, hwarföre hon ock kallas *morborum cibus* af somlige. Är alltså hennes värkan, at hon styrker appetiten, gör sömn och destruerar *venerem* samt raficierar bloden.» *Diet.*, s. 176.

Syra. *Rumex acetosa*. Om lapparnes användning av denna växt till beredning av *Juemomelke* se *Fl. lapp.*, s. 93.

Rapunsel. *Campanula rapunculus*. »Smakar som sparris; föder belt wäl; styrker magen; förökar mjölken hos barnsängshustrur.» *Diet.*, s. 171.

Lejontand. *Taraxacum*-arter (»Pisse en lit»). »Drifwer starkt urinen, har aldrig sådan effect af roten som af bladen, rensar bloden, förtar skörbjugg emedan hon drifwer starkt. Medici ta roten om wärtiden. De hwita bladen, som fås, när snön går bort, ätas med olja och hjelpa för skörbjugg.» *Diet.*, s. 176.

Sparris »föder starkt, söker sin wäg starkt *ad vias urinarias*, exiterar *venerem*.» *Diet.*, s. 174.

Fatno. *Angelica archangelica*. »Stjälkarna av denna *Angelica* äro under sommaren lapparnes läckerheter och sommarfrukter, som en välvillig natur skänkt dem, da Pomona, alltför hårdhärtad och obarmhärtig, aldrig beträtt Lapplands jord. Förrän blomflocken är fullständigt utvecklad (ty vid blomningstiden blir stjälken träartad), avskäres stjälken nära marken, bladen bortplockas och ytterhuden lossas vid basen medelst kniv, tänder eller naglar, varefter den från basen mot spetsen,

liksom på hampan, avdrages, så att stjälkens inre parti blir kvar, naket, snöhvitt, ihåligt och saftigt. Detta ätes rått, liksom rovor eller äpplen, och detta med största aptit, då i dessa trakter icke finnes något annat smakligare ur växtriket. Då gossarna och flickorna under juli månad ströva omkring på betesmarkerna i fjällen med sina renar och sedan på kvällen eller morgonen följer med dem hem, då de skola mjölkas, hava de hela famnen full med avskurna stjälkar, som de utdela åt familjemedlemmarna och själva med största begärighet förtära. Lapparna finna denna spis delikat, och även jag fann den ej oangenäm; den är nämligen lindrigt besk, men tillika aromatisk, samt smakar både gommen och magen, naturligtvis då man så länge fått förtära faddt smakande och lösande föda, utan en saltsmula anrättat kött och fisk, fet renmjölk och endast vatten till dryck. Då, säger jag, smakade den utmärkt bra, men jag vet ej, om den i våra trädgårdar är mera besk och skarp, eller om min smak i Lappland blev förändrad. Därutanför har den nämligen aldrig tilltalat mig; måhända kräver varje lands födoämnen även landets aptit.» *Fl. lapp.*, s. 73. Se även *It. lapp.*, s. 100 och 116.

Jerja. *Sonchus alpinus (Mulgedium)*. »Den är även mycket väl känd av lapparne och den tredje av dem, som kittla deras gom. Dess stjälk ätes nämligen rå förrän blommorna slagit ut, i det att stjälken avskäres, bladen avplockas och den tagiga, sega barken lossas vid basen samt avskalas med kniv, naglar eller tänder. Därefter ätes den köttiga delen, som anses vara synnerligen välsmakande. För min egen del fann jag icke något behag i denna delikatess, som utan salt och olja förekom mig alltför besk.» *Fl. lapp.*, s. 201.

Selleri. *Apium graveolens*. »*Apium* är af en giftig ört gjord genom culturen smakelig; men in loco natali stinker den illa och är giftig. Om någon är sugett för någon hufvudpassion, såsom fallandesot, slag, swindel etc., bör han ej äta denna örten.» *Diet.*, s. 177.

Persilja. *Petroselinum sativum*. »Förtager menstrua och är besynnerligt braf att vänja barn af med dien.» *Diet.*, s. 197.

Rova. »Kikhosta, som hvar käring menar sig kunna curera, är likväl bland de swåraste för våra medici, men om man rifwer en färsk rofwa, strör socker derpå och tager in den saften, botas hon bäst hos barn och andra.» *Diet.*, s. 169.

Havrerot. *Tragopogon pratense*. »Salsofi wexer wild på wara ängar men planteras utomlands som palsternackor. Har samma smak och samma kraft som sparris. Föder som sparris, men debilerar ej njurarne som sparris. *Diet.*, s. 171.

Sockerrot. *Sium sisarum*. »Den är den bästa och sötaste av alla våra rotväxter, så att man med skäl kan förwäna sig över, att den ej oftare synes i våra trädgårdar.» *Hort. culin.*

Morötter. »Ett besynnerligt experiment ha wi, at rå morötter, på fastande maga ätne, drifwa mer maskar än något annat medicament, hwilken cur hela socknarna utomlands bruka för barnen.» *Diet.*, s. 170.

Åkerbär. *Rubus arcticus*. »Jag skulle vara otacksam mot denna givmilda växt, vilken genom sina bärs vinsmakande saft så många gånger vederkvickte mig, då jag nästan försmäktade av hunger och strapatser, om jag ej på densamma lämnade en fullständig beskrifning.» *Fl. lapp.*, s. 148.

Anis. »För små barn bruka wi en simpel cur, när wi welat, at de skola purgera, nemligen anis i gröt, som ej många weta af, men är ett så godt purgans för barn som något annat för gamla.» *Diet.*, s. 197.

Mentha. »Krusmynta är en härlig ört men bör ej brukas för mycket, ty hon gör *sterilitatem*. Men annars i måttelighet förtar hon *acidum ventriculi* och styrker

magen i uppkastningar; är god för dem, som ha spenböld; resolverar i stenpassion; är braf äfwen för slag, *vertigo* och fallande sot.» *Diet.*, s. 197.

Lök. »All lök drifwer starkt urinen och stimulerar *venerem* och förtar rus. Det är ett *alexipharmacum*, h. e. gör liksom en *atmosphæra* omkring oss, som conserverar oss för alt smittosamt och drifwer elack luft ifrån oss.» *Diet.*, s. 179.

Pepparrot. »När skörbjuggen kommit så långt, at det hänger liksom en passe under ögonen och fötterna swulna, da bör den cureras denna sjukdom kallas *oedema*, om det ej skall stadna i watnsot. Da tager man *syrup. Armoraciae* eller refwen pepparrot med sacker på en tallrik, sätter den i källaren; denna safft sedan intagen, gör godt mer än något annat medicament. *Diet.*, s. 181.

Kyrfwel. *Myrrhis odorata*, körvel. »Hon är *fragrans*, rensar blodet, styrker magen, ger smak och godt aliment.» *Diet.*, s. 197.

Kanel. På denna krydda satte LINNÉ ett utomordentligt stort värde som läkemedel. »Är det förnämsta at upplifwa människans kropp. Arch. LINNÆUS har sjelf försökt, hwad canelolja med säcker för frässan uträttar; man dryper da en droppe af oljan på säckret. Hjelper äfwen mot kräkning. Ingenting ha wi; som mer styrker magen än canel. Intet starkare *cordiale* ges.» *Diet.*, s. 184. »Några droppar oleum cinnamomi tvingar själva döden till uppskov. *Hjelt*, s. 234. Pulvis aureus är mäst kanel, dess olja är även admirabel och kan in agone draga ut livet och tjänar därför väl hos präster, som vilja stå ut över Walborgsmässan första maj.» *Hjelt*, s. 242.

13. **Rhus.** Bladen av *Rhus coriaria*, sumack.

Coriaria. Bladen av *Coriaria myrtifolia*.

Arbutus. *Arctostaphylos uva ursi*. »Bladen jämte de späda grenarna samlas i stor mängd av våra norrlänningar och skickas till Stockholm, där de köpas av garvare, som använda dem i stället för sumack.» *Fl. lapp.*, s. 118.

Indigo. Den jästa och intorkade växtsaften av *Indigofera tinctoria*.

Glastum. Bladen av *Isatis tinctoria*, glastrum, vejde. »Veide eller Isatis det nyttiga färggräset, som härtill varit så sällsynt i Sverige, växte på Stranden åt Söder och Väster af Klasen, där Hafvet kastadt klappor och sand tilsammans, nästan af en famns högd. 3 å 4 famnar ifrån sielva vattubrynen, och emellan denna vall och siön upfyldt stranden med Tång och Fuco. På denna vall växte Veidet hela Öen bort åt som en Hampåker, at man aldrig sedt det frodigare i nagon Trägård. Det skulle väl betala mödan, om samma färggräs såddes öfver hela denna Ö, der det så lätt växer.» *Gothl. resa*, s. 50.

Serratula. Blommorna av *Serratula tinctoria*, ängsskära.

Curcuma. Rotstocken av *Curcuma longa*, gurkmeja.

Genista. Blommorna av *Genista tinctoria*, färgginst.

Carthamus. Blommorna av *Carthamus tinctorius*, safflor.

Rubia. Roten av *Rubia tinctorum*. »Krapp fordrar en sandig jordmon, just sådan, som är omkring Skanör och Falsterbo. Ty skulle jag råda desse städers inbyggare, at här plantera denna oumgängeliga färgeroten, för hela riket, så at vi kunde undga at hämta den utifrån. Om borgerskapet i Skanör och Falsterbo komma i gang med denna planteringen och få densamma för sig behallen, är jag förvissad, at dessa städer, efter 20 ar, skulle få ett helt annat utseende och borgerskapet blifva förmöget med rikets förmon.» *Sk. res.*, s. 175. Se även s. 144.

Orleana. Fruktnoset av *Bixa orellana*.

År 1742 införde LINNÉ i Vetensk. akad. handl. *Förteckning af de färggräs, som brukas på Gotland och Öland*, samt utgav år 1759 disputationen *Plantae tinctoriae*.

14. »Ur växtriket stå, tack vare den Högstes hulda försyn, ej blott de ting människan till buds, som äro nödiga för kroppens näring och hälsa, utan därur flödar och mycket angenämt och älskligt, åtföljt av ett synnerligt behag. I den underbart skiftande mångfald av alla de ting, som där möta, finnas alltså somliga, som genom sin skönhet fröjda ögat, andra, som smeka tungan genom sin ljuvliga och angenäma smak, andra tjusa näsan genom den behagligaste lukt, med ett ord, alla tjäna på skilda sätt människans nytta och nöje. *Hort. cul.* Alla här nedan omnämnda, mer eller mindre märkvärdiga växter hade LINNÉ haft tillfälle att studera i CLIFFORDS trädgård, levande eller i hans herbarium, och han beskriver dem alla i *Hortus Cliffortianus*.

Mirabilis. *Mirabilis jalappa.* *Hort. Cliff.*, s. 54. Ej att förväxla med den i Vetensk. akad. handl. år 1755 av LINNÉ beskrivna *Mirabilis longiflora* eller *långpipiga underblomman*.

Mimosa. *Hort. Cliff.*, s. 207. »De flesta arterna av *Mimosa sensitiva foliis pinnatis* rikta sina delblad något litet uppåt, men de egentliga småbladen läggas tegellikt på varandra längs efter delbladsskaften, dock så att den nedre bladytan riktas uppåt. Härigenom skyddas fullständigt de egentliga småbladsskaften och bladens övre yta mot dagg och frost och hela växten utsättes mindre för att skadas genom vindkast.» *Somnus plant.*

Hymenaea. *Hort. Cliff.*, s. 484. Hos *Hymenaea courbaril* sammansluta sig de båda småbladen, medan de äro späda, hela natten, så att de se ut att vara ett enda blad. Därför har också preses givit denna växt namnet *Hymenaea* bröllopsört.» *Somnus plant.*

Tamarindus. *Hort. Cliff.*, s. 18. »Tamarindus sover hvar natt, emedan hon inneslutar sin blomma emellan sjelfva bladraden, på det icke regn och frost måtte skada henne, som ALPINUS och ACOSTA berätta. Detta naturens under har SYENUS och RAJUS nekat, emedan det tycktes dem vara aldeles orimligt, fastän det dock lätteligen kan ske, emedan blomskaftet, hvilket alltid sitter uti qvistarnes fördelning, tillika med blomman och frukten ligger på sjelfva bladen, hvaraf händer, att då bladen hvar natt draga sig tillhopa, innesluta de blomman, och således aldeles svepa sig omkring den samma. *Skrifter*, IV, s. 63.

Nepenthes. *Hort. Cliff.*, s. 431. *Nepenthes* på Zeylon formerar likaledes flaskor, till anseende, sasom en Cylinder, med läck tillslutna, i hvilka siles ett ganska rent vattn, det djuren lika såsom näktar söka och eftertrakta.» *Skrifter*, II, s. 27.

Tillandsia utriculata. *Hort. Cliff.*, s. 129. »*Tillandsia*, som har sin hemvist på de högsta träen i Ameriska ödemarken, hopfogar sina blad vid basin såsom en strut, hvilka stå hel öppna på den öfra sidan; Alltså, när det regnar, så blifva de fulla med vattn, hvilket länge hålles kvar, tills människor, foglar och djur komma, att hämta och svalka sig derutaf.» *Skrifter*, II, s. 27. LINNÉ uppkallade denna växt efter en sin landsman, ELIAS TILLANDZ, 1640—1692, professor i Åbo och framstående botanist. Hans fädernennamn var TILLANDER, men detta ändrade han sedan han en gång varit i sjönöd, varom LINNÉ skriver i *It. lappl.*, s. 21: ... då jag mig erhindrade den studenten, som i sin resa till Åbo från Stockholm blef så af Neptuno frästad, att han heldre gick landvägen åht Österbotn, Torne, Västerbotn etc. till Stockholm till fots, än på en dag ålr 2:ne wille förtro sig den elake och otrogne Neptuno.»

Pinguicula. »BAUHINUS berättar i sin Historia, att herdarna på Alperna bota sprickor på spenarna genom att med bladens feta saft bestryka kornas juver. Samma huskur borde även lapparne kunna använda, då deras boskap (renkorna)

ofta i stället för mjölk lämna blod, när deras spenar spruckit sönder.» *Flora luph.*, s. 27.

Nyctantes *arbor tristis*. »Detta träd utslår mot aftonen sina vita, stjärnlika och välluktande blommor, vilka prunka hela natten, men har knappt hunnit visa sin blomprakt för den uppgående solen, förrän det avkastar densamma, ströende blombladen på marken, varför resande kalla det *Arbor tristis*.» *Hort. Cliff.*, s. 5.

Cereus *grandiflorus*, nattens drottning. »Är en naturens sällsamma lek. Hos den så enkla och intetsägande växten ge blommorna från början förbud om, att de vilja tävla med alla andra; blommorna slå ut endast om natten och äro i högsta grad fagra, välluktande och vackert färgade, dagligen efterlängtade för denna enda natt.» *Hort. Cliff.*, s. 182.

Cestrum *nocturnum*. »Detta träd blommor under natten, blommorna äro inuti snövita, ljuvligt doftande, om dagen slutna.» *Hort. Cliff.*, s. 491.

Melianthus *major*. *Hort. Cliff.*, s. 493. »I blommorna mycken honung.» *Delic. natur.*

Vulvaria. *Chenopodium vulvaria*. »Den stinkande lukten gör denna växt i högsta grad anmärkningsvärd.» *Hort. Cliff.*, s. 84.

Dracontium *foetidum*. »Det violetta hölstret öppnar sig genom en långsgående remna, då blommorna sprida en intensiv stank, liksom av ett ruttnande äs, så att den, som luktar på dem, är nära att bedövas, men vad som är förundransvärt, när efter några dagar ständarne börja släppa sitt frömjöl, blir denna förgiffliga lukt inom en timme nästan utplånad.» *Hort. Cliff.*, s. 434.

Anastatica *hierochuntica*, jerikorosen. »Anastatica är av förunderlig natur. Då nämligen dess frön mognat, sammandragas dess grenar liksom en knytnäve och sammanpressa fröhusen, på det att fröna ej utan gagn måtte kringströs eller bliva upptäna av foglar. Denna växt förekommer på Röda havets sandiga stränder, varest den om hösten hel uppryckes och av vägsvallet neddrages till botten. Men då havet följande vår uppkastar sitt avskräde på stränderna och kvarlämnar denna växt på sanden, så visar sig det egendomliga förhållandet, att kallt vatten på densamma icke utövar någon inverkan, men att den i ljumt däremot snar utbreder sina grenar och utsläpper sina frön. Följden härav blir den, att då den ligger på stranden, där vattnet blir ljumt, utbreda sig grenarna och fröna utfalla, och sedan vattnet avrunnit, utvecklas rötter, så att hela stranden blir klädd av denna växt.» *Skrifter*, II, s. 103. »Jag kallar denna växt Anastatica (den återuppstående), emedan den, neddoppad i vatten, helst ljumt, åter utbreder sina grenar, såväl i handen på barnaföderskor eller munkar vid juldagens midnattstimm, som i handen på gycklare mitt på Amsterdams torg eller på lekande pojkar, vilken tid på dygnet som helst.» *Hort. Cliff.*, s. 328. Av den katolska kyrkan bedrevs med denna växt åtskilligt fromt bedrägeri. Det påstods nämligen, att densamma skulle äga den förunderliga egenskapen, att bestänkt med vigvatten utbreda sina grenar till en härlig ros, dock blott på julnatten precis på Kristi födelsetimma och på påskmorgonen på hans uppståndelsestund, varför den i kyrkorna förvarades som en stor dyrbarhet. Om ett försök under LINNÉS tid att ockra på denna vidskepelse se *Vetensk. akad. prot.* I, s. 358, II, s. 153.

Vallisneria *spiralis*. *Hort. Cliff.*, s. 454. »*Vallisneria Mich.* har et ganska långt blomskaft, men uti Spiral-circlar ssmmandragit, at det således är helt kart. Denna växer uti diken och bäckar under vatnet, och stjelken har allenast en enda blomma. När den skal blomstra, utträtes blomskaftet alt intil dess at blomfodret kommit öfver vatnet; när det är skedt, slår blomman ut; men efter några dagar, sedan den har utblomstrat och blifvit hafvande, drager hon sig åter under vatnet

neder, i det at blomskaftet viklar sig, som förr, spiraliter tilsamman. Och denna är honan. *Vallisneriodes Mich.* växer på samma ställen äfven under vatnet, men med en, knapt fingerslång stjelk, som således ingalunda kan upräcka til vattubrynen. Denna har en myckenhet blomster, hvilka, då de äro tilreds at blomma, släppa sin stjelk och lika som små blomster upflyta. Desse äro i förstone til slutne; men så snart de kommit öfver vattu-brädden, utvecklas de och simma omkring, blasandes da sit frö-mjöl på de kringflytande jungfrur. Och denna är den förras man. Detta märkte och beskref MICHELUS, men kunde dock häraf ej sluta, at äfven hos blommorna skulle gifvas männer och qvinnor. »*Skrifter* IV, s. 87.

Impatiens. »*Noli me tangere* sprätter sina frön langt ifran sig, när man rörer vid henne. »*Stenriktet*, s. 7.

Hurra. *Hura crepitans.* *Hort. Cliff.*, s. 486. Skräppskott. Frukten springer sönder med smäll. »*Delic. nat.* Kallas sanddosträdet, emedan de doslika frukterna förr användes som sanddosor på skrivbordet.

Hernandia sonora. *Hort. Cliff.*, s. 485. »Dombjällror. Frukten mogen skallrar, klingar. »*Delic. nat.*

Delphinium Ajacis. »Denna växt är de gamles hyacint och ai ai, om vilken skalderna dikta, att den är uppsprungen ur Ajax' blod.

Ovid, met. 10.

Ipse suos gemitos inscribit et ai ai

Flos habet inscriptum, funestaque litera ducta est.

Theocrit. idyll. 9.

Nunc Hyacinthe sonet tua litera, scilicet ai ai,

Nec tamen hoc satis est, ai ai plus ergo loquatur

Lituralasque velis foliis inscribere plures.

Bessa bokstäver avbildas i nedre delen av honungsgömmet, där man ganska tydligt kan se AIAIA, ehuru de snarare synas bilda MAIA. »*Hort. Cliff.*, s. 213.

Elaterium. *Ecballium elaterium*, springgurka. *Hort. Cliff.*, s. 451. Fruktköttet börjar vid mognaden jäsa, varvid frukten lossnar och vid fruktskaftet bildas ett hål, genom vilket den slemmiga fruktsaften med fröna utsprutas. Ur saften beredes ett kraftigt drasticum.

Arachis hypogaea, jordnötter. *Hort. Cliff.*, s. 353. »Naturens underbara konst kan ock klarligen ses på *Arachis hypogaea*, hvilken uträcker och kröker sina Blomskaft emot jorden, så snart dess frön börja att mogna, gräfvande sig ett stycke neder, och lägga således sina skidor, uti jordens sköte, fulla med frön. Skulle icke Försynen så anstaltat om dessa frön, hade de visserligen blifvit till fortplantande odugeliga, emedan de icke tåla att ligga i dagen.» *Skrifter* II, s. 23 o. 105.

Lathyrus amphicarpos. *Hort. Cliff.*, s. 367 nr 3. »*Lathyrus subterraneus* har på sin blomstjälk några få blommor och ännu färre frukter, men under jordlytan framskjuta vita, bladlösa skaft, som uppbära vita blommor, ej färgskiftande sasom de, vilka pryda den över jorden varande stjälken. Även de under jorden befintliga blommorna utbilda emellertid frukter, vilka redan från födelsen äro överantvårdade åt jorden och ej utsatta för fara från foglar och däggdjur.» *Skrifter* II, s. 105.

Rhizophora spec. *Hort. Cliff.*, s. 459. »Andra växter kunna förökas medelst rotstock och grenar, såsom *Rhizophora* och *Arbre de rais* (*Ficus indica*), vilket böjer sina grenar ned mot marken, där de slå nya rötter. Från böjningsstället

- utskjuta nya grenar; dessa tillväxa och nedböjas ånyo, så att ryktet förmåler, att *Artaxerxes* med hela sin krigshär en natt vilade i skydd av ett enda sådant träd.» *Skrifter* II, s. 99.
- Protea argentea.** *Hort. Cliff.*, s. 29. »Bör ej med stillatigande förbigås, hvars alla löf likna hvit-kokt glänsande silfver, och utgör silfverskogarne vid Caput bonae Spei.» *Delic. nat.*
- Amaryllis formosissima.** *Hort. Cliff.*, s. 135. »Men blommans färg är den aldramärkvärdigaste, som är högröd, men då solen skin, ser aldeles förgyld ut, eller såsom et sammet med brocadbotn oförliknelig präktigt gläntzande, at ingen blomma i werlden bekant med denna på något sätt kan förliknas uti glantz och fägring.» *Anmärkingar om Amaryllis den sköna*, Vet. akad. handl. 1742. På denna växt iakttog LINNÉ pollenslangar och dessas nedträngande i stiftets ledande cellvävnad, en upptäckt, som man vanligen antager hava skett först på 1820-talet. *Skrifter* IV, s. 119 o. 130.
- Leonurus.** *Phlomis leonurus.* »Denna utomordentligt vackra växt finnes vid Caput bonae Spei och kan liknas vid själva Floras gyllene spira.» *Hort. Cliff.*, s. 312.
- Gloriosa superba.** »Jag kallar växten *Gloriosa*, dels emedan dess blommor framför alla andra äro en prydnad genom sin glans och skönhet, dels emedan växten förr kallats *Yucca gloriosa*.» *Hort. Cliff.*, s. 121.
- Melocactus.** *Hort. Cliff.*, s. 181. »Förunderliga växter förnöja besynnerligen våra ögon och sinnen.» *Delic. nat.*
- Orchis.** *Ophrys spec.* »Envar resande, som ej är alldeles okunnig i växtkänedom och som besöker Paris, gör ju en utflykt till Fontainebleau för att där skåda de högst sällsynta orkideerna, vilkas blommor likna än hjälmar, än myggor och flugor, och detta så förträffligt och konstnärligt, att knappt annat tyckes fattas än sullet och flygandet. Vilken kunde väl tro, att dessa blommor inom vårt fädernesland, i Ölands lövdungar, här och där visa sig kunna trivas.» *Skrifter* II, s. 75.
- Asclepios.** *Hort. Cliff.*, s. 78. *Cynanchum vincetoxicum*, märkvärdig på grund av sin säregna pollination genom småflugor.
- Pinna marina.** *Pennatula phosphorea*, koralldjur, sjöpennor. »Hafspennar eller skrifpennar betäcka hafsbottnen, och der lysa som ljus, at alla fiskar och maskar, som ibland dem summit, kunnat känts och räknats.» *Skrifter* II, s. 189.
15. »Detta cofféträdet växer willt endast och allenast i Lyckliga Arabien, hwarifrån och alla coffebönor blefwo sålde, in til dess borgmästaren i Amsterdam och directuren öfver Ost-Indiska Compagniet i Holland NICLAS WITZEN befallte directuren VAN HOORN i Batavia at utskicka någon, som skulle resa till Mocca, en stad längst söder i berörde Arabien, och der skaffa sig färska coffebönor af dem de så på Java. Det blef bestält; bönorna fingos, såddes och wuxo på Java. Några sändes till borgmästaren WITZEN, som lät så dem i horto medico i Amsterdam, hwarifrån de första coffeträden upkommo i Europa, och alla de, som nu finnas så i Upsala som i andra trädgårdar, taga sin första härkomst.» *Diet.*, s. 118.
- Haematopilon.** *Haematophyllum campestrianum*, kampschved, ett rött färgträ.
16. **Höfrö.** *Medicago falcata*, svensklucern. Denna växt påträffades av LINNÉ på Gotland och han beskriver dess odling i sin reseberättelse samt slutar med: »Jag sjelf håller denna enda Observationen så stor, at jag tror henne endast vara tillräckelig, at betala hela omkostnaden til min Gothlands resa.» *Gothl. resa*, s. 70. I Vetensk. akad. handl. för 1742 införde han en avhandling om *Svenskt höfrö*.
- Wetensk. Acad. Handl.** 1739. *Rön om växters plantering, grundat på naturen.* Med denna LINNÉS avhandling togo Akademiens handlingar sin begynnelse;

den utgör en sammanfattning av den erfarenhet, som LINNÉ inhämtat så väl i Sveriges som i utlandets trädgårdar i avseende på växternas levnadsbehov och skötsel.

17. **Ninsi.** I ett memorial till Vetenskapsakademien 1746 angående KALMS resa till Amerika skriver LINNÉ: »*Radix Ninsi* växer vill i Canada: alla Canadensiska växter, som vi hafva förut, stå uti våra trädgårdar ähr från ähr utan at någon-sin gå ut af den starkaste winter: en gång i trädgårdarna föröka sig sielfwa som ogräs. Denna *Radix Ninsi* är planterad uti Pariska trädgården, men wantrifwes der, emedan hon star för hett; om denna blefwe hijtförd, och kunde i våra trädgårdar växa så lätt som, Åkerlejon, worde det en förmahn för Apotheken, och en wahra, som kunde säljas med winst, som hon förut warit det aldradyraste Medicament på Apotheken, ehuru hon der förlegad och mahläten mist all sin krafft. Denna ena skulle betala rikeligen omkostnaden på en sådan resa.» *Brev* I: II, s. 60. Denna växt var *Panax quinquefolius*, som exporterades till Kina, som ersättningsmedel för den i Mandschuriet växande äkta ginseng av *Panax ginseng*, ett sedan äldsta tider i Kina använt universalmedel.

Vernix. Fettet ur frukterna av *Rhus vernicifera* och *Rhus succedanea*, japanskt vax. Den i Virginien förekommande är en annan art, *Rhus vernix*.

Rhabarber. Denna viktiga drogväxt lyckades LINNÉ kultivera i botaniska trädgården. »Den dyrbara *chinesiska Rhabarbaren*, som så mycket consumeras i apotheken och aldrig warit i Europaeiska trädgårdar, har jag nyl. fatt: hon tohl vårt climate och borde med sorgfällighet planteras sasom en clenode och rikets produkt.» *Brev* I: I, s. 35. År 1752 utgav LINNÉ disputationen *Rhabarbarum*.

Tobak. »Tobak var för några och tjugo år sedan en sällsynt ört i Sverige, och man tviflade, om den någonsin kunde i Sverige med bättnad planteras. Här utkommo publike och private skrifter, som sökte råda och lära landtmannen att anlägga sådana nyttige plantager.» *Västg. resa*, s. 64.

Helm. *Ammophila arenaria*, marhalm. »Dess växtplats är vanligen vid havet; tillika trives den alltid på sandiga ställen, varest den genom sina vida och mycket tätstående tuvor samt sina på snedden sig utbredande rötter på naturens befallning binder sanden och samlar den i vallar, så att den icke så lätt kan av stormar kringspridas. Holländarne förstå att på bästa sätt efterlikna naturen, då de så denna växt på sina dynor, på det att sanden ej måtte begrava den närliggande trakten. Om Lapplands sandslätter en gång skulle göras till föremål för någon vinstgivande skötsel, skulle kannedomen om detta gräs vara till icke ringa nytta.» *Fl. lapp.*, s. 39. I *Skånska resan* s. 256, har LINNÉ en längre utredning om sandgräs och deras plantering.

Thé-Buskarne. Om LINNÉs försök att i Sverige kultivera teplantor se *Linné-Sällsk. årsskr.*, årg. X, s. 68. Ehuru han slutligen insåg, att det ej skulle lyckas i Sverige, trodde han dock, att det i södra Europa skulle gå bättre. »Thé sägs först ifrån China i Upsala Trädgård; andra hafva lärt deraf sköta det så, att inom ett Seculum blifwer Thé allmänt i Södra Europae åkrer.» *Delic. nat.*

18. **Renmossa.** *Lichen rangiferinus*. Dessa lavtäckta hedar, som en fränling skulle anse vara drabbade av förbannelse, äro lapparnes åkrar och bördigaste ängar, så att lycklig skattar sig ägaren av ett dylikt, ytterst sterilt och lavbeklätt område . . . Den huvudsakliga näringen under den långa vintern utgöres för renarne af denna lav, som dessa djur av egen drift veta att förskaffa sig. *Fl. lapp.*, s. 277.

Björnmossa. *Polytrichum commune*. »Lapparne uppsöka ställen, där denna mossart förekommer och kringskära där med en vass kniv en fyrkantig ruta av tre

alnars längd och bredd. Sedan detta skett, lossa de med lätt hand ett hörn från marken, upplyfta detsamma, avdraga hela det kringskurna stycket liksom en seg väv samt skaka det, på det att, om barr finnas eller jord hänger vid, detta måtte bortfalla. Sedan detta blivit färdigt, förskaffa de sig på samma sätt ett annat fullkomligt liknande stycke. Därefter utbredes på marken den ena av dessa mossfällar med mossan uppåt, och på denna låter man den trötta kroppen vila; den andra fällen med mossan nedåt breder man över sig, så att alla mossstjälkarne äro vända mot kroppen.» *Fl. lapp.*, s. 263. Om denna *Lectus in desertis extemporaneus* (»Extemporan säng i ödemarken») se även *Brev* I: I, s. 337.

Kärrmossa. *Sphagnum palustre*. »Denna mossa är mycket välbekant för lappska kvinnfolken. Som de sakna linne, lägga de nämligen denna omkring barnen, då dessa ligga i sina vaggor, och den gör då tjänst både som kuddar och täcke, uppsuper den skarpa urinen, behåller värmen och är för de små behagligare än sidenkläder; ombyte sker kväll och morgon, då ny och ren lägges i den förras ställe.» *Fl. lapp.*, s. 271.

Islandsmossa. *Lichen islandicus*. *Fl. lapp.*, s. 283.

Hafstång. *Fucus saccharinus*. *Fl. lapp.*, s. 289.

Hafsmossa. *Rocella fuciformis*. Pontak, ett förr gott rött vin från staden Pontacq, numera generellt namn för sämre rödvin.

Svampar. »Lappen, då han uppehåller sig i ödebygden lägger alltid *Agaricus* i sin eldstad; denna behåller elden och utsänder utan låga en ymnig rök, som sprider sig i hela kåtan. Ja, rök av dylik svamp fördriver ock bromsar från renarna, varför men får se dessa två gånger om dagen återvända från skogarna till kåtan och där lägga sig på marken, då vaktaren genast påtänder dylika svampar och lägger dem på den sidan, varifrån vinden kommer, så att röken sprider sig över hjorden.» *Fl. lapp.*, s. 300. *Boletus suaveolens*. »Då lappgossar funnit denna, förvara de den omsorgsfullt i en nederst på magen hängande pung, för att de genom den vållukt, som den sprider, skola bliva mera behagliga för sina nymfer. O du löjlige Venus, som i främmande länder har till din tjänst kaffe och chokolad, sylter och konfekter, viner och limonader, ädelstenar och perlor, guld och silver, siden och pomador, dans och kalas, musik och lustspel! Här får du nöja dig med endast en saftlös svamp.» *Fl. lapp.*, s. 303.

19. **Missne.** *Calla palustris*. »Af thenna rot bakas allmänt i Norrlanden ett Tunnbröd, som kallas Misse-bröd. Rötterna ränsas ifrån blad och de små trädrötterna; äro bäst förr än bladen om våren slå ut. De samme sönderhackas til stycken af Hassel-Nötters storlek, och torkas hårdt, males sedermera sönder til mjöl. Thetta mjölet uptorkadt blandas med litet Sädes-mjöl och bakas til Tunnbröd, som blifwer hwitt, tämmeligen smakeligt och födande, samt många gånger hälsosammare än Barkbröd.» *Brev* I: I, s. 6.

Jordlök. *Gagea lutea*. »*Wåfferdagslök* växer til myckenhet esomoftast i Kål-landen, at hon them aldeles förgör och med sina gula blommor täcker. Rötterne likna nötter med sin storlek och runda form; kunde och uppgräfwes mycket lätt på sådana ställen i tilräckelig quantité; Thesse torkas, söndermalas och med en liten quantité af mjöl bakas til bröd.» *Brev* I: I, s. 7.

Owickrot. *Triticum repens*. »Thesse hwite rötter ränsas, tvättas, torkas, sönderhackas, malas, blandas med litet Sädes-mjöl och bakas til Tunnbröd, som wäl kan föda och upphålla the arme, fast thet icke gifwer then aldrabästa föda.» *Brev* I: I, s. 6.

Spergula *arvensis*. »I ond tid, då ej annat än spergula vera fås i åkren, tages

fröet, torkas och rensas, brukas med litet tillsats af säd, blifwer swart men god deg.» *It. lapp.*, s. 130.

Cambroc. *Trifolium pratense.* »The röda blomknopparne, så wäl af thenne, som knopparne af all annan wäpling pläckade och torkade, males til mjöl och bakas til Tunnbröd, som gifwer god föda och hwarigenom Skottarne under dyr tid hafwa bärgadt sig från undergång.» *Brev* I: 1, s. 7. 1756 års missväxt med atföljande swår hungersnöd föranledde LINNÉ att till Kungl. Maj:t inlämna en skrivelse med uppgift på inhemska nödbrödsämnen. Förteckningen utgavs af Colleg. Medic.: *Carl Linnæi Berättelse om the inhemska växter, som i brist af Säd kunna användas til Bröd- och Matredning*, Stockholm 1737. Se *Brev* I: 1, s. 4.

21. **Petiveria alliacea.** »Hon ätes på Jamaica intet gärna af Boskapen, men som hon har en lång rot, som stiger diupare neder i jorden än de andre, sker at hon står grön, då de andre äro förtorkade af den brännande bettan, altså ätes hon af boskapen i nödtväng af annan föda, som eljest står för dem helt fri. Men synnerligt är det, at boskapens kött blifwer inficierat af örtens både luckt och smak, då de komma at förtära henne . . . Men denna växten är däruti besynnerlig, at den betska smaken som af henne intränger sig i köttet, är så stark, at då oxen, som henne ätit, blifwer slactad, har då också fränt och stinkande kött, at ingen menniska det kan förtära, besynnerligen blifva niurarne odrägelige. Hvarföre måste ock den boskapen på Jamaica, som köpes af slactarena ifrån de orter der Petiveria växer, först födas med rent hö flere veckor, därest slactaren wil blifva af med köttet, som eljest är oätligt; hvilket alt är exempel som man eljest aldrig hört talas om uti naturen.» *Petiveria, en Amerikansk Växt*, Vetensk. akad. handl. 1744. I *Brev* I: 11, s. 35, not 2 står »den förr okända växt»; detta är dock misstag. ty redan i *Hort. Cliff.*, s. 141 skriver LINNÉ detsamma som i ovan nämnda avhandling.

Rhamnus cathartica, getäpple; bären äro avförande. »Sådan maten är, sådant blir ock tarminnehållet och de därifrån avsöndrade vätskorna.» *Fl. lapp.*, s. 353.

Cicuta virosa, sprängört. »Da jag anlant till Tornea, klagade dess innevånare över den svåra farsot, som härjade bland nötkreaturen, i det att då dessa, efter att hava utfodrats under vintern, om våren utsläpptes på bete, ej sällan till hundrat tal dogo. De bado, att jag skulle undersöka förhållandet och giva råd för hämandet av denna farsot. *Fl. lapp.*, s. 75. LINNÉ konstaterade härvid, att orsaken till farsoten var förtärandet av sprängört. Se även *Brev* I: 1, s. 330.

23. **Bezoar.** Gallkonkrement från åtskilliga getarter, den verkligt äkta från bezoarbocken (*Capra aegragus*) från Persiens och Mindre Asiens bergstrakter.

Unicornu, enhörningshorn, troddes förr härstamma från fabeldjuret enhörningen, men utgjordes av narvalstand. Den var liksom föregående ett högt skattat läkemedel.

Cobra de capello, glasögonormen.

Remora. *Echeneis remora*, sugfiskan, har på huvudet en egendomlig, av tvärgående lameller bildad sugskiva, med vars tillhjälp han kan suga sig fast vid hajar och andra större fiskar och salunda följa med dem som gratispassagerare; han lever av småfisk och avfall från hajarnas måltider.

24. **Lappen.** . . . Icke den, som mycket äger, utan den, som litet behöver, är rik. Därföre, om man skulle erbjuda dem t. o. m. Croesi skatter samt de mest prunkande palats, skulle de vägra att däremot utbyta sina snöhöljda fjäll, och detta ej utan giltigt orsak. Lycklig lever nämligen lappen, dold för världen i sin lyckliga ödemark.» *Fl. lapp.*, s. 255. Om lapparnes lycksaliga leverne se även *It. lapp.*, s. 239.

28. **Coccus cacti**, en sköldlus, vars befruktade och torkade honor utgöra det kända färgämnet konsjonell. Här må erinras om den dramatiska episod, varom LINNÉ själv berättar: »1756. ROLANDER på hemresa ifrån *Surinam*, sänder *Cactus* med *Coccioneller* i en kruka. Men LINNAEUS praesiderar och Trädgårdsmästaren upptager örten, rensar bort all orenlighet, per consequens också maskarne och om-sätter henne i annan kruka, så att, fast maskarne lyckeligen ankommo lefwande, förgingos de dock i Trädgården, förr än LINNAEUS fick dem se; och följacktligen förswan allt hopp att någonsin få dem som han trodde med profit kunna cultiveras i orangerie. Detta rörde honom så, att han fick *Migraine*, en af de swaraste paroxysmer han känt.» *Egenh. ant.*, s. 56. Ett par år senare fann en av LINNES lärjungar på mjölonris en insekt, som LINNÉ gav namnet *Coccus urae ursi*. Han trodde sig i denna ha funnit en ersättning för äkta konsjonell och införde i Vetensk. akad. handl. 1759 en uppsats om *Svensk Coccionell*.

Kermes. *Coccus ilicis*, en sköldlus, vars befruktade och torkade honor lämna ett rött färgämne.

En slug... Detta LINNÉs uttalande är högst märkligt, ty både tidigare och senare uttalar han en motsatt åsikt. »Inga signa externa infallibilia gifwas om des halt, ty blifwa ofta många 1000 diffracta, förr en finnes. Alla snäkor dödas här igenom, hkt är skada.» *It. lapp.*, s. 172. »Det är dock omöjligt at undersöka musslan om hon har pärla, utan att hon med detsamma skal wäldsamt öppnas och tillika dödas, ty intet utwärtens tecken, af alla eftersökta, är grundat på naturen.» *Brev* I: 1, s. 27. Som känt är lyckades LINNÉ producera pärlor på flodmusslor i Fyrisån.

30. **Tal...** »Detta tal fants vara så sammanfattat, at det enhälleligen af Academiens Herrar Ledamöter beslöts uppå Academiens omkostnad skola tryckas med latinska bokstäver.» *Vetensk. akad. prot.* I, s. 101. *Tal om Märkvärdigheter uti Insecterne*, Stockholm 1739.
31. Med fysik menades vid denna tid så gott som uteslutande meterologi.
32. Dessa av LINNÉ uttalade önskemål återkomma flerfaldiga gånger under följande år. Se härom ÄHRING, *Brev*, s. 378 samt *Brev* I: 1, s. 135. Genom en donation av brukspatron ERIK BORGSTRÖM inrättades 1759 en särskild professur i ekonomi, vars förste innehavare, ERIK LÅSTBOM, LINNÉ såsom universitetets rektor hade nöjet att hälsa välkommen i ett installationsprogram. Se SWEDERUS, *Linné och växtodlingen*, s. 81.

»O min Gud, huru förträffelige äro Dine verk!
Huru visligen hafver Du dem beredt!
Huru full är världen af Din ära!
Ingen kan uttala Dine verk;
Ho kan begripa Dina under!«

L. i *Delic. nat.*

Brev. = *Bref och skrifelser* af och till CARL VON LINNÉ. Stockholm 1907.

Delic. nat. = *Deliciae naturae*. Tal, hållit uti Upsala dom-kyrka år 1772 vid rectoratets nedläggande. Stockholm 1772. Ingår i *Skrifter* II.

Diät. = *Collegium diaeticum* utgifven af A. O. LINDFORS. Uppsala 1907.

Egenh. ant. = *Egenhändiga anteckningar af CARL LINNAEUS om sig sjelf*. Uppsala 1823.

Fl. lapp. = *Flora lapponica* öfversatt till svenska språket af TH. M. FRIES. Uppsala 1905.

- Gothl. resa* = CARL LINNAEI *Gothländska resa*. Visby 1890.
- Hjelt* = CARL VON LINNÉ *som läkare och medicinsk författare*. Uppsala 1907.
- Hort. Cliff.* = *Hortus Cliffortianus*. Auctore CAROLO LINNAEO. Amstelaedami 1737.
- Hort. culin.* = *Disp. Hortus culinaris* 1764. Ingår i SWEDERUS, *Linné och växtodlingen*. Uppsala 1907.
- It. lapp.* = *Iter lapponicum*, andra uppl., ombesörjd af TH. M. FRIES. Uppsala 1913.
- Skrifter* = *Skrifter* af CARL VON LINNÉ utgifna af Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. II. Uppsala 1906. IV. Uppsala 1908.
- Sk. resa* = CARL LINNAEI *Skånska resa*. Andra uppl. Lund 1874.
- Somnus plant.* = *Disp. Somnus plantarum* 1755. Översatt från latinet av C. A. BROLÉN. Uppsala 1921.
- Stenriket* = CARL LINNAEI *Beskrifning öfver stenriket* utgifven af CARL BENEDICKS. Uppsala 1907.
- Vetensk. akad. prot.* = *Svenska Vetenskapsakademiens protokoll* utgifna af E. W. DAHLGREN, 1 o. 2. Uppsala 1918.
- Västg. resa* = KARL VON LINNÉS *Västgötaresa* i utdrag utgifven af N. BECKMAN. Stockholm 1904.
- Öländ. resa* = CARL VON LINNÉS *Öländska resa*. Stockholm 1907.

LINNÉ OCH LUNGSOTEN

AV

GUSTAF NEANDER

DET STORA SOCIALMEDICINSKA PROBLEM, SOM HETER »kampen mot lungsoten» existerade icke på Linnés tid, men man har anledning antaga, att lungtuberkulosen redan då hade en ganska stor utbredning i Sverige, åtminstone i Stockholm och de huvudstaden närmast angränsande länen och att medicinens målsmän inom landet börjat mera ingående syssla med denna sjukdoms natur och behandlingsmetoder.

År 1740 den 17 maj hölls i Uppsala, under presidium av medicine adjunkten NILS ROSEN, sedermera känd under namnet ROSEN VON ROSENSTEIN och såsom Linnés kollega i medicinska fakulteten, en synnerligen märklig disputation »*De Dignoscenda et curanda Imminente Phtisi Pulmonali*». Respondenten vid disputationen bar också ett namn, som hör till de mera framstående i den svenska medicinens historia. Han hette ABRAHAM BÄCK. Hans betydande insatser såsom den förste läkaren vid Serafimerordens Lazarett och såsom preses i Collegium medicum under en lång följd av år torde vara allmänt kända. Han var också som bekant under många år Linnés mest intima och förtrogne vän.

Denna avhandling betecknar ett mycket stort framsteg i uppfattningen av lungsoten. Den klarlägger dess sjukdomsbild på ett sätt, som för oss ett gott stycke fram mot våra dagars åskådningar. Med Phtisis hade man förut förstått vad vi nu anse vara själva slutstadiet av lungtuberkulosen, ett tillstånd med hög feber, frossbrytningar, avmagring och kraftnedsättning samt hosta med ymnigt, varigt expektorat. Nu visas, att detta stadium föregås av en längre eller kortare period, under vilken sjukdomen småningom utvecklar sig till det stadium, som förut benämndes Phtisis. Detta förstadium kallas Phtisis imminens (hotande lungsot). Det är *lungсотens kroniska sjukdomsförlopp*, som här för första gången hos oss vetenskapligt beskrives.

Samtidigt framhålles, att behandlingen av lungsoten skall börja i de tidigare stadierna, om den skall hava utsikt att lyckas. *Tidig diagnos och tidig behandling*, ett ännu i våra dagar fundamentalt krav vid all lungsotsbehandling, framföres sålunda här för första gången i vårt land från auktoritativt håll.

En modernare uppfattning av lungsotens orsak och väsen får även uttryck i avhandlingen. Här talas icke längre såsom i äldre skrifter om skarpa vätskor, som från halsen eller hjärnan droppa ned på lungorna och fräta sönder dem. Det står klart, att tuberkelbildningen i lungorna och tuberkelnas sönderfall vålla lungsoten, en sak som påpekats av den engelske läkaren RICHARD MORTON redan år 1689, ehuru detta påpekande synes hava blivit mycket förbisett.

Man har all anledning antaga, att det var den i nämnda avhandling framlagda uppfattningen om lungsoten, som meddelades de studerande vid den medicinska undervisningen vid Linnés och Rosén von Rosensteins fakultet.

Under sin långa verksamhet såsom lärare i den medicinska fakulteten berörde Linné många gånger tuberkulosfrågan, huvudsakligen från social och hygienisk synpunkt.

I sitt efter SAUVAGES föredöme utarbetade system över sjukdomarna — *Genera morborum* — mindre frejdat än hans system över växtriket, hänför Linné Phtisis till klass X *Deformes*, ordning I *Emaicentes*. Sjukdomen karakteriseras sålunda: *Macor cum Hectica, Tussi, Dyspnoca, Expectoratione purulenta copiosa*.

Linné föreläste icke mindre än åtta gånger, varje gång under två till tre terminer över dietläran, d. v. s. hygien. Hans avsikt att utgiva ett sammanfattande arbete i hygien blev aldrig förverkligad, men hans originalanteckningar till föreläsningarna under titeln *Lachesis naturalis quæ tradit diætam naturalem* finnas som bekant i behåll och äro publicerade, likaså åtskilliga lärjungars åhörareanteckningar. Det mesta av det följande är axplockningar ur dessa anteckningar.

Det märkligaste bland de uttalanden, man här finner, är Linnés åsikt, att lungsoten orsakas av ett *levande osynligt smittämne*.

Problemet om sjukdomarnas orsaker började tidigt sysselsätta Linné. Redan hans gradualavhandling i Harderwijk 1735 behandlade ett hithörande ämne, nämligen orsaken till frossan, vilken han antog ligga i förtärandet av lerhaltigt dricksvatten. Längre fram övergår han till den uppfattningen, att frossan orsakas av levande smitta.

Till sjukdomar av detta slag räknar han dessutom skabb, dysenteri, kikhosta, mässling, koppor, pest, spetälska och lungsot.

Sina åsikter om de levande osynliga smittämnena framlägger han huvudsakligen i tvenne disputationer, nämligen *Exanthemata viva* 1757 och *Mundus invisibilis* 1767.

Ur den senare av dessa båda avhandlingar må följande rader citeras: »På grund av det sagda tro vi, att ett oändligt antal djur ännu äro oss obekanta. Måne vi därför ej böra misstänka och undersöka, huruvida icke de sjukdomar, som pläga passera om höstarna med dessas oftast fuktiga, stilla och dimmiga luft, leda sitt ursprung från oändligt små djur, som finnas i luften. — — —

De nämnda allra minsta djuren förorsaka måhända större härjningar än de största djuren. Ja, de kanske taga livet av flera människor än krigen. Framtiden och långvariga forskningar må visa betydelsen av mina gissningar och mycket mera.»

För den eftervärld, som känner PASTEURS, ROBERT KOCHS m. fl. forskares upptäckter, klinga dessa ord nästan profetiska.

Helt naturligt anser Linné därför lungsoten vara *smittsam*, en åsikt som även tidigare uttalats från flera håll. Han varnar för att begagna kläder, som använts av tuberkulösa, och ger följande råd: »När man köper gamla och brukta kläder, bör man göra sig väl underrättad om den, som förr brukat dem, haft någon smittsam sjukdom, emedan man lätteligen av kläderna kan bliva smittad. Man har exempel på att en muff, som en phtisicus haft uti Italien, smittat 5 personer med lungsot. Särdeles skall man akta sig för de sängkläder en sådan legat uti.»

Han varnar även för att använda bostäder, som förut begagnats av lungsiktiga och berättar om en student, som frisk och sund inflyttat i ett rum, där en lungsiktig dött, och själv inom ett år dog i samma sjukdom.

För barnens skydd mot smitta med lungsot och andra sjukdomar ger han följande kloka råd: »Man bör ej giva barnen åt gamla gumer att uppfödast. Vetulæ laborant sæpius morbo, phtisi, scorbuto etc.»

Liksom andra på sin tid anser Linné lungsoten *ärftlig*. Bland övriga ärftliga sjukdomar nämner han mania, epilepsia och calculus (d. v. s. benägenhet för stenbildning).

Han antager även en särskild *kroppskonstitution*, som disponerar för lungsot, och beskriver denna på följande sätt: »thorax plat, trångdt, lång hals, nedtryckta axlar, klena och tunna blodkär, lustigt och i förtid qwicket sinne betyda disposition för lungsoten».

Ett särskilt intresse och ingående studium har Linné ägnat de olika *yrkenas speciella sjukdomar*. År 1765 ventilerades över detta ämne en disputation med titeln *Morbi artificum*.

Bland yrken, vilka disponera för lungsot på grund av inandning av *stoftpartiklar*, framhåller Linné *stenhuggaryrket* och berättar, att stenhuggarna i Orsa (Dalarne) i stort antal dö i denna sjukdom vanligen före trettionde levnadsåret. Vidare nämnas kolare, silkeskardare, kalkbrännare, gruvarbetare m. fl.

Inandning av vissa *gaser* anses också kunna framkalla lungsot. Det säges: »Faluborna få lungsot; av kopparröken så att, när man ser uti deras kyrkoböcker, ha mesta delen dött i lungsot; åtminstone de, som äro vid koppargruvan och få suppa in den förgiftiga röken, echappera aldrig denna sjukdom».

Studenternas *stillasittande arbete* kan också framkalla lungsot. »De som studera», heter det, »ha ingen motus musculorum, deraf fibrerne försvagas och lungan, som är svagast, snart blifver slapp, hvaraf förorsakas lungsot.»

Linné, som ofta anbefaller en övervägande vegetabilisk kost, anser, att *ensidig köttföda* vällar benägenhet för lungsot. I Lachesis läses sålunda: »De, som äta mycket kött, bli utan tvifvel phthisici, derföre ock ett visst fruntimmer i många år endast åt gröt och öfvervann lungsoten derigenom, hvilken hon länge haft.» På ett annat ställe säges: »Angli (engelsmännen) få lungsot af rått kött, men ej af stenkolsröken, hvilket klart ses på Holländare, som ock bränna stenkol, men äro ej af lungsot besvärade. En medicus ordinerade köttätande för alla passioner, hvaraf skedde, att mesta delen stannade i lungsot. Hvaraf man klart kunde sluta, hvad som var orsaken till Engelsmännens myckna lungsot.»

Ett orsaksmoment för sjukdomar, som på Linnés tid tydligen lät åtskilligt tala om sig och som av Linné tillmättes stor betydelse, var en företeelse, som kallades *attraktionen* eller *insugning genom hud och lungor*, en funktion av huden och lungorna, som enligt Linné tidigare varit tämligen okänd men på senare tid klarlagts av en engelsk vetenskapsman JACOB KEILL, vilken år 1718 utgav ett arbete: »*De medicina statica Britannica*».

Linné berättar, att Keill »tog sig anledning att upparbeta denna saken af en pojke, som följt honom på jagt och var mycket tom och trött; han vägde honom och satte honom i en källare öfver natten; om morgonen, då han tog honom deraf, vägde han 18 uns (något öfver $\frac{1}{2}$ kg.) mer, än då han lade honom dit. Deraf slutade han, att kroppen blifvit tyngre af den fuktiga luften, han attraherat.» (En svensk kommentator, LINDFORS, anmärker här: »man kan nästan misstänka, att i källaren varit något ätbart».)

Linné meddelar en del observationer och rön för att bevisa attraktionens betydelse för uppkomsten av sjukdomar. Han framhåller, att man bör akta sig för att attrahera transpirationen från personer, som icke äro fullt friska. Man bör även undvika att absorbera sin egen transpiration. Därför bör man icke använda mycket täta täcken såsom skinnfällar, utan sådana, som transpirationen kan gå ut igenom. Han ger även detta kloka råd: »Man bör också vara ganska mån derom att välja sig en ung, frisk maka; ty då makarna ligga tillsammans, attrahera de hvarandras transpiration».

Han återkommer till samma sak i kapitlet om äktenskapets hygien, där han lämnar följande intressanta notis: »När gamla käringar gifta sig med unga makar, bli de af den unga transpirationen så upplifvade som de vore i 5:te året, men unga maken tar gerna skada deraf och *löper i lungsot*. Häri torde till en stor del ligga orsaken, hvarföre gamla käringar, som för pengar bli gifta med unga karlar, ofta lefva männerna ut.»

Såsom ett litet blad ur de medicinska hypotesernas historia torde det anförda icke sakna sitt intresse.

Med själva *behandlingen* av lungsoten sysselsätter sig Linné blott föga. Det ingick icke i planen för hans föreläsningar, som i främsta rummet gällde sjukdomarnas förebyggande och hälsans bevarande.

En och annan gång berör han emellertid i förbigående lungsotens behandling, såsom då han för phtisici förordar *luftombyte* och *resor* och särskilt anbefaller *ridning* såsom en för lungsiktiga synnerligen hälsosam motion.

Linnés övertygelse om *ridningens* gynnsamma inverkan på lungsoten belyses av följande:

Av ett brev från Linné till hans vän Abraham Bäck, antagligen skrivet den 11 april 1775, framgår, att Linné av Bäck fått i uppdrag att anskaffa en student, som vore lämplig såsom sällskap på en längre ridtur åt Bäcks son, Carl Abraham, vilken led av lungsot, och sannolikt på Linnés inrådan skulle få pröva verkan av en ridtur. Linné skriver: »Till rese Cammerat har jag utsett medicine studiosum, kandidaten Hedin, curator nation. S. För 4 år sedan hade han sjelf Hectique med hosta, blodhostning, röda kinder vid minsta rörelse, emaciatio etc. Jag pålade honom att straxt rida eller crevera. Han red straxt till Skåne, och åter återresan igienkom som en annan människa, helt förändrad att numera intet tekn synes däraf och wälsignar den stund han begynte rida. Han har försökt med egit exempel, wet Diæten härvid, aldrig kan M. K. B. få tienligare fr. lille Broder Carl.»

I några följande brev från sommaren 1775 omnämnes ridturen. Linné uttrycker sin glädje över, att den synes bekomma unge Bäck väl och tillråder att icke sluta resan för snart. Carl Abraham Bäck avled i lungsot år 1776, 17 år gammal, men reskamraten, sedermera medicinalrådet Sven Anders Hedin, levde ända till år 1821, då han avled 70 år gammal.

Linné omnämner även ett sedan äldsta tider rekommenderat botemedel mot lungsot, nämligen *kvinnomjolk* och säger: »De som äro rädda för lungsot, brukar dricka mjolk af getter, sto etc., men qvinnomjolk är den bästa, hvarföre de i England ej blygas för att taga sig en amma, som de dia».

En föreställning om Linnés principer för behandlingen av lungsot får man ur ett brev av den 4 febr. 1755 till hans vän adjunkten, sedermera professorn E. G. Lidbeck i Lund, vilken han ger följande råd:

- »1. Att Herr Adjunkten en gång eller två om veckan laxerar på ett skedblad Anima rhabarberi.
2. Tager in hwar morgon af Syrupus balsamiæ F.
3. Dricker the af Botrys och Hedera terrestris.
4. Actar sig för kiöttmat.
5. Äter en gång eller annan rå ostron.
6. Äter intet sur mjölk eller citronsyra äller de præparata.
7. Gör sig däfwig men intet swettig och det $\frac{1}{2}$ timme före middagen, så ofta sig gjöra låter.»

Den sista ordinationen torde sammanhånga med dåtidens uppfattning om kraftig kroppsrörelse som synnerligen välgörande mot lungsot, vilket i sin tur sammanhängde med den uppfattningen, att lungsoten orsakades av maklighet, stillasittande och vällevnad.

I disputationen *Hypericum* 1776 berättas en liten episod om ett av Linné utfärdat recept mot lungsot. Vid ett av Linnés besök vid Kongl. hovet på Drottningholm hade en diskussion uppstått om de sjukdomar, mot vilka läkarnas alla ansträngningar äro fruktlösa. Alla voro ense om, att lungsot hörde till dessa sjukdomar. Men en av de närvarande hade en annan mening. Han meddelade, att hans moder hade ett recept, som räddat mer än hundra lungsiktiga från en säker död. Han lovade att vid tillfälle förevisa receptet och det befanns vara ett av Linné själv under hans Västgötaresa 1746 skrivet, omsorgsfullt bevarat och mycket begagnat recept av följande lydelse: »Summit Hyperici mjj, Coque in Vini Hispan. libr. IV Ad teriæ partes reman. Cola. DS. Decoct, hwaraf ett halft qwarter intages mårn och afton.» Även vid andra tillfällen har Linné enligt bevarade recept föreskrivit *Hypericum decoct* mot lungsot. (Se härom närmare i uppsatsen: *Några Linné-recept* av Gustaf Drake i Sv. Linnésällsk:s Årsskrift 1926).

Linnés allmänna uppfattning av lungsoten bar i stort sett sin tids prägel och var bunden av dess begränsning. Men i ett avseende, aningen om den levande sjukdomsalstraren, stod han långt före sin tid. Hans åsikter om levande sjukdomsfrön, som även delades av hans kollega Rosén von Rosenstein, torde på sin tid hava väckt föga uppmärksamhet och föllo snart i glömska. Men eftervärlden ser med beundran, huru Linné även på detta område liksom på alla, där hans ande var verksam, genom sin geniala intuition mäktade tränga djupare in i problemen än samtiden förmådde.

ROLAND MARTIN.

Efter originalmålning av P. Kraft d. ä., Karolinska institutet.

OM ROLAND MARTIN OCH HANS STUDIERESA TILL PARIS 1754—1756

AV

OLOF HULT

NÄR EN SVENSK LÄKARE I VÅRA DAGAR STIGER PÅ nattåget vid Stockholms Central för att efter ett eller ett par dygns bekväm resa befinna sig i Berlin, Wien eller Paris för bedrivande av studier, har han svårt att sätta sig in i, vad en sådan resa innebar av möda och besvärligheter för en kollega vid mitten av 1700-talet. Man får en inblick i en sådan peregrinations vedermödor, då man tager del av gamla brev och journalanteckningar, som efterlämnats av Linnétidens resenärer, och särdeles innehållsrik är en resedagbok förd av Roland Martin under åren 1754—1756, som befinner sig i Karolinska institutets ägo. Det

är en ganska diger, tättskriven volym i kvartformat, bunden i helt kalvskinnsband, vars dechifferande, ofta med tillhjälp av lupp, kostat mycken möda. Innehållet visade dock, att arbetet var mödan värt, ity att dagboken ger en minutiös redogörelse för, huru en ung medicus på den tiden reste, studerade, roade och klädde sig, åt och drack, umgicks med kamrater och lärare — det hela en roande kulturbild från det land i Europa, som då stod högst i andlig odling. En hel del kända personligheter inom vetenskapens, konstens och politikens värld passera revy och få sin berömmelse eller kritik, och icke minst intresse bjuder skildringen av anatomiens studium i Paris, som synes ha tjänat som mönster för undervisningen i ämnet vid våra svenska universitet för långliga tider. Innan jag går närmare in på själva reseäventyret, skall jag be att få nämna några ord om Roland Martins person och tidigare studiebana.

Om någonsin kan man tala om, att i Martins ådror rann det blåaste lärdomsblod, enär modern var dotter till Olof Rudbeck d. y. och fadern, själv adjunkt i medicin, var dotterson till prosten Per Fontelius, som tidigare varit professor i matematik och astronomi i Uppsala. Familjen var av vallonsläkt, inflyttad från Flandern. Föräldralös vid tre års ålder blev gossen omhändertagen av släktingar, som i sinom tid läto honom genomgå skola och gymnasium i Härnösand. 17-årig kom han till Uppsala, där namnet Martin sedan faderns tid hade god klang inom medicinska fakulteten och där faderns gamle vän Anders Celsius var akademiens rektor. De studier, för vilka M. redan då bestämt sig, förde honom till tvenne de yppersta lärare, Rosén von Rosenstein och Linné, och han blev av dem båda väl omhuldad samt erhöll kungligt stipendium och fördelaktiga akademiska konditioner bl. a. som lärare för riksrådet Mauritz Posses son, som var inackorderad hos Rosenstein. Härigenom kom han i ständig beröring med den frejdade läraren, fick njuta av hans lärorika samtal och äga tillträde till hans stora bibliotek, en stor förmån på en tid, då studenterna voro skralt försedda med böcker. En annan gynnare ägde han i den framstående läkaren Nils Gissler, som (1744) tog honom med sig till Härnösand, där han under ett helt år fick följa denne erfarne provinsialmedicus i praktiken och vara med vid hans undervisning på gymnasium såsom lector physices. Återkommen till Uppsala avlade Martin magistergrad, disputerade under Rosenstein över ämnet »De variolis praecavendis» och mottog ur Linnés hand doktorshatten (d. 8 mars 1751). De två närmaste somrarna finna vi Martin som brunnsläkare vid Sättra och däremellan som praktiker i Stockholm, men sedan han (1752) utnämnts till provinsialläkare i Halland, flyttade han med sin unga hustru ned till Halmstad och grep sig an med sina plikter som provinsens ende medicus. Tyvärr saknas i Medicinalstyrelsens arkiv från denna tid en del berättelser om medicinalverkets tillstånd i Halland och rapporter över de visitationsresor, Martin före-

tagit i sin provins. Av några bland Collegii medici papper förvarade brev framgår emellertid, att Martin redan nu förberedde en längre utomlands studieresa, som på den tiden ansågs så gott som oundgänglig för varje läkare, och att han närde förhoppningen att som anatom vinna befordran på den vetenskapliga banan. Då hans unga maka efter endast ett och ett halvt års äktenskap borttrycktes vid en dotters födelse, blev detta för honom signalen till uppbrott, och sedan han genom ett resestipendium fått ekonomin ordnad och erhållit »Hans Kgl. Maj:ts allernådigste försäkran, att efter återkomsten bliva utnämnd till anatomiae och chirurgiae professor i Stockholm», skyndade han till Varberg, där han den 10 juli inskeppade sig på en seglare destinerad till Le Havre. Vi låta honom nu själv berätta ur sin resejournal.

»Under hopp och förtröstan uppå den Högtlofvade Tre Enige Gudens nådiga bistånd för Jesu skull steg jag den 16 juli 1754 om bord vid Varbergs redd uppå jakten 'Hoppet', som föres av skepparen Lars Pettersson från Onsala. Ankaret lyftes kl. 9 f. m. och resan anträdades till Frankrike.» Man kryssade för svag vind ur hamnen, hälsade med flaggen och sänkte toppseglet för fästningen, vid vars passerande skeppsfolket och passagerarna lyfte på hattarna. Så lämnade lotsen fartyget efter att tillsammans med skepparen och styrmannen ha tömt avskedsbägaren — en »drick av öl, ägg, brännvin och socker tillsammans kokade» — och man befann sig på öppet vatten. »För min del» — skriver resenären — »blev jag strax av sjösjuka så betagen, att jag måste söka sängen, varav jag ej uppstod, förrän vi om aftonen kl. 6 kommo till Onsala» (5 mil norr om Varberg), där man ankrade. Så förlöpte den första resedagen. Morgonen den 18:e lättades åter ankar, och vid middagstiden låg man bland en mängd andra seglare i vindstilla och drev med strömmen utanför Marstrand. På aftonen fick man Skagens fyr i sikte och följande morgon siktade man ännu Jutland om babord. Havet låg blekt, »marsvinen» stimmade kring skutan och makrillen nappade, allt var lugnt och fridfullt. Så kom aftonen med vind och sjö, och kvalen började, som inga medel kunna lindra. »Ifrån landet hade jag tagit med en jordtorva» — skriver han — »att försöka om den skulle vara specifik emot denna olägenhet, men fant därav ingen förmån.» Sålunda ett slags försök med contraria contrariis. »En tapp hö hade jag också med, som jag höll för näsan i sängen och tycktes vara soulagerad därav någon stund», men plågan tilltog med jämmerlig uppkastning och äckel. Stormen ökade hela följande dygnet och med den resenärens elände, och han bönföll hos skepparen att söka land, vilket denne troligen av praktiska skäl också bestämde sig för. Man föll undan upp mot norska kusten, och just då man började frukta för att slås sön-

der mot klipporna, syntes en liten båt med det röda lotsstrecket i seglet komma stävande tillmötes genom sjöarna, lotsen kom ombord, och vid 8-tiden på aftonen låg man lugnt förankrad i en liten fiskehamn ej långt från Arendal. Den som en gång gått igenom sjösjukans kval, förstår väl, med vilka känslor vår utpinade resenär åter trampade fast mark och lade sig till vila på ejderdunet i en liten snygg och trevlig kammare i en lotsstuga. Uppvaknandet morgonen därpå var ljuvligt, och motvind och regnbyar borgade för att uppbrottet ej skulle komma så snart. Åtta lugna dagar njöt Martin i denna tillflyktsort, han vandrade omkring och pratade med befolkningen, studerade dess levnadsvanor, näringar och sysselsättningar, debatterade tullfrågor, drack kaffe i stugorna och spisade hummer, delikat salt sill och »helgrynssoppa kokad med vin och tjock som en gröt». Han botaniserade bland strandklipporna, vars vegetation han beskriver, och studerade »Telemaque» och »La France sous le Roi Louis XIV», vilka böcker han medtagit till reslektyr. Så kallas han på sjukbesök och öppnar sitt resapotek men gör den sorgliga erfarenheten, att patienten liksom ofta än i dag smiter utan att betala. »Sådane patienter tänkte jag äro sämre än halländska bönderna, som likväl åtminstone tacksamt betala medikamenterna.»

Äntligen den 30 juli blev vinden favorabel, och man kunde gå till sjöss. Det var nog med blandade känslor Martin åter steg ombord, i synnerhet som skepparen anförtrott honom, att skutan haft en läcka och att det nu var sista resan »hon gick utan att förnyas i botten». Så är man igen ute på villande hav, åter storm och sjösjuka, kaffet och ärterna slinka upp och ned, förtvivlan växer, tårarna rinna och tankarna gå till förgängelse och upplösning. Men när man äntligen den 11 augusti vid middagstiden fick höjderna kring Calais och engelska vallen i sikte, var all olust försvunnen, det svarta skeppsbrödet, det härskna smöret och stockfisken blevo läckerheter och den 18 augusti kl. 8 f. m. befann sig Martin i säkerhet på kajen i Le Havre, sedan han till skepparen erlagt sin »frakt», 3 dukater specie. Som det var dyrt att färdas till häst, beställde han på »bureau de la messagerie» plats på diligensen för följande dag, åt en god middag på värdshuset, bestående av stuvade bönor, ragu med lök, räkor och päron, och sedan han hos barberaren snyggat upp sin yttre människa och ekiperat sig för Paris, gick han till vila. I soluppgången dagen därpå besteg han jämte 10 à 12 andra passagerare ett egendomligt åkdon på två hjul, »stora som väderkvarnsvingar», med bänkar och segeldukstak och förspänd med fyra stora, feta hästar. Vid middagsraststället uppenbarade sig hans första bekantskap i form av en abbé, som öppnade en dispyt om Luther, och vid natthärbärget fick han dela rum med en fältskär, som kunde en smula latin. Följande dag var man i Rouen, och Martin slog sig ihop med en hygglig fransman, en herr Michel, i vars sällskap han steg ombord på en s. k. »batelet» för att fort-

sätta resan sjöledes. Så steg man åter iland och tillryggalade sex svenska mil på hästryggen och fortsatte sedan ömsom i båt, ömsom ridande på åsnor. När man tröttnat härpå, inskeppade man sig på en stor galliot, som drogs av hästar och kunde taga hundra passagerare ombord. Båten var fullpackad med folk, man skrålade och sjöng, och natten blev besvärlig. Sista dagen färdades de båda herrarna till häst, och bortsett från en regniskur i närheten av St. Germain var färden behaglig. Det började skymma efter en lång dag, och av den livliga trafiken, präktiga vagnar och chevalierier till häst, förstod man, att man nalkades Paris. »Kl. vid pass 7 om aftonen redo vi genom porten av Faubourgen, som är detsamma som en malm eller förstad i Stockholm» — skriver författaren. Han var sålunda den 25 augusti eller efter sex veckors mödosam färd vid sin resas mål, men ännu återstod för den trötte resenären att hitta rätt på adressen, han fått till en landsman. »Min reskamrat var så obligeant, att han ej ville släppa mig, förrän jag fått logement» — skriver han, och de båda herrarna fingo länge rida gata upp och gata ned, innan de i en pastebagarebod fingo reda på huset, där den svenske målaren Reis bodde, till vilken Martin fått rekommendation. Det var nog med en känsla av välbehag, han här efter en inmundigad måltid sträckte ut sina ben efter den långa besvärliga resan. Han avslutar första avdelningen av sin resejournal med en rätt så vemodig kalkyl. Av växeln, han medfört på 600 Dlr smt hade resan slukat tiondedelen.

I PARIS.

Martins första besök, sedan han följande dag frukosterat och ytterst noga justerat sitt yttre, gällde svenske envoyéen greve Scheffer. Han gjorde sin uppvaktning i ministerhotellet vid rue Tarane i faubourg de St. Germain, överlämnade sitt rekommendationsbrev från landshövding Hummelhielm och mottog envoyéens nådiga försäkran om dess protektion. Först fick han emellertid besvara frågorna »unde veni, studia et finis peregrinationis» samt »subsidia et conditiones?» Sedan han tillfredsställande besvarat dessa frågor, fick han rådet att hushålla samt att för närmare anvisningar vända sig till doktor Lindhult, en något äldre kollega, som redan för ett halvt år sen kommit till Paris för att studera. Middag avåts tillsammans med några landsmän på »Palais des Marchands», ett stort hus, som stundom användes för parlamentssammankomster och som i övre étagen inrymde ett slags börs eller köpmansbodas. Här åt man billigt och bra — för tolv styver tre rätter mat, soppa, kotletter, sallad eller dessert — men 'drickat' var dyrt, beskt och osmakligt». Sen gick man ut och hyrde rum hos en skomakare vid rue »St. André des arts», ett chambre garnie i första våningen. Det är lustigt att se, vilken oändlig omsorg

man på denna tid ägnade sin yttre människa. Perukmakare, skräddare, tvätterskor, skomakare m. fl. passera omständligt revy i dagboken, inköpet av en hårpung, ett par strumpor, en värja eller ett par handskar ägnas många sidor och mycken tid tog det att springa gata upp och gata ned till olika furnissörer. En savoijard engagerades för 30 sous i månaden att dagligen hämta måltider, som avåtos hemma. Under allt jäkt för att komma i ordning försumrades dock ej det viktigaste, nämligen ordnandet av studierna.

Det var naturligtvis för en svensk läkare vid mitten av 1700-talet en stor upplevelse att från våra små förhållanden med den nästan fullständiga bristen på klinisk undervisning med ens ställas inför de möjligheter, som den medicinska fakulteten i Paris förfogade över. I Uppsala hade Rosén von Rosenstein lyckats få till stånd en reparation av det gamla nosocomiet och hade 1742 öppnat en poliklinik för de unga medicinarnas praktiska utbildning samt till och med erhållit möjlighet att lägga in ett fåtal patienter. Sängantalet är ej känt men torde ej ha överstigit halva dussinet. Däremot torde de föreläsningar, som höllas av Linné i dietetik och hygien, samt Rosensteins kliniska föredrag väl ha kunnat mäta sig med det bästa tiden presterade. I Stockholm liksom tidigare i Uppsala och annorstädes var det vanligt, att unga läkare och medicine studerande följde sina lärare på sjukbesöken ute i staden för att tillägna sig praktisk erfarenhet och rutin. Därjämte finnes anledning antaga, att de unga läkarna i Stockholm redan vid slutet av 1600-talet studerade på Danviks och St. Johannes hospital, på Drottninghuset eller på Barnhuset. Efter den stora branden 1702 lågo de medicinska studierna fullständigt nere i Uppsala, och studenterna sökte sig allmänt till de nämnda sjukvårdsinrättningarna i Stockholm. Professor Roberg reste med rektors tillåtelse själv till huvudstaden för att gå studenterna till handa vid de kliniska övningarna. Sedan Serafimerlasarettet d. 30 okt. 1752 öppnats, fingo så gott som alla läkare sin kliniska undervisning på Serafimerlasarettet. De regler, som 1755 utfärdades, bestämde, att »unga medici och chirurgi skola anmäla sig hos doktoren och hos överfältskären; de äro skyldiga att deltaga i de sysslor, som bli dem ålagda; doktoren skall en dag i veckan för medici och chirurgi hålla en lektion över de sjuka, deras sjukdom och behandling; medici och chirurgi skola vara närvarande vid operationerna och där få undervisning; var och en får två à tre sjuka att vårda och förbinda.» Förhör anställdes såväl under tjänstgöringstiden som vid slutet av densamma, innan de tjänstgörande erhöilo betyg om avslutad kurs.

Som vi finna voro undervisningen och möjligheterna till praktisk utbildning för en ung läkare på Martins tid i Sverige synnerligen torftiga. Helt annorlunda var det i Paris. Härom skriver en av Martins samtida, hans efterträdare på professorsstolen i Stockholm Adolph Murray:

»I denna stad tillbjudes så mångfaldig handledning i alla läkekonstens

delar, här träffas ett så stort antal av både främlingar och inhemska lärlingar, att det intryck, som åsyn härav hos en ny medtävlare uppväcker, bättre kan kännas än med ord beskrivas.» — — — »Överflödet av undervisning och den allmänna tävlingen emellan ungdomen verkar stimulerande.» Offentlig undervisning meddelades i form av föreläsningar anordnade av medicinska fakulteten, Saint Come, Collège Royal och Jardin du Roi. Därtill kommo privata institutioner. Särskilt var undervisningen i anatomi och kirurgi väl tillgodosedd, alldenstund flera medicine doktorer och kirurgi dels vid hospitalen dels i sina bostadshus uppfört små amfiteatrar, där de höllo dissektionsövningar.

Redan den 27 augusti finna vi Martin i färd med att uppsöka den kände anatomen Antoine Petit, docteur régent de la faculté des médecins, senare professor i anatomi vid Jardin du Roi, till vilken han medförde brev från doktor Bergstral i Stockholm. Petit bodde vid rue St. Anvers. »Han satt i en liten trädgård» — skriver Martin — »inom sitt gårdsrum och läste, bemötte mig complaisant, och när han tagit emot mitt brev och hört mitt ärende, försäkrade han om sin vänskap för doktor Bergstral och soin för mig. Jag visade på mitt syftemål, och han sade, att när i september månads slut anatomiska lektioner börjas, ville han för mig ha en particulier omsorg. Då jag med honom överlagt, vad jag kunde göra emedlertid, rådde han mig gå dit han nu läser kl. 12 physiologie och kl. 6 e. m. pathologie att höra dess manér, bli van vid dem och emedlertid söka öva mig i språket.» M. infann sig på utsatt tid i en liten amfiteater 2 tr. upp och åhörde sin första föreläsning, som handlade om »inflammatio lienis et pancreatis».

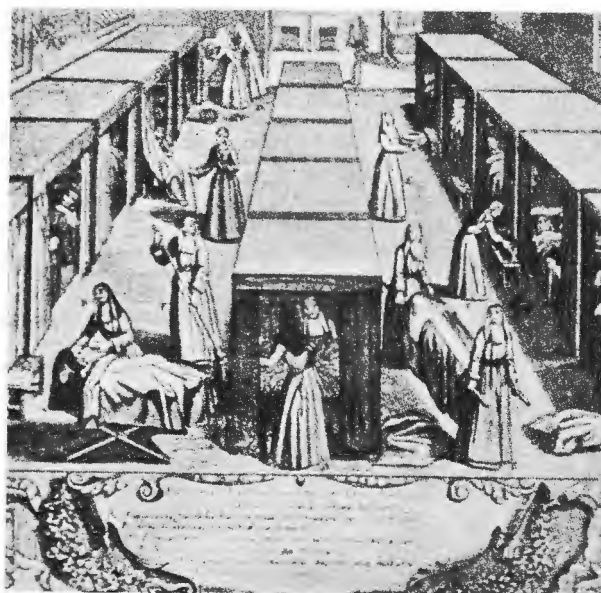
Murray har karakteriserat Petit såsom en man, den där visserligen gärna ville lysa med sina egna rön och ej drog sig för att »tillvälla sig andras förtjänster» men som dock även hade egna sådana. Han var berömd för grundliga kunskaper och hade ett behagligt och livligt framställningssätt. Den som ägde förmånen av hans närmare umgänge kunde han tjusa till genom sina egenskaper som lärare, och hans »lärosalar voro därför av alla de mest frekventerade». I synnerhet var han föremål för utlänningarnas aktning och förtroende. Martin lär framför andra ha förvärvat Petit's vänskap och även för framtiden ha behållit den.

Den 29 augusti är en stor festdag. En liten prins har kommit till världen, och hela Paris är på benen. Lindhult bjuder först på middag och sedan man bevistat Petit's föreläsning, går man ut för att se på sta'n. Utanför Notre Dame pågå tillrustningarna för »Te Deum», och här träffar man landsmän och gör bekantskaper samt lyckas genom folkträngseln ta sig fram till Place de Grève och Hôtel de Ville, som var grannt illuminerat. Styckeskotten rullade, raketerna fräste, solar, konsteldar och stjärnor blixtrade och aftonen var härlig, hade blott icke Martin i

trängseln förlorat sin samina morgon inköpta hårpung, en »fåfång dépense på 3 livres». Framför svenska legationens hus stannade man, »där porten med lampor i form av blompottor gav ett täckt utseende». Först vid 1-tiden skiljdes man åt.

På föreläsningarna hos Petit gör Martin bekantskap med läkare av andra nationer, man rådgör om kurser och studieplaner och resonerar om bokköp, priser m. m. En kurs i anatomi hos Petit kostade 48 livres och varje cadaver 36 livres. Man konverserade än på latin, än på »fransöska» och för att bli hemmastadd i det senare språket anställde Martin en språkmästare,

En sjuksal i Hôtel Dieu på 1700-talet.

Ur Francis R. Packard, *The Life and Times of Ambroise Paré*.

som kom hem i hans bostad. Petit rådde Martin att köpa hans *Anatomie chirurgicale* för att vänja sig vid språket och uttrycken. På Hôtel Dieu hade han ej att göra, förrän han gått igenom en ordentlig kurs och beträffande Antoine Ferrein, professorn i kirurgi och pharmaci vid Collège Royal »lät Petit förmärka, att han sällan dissekerade men att dess force vore i physiologien». I detta senare avseende hade nog Petit rätt, ty Ferrein har gjort sig ett namn inom fysiologien särskilt beträffande struphuvudets och stämbandens mekanism. Men han var därjämte en mycket skicklig anatom och ansågs såsom den ende värdige efterträdaren till Winslow vid Jardin du Roi. Martin besökte också senare hans föreläsningar. Första tiden gick han emellertid mest och såg sig kring, skaffade sig ett kotteri av unga läkare, besökte kaffehus, där man förtärde te, kaffe eller limonad, och

tittade in på Hôtel Dieu, »där sängarna stodo som på Danviken och ett altare med beläten vid varje hörn». Han besåg också operationsavdelningen, där han bland patienterna fäste sig vid en »svart morian, som låg och stack av som en korp ibland svanor». Operationerna började här kl. 5 på morgonen, och man fick närvara som åskådare utan någon avgift. På Charité börjades först kl. 7, men där liksom på Hôtel des Invalides och Salpêtrière fick man betala för kurserna. En liten lustig

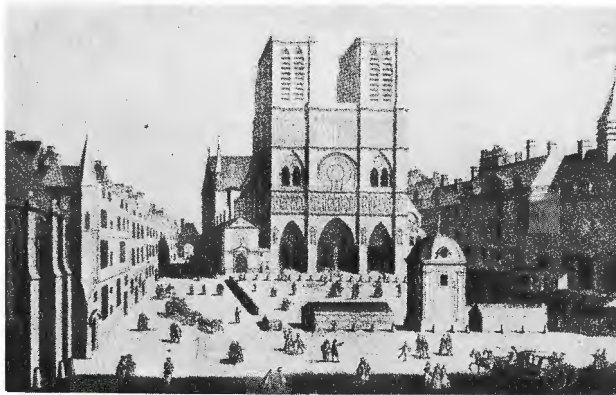
Sjuksal i Charité-hospitalet i Paris.

Ur E. Holländer, *Die Medizin in der klassischen Malerei*, 2 Aufl., 1913.

etikettfråga omtalas. På Hôtel Dieu fick man, om man bar värja, betala 2 sous åt den som tog emot den vid ingången. Men om man bar rund peruk, vilket var sed, om man var utan värja, slapp man depensen. »Jag beslöt skaffa mig sådan peruk», skriver Martin. Nåväl, så höll han sitt intåg på Hôtel Dieu den 4 september. Han hade klätt sig »utan att ackommodera håret med de sämsta kläder, han hade, dessutom ingen värja att undvika kostnaden». I »salle des operations» en trappa upp var denna dag ingen operation, men han fick följa överkirurgen Moreau på rondén jämte en hel »svit av unga fältskärsgesäller och medici, som vid var säng, där han stannade, trängde sig till att få se, huru bandagerna avtogos». Kl. 7 var allt slut. Charité förekom Martin långt märkligare än

Hôtel Dieu. Här såg han doktorn »som allra hastigast gå till var säng, säga förändringen av sjukdomen sen sist, som någre människor följa med, skriva upp på en rad i sitt diario, sedan säga ett slags compositum, som därför brukas, och så går han alla sängar förbi.» Fältskären, herr Augilier, var en »hövlig, vacker karl». »Här är ej så ohövligt och stötande som i Hôtel Dieu, icke heller är kirurgen så obelevad, att han bemöter främmande med bittra utlåtelse. Dock äro här ej så många sjuka, ej så ofta operationer, icke heller allmänt. De sjuka äro här av bättre konditioner, bliva propert hållna, och tas ej in de, som ha så svåra sjukdomar.»

Som bekant var Hôtel Dieu förr i världen ett fruktansvärt ställe. Det var på sin tid Europas största sjukhus, där man i vanliga fall vårdade några tusen

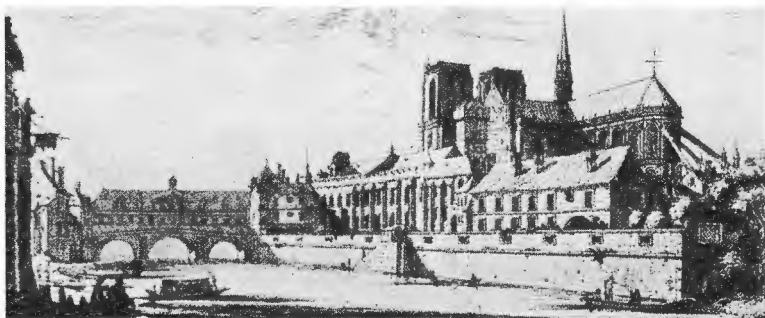
Hôtel Dieu och Notre Dame.

Ur Francis R. Packard, *The Life and Times of Ambroise Paré*.

sjuka från hela riket men där i nödfall vräktes in ända till 4 à 5,000. I salarna lågo patienterna huller om buller, oftast flera i var säng, och när sängarna ej räckte till, fingo många sitta eller ligga var de kunde finna plats. Smittsjukdomar, förlossningsfall, havande och nyss förlösta, alla blandades om varandra utom nyopererade fall. Dödligheten¹ var fruktansvärd i dessa överfyllda, snuskiga, stinkande salar, och det var ej underligt, att man ännu på Martins tid talade om luftsmitta, d. v. s. att sådana sjukdomar som tyfus, hospitalsbrand, fältsjukor o. d. kunde uppkomma genom dålig luft i sjukhusen. Martin hade vid ett tillfälle, då han hemma i sin bostad satt och preparerade ett os temporum råkat skära sig djupt i handen, blodet sprutade och han »dånade bort», medan kamraterna förbundo honom. Emellertid fortsatte han följande dagar sitt arbete med dissektioner och operationer, och följden blev, att han ådrog sig en rätt så besvärlig infektion. Han konstaterade betecknande nog, att »av luften i Hôtel Dieu

¹ Dödligheten uppgives ha varit 12 proc. bland kirurger och sjukvaktare, 22 proc. bland patienterna.

dragit ihop en svullnad på armen strax ovan condylar artären», som orsakat feber. Kataplasmer applicerades, phlegmonet mognade och inciderades hemma på kammaren av överfältskären på Hôtel Dieu nr Marchand, för vilken Martin övade sig i åderlåtning på »salle de garde». På »salle des operations» börjades som sagt arbetet kl. 5 på morgonen, då förband lades på de sist amputerade. I salen bredvid »couperades fingrar och öppnades abscesser», sålunda ett slags poliklinik, men även i detta avseende befanns Charité överlägset. En hel del operationer (fimos, parafimos, tårfistlar etc.) tycks ha utförts på patienter, liggande i sängarna. Blåsten var en ytterst vanlig sjukdom både hos vuxna och barn, och operationerna talrika. Sålunda utfördes en morgon på Hôtel Dieu blässnitt på 5 barn, alla över 12 år, av vilka dock endast ett tycks ha gått lyckligt.

Notre Dame och Hôtel Dieu.

Ur Francis R. Packard, *The Life and Times of Ambroise Paré*.

En sådan operation varade 10 à 12 min. I »salle des morts» övade man sig med att operera, sondera och punctera på lik, och en dag besökte man i sådant ändamål det stora sinnessjukhuset i Bicêtre. En annan gång gällde besöket Hôtel des Invalides, där den framstående kirurgen Morand innehade chefskapet. Här låg endast en i var säng och allt var utmärkt ordnat, kök, »infirmerie» etc. Även på Charité fick man öva sig på lik i ett »jordrum, där stanken var svår». Rummet var litet, »men man hade eld, så att man kunde hantera sig». Här synes man också ha obducerat i verkligt patologiskt diagnostiskt syfte. Det heter nämligen, att »en död kropp öppnades, att av doktorn dess sjukdom måtte ses. Dock fant man intet i viscera.» En annan gång däremot såg man överfältskären Andouilles »öppna en, som dött av slag, att visa konsekvenserna i hjärnan.»

Martin ger på ett ställe en liten rätt så intressant resumé över läkarnas studieplan i Paris: 1:o) kom inskrivningen i École des médecins, »varpå de 4 år fortsatta stud. medicum, 2:o) Efter 4 år anmälas de till bacchalaurei (bacheliers); ifrån den tiden gå 3 år ut, innan de få 'bonnet'. 3:o) De böra då årligen undergå 2 examina och under alla 3 åren försvara 4

theser nämligen i physiologi, hygien, pathologi och kirurgi. 4:o) Deras examina påstå 8 dar i sender. Examen skall vara i anatomi, en i materia medica, en i [tomrum] och en i [tomrum]».

En dansk kollega vid namn Berg, som kom från Berlin, berättade, att där var »lika goda tillfällen att dissekera som i Paris» och att han rest hit endast därför »att studierna här gävo större anseende». Bland svenskar, som han träffat i Berlin, nämndes Hedin, Wahlbom och Bäck. En dag är Martin ute och gör bokuppköp och lägger sig till med Heisters Kirurgi, van Swietens Kommentarer över Boerhaaves aphorismer och Hallers Kommentarer över Boerhaaves Methodus discendi artem medicam. Vid bläddrandet i Haller gör han följande reflexion: »vid vasa lymphatica ser jag, att han raisonnablement tillägger Rudbeck mesta gloriam inventionis och säger, att fast han är spolierad den hedern genom Bartholini éloquence, har han dock gjort de flesta och första observationerna därom.» Om söndagarna besöker han gudstjänsten i envoyéens hus, promenerar i Tuile-rierna, Luxembourgträdgården, Louvren, Palais Royal och Versailles eller skriver brev till Bergstral, Rosenstein eller andra gynnare och närstående. Ibland talar man om Sverige och om vetenskapsmännen därhemma. Man tycker sig märka, att utlänningarna gärna hacka på Linné, under det de yttra sin förtjusning över Rosenstein, som av Petit kallades »un homme d'une vraie mérite». En annan gång får man höra, att det är stor différence på de båda männen. Rosenstein vore »un homme d'un abord facile, prévenant et un amant de tous ses disciples, aldrig partial och därjämte solide associable och hurtig». »Linné var alltid occuperad av sine egne projecter och opponerad mot alla sina medtävlare, dur et vif (varigenom fransosen markerar hastigt sinne), med ett ord den ene vore un homme de cour, den andre un homme de cabinet». Réaumur, den store fysikern, hade i ett sällskap av italienare och svenskar talat om »huru allt för tillräckligt han tyckt Linnæus givit classification på djurriket och på flera ställen illa antecknat genera och species. Dessutom sade han, att alla, som här sett Linnæi tillställning på auktorerne i dess nyss utkomne Species plantarum hava roat sig högeligen däröver, att han ställer sig först, sedan sina 4 disciplar Kalm, Hasselquist, Löfling och Osbeck och därefter de största botanister i Europa, varföre de haft den reflexion: Jesus Christ, quatre Évangelistes et les autres petits apôtres etc. Så mycket han litar på Jussieu's¹ vänskap, skall han dock ha mycket emot honom.»

Under tiden fortsattes studierna i Heister och Haller och hemma övade sig kamraterna med att lägga bandager på varandra. En kurs i bandagering och »kirurgiska appareillers anläggande» tog Martin hos en viss La Serre, vilken även tyckes ha undervisat i farmaci och materia medica, ty den 30 maj 1755 skriver han: »gick till La Serre's trädgård — — — och fick re-

¹ Troligtvis Antoine Jussieu (1686—1758), professor i botanik vid Jardin du Roi.

petera classes av purgantia och lärde därtill bechica och pectoralia.» Av någon bekant fick Martin adress på en kemist, som påstods ha ett arcanum mot syfilis och gjorde honom med anledning därav ett besök. Det befanns dock, att medlet varken på Charité eller Hôtel Dieu vunnit erkännande. Från Ferrein's föreläsningar i osteologi i Jardin du Roi berättar M.: Ferrein satt och föreläste i en lång rock med krage av rött skinn, och amfiteatern var till största delen fylld av fältskärs- och perukmakaregarçoner. Ungefär liknande var förhållandet i St. Come, kirurgernas läroanstalt, uppkallad efter deras skyddshelgon, St. Cosmas. Här fanns en anatomisal »inrättad som theatrum anatomicum i Upsala», Olof Rudbecks älskade institution i Gustavianum. »Perukmakargossarna» — säger förf. föraktligt — »sutto på de övre bänkarna och förde oljud, medan Barbo(?) föreläste i arte obstetrica» och demonstrerade »ett naturelt foster» i en uterus av glas. Något helt annat och förnämligare var det i Collège royal. Här var ett auditorium academicum med åtskilliga professores, däribland 4 medici. I St. Come följde han Sue's föreläsningar — S. var prosector vid École de Chirurgie — och tog senare för honom privata lektioner i förfärdigandet av anatomiska preparat, en konst, som då var högt uppdriven.

Under ett av sina strövtåg kring staden besökte Martin en dag en bräckbandsmakare och fick bland andra rara ting se ett intressant »scutum eburneum med en fissura mitt uti med sitt bälte och ett starkt lås, som passade sig efter membrum genitale femininum och vore så gjort, att då det spändes på dem, riskerade de icke att »perdre la pussilage malgré elle.»

Till läkarekotteriet hade slutit sig även några konstnärer, officerare, legationstjänstemän och studiefolk av andra fakulteter, man roade sig tapert och samlivet gestaltade sig ytterst kordialt. Hit hörde de båda Tara-valarna, far och son, kända från Stockholm, dit den äldre av Hårleman kallats för dekoreringen av Kungl. slottet, landskapsmålaren Säfvenbom, bekant för sina Stockholmsvyer och Mandelberg, som var anställd som bataljmålare vid danska hovet. Längre fram omtalas de båda kopparstickarna Gillberg och Floding, just då elever hos Roslin, samt Per Krafft, för vilken Martin på lediga stunder satt modell. Det är detta porträtt som nu är i Karolinska institutets ägo. Här om heter det: »jag måste således sacrificera en hel dag för den lilla curiositeten att ha ett porträtt».

De unga främlingarna i Paris logerade ungefär som vi under våra studentdagar i hus eller kvarter, som mest voro befolkade av studerande ungdom och när samvaron drog ut fram mot kl. 10 eller 11 på kvällen, 'kinesade' man i regel hos varandra. Det var riskabelt på gatorna nattetid. Martin hade vanligtvis goda vänner vägg i vägg, och i samma hus eller mitt emot funnos kaffehus.

Så löper livet undan för de unga läkarna, man studerar, går på föreläsningar, träffas ute på spiskvarteren och kaffehusen eller man låter savo-

jarden hämta måltiderna hem i kammaren, där man ibland slår sig ihop om en gemensam festmåltid — oftast bestående av en poulet, kronärtskockor, tårter och några flaskor vin, stundom ett hederligt rus — man spelar l'hombre, gör musik, pratar medicin, filosofi, konst och historia, man ser på lindansare, pantomimer och baletter, går på komedien eller operan, man har ett flyktigt möte med en »fille de joie» eller gör ett besök i ett jungfruhus, där man promenerar med flickorna i en vacker trädgård och tackar Gud efteråt för att man ej fallit för Veneris försåt och — ett alldeles särskilt gouterat nöje — man åser avrättningarna på Place de Grève. Och när så pengarna ta slut, är det den gamla visan. Man viggas av varandra, man pantsätter skospannen, silverdosor och de få dyrgripas som finnas lediga och man kommer i gruff. Särskilt festligt var det, när de svenska läkarna tillsammans med en del andra landsmän söndagen den 22 september voro på middag hos envoyéen. Här träffade M. bl. a. även den store målaren Roslin. Kalaset blev emellertid M. en stor depense, han måste ekipera sig och resultatet blev ett par silkesstrumpor, en väst av siden och ett par sammetsbyxor, som »var så gott som nya» avlagda av en grand seigneur och fick för halva priset hos en klädmäklare.

Den 10 oktober bevistade Martin en högtidlig doktorspromotion vid École des médecins. Promovendus var en dr. Missa,¹ bekant med Martin från Sverige men om vars nationalitet han aldrig yttrar sig, trots att de ständigt umgingos i Paris. Ceremonien verkar tämligen teatralisk. »Doctorerna samlades i en öppen sal iklädda långa kappor, som de buro upp med armen. På axeln hängde ett skinn överdraget med rött tyg. Efter en liten stund kommo officiarii vid acten, d. v. s. praeses med doctorandus, decanus och tvenne collegae. De förste stego i övre katedern. Desse buro över hela axlarna såsom en mantilia av samma slags skinn och doctoranden var mest hel och hållen så överdragen. Decanus satte sig mitt för katedern, collegae på en bänk upphöjd vid högra sidan. Praeses höll först en harang till auditorium, varuti doctorandus praesenterades. Som merit betecknades i denna harang att Missa blivit i Stockholm kallad till assistens under konungens sjukdom och flera gånger till de höga herrar såsom grev Tessin, överceremonimästaren, gamle ambassadören, prinsarna et cetera». Allt naturligtvis på latin »nog mycket tilltaget och till någon del osanning», bifogar förf. Sedan harangerades doctorandus, som till en början fick stå, men sedan han mottagit »le bonnet doctoral», ett slags hatt som såg ut som en

¹ Född i trakten av Reims kom Missa 1748 från Paris till Uppsala med rekommendationsbrev från Alb. v. Haller. Han var den förste utlänning, som sökte Linnés undervisning och mottogs med öppna armar. Efter att under nära ett halvt år ha åtnjutit sin lärares obegränsade välvilja, bespisats vid hans bord och försträcks med penningar avreste M. plötsligt utan att ens ha tagit avsked samt utspridde lögnaktiga och förklenande rykten om Linné. Denne ville sedermera aldrig höra hans namn nämnas. (Bref och skrivelser af och till Carl von Linné, Afd. I DD. 1, 3, 4).

granadörsmössa med svart överdrag, blev han kysst och embrasserad av promotor samt tillåten att sätta sig med hatten på. Därpå proponerade doctorandus sin question »om vins nytta för barnsängshustrur och dem som plågas av gikt», sade först själv sin mening, varefter en yngre collega yttrade sig. Martin fann det hyperboliskt och ridicult. Sen kom praeses och gav som minnesmärke till vinets nytta de gamles karaktärer därom i de tre bokstäverna C. O. S., som så uttyddes att C har avseende på cor, vilket latificatur vino, O oculi vivaciores redduntur och S sopor stimulat etc. Akten avslutades av den creerade doktorn med oration till virgo Dei, pose till S:t Lucas, läkarnas patron, till praeses, decanus, collegae och övriga närvarande. En annan dag var Martin uppe i målareakademien och åsåg huru de unga målarna och bildhuggarna sutto i en amfiteater och arbetade efter modell, en naken karl, som stod i positur uppå en fyrkantig skiva, varunder man satte grytor med eld uti för att hålla honom varm.

Den 13 nov. försummade Martin Petits föreläsning för att bevista Académie des sciences, som hade sitt första sammanträde för terminen. Vännerna skulle först intaga gemensam middag å enskilt rum på Hôtel d'Angleterre för att vara färdiga kl. 2. Man klädde sig med omsorg och tog en fiacre till hotellet. Efter middagen åkte man till Louvren, där akademien sammanträdde. Utanför posterade schweitzare. I ett stort rum, där assemblée'n hölls, stod mitt på golvet ett bord med stolar, bredvid ett bord med skrivtyg och dokument och så flera stolar för åhörarna. Ovanför spisen stod en Minerva, som uppbar Louis XIV:s bild. På väggarna hängde kartor. Sedan ledamöterna samlats, parenterade sekreteraren en akademiens f. d. praeses, varefter en abbé, som varit skickad till Cap de bonne espérance, redogjorde för sin resa. Därpå läste en medicus om sina experimenter om formatione dentium och en mathematicus om sättet att komma igenom ishavet. Här sågos prinsar och många lärda bl. a. den store botanisten Jussieu.

Ytterst intressant var en resa till Fontainebleau, där man fick skåda LOUIS XV jaga hjort till häst och på teatern se högst densamme sällskapa med madame Pompadour i grillerad loge samt på nära håll bevittna den kungliga taffeln, som ägde rum publice. Även Versailles ägnades ett besök, som noga beskrives. Den 11 november samlades en del skandinaver jämte några främlingar på en källare vid Rue St. Antoine, som förestods av en dansk fru, för att äta den traditionella mårtensgåsen. Även envoyén Hildebrand med sina söner hade infunnit sig, och stämningen var till en början synnerligen animerad. Men så uppstod det gurgel mellan några officerare, envoyén avlägsnade sig hastigt och man skildes åt.

Länge hade Martin gått och väntat på att få börja dissekera. Man måste ju bida den kalla årstiden för att kunna hantera liken, ty ännu hade man ej lärt sig konsten att konservera. Av Petit's prosector monsieur Boisson fick

han låna med sig ossa capitis i ett knyte för hemstudium, han besåg dissektionsrummen, som hade plats för 10 à 12 personer, han köpte ett fodral med skalpeller och tog dagligen lektioner för Boisson, med vilken han snart blev intim vän. Då smälde det till och blev kallt, och när någon av kotteriet hade råd att bestå sig en brasa, samlades man gärna på aftonen kring ett glas vin. Men hos Petit tog kölden hand om konserveringen av liken, och äntligen den 23 november fick vår doktor ta till kniven. När man kom till arbetet om morgonen måste man först på spisen tina upp liken, som ofta buro spår av råttornas glupska åverkan. Det första kadaver han fick såg hiskligt ut, ett barn, som dött i koppor, men tillsammans med dissektionskamraten Magot tog han raskt i tu med bukens muskler, undan gick det och man slutade först kl. 9 på aftonen. De följande dagarna unnar sig Martin knappast tid att äta — man känner igen sin egen iver från den första tiden på »Asis». Livet på anatomirummen var precis detsamma som i vår ungdom och som det väl är ännu i dag. »Prat och ro därjämte gjorde vårt arbete lätt», man köpte dricka och bröd, resonerade och disputerade. Man märker, hur Martin är i sitt esse, ej så litet belåten med sin flit och sin duktighet, när han om kvällarna söker upp kotteriet. Nya lik kommo under kniven, och armens, benets, ryggens och övriga muskelpartier följde, varvid hela tiden togs lektioner och repeterades för prosektorn. Den 10 december bjuder Martin efter avslutat arbete i sin kammare vännerna på supé och kaffe, några buteljer vin och kortspel, magister Hallman, guvernör för envoyén Hildebrands söner, sjunger visor och berättar historier och aftonen var glad. Så led det mot jul. Martin hade bestämt sig för att lämna sin bostad, där han besvärades av vägglöss, och flytta tillsammans med två goda vänner och kolleger, en dansk vid namn Suter och finnen Forsstén. Natten före julafton kinesade den senare för sista gången i den gamla kammaren, men en liten misräkning grumlade trevnaden. »Vi stodo en stund» — heter det — »och sågo i fönstret det fruntimmer, som vis à vis mitt kammarfönster alltid klär av sig och lägger sig om kvällarna, när jag kommer hem, men nu hade hon ej än slutat sina sysslor.» Dagen därpå plockade vår doktor ihop sina tillhörigheter, tog sin lilla låda med ossa humana under kapprocken och tågade i väg åtföljd av en savojard, som för 12 sous bar kofferten, och efter kom pigan med sängkläderna. Själva julafton tillbringades hemma tillsammans med Suter och Forsstén. De hade salat till en poulard och en tourte de crème, kaffe och åtskilliga flaskor vin och det skålades för Sverige, vänner och anförvanter därhemma, varefter sällskapet bevistade »la messe de minuit». Nyårsafton samlades kotteriet ånyo, men det var ebb i kassan och med svårighet lyckades man viggja ihop vad som behövdes för sylvester nattens firande. Det blev ett »väldigt vindrickande» med »broderskålar» och sällskapet uppsökte sedan Palais des marchands, »där även som i

Stockholm på Brunkeberget bodarna hållas öppna hela natten och ett slags folkstämma i stark trängsel». Vid hemkomsten blev det eftersläckning på kaffehuset och natten var orolig.

Ungefär samtidigt med dissektionerna vidtog Petit's anatomikurs med föreläsningar och demonstrationer. Den inleddes med en omfattande översikt över anatomiens historia, en metod som tillämpades även inom övriga discipliner. Före varje föreläsning skulle demonstrationsmaterialet vara uppdissekerat, och detta uppdrogs merendels åt Martin, som sålunda tjänstgjorde som ett slags prosector eller amanuens. Fram på nyåret fick han sitt första kärtparti och beskriver ytterst noga detaljerna av injiceringen, vilken skedde från bröstorta med en blandning av vax, talg, cinnober och terpentin. Ibland injicerade man även venerna, vilket då av dissekanten måste honoreras extra. De långa detaljerade beskrivningarna över arbetet på anatomisalen lämnar jag nu därhän, vare nog sagt, att i vederbörlig ordning, i likhet med vad ännu är förhållandet i Sverige, följde dissektion av nerver, kärl, viscera och ligament.

Petit gav också en operationskurs, som Martin följde och noga beskriver. Här fick man öva sig på lik med att göra amputationer, underbindningar, »bronchotomi» (= tracheotomi) och kanylisering vid »synanche vera et falsa, då suffocatio hotar», man fick se »cataracta, då lens uttages», man gjorde cystotomia enligt Frère Jaques metod, man sprutade blåsan full med vatten och punkterade från perineum, man gjorde paracentesis abdominis och mycket annat. En dag visades, »huru man stoppar in tarmarna, gastrorafi, anus artificialis och dess olägenheter.» Han beskriver metoden att draga de bägge avklippta tarmändarna över en kortcylinder och sedan »med två styng göra däruppå en sutur. — — — Sedan stoppas tarmen med kortet in — — — och gjordes gastroraphia alla integumenta med muscoli abdominis stuckos igenom alltintill peritoneum, medan chirurgien trycker l. a. ihop såret, och suturen sker en cheville eller med små ihoprullade papperscylindrar, som stickas emellan de indragna tråändarna. Sist sades, hurudan dieten borde vara och traitement efteråt.»

Petit hade en dag konsulterats av en fältskär i $1\frac{1}{2}$ lieus utanför Paris och Martin inbjöds att följa med och åse den åsyftade operationen. Man åkte i väg och möttes vid framkomsten av den konsulterande fältskären, som förde dem till en kapuciner munk, där man gjorde i ordning instrument och vad som i övrigt behövdes. Sen gick man till bondgården, där den sjuke låg, gammal och eländig. Det gällde en testistumör, uppkommen genom ett trauma och stor som ett halvt huvud. När allt var färdigt — patienten låg tydligen som brukligt var i sängen under operationen — gjorde Petit själv incisiones med »största dexterité», inga »laterales för att præservera huden, vilket endast var att plåga den sjuke, utan skar genast tvärt över testiklarna till funiculus, som bands före. Något lämnades av

funiculo schirreoso, men det sades med caustica kunna tagas bort.» Patienten skrek och »hade sig illa», men operationen varade ej över en minut. Efter densamma ständes bloden lätt med en preparerad agaricus querci, som lamellvis lades över de artärer, som mest blödde, och hämmades bloden på stunden. Man förband den sjuke och gav honom ett glas vin. Petit's prosektor och assistent Boisson lämnades kvar hos den sjuke, medan de övriga gingo att bese ett orangeri med kaffeträd och andra rariteter. Sedan man förfriskat sig med vin, såg man än en gång till den sjuke, som under tiden vomerat och hade »en mäkta svag puls». Petit ordinerade ett »cordiale», och »ehuru litet hopp gjordes om dess vederfående, förmantes dock de närstående ej spara möda och kostnad». Svulsten, som ansågs vara kräfta, medfördes och förevisades av Petit vid föreläsningen dagen därpå.

Till Petit's lektion hade man en dag skaffat en levande hund för att studera vasa lactea. Hunden echapperade men man lyckades skaffa en annan. »Den ville ej äta» — man måste ju låta vivisektionen föregås av en måltid för att få mjölksaftkärnen att fylla sig — »men man forcerade mjölk i halsen på honom med en tratt. I Boissons kammare viste oss M. Petit sedan att döda hunden, som skedde, att var gick på sin sida, drog starkt en knut över halsen och den tredje i detsamma slog honom i huvudet med en hammare. Medan han då än drogs med att dö, bars han in i amfiteatern, då M. Petit gjorde sin incision, tog bort sternum med cartilagine costarum att visa hjärtats rörelse ännu, som i synnerhet förmärktes, när han stack däri med en nål. Därpå vistes convulsion i diafragma, när nervus diaphragmaticus komprimerades de haut en bas. Motus peristalticus såg man i tarmarna och uti mesenterio tydeligt vasa lactea. De syntes som små striae, vilka följa ådrerne i det fettet, som dem omgiver. Pancreas vistes och sedan ductus thoracicus, som man följde till dess inträde i subclavia, samt receptaculum chyli. I Collège royale åhörde Martin Poissonnier's föreläsningar i dietetiken (»smörs, osts och äggs art i dieten»).

Den store Levret, på sin tid den främste bland gynekologer och obstetrici, var också en av Martins lärare, men man övade sig därjämte i accouchement hos privata barnmorskor, och när någon av madame Lisettes' eller madame Chavé's stafetter kom löpande, gick budkavle vidare till alla möjliga bekanta, vare sig de voro läkare eller ej, och blott man betalade sin entrée, var man välkommen. Sålunda var en barnaföderska söndagen den 16 november medelpunkten för en assemblée, i vilken märktes utom några läkare legationssekreterare Örnshöld, baron Ridderstolpe, en dansk historiker Ascan och »en ansenlig hop andra». Det var Martin, som för tillfället under madame Lisette's ledning skötte förlossningen, — säger han — »vi toucherade alla även sekr. Örnshöld, men baron Ridderstolpe ej.»

Så ungefär tedde sig livet och studierna för en 28-årig läkare i Paris för 175 år sedan, och skillnaden är i själva verket ej så oändligt stor mot vad vi äldre läkare upplevat i vår ungdoms Sverige, om också ramen betydligt förändrats. Vad nu Martin beträffar, så var hans stipendium utnyttjat sommaren 1756 och han begav sig på hemväg över Rouen och Lybeck. Även på denna resa råkade han ut för hårt väder, skeppet uppbringades i kanalen av en engelsk örlogsmän och hans böcker och övriga tillhörigheter undergingo sträng visitering. Men då intet kontraband påträffades, frigavs fartyget och inlöpte efter fem veckors resa till Hälsingborg, varifrån Martin omedelbart fortsatte till Stockholm, där han snart utnämndes till professor i anatomi.

Det ingår ej i planen för detta föredrag att redogöra för Martins senare förtjänstfulla verksamhet som lärare och vetenskapsman, huru han ryckte upp det anatomiska studiet och även i övrigt främjade undervisningen. Däremot kan jag ej undgå att säga några ord om hans senare förhållande till Linné. Martin hade vid tillträdet till sin professur hållit ett tal, »Om de gränser, som äro emellan medicinen och kirurgien», och därvid hävdad åsikter, som i hög grad stodo i strid med förut gällande uppfattning om kirurgernas underordnade ställning. Talet väckte bland medici mycken ovilja och gav upphov till långvariga och hätska skriftväxlingar inom vår medicinska värld. Ungefär samtidigt dök upp förslaget att insätta ett visst antal kirurger och apotekare i Collegium medicum, vilket gav anledning till Linnés bekanta verop i brev till Abraham Bäck: »O bone deus, si chirurgi et pharmacopæi intrabunt Collegium regium, quae tempora»! — Längre fram skrev Linné — ävenledes till Bäck — i anledning av den hätskhet, med vilken striden fördes: »det gör mig ont, att chirurgi och medici skola kasta orenlighet på varandra och smutsa medicinen. Martin träckar i sitt eget näste.» Det var dock utvecklingens krav som gjorde sig gällande, och tiden var mogen för de båda disciplinernas samman-smältning.

Vad Martin varit för sina lärjungar uttryckes vackert i minnetalet av hans efterträdare i ämbetet, professor Adolph Murray: »Martins undervisning var makalös. Ingen kunde utan en slags förtjusning avhöra hans föreläsningar, ty han visste att göra de torraste ämnen behagliga, de svåraste undersökningar lätta. Huru outtröttlig var icke hans omsorg vid våra övningar på cadavera! Huru ofta överraskades vi icke i vårt arbete sent på aftonen, ja närmare natten, av vår vördade lärare, som hjälpte oss föra kniven, förklarade de ämnen vi upparbetat och medelst förhör uppväckte hos oss en ivrig tävlan om företrädet!» Martins förtjänst om anatomiens studium i Sverige är också oomstridd.

LINNÆUS OCH VETENSKAPSAKADEMIENS STIFTANDE

Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets sammankomst den 28 nov. 1927

AV

H. G. SÖDERBAUM

I DET ALLMÄNNA MEDVETANDET ÄR LINNÉS VERKSAMhet så gott som uteslutande knuten till Uppsala, och detta icke utan ett visst berättigande, ty där tillbragte han ju större delen av sitt liv, först som studiosus, sedan som akademisk lärare, och det var företrädesvis därifrån hans namn spred sin glans över hela den civiliserade världen. Den episod i hans liv jag här ämnar med några ord vidröra, tilldrog sig emellertid icke under denna hans glansperiod utan är hämtad från den tid av tre år han omedelbart före sin professorsutnämning tillbragte här i Stockholm som praktiserande läkare. Kort som denna tid var och uppfylld som den till större delen var av ett jäktande arbete för utkomsten, har den icke desto mindre efterlämnat djupa spår i vårt lands andliga odling, ett talande bevis på snillets underbara förmåga att uträtta stora ting under skenbart ogynnsamma yttre omständigheter.

Det var på inrådan av sin blivande svärfar, assessor JOHAN MOREUS i Falun, som LINNÆUS hösten 1738 slog sig ned i residensstaden för att där, som det hette, söka sin vidare fortun. (Jag kallar honom hädanefter Linnæus, ty det var under detta namn han under hela sin Stockholmstid var känd. Adlad blev han ju först långt senare, under ADOLF FREDRIKS regering.) Linnæus var vid nämnda tidpunkt nyss hemkommen från sin stora utländska resa, till Holland, Frankrike och England. Under denna hade han som bekant icke blott förvärvat medicine doktorsgraden, som då ännu icke utdelades i Sverige, utan även vunnit storartad berömmelse som naturvetenskapsman. Men återglansen av denna berömmelse hade icke hunnit sprida sig till hemlandet, i varje fall icke till Stockholm. »Stockholm emottog Linnæum uti september månad såsom en främling»,

skriver han i en av sina självbiografier och fortsätter: »Han som allestädes utomlands blev ärad såsom en *princeps botanicorum*, var hemma såsom en *Klimius*¹, kommen ifrån underjordiska världen, så att om L. nu icke varit kär, hade han ofelbart åter utrest och lämnat Sverige». Även med läkarepraktiken var det, som man kan tänka sig, till en början ganska klen beställt.

Det angenäma umgängessätt och det förtroendeväckande uppträdande, som i utlandet hastigt hade förskaffat den okände svenske studiosus så många inflytelserika gynnare och vänner, skulle emellertid icke heller svika honom här hemma. I själva verket dröjde det icke många månader, innan patienterna började strömma till. Anmärkningsvärt nog fick han sitt första klientel företrädesvis bland huvudstadens jeunesse dorée, som han tack vare sitt i utlandet förvärvade medicinska vetande lyckades med framgång behandla för sviterna av deras débaucher. Redan i december 1738 kunde han skriva till en vän: »Jag är oförskyllt kommen i en sådan pratique, att jag från morgonen kl. 7 intill aftonen kl. 8 knapt får så mycken tid, att jag kan äta en kort middag». Och fram på nyåret heter det, att han har mäst var dag 40 till 60 patienter. Snart skulle han emellertid jämte denna sin s. k. kavaljerspraktik få åtskilligt annat att tänka på.

Till hans första stockholmsbekantskaper hörde bl. a. en kapten MÅRTEN TRIEWALD, yngre bror till skalden SAMUEL TRIEWALD, den bekante författaren till »Satir mot våra dumma poeter». Denne Mårten Triewald var en *selfmade man*. Fadern var en från Tyskland inflyttad smed, som hade sin verkstad i den efter honom uppkallade gränden, ännu i dag kallad Triewalds gränd, belägen emellan Järntorget och Kornhamstorg. Han skildras, denne hederlige smedsålderman, i ett åminnelsetal över sonen² såsom »en vår tids Tubalkain». »Han stod», heter det, »vid städ med slägga, hammare och tång och med handkraft på margfaldigt sätt böjde det hårde och obändige järnet. Gnisterna stodo honom alltjämt om öronen och voro under fräsandet hans dagelige ro.» Mårten Triewald hade i sin ungdom ägnat sig åt handeln men, efter vad det vill synas, med ringa framgång. Därefter hade han i 10 års tid uppehållit sig i England, där han utbildat sig till en skicklig fysiker och mekaniker. Efter återkomsten till Sverige hade han blivit utnämnd till »Capitaine mechanices vid Fortificationen».

Vid tiden för sammanträffandet med Linnæus var Mårten Triewald en 47 års man av ett icke ringa både välstånd och anseende. Han bodde icke längre vid fädernegränden i staden inom broarna utan hade slagit sig ned på Kungsholmen vid Hantverkaregatan, där han hade ett hus,

¹ Syftar på Hölbergs ungefär samtidiga satiriska roman *Nicolai Klimii iter subterraneum*. (Th. M. FRIES, Linné, s. 251.)

² Av Lars Laurel. Stockholm 1748.

en vacker trädgård och en stor mullbärsplantering. Han intresserade sig nämligen också för silkesodling och hade, som det hette, »vist, huru silkesmaskarne äro till att sköta, så att man ävenväl här i de kallare länder kann få deras fine och lene garn».

Det lider icke något tvivel, att det var Triewald, som först gjorde Linnæus bekant med en av det dåtida Sveriges mest inflytelserika män, hattchefen CARL GUSTAF TESSIN, tillika landtmarskalk i den pågående riksdagen. Tessin fattade genast ett livligt intresse för den unge eskulapen, gjorde tydligen full rättvisa åt hans stora vetenskapliga begåvning och sökte på allt sätt vara honom gagnelig. Han förskaffade honom till att börja med ett gratial från Bergskollegium på 600 d. sm. om året mot skyldighet att hålla mineralogiska och botaniska föreläsningar i auditorium illustre på riddarhuset. Det var vidare tack vare Tessins mäktiga rekommendation Linnæus fram på våren 1739 utnämndes till amiralitetsläkare, varigenom hans ekonomiska ställning kunde anses någorlunda tryggad. Och icke nog med detta: som ett bevis på sin personliga vänskap erbjöd Tessin honom en bostad i sitt eget palats, det nuvarande överståthållarehuset, dit han alltså nu överflyttade från sitt tidigare, mera anspråkslösa logi hos en engelsk handelsagent WILLIAM MEISTER, som bodde i hörnet av Österlånggatan och Ferkens gränd.¹ En direkt följd av detta upptagande i grev Tessins hov, som han själv kallar det, blev ett ytterligare tillskott i hans praktik från Tessins aristokratiska och partipolitiskt starkt betonade umgängeskrets, så att man nu på skämt kunde kalla honom »Hattarnas arkiater».

Sådan var Linnæi ställning, när Triewald en vacker vårdag mot slutet av maj 1739 för honom yppade sina funderingar att söka få till stånd ett vetenskapligt samfund i huvudstaden. Ett sådant samfund existerade visserligen redan förut i Sverige, nämligen den 1710 instiftade vetenskaps-societeten i Uppsala, varav för övrigt både Triewald och Linnæus voro ledamöter, Triewald sedan flera år tillbaka (1729) och Linnæus sedan hösten 1738. Men Triewald var icke rätt nöjd med denna societet, dels emedan den enligt hans förmenande sysslade alltför mycket med rent teoretiska spörsmål, dels emedan den tryckte sina skrifter på latin. Som en motvikt härtill ville han nu bilda en vetenskapssocietet i Stockholm, som skreve »endast om ekonomiska och praktiska saker, och det på modersmålet». Liknande planer hade för övrigt redan några år tidigare varit föremål för överläggning mellan ett par adelsmän, friherrarna CARL WILHELM CEDERHJELM och STEN CARL BJELKE, den förre kommarherre, den senare assessor i Åbo hovrätt, men de hade snart övergivit idén, då de ej sågo sig i stånd att fullfölja den. Triewald tänkte nu, att Linnæus verksamt skulle

¹ CARL FORSSTRAND, Linné i Stockholm, s. 61.

kunna bidraga till en sådan societet och dess skrifter genom att däri meddela sina »rön uti naturalhistorien».

Linnæus omfattade genast förslaget med ungdomlig entusiasm, och när Triewald aldrig tycktes vilja sluta att vidlyftigt orera om sitt projekt, avbröt han honom till sist med den förnumstiga anmärkningen, »att man borde begynna (d. v. s. att handla) och tala mindre». Följden blev, att man genast började se sig om efter inflytelserika medhjälpare och även fann ett par sådana i friherre ANDERS VON HÖPKEN, det blivande riksrådet och kanslipresidenten, samt kommerserådet JONAS AHLSTRÖM, sedermera känd under namnet ALSTRÖMER. Även friherrarna Bjelke och Cederhielm adjungerades i sin egenskap av pionjärer, eller som det heter, »åfter de för några åhr haft samma intention».

Redan den 2 juni voro de första förberedelserna så långt avancerade, att man på allvar kunde skrida från ord till handling. Då höll nämligen den blivande vetenskapsakademien sin första, konstituerande sammankomst kl. 9 på morgonen. Ur det vid detta tillfälle förda protokollet må följande anföras såsom karakteristiskt för tiden och för de deltagande:

»Sammanträdde Herr AHLSTRÖM, ANDR. HÖPKEN, S. C. BIELCKE, CARL LINNÆUS och MÅRTEN TRIWALD första gången uti Auditorio illustri på Riddarhuset i Stockholm, till at giöra en begynnelse af et påtänckt Sälskaps inrättande, i den afsickt at des Ledamöter medelst flitige försök och all möjelig uppmärksamhet skola söka at uparbeta, förkofra och här i Sverige kringsprida kundskapen uti Mathematique, Naturkunnighet, Oeconomie, Handel, nyttiga Konster och Manufacturer, samt at vid deras sammankomster gemensamligen öfverlägga om de af dem samlade påfund, försök och anmärckningars riktighet, som de sedermera till det allmännas efterrättelse och bästa ämna å trycket utkomma låta, på sätt som sådane sammankomster på flere utrikes orter redan tillförene blifvit inrättade, igenom hvilcka icke allenast deras egne land mycken heder, utan ock det menniskliga släktet i gemen mångfalldig förmån tillflutit, så väl igenom den tillväxt, som sielfva vetenskaperne vunnit, som den utaf dem och deras application försporde värckeliga nyttan i det allmenna lefvernet.

Sedan samtel. Herrarne sig nidsatt och yttradt deras gemensamma önskan vara, att efterkommanderne i långliga tider måtte få orsak at med lika fägnad påminna sig denna dagen, som de sielfva nu sedt honom komma, då de i förtröstan af en så välsignad framgång, som deras upsåt är rent och lofligit, få giöra en början af länge efterlängtade sammanträden i Stockholm till de vetenskapers förkofran och fortplantande, som jemte flit och idoghet alstra af sig lofvärde slögders samt all hushåldnings upkomst;»

Först av allt gällde det nu att finna ett lämpligt namn för det nya samfundet. Från ett håll föreslogs *Oeconomisk Vetenskapssocietet*, från ett

annat *Oeconomiskt Vetenskapsgille*; slutligen enade man sig efter någon diskussion om namnet *Vetenskaps Academie*, detta på grund av ett skriftligt förslag från ANDERS CELSIUS i Uppsala, som av Bielke blivit tillspord, huruvida han vore hågad att ingå såsom ledamot.

Från början var man tydligen ytterst angelägen, att yttre företräden, betingade av börd eller samhällsställning, icke på villkor skulle tillåtas skapa någon slags rangskillnad ledamöterna emellan. Det uttalades sålunda redan vid denna första sammankomst den förhoppningen, »at uti denne Societeten ett riksråd intet skall hålla sig för god att sitta till bords med en handtvärckare, som ofta kan göra riket mera nytta än den, som gådt och trampat på Parnassi högder öfver 40 år».

I överensstämmelse härmed heter det längre fram i protokollet:

»Och som Herrarne sig föresatt, at inga ställen i denna Academie efter tjänst och embetes värdighet skulle lemnas, så kommo de sin emellan öfverens at derom för denna gången lotta; hvaremot hädanefter hvar och en ny ledamot kommer at sitta som han blifvit antagen. Igenom denna lottning kommo desse ofvannemde Herrar Ledamöter i sådan ordning: Herr AHLSTRÖM, HÖPKEN, BIELCKE, LINNÆUS, TRIWALD, CEDERHJELM».

Sedan man justerat ett av v. Höpken uppsatt förslag till stadgar eller grundreglor, skred man i enlighet med dessa till utseende av ämbetsmän. President eller preses, som det om vart annat heter under den första tiden, utsågs genom lottning, och lotten föll härvid på Linnæus; »vartill», förmäler protokollet, »ledamöterna, jämte deras fägnads betygande, honom och Akademien all lycka tillönskade». Därefter företogs med slutna sedlar val av sekreterare; detta stannade på v. Höpken. Slutligen beslöt man att till ledamöter kalla Uppsalaprofessorerna ANDERS CELSIUS och SAMUEL KLINGENSTIERNA, vilka således blevo akademiens första invalda ledamöter. Vid nästa sammankomst utsågos protokollist, vaktmästare och — kopparstickare.

Vad som i synnerhet frapperar, då man genomgår akademiens protokoll från denna första tid, är det stora antalet sammankomster. Under de fyra månader Linnæus fungerade som preses, 2 juni—3 oktober, sammanträdde akademien sålunda icke mindre än 24 gånger, nämligen 6 i juni, 1 i juli, 8 i augusti, 8 i september och 1 i början av oktober. Vanligen sammanträdde man två gånger i veckan, stundom oftare, och härmed fortsatte man en tid bortåt även i det följande. Detta vittnar otvivelaktigt om det levande intresse ledamöterna ägnade den späda institutionen, men torde också ha varit av behovet påkallat, då allt inom densamma skulle nydanas, både till form och innehåll.

Många av de beslut, som då fattades, kunna till sina verkningar spåras ända fram till vår tid. Redan vid den andra sammankomsten, den 6 juni, dryftades spörsmålet huruvida akademien skulle anta högt upp-

satta personer till hedersledamöter eller *membra honoraria*. Frågan besvarades nekande i överensstämmelse med den förut proklamerade jämlikhetsprincipen. Och ännu i dag utser vetenskapsakademien inga andra hedersledamöter än medlemmar av det kungliga huset.

Överläggningarna tyckas till en början ha försiggått under skäligen otvungna former och närmast haft karaktären av vanliga samtal. Snart nog fann man sig emellertid föranlåten att införa mera parlamentariska seder. Härom upplyser protokollet för den 20 juni:

»Sedan hemstälte Hr TRIWALDT Academiens godtfinnande, om icke det kunde pröfvas nödigt, till at bibehålla en god ordning Ledamöterne mellan vid ärendernes öfverläggande, at man nu samfält dertill ville samtycka, det ingen måtte falla den andra i talet, för än han hade utsagt sin mening, och at hvar och en ställer sit tal till Præsidenten, hvilket sätt vid Societeten i Engelland skall noga efterkommas: detta pröfvades skäligt, och för den skuld lästes up andra Capitlet utur Grundreglorne, som syfta derpå. I följe hvaraf resolverades

At en bör tala i sänder, och at ingen må falla någon annan i talet, utan vänta till des han talt ut, och sedan yttra sig, af hvad tanckar han dervid vara kan.»

Ännu i dag är det brukligt, att ledamöterna rikta sina anföranden till ordföranden med ett »Herr preses, mina herrar!».

Det kan vidare förtjäna anföras, att akademiens bekanta emblem, en gammal man, som planterar ett träd, är av äkta Linnéanskt ursprung. Det berättas nämligen i protokollet för den 5 aug. (alltjämt 1739), att »Hr præses nämt om en devise, som skal vara en gammal man, den der planterar ett Palmträ, med denna öfverskrift: *in usus futuros*, ty blef den av alla gillad och emottagen». Men redan vid sammankomsten den 11 aug. föreslog Linnæus själv, att den latinska överskriften skulle försvenskas och i stället heta *för efterkommande*, vilket också fick akademiens »tycke och bifall». Nu frågar tilläventyrs någon: varför just ett »palmträ»? Varför inte lika gärna ett päronträ eller ett äppelträ, som ju onekligen skulle passa bättre till de klimatiska förhållandena. Ja, härom upplyser Linnæus själv i ett av honom uppsatt extrakt av akademiens beslut fattade under hans presidietid, där det heter: »att Academiens inscription borde vara den, som gamble gubben svarade Alexander, då han blef tillfrågad, hvarföre han planterade dadlar, som vore nu sielf gamal». För att framhålla hän-syftningen på denna anekdot från den klassiska forntiden, framställdes den gamle mannen iförd en kort tunika, varjämte man i teckningens bakgrund ofta placerade ett antikt tempel. Men i början av 1800-talet, som just icke utmärkte sig för någon överdriven pietet, tog man sig för att godtyckligt utbyta palmen mot en vanlig trädskoetelning, på samma gång som templet avlägsnades, sedan dess raison d'être tydligen fallit i glömska.

Så t. ex. på akademiens jeton 1815. På titelbladet till akademiens handlingar fick emellertid palmen och templet stå kvar ända till och med 1854, varefter de båda försvunno.

För utgivandet av akademiens handlingar visade Linnæus en synnerlig nitälskan. Den första avhandlingen i det år 1739 utgivna 1:a bandet är ock av hans hand. Den har till titel: »Rön om växters plantering, grundat på naturen». Av honom är även en annan avhandling i samma band: »Om renarnas brömskulor i Lapland». Likaså ivrade han för att akademien i sina skrifter skulle vara »öm och mohn om en skiär och prydelig svenska», och han föreslog t. o. m. till inval en person, som skulle ha till sin särskilda uppgift att granska och hyfsa språket i avhandlingarna.

Innehållet i dessa var f. ö. ganska omväxlande och ger en livlig föreställning om frihetstidens starkt utpräglade sinne för det praktiskt nyttiga. I det första häftet av handlingarna, som utgavs under Linnæi presidium, förekommer t. ex. en uppsats »Om kakelugnar och deras omlagning» och en annan om sättet »at förvara järnbläcks tak från rost». Även damer ingåvo sina rön till akademien. Den första torde hava varit en fru LÅTTA FUNCII, f. FRÖLICH, som 1740 beskrev ett sätt att »utan tvål och såpa med ganska liten lut tvätta lindkläder». Metoden befanns emellertid vara föga originell utan fastmera »öfver hela Sverige bekant», varför skriften lades ad acta.

Ett särskilt föremål för Linnæi omsorg var invalet av nya ledamöter, och han var ytterst angelägen, att inga sådana skulle inväljas, när han av någon anledning nödgades vara frånvarande från Stockholm. Hans grundsatser var, att ingen borde till ledamot antagas, »som icke förut något nyttigt rön ingifvit eller af hvilken academien sig någon besynnerlig nytta eller tjänst kan förvänta». Det senare tillägget betingades utan tvivel av akademiens under de första åren rätt brydsamma ekonomi, som gjorde att förmögna ledamöter utan bröstarvingar voro ganska väl sedda, om de därjämte ägde »vackra vetenskaper». Under Linnæi presidium invaldes 30 nya ledamöter, däribland utom de båda redan nämnda AUGUSTIN EHRENSVÄRD, KRISTOFFER POLHEM, PEHR ELVIUS, LARS ROBERG, NILS ROSÉN v. ROSENSTEIN, m. fl., Linnæi egen svärfar JOHAN MORÆUS ej att förglömma.

Flera av de invalda voro ganska unga män. MELDERCREUTZ, den blivande professorn i geometri i Uppsala, var t. ex. endast 24 år. Rekordet i detta avseende slogs dock av den sedermera så berömde entomologen CARL DE GEER, som vid sitt inval i slutet av 1739 endast var 19 år gammal.

Jag nämnde nyss, att akademien i juni 1739 höll 6 sammankomster och i augusti och september 8 sammankomster i vardera månaden, men i juli endast en enda. Man frågar sig då: vad var anledningen till detta

uppehåll mitt under det påbörjade organisationsarbetet? Jo, helt enkelt den, att Linnæus då var frånvarande från Stockholm. Redan vid sammankomsten den 9 juni hemställde han att, »emedan han snart på någon tid vore nödsakad at giöra en resa här ifrån Stockholm i en viss angelägenhet, ingen då måtte i hans frånvaro till ledamot intagas, ej eller att någon præsident måtte väljas, förr än han sielf vore tillbaka kommen, hvarvid ledamöterna ingenting hade att erhindra».

Det uppges i FRIES' Linnébiografi, att Linnæus lämnade Stockholm trefaldighetssöndagen den 17 juni 1739. Enligt vetenskapsakademiens protokoll var han emellertid kvar ännu onsdagen den 20, då han förde presidiet vid akademiens sammankomst. Han upprepade nu sin avsikt att på någon tid resa bort och förmanade ledamöterna att under hans frånvaro vara flitiga och inlämna observationer över »något uppbyggeligt ämne». Han kan alltså icke ha lämnat Stockholm förr än den 21 eller allra tidigast den 20 på e. m. Vid samma tillfälle överlämnade han till akademien ett exemplar av sitt arbete *Hortus Cliffortianus*, vilket alltså blev den första grundplåten till akademiens nu så storartade naturvetenskapliga bibliotek.

Anledningen till hans resa eller den omtalade »vissa angelägenheten» var ingen annan än den, att han nu efter att ha fått en någorlunda tryggad inkomst skulle gifta sig med sin »åfterlängtdade Brud», SARA ELISABETH MORÆA, den monandriska liljan i Dalarna, som hon poetiskt kallades i ett bröllopskväde. Bröllopet ägde som bekant rum på svärföräldrarnas gård Sveden vid Falun den 26 juni 1739. Att under loppet av en och samma månad ha medhunnit både att stifta en vetenskapsakademi och fira sitt eget giftermål, därom torde väl Linnæus vara tämligen ensam.

Smekmånaden tillbragtes i Falun. Därefter återvände Linnæus till Stockholm, där arbetet i vetenskapsakademien ånyo upptogs med all iver vid sidan av en omfattande läkarepraktik, föreläsningar m. m. Överhuvud får man det intrycket, att ehuru visserligen det första uppslaget till akademien kom från Triewald, så var det likväl Linnæus, som där utgjorde den drivande kraften och förblev den dominerande, så länge han kvarstannade i huvudstaden. Likaså torde det hava varit hans förtjänst, att akademiens verksamhet icke blev så ensidigt ekonomisk-praktisk, som Triewald tyckes hava avsett, utan att plats redan från början inrymdes även åt det rent vetenskapliga. I maj 1741 utnämndes Linnæus till professor i Uppsala och anträdde omedelbart därefter sin bekanta resa till Öland och Gotland. Efter återkomsten därifrån uppehöll han sig endast några få veckor i Stockholm, antagligen fullt upptagen med förberedelserna till flyttningen. Denna ägde rum den 6 oktober, och därmed hade han, för att tala i tidens mytologiska språk, definitivt övergivit Aesculapium till förmån för Flora.

Huru han under återstoden av sin levnad fortfor att om också på avstånd följa akademiens utveckling och verksamhet, ligger utanför ramen av detta anförande att skildra. Endast så mycket må nämnas, att den sista av de talrika skrifter, varmed han riktade akademiens handlingar, bär årtalet 1770. Den handlar om örten *Calceolaria pinnata*.

Jag förmodar, att de flesta av mina åhörare någon gång besökt vetenskapsakademiens nuvarande byggnad vid Frescati. Det första, som där i vestibulen möter den inträdandes blickar, är en kolossalbyst i brons, som återger dragen icke av den vörnadsvärde lärofadern CARL V. LINNÉ, sådan han i Uppsala eller på sitt Hammarby samlade vetgiriga skaror ikring sig, utan av den unge energiske Stockholmsläkaren CAROLUS LINNÆUS, sådan vi föreställa oss honom, från morgon till kväll strävande i sitt kall men därjämte också medhinnande åtskilligt annat, varav minnet sent skall förblekna.

Om jag med vad jag nu haft äran anförä icke lyckats åstadkomma något annat, så hoppas jag åtminstone hava visat, huru det kommer sig, att just *den* bilden fått sin plats just *där*.

LARS ROBERG OCH LINNÉ

Föredrag vid Sv. Linné-Sällskapets sammankomst d. 28 nov. 1927

AV

RUTGER SERNANDER

DEN MAN, SOM JAG I DETTA LILLA FÖREDRAG SATT i samband med LINNÉ, hade en gång i LINNÉs ungdom ett avgörande inflytande på hela hans livsöde.

Då LINNÆUS efter ett läsårs studier i Lund tillbringade sina ferier i fädernehemmet, fick detta ett värderat besök av LINNÆI gamle lärare vid Växjö gymnasium, lektor ROTHMAN. Denne föreställde föräldrarna, hur mycket förmånligare det vore för en blivande läkare att studera i Uppsala. Den unge studenten, vars tankar gått åt samma håll, omfattade förslaget med begärlighet, och föräldrarna lämnade även sitt samtycke. Den 5 september 1728 reste CAROLUS LINNÆUS, Smolandus, in genom Fjärdings tull i Uppsala, och därmed stod han inför ett nytt skede i sitt liv, inför nya personligheter och nya institutioner, som djupt skulle ingripa i hans utveckling.

Vad hade ROTHMAN för skäl till detta sitt råd att utbyta Lund mot Uppsala? Ja, det var den rikare tillgången till stipendier, Uppsala Botaniska Trädgård, men framför allt »voro Medicine Professores: den lärde ROBERG i sjelfva Medicinen, den store RUDBECK uti Botaniquen».

Vi få här ROBERG föreställd som den lockande läraren. Motsvarades ROTHMANS och den unge LINNÆI förväntningar? Innan vi besvara detta, några notiser om mannen ifråga.

LARS ROBERG var född 16²⁴ 64, sålunda vid LINNÆI ankomst en nära 65-årig man, och hade sedan 1697 varit professor i anatomi och praktisk medicin vid Uppsala universitet. Samtida uppteckningar och universitetets protokoll överflöda av skvaller, anekdoter och notiser, som ge oss en god bild av den i många hänseenden märklige mannen och just från den tid, under vilken LINNÉ fick med honom att göra, d. v. s. från den sena manna-

åldern och gubbtiden. En minnestecknare säger: »Han egde ett eldigt snille, talade med besynnerlig artighet, var en nöjsam umgängesman och full af qvicka infaller. Med dessa lysande förmåner förenade han dock ett sällsamt lefnadssätt. På åldren sträckte han nog vida sit förakt för alt annat, utom en rik välmåga, hvilken han mera älskade at äga än att nyttja.» En annan ger honom det omdömet, att han »var i sin vetenskap en ganska lärd man, god latinare, tillika qvick, ordhittig och munter och gerna satirisk.» TH. FRIES i sin Linné-bok I, p. 40 framhåller, att han »på ålder-

Fig. 1. LARS ROBERG.

Efter oljemålning, tillhörig Uppsala medicinska fakultet.

domen synes väl mycket undandragit sig sina plikters fullgörande, i det att han väl höll privata — och föga värderade — lektioner, af hvilka han kunde vänta sig ekonomisk fördel, men däremot alldeles inställde eller till det minsta möjliga inskränkte sin offentliga lärareverksamhet.»

Till dessa omdömen av mer personlig art bör fogas ett och annat om ROBERG som vetenskapsman och academicus. Det är icke fråga om att ej ROBERG såsom sådan haft en eminent betydelse och att han kommit alldeles orättvist i skuggan såväl av RUDBECKarne som av sina bägge lärjungar LINNÉ och VON ROSENSTEIN. Han har skrivit en rad avhandlingar i eget namn, och av de ej mindre än 42 akademiska avhandlingar,

som ventilerats under hans presidium, torde de allra flesta vara skrivna av preses själv. Jämte olika delar av medicinen, där resultaten av sakkunniga värderas högt, behandlar detta författarskap zoologi, botanik, paleontologi och kemi. Vi möta här en rikedom av nya fakta och synpunkter. Jag påminner om avhandlingen »De fluviatili astaco», om flodkräftan, där för första gången trilobiternas samhörighet med kräftdjuren proklameras. TOURNEFORTS botaniska system, ett vetenskapligt framsteg av största betydelse, infördes av ROBERG i Sverige. Det var ROBERG, som hos ERICUS BENZELIUS lämnade den första bildreproduktionen av en sida i *Codex argenteus*. Han deltog ivrigt vid behandlingen av de lärda limnologiska rön, som åren 1720—1721 dryftades vid Bokwetts Gillets — sedermera Vetenskaps-Societetens — sammanträden, och det var han som här redan den 15 januari 1720 för första gången i Sverige förde den exakta limnologiens talan genom att förorda uppsättandet av peglar i vissa vatten med växlande vattenstånd.

Grundläggare av det akademiska sjukhuset i Uppsala är ingen annan än ROBERG.

Vilket inflytande utövade denna förnämliga forskarnatur på LINNÆUS under hans studietid? Liksom vi alltmer se, vad vistelsen i det lärda RUDBECKSka hemmet betydde för LINNÆs naturvetenskapliga utveckling, lider det intet tvivel, att även ROBERGS inflytande var av ganska genomgripande art.

En av de största och mest fruktbärande exkursioner, LINNÆUS företog under den egentliga studenttiden, var den till Gräsö i Roslagen. Det var givetvis den under ROBERGS presidium ventilerade »Dissertatio physica Graeco-oeam repræsentans» med dess livliga naturskildringar och avbildningar av *Cornus suecica* och *Corallorrhiza*, som lockade honom.

Av den ROBERGSka undervisningen begagnade sig LINNÆUS huvudsakligen av den privata. Det är tydligen på den, han tänker i företalet till sin utgåva av en samling tal av ROBERG 1747, där han sympatiskt talar om sin lärares »widlöftiga läsning, myckne eld och egne methode». ROBERGS nonchalanta sätt att sköta den ordinarie undervisningen och säkerligen ej minst den grova betalning han i alla fall utkrävde, framkallade emellertid helt andra omdömen, och signifikativ är den unge studentens hjärtesuck i ett förtroligt brev till STOBÆUS i Lund: »Prof. ROBERG är illa sjuk af en träffelig hop bölder emellan skulderbladen; Herre Gud löse honom från denna werlden, oss till uppbyggelse, sig till pris. Men kommer han sig denna gången, räds jag, han dör aldrig.»

ROBERGS förbindelser med LINNÉ varade ända framemot slutet av den förres långa liv — han avled den 21 maj 1742. De voro ej alltid av behagligaste slag.

Sorglustigt är invalet i Vetenskapsakademien. Bland dem, vilka LINNÉ, som bekant en av stiftarna och förste preses, föreslog till omedelbart inval, voro de kvarlevande av hans gamla lärare, ROBERG och OLOF CELSIUS. ROBERG utlovade generöst »sig wilja gifwa 50 plåtar til Akademien, i fall han finge weta, at de andre Herrar Ledamöter jämväl behagat göra något sammanskott». Med anledning härav sammanskötes av dessa åtskilligt med pengar, AHLSTRÖM gav t. ex. 300 dlr kpmt, men den som aktade sig, det var ROBERG. Icke ett öre fick Akademien. På grund härav beslöt Akademien efter hans död, att intet åminnelsetal skulle hållas.

Episoden påminner om en liknande 1721 i Bokwetts Gillet, som jag sammanställt ur dess av SCHÜCK utgivna protokoll. ROBERG hade varit en särdeles flitig deltagare, men börjar från och med den 10 februari detta år att bli en mycket sällsynt gäst och försvinner snart alldeles ur protokollen. Studerar man dessa, finner man förklaringen. För den 10 febr. läses p. 42: »Beslöts, att såsom Boktryckaren fordrar sin betalning för Trim. 1:mum 1721 och Doctor Roberg gör onödiga Drögs mål; så skola wij nu intet

komma tillsammans, för än detta kommer till sin riktighet, så wäl som hwad Differencer mellan honom och Societeten kunna wara uthi räknin-garna, öfwer de förra Trimestria: och blifwer altså denna Societeten och Sammankombsten härmed till någon tijd ophäfvven.» Och för den 10 Martii: »kommo underteknade tillsammans uthi Rådman Mårten Ubbmans Hus, att i Herrans Nampn fortsättja arbetet till Acta literaria, och nödgades göra det utan ankündigande till Prof: ROBERG, emedan man ingen reda kunde få utaf honom uti de Exemplaren af Trim: I. II. et III. A:o 1720, som för Communi Cassa blifwit sålde. — Præsentes woro D:r Benzelius, D:r Martin, Mag. Burman och Gref Mörner.»

Vi få nu förklaringen till att ROBERG alldeles saknas vid de tillfällen, då LINNÆUS hade med Societeten (Bokvetts-gillet) att göra.

Märkligast bland dessa tillfällen är Societetens för alla tider prisvärda beslut av den 15 april 1732: »åt bemälte Linæus(!) bewiljas utaf Societetens intressemedel 400 dlr kpmt til resepenningar» för att som sedan i Post-tidningen 1 maj meddelades »låta dilucidera Lapland uti Historia naturali». Man må dock icke tro att ROBERG stod ointresserad för denna resa. Hans intresse för LINNÉ var alltid levande. Det var kanske något av det uni-versella hos detta gudabegåvade ingenium, vilket tilltalade ROBERG, som själv var en man av vida vyer. Mest koncis framträder hans uppskattning av LINNÉ, då han av hänsyn till professurens omfattning vid en konkurrens sätter honom i tredje rummet, men karakteriserar honom inför Större aka-demiska konsistoriet med dessa ord:

»I sanning, woro här allenast en Botanica Professio att täncka uppå, intet en liten sanker hortus Upsaliensis wid Swartbäcken, utan en jardin roijal i Paris, at besättjas med en i Europa örtenamnkunnig hufwudman i all Plantekjäning — jag skulle hålla Hr Doctor CARL LINNÆUS wärd jämwäl utan ifrån at införskrifwas, där han icke allerede här hos oss i Landet woro til finnandes . . . Den ock allena ibland oss wuxsen är och anförtros kunde utarbetandet af en Historia Naturalis Scandinaviæ magnæ.»

Låt oss nu återvända till hur ROBERG förhöll sig till Lapplandsresan. Han kallade vid den unge forskningsresandens hemkomst honom till sig samt upptecknade ord för ord vad denne hade att förmåla om sina resemin-nen. Och ej nog härmed, han lämnade — och möjligen vid just detta tillfälle — eftervärlden ännu ett Linnéanskt dokument av än högre värde. Innan vi tala om detta, skall jag belasta min framställning med ett alldeles nytt kapitel.

Var och en som tagit kännedom om relikerna från det Linnéska hem-met eller studerat en serie av Linné-bilder, har nog fäst sig vid, och det är ju för övrigt bekant, huru gärna och ofta Linné älskade att få sin egen växt, *Linnæa*, avbildad som symbol på sina husgeråd och framför allt i sina porträtt och sigill.

Det kan synas besynnerligt att jag, omedelbart efter dessa biografiska notiser om ROBERG, upptar dessa *Linnaea*-bilders typologi. Emellertid skall jag söka i det följande visa att dessa stå i ett visst samband med varandra.

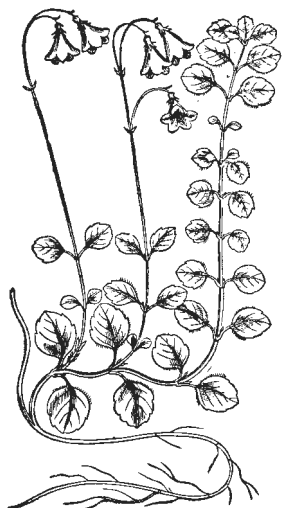

Fig. 2. *Linnaea*-planschen hos
O. RUDBECK 1720.
Förminskad.

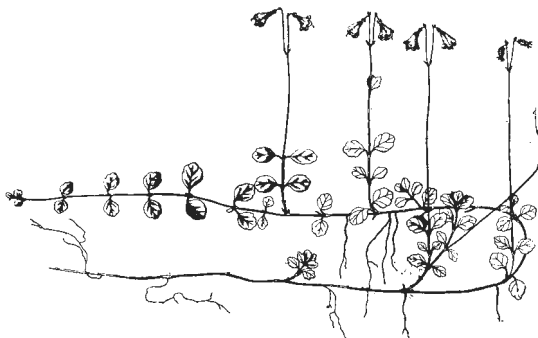

Fig. 3. *Linnaea*-planschen i *Flora suecica* 1745.
Förminskad.

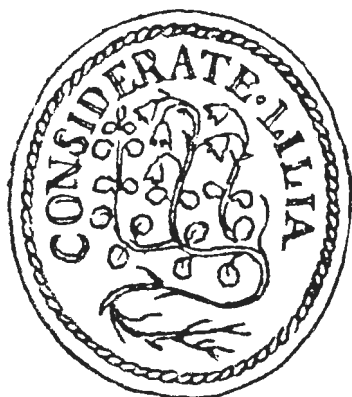

Fig. 4. Sigill nr II i Linné-breven.
Förstorat.
Linnaea gjord efter RUDBECKS teckning,
av typ 1.

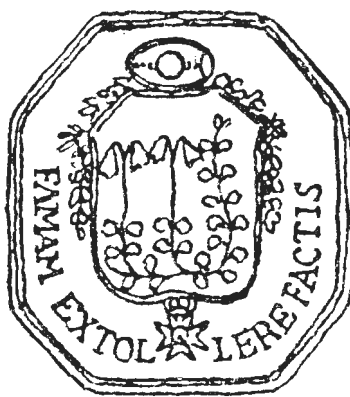

Fig. 5. Sigill nr V i Linné-breven.
Förstorat.
Linnaea-bilden av typ 2.

Linnaea-bilderna sönderfalla i två grupper: en äldre och en yngre. Gränsen dem emellan faller på året 1745.

I den äldre gruppen är det mest framträdande draget, att blommorna hänga på behagfullt böjda skaft ungefär motsvarande det första vissnings-

Fig. 6. Frontespisen till Flora Dalecarlica.

stadiet (fig. 2 och 4). Även den (av LINNÆUS själv ritade) förtjusande rokokokransen, som i lätt buktade snirklar inramar den smakfullt präntade titeln till Flora Dalecarlica av år 1734, har de slaka blomskaften (fig. 6).

Själva rankan är mera stiliserad än hos grupp 2. (Längst i stilisering går sigillet VIII (1763) (Bref och skrivelser. Första afdeln. Del II p. VIII), hos vilket en enstaka blomma sitter så gott som oskaftad i spetsen på var sitt utmed vapenskölden hängande föryngringsskott; ett upprätt skott i hjämbusken är emellertid av normal typ 2.)

Det intressanta är emellertid att alla till gruppen hörande bilder — i viss mån även rokokoramen — gå tillbaka på en bestämd morfologisk typ: från ett föryngringsskott utgå 2 vegetativt-floral skott, av vilka det distala är försett med 3 blommor, det andra, det proximala, som vanligt med 2 blommor. Ett sådant exemplar är tydligen just det som legat till grund för OLOF RUDBECK d. y:s utmärkta avbildning¹ i Acta litteraria Sveciæ 1720 av *Linnæa*, som smyckar hans avhandling »Index plantarum præcipuarum, quas in itinere laponico anno 1695 observavit Dn. Olaus Rudbeck, filius».

Med planschen i Flora suecica, första upplagan 1745, sker det naturalistiska genombrott som utmärker gruppen 2 (fig. 3 och 5). Planschen är ur botanisk synpunkt särdeles korrekt, och de raka blomskaften återge *Linnæa*-blomställningen fullkomligt frisk och ovissnad. Emellertid kommer jämsides med den nya typen typ 1 eller mellanformer igen på flera senare Linné-bilder. Typen är i sin pregnanta form avgjort den minst brukliga.

Vi övergå nu till en liten studie över de äldsta Linné-porträtten.

Få bilder av LINNÉ äro såväl i Sverige som utomlands så populära som reproduktionerna efter KINGSBURYS kopparstick och ANDORFS stålstick, vilka gå tillbaka på MARTIN HOFFMANS oljemålning med dess repliker från 1737. HOFFMANS tavla återger som bekant LINNÆUS i den lappdräkt han fört med sig till Holland (fig. 7).

TULLBERG har i sin klassiska Linné-ikonografi gjort en viktig upptäckt angående densamma. Han visar nämligen att den är nära förbunden med en blyertsteckning, vilken TULLBERG funnit bland sin mors efterlämnade papper (fig. 8).

Först och främst visa ansiktsdragen och kroppsställningen en omisskännlig likhet. TULLBERG framhåller den egendomliga böjningen på det

¹ Intressant är t. ex. att föryngringsskottet avbildats med ett terminalt proleptiskt skott och att detta tecknats fullständigt korrekt med små primordialblad. Upptäckten av *Linnæas* senskottsbildning gjordes först av WITTRÖCK 1877, och det ifrågavarande fallet beskrevs först av SERNANDER 1891.

vänstra ögonbrynet samt den raka näsans och munnens form. Huvudet är på båda bilderna riktat åt höger, och armarna ha samma position.

Vi ha sedan att fästa oss vid den *Linnæa*, som på båda bilderna hålles på samma sätt i högra handen. Den tillhör på båda gruppen 1 med slokande blomskaft. HOFFMANS är tydligen en kopia av blyertsteckningens. Dess *Linnæa* åter är en kopia av RUDBECKS figur, dock med en viktig ändring. Föryngringsskottet, som RUDBECK antagligen av utrymmesskäl tecknat uppböjt, har mera naturligt avbildats svagt nerböjt såsom det blir då man

Fig. 7. LINNÉ i lappdräkt.

Efter reproduktionen av HOFFMANS målning 1737 i
TULLBERGS Linnéporträtt.

håller en *Linnæa*-ranka i handen. Samma förändring har LINNÉ vidtagit på plansch XII i sin just 1737 utgivna *Flora lapponica* och dess kopia av RUDBECKS *Linnæa*-figur. En olikhet finnes dock, blyertsteckningens på RUDBECK återgående främsta blomställning med 3 blommor har på HOFFMANS målning endast 2. Att detta endast är en tillfällig uteslutning synes på frontespisen i LINNÉ'S *Flora lapponica*. Denna är samma år som tavlan målades tecknad även den av HOFFMAN. Här ha vi *Linnæan* längst ner till höger och den saknar ej den tredje blomman (fig. 9).

TULLBERG (p. 22) drager nu av denna överensstämmelse den helt säkert riktiga slutsatsen att av HOFFMANS målning och blyertsteckningen den ena legat till grund för den andra, och att det är alldeles tydligt att tecknin-

gen måste vara den ursprungligare. »Man kan nämligen ej gärna antaga, att någon roat sig med att kopiera porträttet i lappdräkt och därvid klädt om LINNÉ i tidens dräkt, och det är ej heller antagligt, att porträttlikheten på kopian skulle bli större än på originalet, och dock är teckningen med all säkerhet betydligt likare än målningen. Däremot är det mycket naturligt, att HOFFMAN, när han målade LINNÉ, som på den tiden nog hade mycket brådtom, haft en skiss att gå efter, särskilt beträffande ansiktet, vare sig nu denna var gjord av HOFFMAN själf eller af någon annan, och att denna skiss var just ifrågavarande blyertsritning.»

Men ej endast i HOFFMANS målning och den rad av reproduktioner, som kunna återföras till denna, utan i en annan viktig Linnéansk bildserie ligger enligt TULLBERG den märkliga blyertsritningen till grund.

Denna bildserie är den, som i kopparstick, litografi och träsnitt går

Fig. 8. Blyertsteckning av LINNÉ; mästare troligen LARS ROBERG.

Originalen i Svenska Linné-Sällskapets samlingar (TULLBERG, Linnéporträtt, Pl. III).

tillbaka på det stick, vilket något av åren 1745 eller 1746 utfördes av den framstående kopparstickaren P. TANJÉ i Holland. TULLBERG söker visa att TANJÉ erhållit i uppdrag från Sverige att på grundvalen av EHRENSVÄRDS bekanta kopparstick göra ett nytt. TANJÉ reproducerade den Ehrensvärdska bilden med ett nytt huvud. Man hade för detta ändamål

från Uppsala, där man ansåg EHRENSVÄRDS stick visserligen pompöst och vackert, men ej porträttligt, insänt EHRENSVÄRDS stick samt blyertsritningen, och denna senare lade TANJÉ till grund för sin teckning av huvudet. TULLBERG visar likheten mellan LINNÉS huvud på det Tanjéska sticket och framhåller: »Såsom ytterligare skäl för att blyertsteckningen verkligen legat till grund för detta kopparstick kan anföras, att vecken på denna,

Fig. 9. Parti av frontespisen till Flora lapponica. Märk *Linnæa*-rankan nederst till höger.

hvilka antyda, att den någon gång skickats i bref, äro så gjorda, att den mellan dem liggande ytan alldeles passar in på Ehrensvärds stick, afklippt efter plåtranden.»

Den blyertsteckning, som TULLBERG mottagit som ett Linnéanskt arvegods, och som sedan genom en donation av hela den enastående Tullbergska porträttsamlingen tillhör vårt Sällskap, är sålunda synnerligen märklig.

Det var ej underligt att TULLBERG spekulerade mycket över dess ursprung och ålder. Han kom till det resultatet att det var gjort i Holland år 1737 av HOFFMAN själv eller någon annan, att det måste hållas

som det första autentiska porträttet av LINNÆUS och att teckningen med all säkerhet var betydligt likare LINNÉ än HOFFMANS målning och TANJÉS stick.

Emellertid var detta antagande om teckningens ursprung endast en hypotes, och TULLBERG med sin sunda skepsis höll det säkerligen som en sådan.

Själv funderade jag flera gånger över problemet men förgäves. Lösningen, som jag tror, fick jag emellertid på en gång. Det var för jämnt två år sedan, då dr OLOF HULT höll sitt intressanta föredrag »Några anteckningar om OLOF och MAGNUS BROMELIUS».¹ Han sände då omkring foton av trenne bilder av MAGNUS BROMELIUS (fig. 10—12) tecknade i blyerts av LARS ROBERG i hans biografiska, på Uppsala universitetsbibliotek förvarade anteckningar över svenska läkare och naturforskare. Det slog mig ögonblickligen att vi här hade alldeles samma teckningsmanér som på den Tullbergiska familjeklenoden. Då jag dessutom visste hur mycket ROBERG intresserade sig för den unge LINNÆUS, hade jag saken tämligen klar. *Det var LARS ROBERG som var tecknaren.*

Det återstår mig nu att uttala några gissningar om porträttets ålder och tillkomstsätt.

LINNÆUS kan, då han avkonterfejades, knappast ha varit avsevärt yngre än 25 år. Härtill äro dragen för markerade och uttrycksfulla. Ej heller är det troligt, att ROBERG, som ritade sina porträtt till sina samlingar över framstående svenska läkares och naturforskares biografi, skulle ha brytt sig om att rita den unge studenten före Lapplandsfärden, vilken som bekant anträdde den dag, då LINNÆUS fyllde 25 år. Däremot blev förhållandet ett annat, då LINNÆUS, omstrålad av ryktet om sin märkliga färd och dess resultat, den 10 oktober 1732 kommit åter till Uppsala. Lärdomsstaden hade han till sin huvuduppehållsplats ända till den 19 december 1734, då han anträdde sin *iter ad exteros* med Falun som känd vägstolpe på färden.

Mellan dessa data måste sålunda porträttet vara gjort, ty det medfördes eller eftersändes, som förut visats, till Holland. Det är alltså från 25—27-årsåldern. Skulle man gissa på en viss tidpunkt, är det ej så litet som talar för hösten 1732. Det var då, medan reseminnena voro alldeles färska, som han besökte ROBERG i och för deras upp-tecknande, vilka upp-teckningar som bekant nu i avskrift finnas i BERGH K. Vetenskapsakademien tillhöriga brev- och manuskriptsamlingar. Skulle ROBERG samtidigt härmed ha tecknat LINNÆUS, skulle vi ha denne omkring 25 ¹/₂ år gammal. Dräkten på porträttet ger oss en vag, men ej alldeles betydelselös antydning om riktigheten av den här framställda hypotesen. Jag har visat teckningen för intendenten RUDOLF CEDERSTRÖM, den store kännaren på

¹ Publicerat under denna titel i vår Årsskrift 1926.

Fig. 10. MAGNUS BROMELIUS.

Blyertsteckning av LARS ROBERG. Originalen i Uppsala universitetsbibliotek.

Fig. II. MAGNUS BROMELIUS.

Blyertsteckning av LARS ROBERG. Originalet i Uppsala universitetsbibliotek.

8—27372. *So. Linné-Sällskap. Arsskr. XI.*

hithörande frågor, och han daterar dräkten till 1730-talet. »Någon noggrannare datering förs jag icke giva. De säkert daterade jämförelserna äro så få. Ett tidigt drag är att ärmuppslaget knäppes ovanför armvecket, men som du ser på SCHEFFELS porträtt sitter detta mod kvar ännu 1739, ehuru uppslagen då icke sitta fullt så högt» (Brev 25. 11. 1927).

Men jag måste återvända till de tekniska skäl som tala för min teori, om samme tecknare, d. v. s. ROBERG, för LINNÆI och BROMELII porträtt.

Det är först manéret. Det är ingen driven konstnär, men väl en begåvad amatörtecknare som fört pennan. ROBERG var av samtiden och

Fig. 12. MAGNUS BROMELIUS.

Blyertsteckning av LARS ROBERG. Originalen i Uppsala universitetsbibliotek.

eftervärlden väl känd för sin skicklighet som tecknare. »Mycket färdig i teckningskonsten», säger SACKLÉN I p. 484 i sin Sveriges läkarehistoria, »lemnade han efter sig en stor mängd ritade figurer.» Blyertsen har varit lös och teckningen lätt. Teckningssättet är påfallande lika för ansiktenas huvuddrag; jag framhåller de starkt betonade ögonbrynen och näsan. Den ovala ramen kring LINNÆUS återfinnes på en av Bromelii-teckningarna.

På de båda blyertsteckningarna av BROMELIUS är dräkten endast skisserad, och konstnären låter den förtona nedåt. Så är även fallet på Linné-teckningen.

Linnæa-rankan är naturligtvis en viktig accessoir. Den talar kraftigt för att teckningen tillkommit efter Lapplandsfärden, ty det var först under denna som LINNÆUS kreerade de gamles *Campanula serpyllifolia* till *Planta nostra*. Vad är naturligare än att ROBERG artigt accepterade detta och tog *Linnæan* som symbol. En bild hade han nära till hands, sin gamle kollega RUDBECKS i *Acta litteraria Sueciæ*. Som driven botanist lät han dock rankan böja sig utåt och nedåt säkerligen i samråd med sin unge kollega LINNÆUS.

Vi skulle sålunda ha fått det äldsta porträttet av LINNÆUS och från hans ungdom samt troligen från dess stora år 1732. Det har alla kriterier på en god likhet, därför borgar också TULLBERGS säkra omdöme. Det är ett originalporträtt. Så underligt det låter, i det oerhört rika bildmaterialet kunna vi ej räkna så många sådana av kända mästare. HOFFMANS är det med en viss restriktion, och så ha vi EHRENSVÄRDS, SCHEFFELS¹, REHNS, LUNDBERGS, INLANDERS, KRAFFTS och ROSLINS.

Det ligger åtminstone för mig ett stort värde i att denna ungdomsbild härrör från LINNÉs lärare LARS ROBERG. Kanske detta mitt lilla påpekande kunde bidra till att denne märklige forskare äntligen fann sin biograf. Jag hoppas att min vän dr HULT ej anser mig påflugen, om jag alldeles särskilt riktar denna maning till honom, den erfarne forskaren på vår äldre läkekonsts historia. Säkerligen skall en klarläggning av ROBERG som läkare och naturhistoriker lämna stöd för den uppfattningen, att RUDBECKsarnes tidevarv var fullt av sprudlande liv på det naturhistoriska området, och att det var i en sådan miljö som den unge smålandsstudenten, vilken sökte ROBERGS och RUDBECKS undervisning, bröt in för att efter ett knappt årtionde vara denna forsknings ledare.

¹ Det är för övrigt påfallande, vilka likheter finnas mellan SCHEFFELS 1739 målade porträtt, det bekanta i »den röda brudgumsdräkten» på Linnés Hammarby, och ROBERGS teckning. Kroppens och huvudets ställning är densamma. T. o. m. i teckningen av ansiktet märker man överensstämmelse. Man skulle nästan, om man frånser, att ansiktsuttrycket hos ROBERG är mera energiskt, hos SCHEFFEL mera drömmande, kunna säga, att största olikheterna ligga i, att mästaren av 1739 moderniserat mästaren av 1732: ärmuppslagen t. ex. äro nerflyttade (se ovan!), peruken har gjorts yvigare, försetts med mittbena och en elegant knut o. s. v. Man undgår knappast antagandet, att SCHEFFEL, liksom HOFFMAN och TANJÉ, haft ROBERGS teckning till ledning.

LITTERATURFÖRTECKNING.

- BENZELIUS, ERIK, Præfatio de nova quam parat Ulphilæ editione. (I: SERENIUS, JAKOB, Dictionarium Anglico-Svethico-Latinum. I. Hamburg 1734.)
- FRIES, TH. M., Linné. Lefnadsteckning. Stockholm 1903.
- och HULTH, J. M., Bref och skrivelser af och till CARL VON LINNÉ med understöd af Svenska staten utgifna af Upsala universitet. — Afdeln. I: 1—8. Uppsala 1907—1922.
- HULT, OLOF, Några anteckningar om Olof och Magnus Bromelius. Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1926.
- LINNÆUS, CAROLUS, Flora lapponica. Amstelædami 1737.
- , Flora suecica. Holmiæ 1745.
- , LARS ROBERGS Tal, holne för publice promotioner, vid Upsala Academie. Stockholm 1747.
- ROBERG, LARS, Dissertatio academica de Fluviatili Astaco. Preside Laurentio Roberg. Publico examini submittit N. E. Osander. Upsaliæ 1715.
- , Dissertatio physica Græs-oeam repræsentans. Præsides Laurentio Roberg. Publico examini submittit A. Werner. Upsaliæ 1727.
- , Anteckningar om svenska läkare. Handskrift UB. X.
- RUDBECK, OLAUS (filius), Index plantarum præcipuarum quas in Itinere Laponico observavit — —. Acta Lit. Sv., I. 1720.
- SACKLÉN, J. F., Sveriges läkarehistoria, I. 1822.
- SCHÜCK, HENR., Bokwetts Gillets protokoll. Uppsala 1918.
- SERNANDER, RUTGER, Studier öfver skottbyggnaden hos Linnæa borealis. Botaniska Notiser 1891.
- SWEDERUS, M. B., Lars Roberg och Olof Rudbeck den yngre. Festskrift för Lilljeborg. Uppsala 1896.
- TULLBERG, TYCHO, Linnéporträtt. Stockholm 1907.
- WITTROCK, V. B., Några drag ur Linnæas lefnadshistoria. Festen till Carl von Linnés minne i Upsala den 10 januari 1878. Uppsala 1878.
- ÄHRLING, EW., Caroli Linnæi opera hactenus inedita. Flora dalecarlica (1734). Örebro 1873.

LINNÉS ALMANACKSUPPSATSER

LINNÉ VAR EN FLITIG MEDARBETARE I 1740-TALETS ALMANackor. Från och med 1741 till och med 1749 införde han sålunda i almanackorna populärt avfattade uppsatser av allmännyttigt innehåll och ännu i dag av stort intresse. Av dessa uppsatser ha hans »Anmärkningar om brännwin» och »Beskrifning om Öl» flera gånger omtryckts och torde följaktligen vara väl kända. De återgivas emellertid ånyo här nedan, jämte samtliga de övriga, i originalens avfattning, och i kronologisk ordning.¹

ALMANACH . . . 1741. Til Carls-Cronas horizont . . . inrättad af OLAV. PETR. HIORTER.

Huru Siöfarande böra wachta sin Hälsa.

ET stort fehl är hos de flästa menniskior, at de uti mat och dryck icke bruka tilbörlig eftertanka, och wid åtskilliga tilfällen öfwer nödigt mått betunga sig där med; Hwarigenom magen förswagas, och hälsan tager skada. I synnerhet förefaller sådant hos Siöfarande, hwilka äro långt mera utstälte för siukdomar, än de som ständigt wistas på torra landet, och det mästedels för deras oskicklige diät och owarsamma förhållande i de mål, som röra hälsan. Willia de fördenskull bibehålla kropsens kraf-ter och sin hälsa, måste de se sig wäl före, at de saker som wårt lif oumgängeligen be-höfwer, ei må wändas dem til skada.

Fördenskull, oansedt wäder och luft utom skeppen intet kan förbättras och ändras, så bör doch det wädret, som under öfverloppet och innom skeppet är, desto mera skiötas, at det må hållas i sundare beskaffenhet. Böra därföre skeppen uti klart wäder wäl städas och sopas, fönster och luft-hohl öpnas, at wädret fritt må blåsa ut och inn, och således friskt wäder må winnas. Orten där boskap står, bör ständigt hållas snygg; och intet tålas någon orenlighet på skeppet. Onsider bör man och med wanligit rökwerk förbättra och rensa luften, då den är tiock och dimbug.

Mat och dryck fordrar särdeles warsamhet, emedan den blandes med wår blod och wåra wätskor, och kan således på många sätt ändra wår kropps tilstånd. För-denskull, oansedt Siö-folcks tunga arbete och ständiga rörelse tyckes fordra någon stadigare föda; så böra de doch ej förmycket lita til sin salta och rökta mat: ty den

¹ Omtrycket har verkställts efter originalexemplar av almanackor i Uppsala universitets-bibliotek. Vid redigeringen har redaktionen haft värdefullt bistånd av förste bibliotekarien A. GRAPE och andre bibliotekarien A. HJ. UGGLA.

smältes trögt, och förorsakar åtskillige skarpheter i blod och wätskor, som ännu mer ökas, då de med sitt brännwin, sitt skämde dricka, sura och gäsande eller ruttna watn, något frikostigare omgås. Hwadän de böra, då luften är ren, och de ifrån arbete något ledige, intet tära mycket af sådan spis, ej eller dricker(!) sådane drycker; utan fast händre tåla en dragelig törst.

Hwad motion och rörelse angår, så är nyttigt at de som äljest icke behöfwa befatta sig med något arbete på skeppet, likwäl taga sig understundom, helst för måltiden, någon måttelig motion; ty där igenom befrämjas blodens omlopp, transpirationen eller utdunstningen, och de öfrige excretioner gå bättre för sig, kroppen blir lättare, och wätskorne behållas i bättre skick: hwar igenom skörbiugg, som Siö-folck äljest så ofta plågas af, mycket förekommes. Skadar altså icke Båts-männ deras ständige och starka och ständige(!) arbete, som de hafwa; allenast de, då de äro ledige, händre wederqwecka sig med tienlig mat än drickande, och achta sig för sitt myckna bränwin och dylika hetzige saker, där-af blodet och deras wätskor uphetas och komma i för häftig rörelse, och många hetzige siukdomar få tilfälle.

Til sinnets recreation brukas med stor förmohn bland Båtsfolcket, då Him-melen är klar och hafwet stilla, samt ock efter utstånden storm och andra farligheter, åtskillig lek och andra tidsfördrif; då andra helst älskare af studier, kunna med läsande och mediterande sig förnöja.

På sömn och wakande beror vår hälsa mycket. En måttelig sömn stärker våra krafter, och gör at utdunstningen eller transpiration går bättre för sig som för Siö-farande är så ganska nödig; helst de under sit starka arbete ofta bringas i häftig swett, som snart åter hemmes af någon tilstötande kiöld och bläst(!); hwar igenom den högst nödige transpirationen kommer i särdeles oordning, men bäst bringes til rätta igen under sömn och klädren. Men som förmycken sömn gör vår kropp och dess fasta delar tröga och weka, och således förhindrar wätskornas omlopp, samt fyller ådrorna med förmycken och oartig blod; så tienar ock et måtteligit wakande, hwar-uti man icke eller bör försee sig; helst för mycket wakande torkar ut vår kropp, och lemnar qwar en hop tiocka och skarpa oarter.

Af det vår kropp dageligen tager til sig af mat och dryck, behålles så mycket, som til dess underhåll tienar; det öfrige afskiljes genom åtskilliga wägar; och här-uti består et särdeles hufwud-stycke af vår hälsa. Afföres för mycket på sådant sätt, så mattas kroppen, de nödige wätskor ut-tömas, och åtskillige siukdomar upkomma; afföres för litet, så lemnas i kroppen och dess wätskor qware en hop med oarter. Fördenskull böra Siöfarande laga, at transpirationen må wara i godt stånd, lifwet hafwa sin tilbörliga gång, och urinen gå wäl för sig; wachta sig för öfwerflödigt swettande, purgerande, stark näsblod, och andra blodstörtningar. Utom alt detta, böra Siö-farande innan de gifwa sig til siös, undersöka, om hos dem är för mycken blod, eller om deras kropp är full med några illaka och skadeliga wätskor. Är blodet för mycken och gör ådrorna stinda och swullna, utan någon annan olägenhet, så är åderlåtning tienlig; men om en sådan öfwerflödighet af blod gör kroppen tung och trög, trycker bröstet, och gör ande-täppa, är åderlåtning högst nödig; och om man af owanan fructar för den, bör åtminstone genom kappande blodet någorledes minskas, at blodstörtningar och andre siukdomar således må förekommas. För-ut eller något efter detta medlet, bör man med något tienligit öppnande medel afföra de orenligheter, som kunna döljas i vår kropp och maga. Kräke-medel äro ej rådelige, icke eller häftige purgationer, emedan de förre förswaga magan, och de sednare krafterna, som bägge dock fordras i rätt godt stånd på siön. Ändteligen böra ock de, som tänka sig til siös, småningom för-ut wänja sig at tåla den diät och andra olägenheter, som på siö-resor ej kunna undwikas, at icke en hastig förändring må göra dem skada.

Huru Siö-farande måge återwinna sin hälsa.

De siukdomar som Siöfarande särskilt och i synnerhet äro underkastade, äro fyra slags.

1:mo Sådane, hwilka egentligen anfalla dem, som första gången gifwa sig til siös; hwartil hörer först stark kräkning och upkastning, yra och wärk i hufwudet, matleda och klemning öfwer bröstet och magan, som alt gemenligen kallas siö-siuka. Men emedan en sådan upkastning är et medel, at genom genaste vägen fria magan och tarmarne ifrån åtskilliga cruditeter, som sig där samlat, och kunde med tiden förorsaka åtskillige siukdomar; så bör den ej straxt hemmas, utan där kräkningen är för starck, och ingen upkastning fölger, kan man med ett halft quintin af roten af Hasel-ört hielpa den siuka, eller biuda honom se ned på wågarna(!), då gemenligen hufwudet blir yrt, och en lycklig upkastning fölger, som sedan bör underhållas något litet med liumt dricka; men skulle en slik upkastning blifwa för lång, och kräkningar efter-åt twinga den siuka, måste sådant förekommas, at ej magen må bli förswagad, och flera siukdomar stöta til. Här til tienar at sittia uppe i swala luften, hålla sig wid masten, äta och dricka litet, och luckta på något varmt bröd; därjämte taga in något af mahlört extract, eller essentz af chaquerille eller chin-chine-bark, eller i brist af sådant, taga något hafswatn blandat med win, som berömes för särdeles kraft emot häftig upkastning. Safran bunden i en pung och buren på magan, säges ock præservera där-ifrån. För utan denna olägenhet plägar durchlopp och diarrhæe, så med som utan ref, pläga de Siö-farande: i synnerhet om magen är swag, eller någre härska och skarpa cruditeter finnas i kroppen. Härwid förhåller man sig så, som i det förra målet; man stillar det ei för snart. Men skulle det stå för länge på, må den sinke bringas til liten swett eller däfwenhet genom någon warm drick eller thee af carbendict och scordien-ört; hwarpå man kan sedan bruka, där siukdomen är enwis, några lindrande och måtteligt stoppande medel, såsom pulver af bränt hiort-horn, röda coraller, med hwad mera, som wid detta tilfälle kan tiena. Omsider pläga ock Siöfolck twärt emot wara beswärade af förstoppning, som härrörer ofta af för-ut gången starck upkastning, eller diarrhæe; eller om man af otidig blygsamhet och under stort arbete och farlighet har försummat et så angeläget ärende; eller af för mycken och hård mat, för mycket swettande, brännewin, och dylika hetziga drycker; eller af brist på tienligt dricka: igenom hwilket alt kroppen uttorkas och lifwet hårdnar. Wid detta tilfället tienar at dricka braf, då man kan koka och förbättra sin dryck med något litet af bröd, rusin, och fänköl, eller ock sila den, och slå därtill några droppar af spiritu salis, sedan taga inn något luttrat salpeter, samt bruka, om så behöfwes, lindrigt clystir af sött watn med smör, eller hafswatn med lin-olja.

Continuation följer, om GUD wil, nästa åhr.

ALMANACH . . . 1742. Til Upsala-Horizont . . . inrättad af OLAV. PETR. HIORTER.

Medicinæ Professorens wid Kongl. Akademien i Upsala &c. Ädel
och wida berömde Herr Doct. CAROLI LINNÆI
högstnyttige Hus-curer för Frossan.

Frossa är mångahanda slag, hos oss är Tertian annandags Frossan, Quartan tredjedags Frossan, och Quotidian hwardags Frossan allmänne.

Quartan begynnes merendels efter Midsommaren, och warar ganska länge; är swårast at curera. Tertian begynnes mäst om wårtiden; warar ej länge, om den rätt hanteras. Quotidian kommer merendels af en annor Frossa, då den med diæt eller Medicin är galit angripen.

Alla dessa slagen röras och hielpas af samma slags Medicamenter, fast Quartanen swårast häfwes.

Uti Ammiralitets Sjukstugan i Stockholm, försökte jag alla de medel, som af gemene man sades hulptit i Frossan, allenast de ej woro farlige, äfwentyrlige eller skadelige.

Gemene man debiterar det sidsta Medicamentet som brukts i Frossan, för det säkraste medlet, ej wetandes, at alt hwad som altererar det minsta patienten, då siukdomen af naturen blifwit utarbetad, är just det, som då hielper.

Frossan curerad med adstringerande och hopdragande Medicin, gör ofta wid slutet swulna fötter och uphögd mage straxt under bröstbenen: dessa tekn förswinna snart, om ej magen är swullen nedan för naflan.

En Frossa, fast hon uphörer, är aldrig säkert curerad, så länge fetman på sidorne af det hwita på ögat synes gulachtig.

Så länge Urinet sätter på botten en rödachtig Tegelstens wälling, så länge bör man ej med Medicamenter uphöra, fast uphöorde all paroxysme, ty annars kommer Frossan wid 11 eller 14 dygnet säkert igen.

China bark, tages af ett träd i Peru, nu bekant öfwer hela werlden för sin kraft i Frossan. Af Drogister förfalskas den så, at knapt hwar 10:de dehl är den rätta, utan förblandas med andra stoppande skadelige barker; ty är ock China denna tiden mehr skadelig än fordom. Den rätta, utwalde och goda barken laxerar merendels lindrigt de mesta subjecter, altså ock ingalunda förstoppar, såsom den falska. Man bör aldrig ingifwa honom i begynnelsen af frossan, utan sedan sinkdomen något sig sielf utarbetat. En Patient som ej har lust här på wänta, bör dricka et par weckor decoct af afsköliande och upniukande, ej laxerande örter, då han hwar 4:de dag kan taga et helt lindrigt laxativ. När han således 2 å 3 weckor continuerat, får han sedan intaga *salia digestiva*, e: gr. *tartarum vitriolatum*, *arcanum duplicatum* &c; och sedan china, då den honom ej skada lärer.

China brukas at intaga i pulver, i moos med flädersaft eller Enbärssaft, i droppar af *essentia chinæ*, i piller af *extractum chinæ*, och i decoct som tycks wara lindrigast, om man tager 4 lod *chinæ*, den kokar med et stop Franskt win och några krydder, såsom Canel, *Muscotbloma* &c. och här af dricker et litet winglas, 3 gånger om dagen, utom fehren.

2. *Malört*, *Gråbo*, *Gentian*, *Centaurium minus*, *Flores Chamomillæ* och dylika curera ofta tertianer, om desse länge brukas, på hwad sätt det då bör skie. *Gråbo* brukad med *Swagöhl*, och druckit 8 dagar, utan at dricka under samma tid något annat, har ofta slagit an, och sällan slagit felt i Tertian.

Scabiosa africana frutescens, en wäxt som finnes i Orangerierne undertiden, drucken i form af et decoct, är nästan så säker, som den bästa china, af hwilken jag gifwet 5 som haft frossan: alla blefwo hastigt och wähl friska.

Alla Plantæ *umbellatæ*, som hafwa någon widrig luft(!), hielpa i frossan, såsom *Libbesticke-rot*, blad, frön: *Coriander frö*, *Cumin* &c. kokas desse i någon quantitet med dricka, och drickes så mycket man förmår, straxt för än fehren skall igenkomma, blifwer han den gången gemenligen borta.

Syrentvädet är nära slächt med China trädet; ty lät jag sambla des bark, och brukade i decocter för frossan, med nästan samma effect som China.

Album græcum et *quintin* med något Canel, curerar frossan, näst china, mäst

tilläteligen och säkrast, utan at göra hård maga, därför man den samma brukat uti Barraquerne, då Båtsmännernas maga ej tålt chinan.

Muslortar 3 stycken, med dwärgs nät eller Spinnelwäf så stort som en ärtä; här med plägar folket på landet curera sin frossa.

Dyfwelstråk eller *Bäfwergäl* til en hehl scrupel i sänder, kokt med et halft stop söt miölk och druckit hwar dag, är funnit godt.

Oleum Cornu cervi til en scrupel intagit med et quarter Franskt win om dagen, har gjort somlige frie från frossan, doch slagit ofta felt.

Turkiska methoden at curera frossa lärde jag af Canmar-Herren Baron Anders von Höpken, som det fått af sin Bror; jag försökte det först och fant det slå an ofta, men dåga allenast för groft folk. Man tager Gummi Gutta pulveriserat, lägger på et gråpapper; under gråpapperet på ett eldfat strös sönderstöt Swafwel, hwilkets rök går up genom gråpapperet in i gummi gutta, den torkar och imprægnerar. Här af gaf jag 16 à 18 gran om dagen, och slog detta sällan felt i sielfwa quartanen, allenast pulveret war rät tillagat, annors förorsakade det purgation och ofta vomitum.

Siurygg fisk, *Cyclopterus Artedi*, Ängelsmännernes Lumpus, denna brukas på Åland(!) emot frossan, den de pulverisera och intaga.

Martialia äller alt hwad af järn är præparerat, ja sielfwa Surbrunnarne äro emot frossa i långa tider fundne tienlige, så wida desse styrka en swag och förslappad maga, därför brukar man filspån med win infonderad, kallat ståhlwin, som så ofta funnits hafwa dråpelig wärkan i denna passion, allenast bröstet är riktigt hos patienten. Somlige göra af filspån och china tilsammans med Canel et kryddewin i frossan, som är härligt, och styrker magen otroligt, upwäker åter frossan en stor begiärelse för mat, då man bör achta sig at man en maga, som nys blefwit restituerad, ej med mycken mat bemödar.

När man således blandar china äller andra adstringentia med martialibus uti Krydwiner, blifwer drycken swart, ty är bäst infundera hwart för sig.

Unguentum martiatum smort öfwer ryggen, för än paroxysmen ansätter, sägs fördrifwa honom den gången; har doch detta ej försökt.

Rötter af spitsige *Groblad*, *Plantago lanceolata*, tre stycken, pulveriserade och intagne, berömmas mycket af folk neder i landet, men för mig ej lyckats.

Sperma ceti $\frac{1}{2}$ lod, sönderstöt och med 2 lod Ättika blandat, intagit, har ofta slagit lyckeligen an.

Cusinta, eller Nätslesilke, som växer såsom trår utan blad och rot på Humble, Lijn, Nätslor &c. torkat, kokat, druckit, har gjort paroxysmen hos patienterne lindrigare, men ej förtagit frossan.

Flores salis armoniaci martiales, 3 gran i sänder, 3 gånger om dagen, har warit et med de fördelachtigaste Medicamenter jag brukat.

Purgationer af *Mercurio dulci* hafwa ej curerat frossan, men gjort henne lät at cureras med andra saker, hoos Båtsmän, som warit fulle med skiörbiug, och tilförene ej kunnat hulpits.

Gula saften af *Swehlört*, *Chelidonium majus* tagin in til et skeblad, har jag brukt allenast 2 gånger hoos fattigt folk i tertian; bägge sluppo efter 5 dagar, då de dageligen tagit et skiedblad afton och morgon.

Theriaca diatessarum: och *Andromachi*, är tienligt uti quartaner om hösten, at præcavera recidivet.

Orsten, *Lapis suillus*, är af mig både brukad i pulver och uti drycker, är funnen god; om hwilken mehr en annan gång.

Kort sagt: alla betska magkrydder, alla illaluchtande och stinkande wäderdrifwande örter, alla martialia äro funde nyttige och tienlige; Tyks ock at opium förståndigt brukat och rätt tillagat har sin nytta; fete saker och sure skada.

ALMANACH . . . 1745. Til Stockholms-horizont . . . inrättad af OLAV. PETR. HIORTER.

Continuation af Hus-Curerne, För de gångbare Siukdomar.

DYsenterie, Blodsot, Rödsot, en siukdom, som i några åhr tilbakas borttryckt en stor hop af våre Landsmän, besynnerligen Landtmän, Soldater, och Båtsmän. Hon igenkiennes lätteligen genom ref, durchlopp med blodige excrementer.

Orsakerne til Blodsot äro flerehanda, såsom af onaturlig mat; af mycket frukt ätande hälst af plommon; af unken och omogen säd, af rutit kiött, af lefnad uti läger, då Mosis ordres af Deuter. XXIII. 12, 13. ej efterkommes. Af Kritwatn och blywatn; af smitto, genom hwilken all Blodsot kan sig föröka; och hwarigenom de måste fa denna siuka.

Diäten bör, så snart man märcker sig smittad, noga inrättas. Patienten får då ej äta kiött; Miölgröt med mycket smör skal wara hans förnämsta spis; och kokad Kiernmiölk hans förnämsta drick. Han tager in torkad Rhabarbar i Pulver två Scruplar; en Bonde tager 4. Scruplar eller dubbelt. Därpå när Rhabarbaren purgerat så mycket den kan, tages in färsk Mandelolja blandad med Citronsafft eller Renskt Win, och låter applicera et Clistir af Miölk, Äggegula och Linolja. Detta förnyes 2 å 3. gånger alla dagar. Blifwer Patienten för matt, uppehålles en dag utan Rhabarbar. Eller första dagen tages in torr Rhabarbar til Pulver stött 2. Scruplar; när denne aldeles purgerat, och intet mer står igen, tages Laudanum liquidum 12. Droppar för en stor Menniskia; ej flere; den andra dagen tages in Kl. 3. Eftermiddagen; och Kl. 12. om Natten Laudanum liquidum, hwar gång allenast 12. Droppar uti et halft skeblad Bränwin, med hwilket Bränwin en Äggegula förut är wäl blandad och hopwespad. Hwar dag sättes et Clistir af Miölk, i hwilken ett glödgat Jern är ofta släckt och med Theriac blandat. Följande Husmedel i mangel af de förra tiena i denna Passion. Radix Ipecacuanhæ pulveriserad tages 1. Scrupel, gör Vomitiv, och drifwer tillika swetten, curerar besynnerligen den, som fädt siukdomen af Fruckts ätande. Roten af Gratiola et halft Quintin gör samma effect som Ipecacuanha. Simoruba, Barcken af et Träd ifrån West-Indien, tages 2. Quintin, kokas uti et halft stop Watn, til halft annat Quarter, detta drickes ut liumt om dagen häraf en trediedel i sänder. Men denne Barck fins ännu ej på våra Swenska Apoteker.

Bränwin är et Medicament för gemene Man, som undertiden slår an; då man en Äggegula uti ett skeblad Bränwin wäl omrörd, intager 3 å 4. ganger om dagen. Eller Bränwin, uti hwilket Hwitlök i någon quantitet legat; eller Bränwin med socker, itändt at det brunnit en tid, och sedan släckt. Det är wist at Bränwin supit 2 å 3. super om dagen, bewarar dem som wistas ihop med de siuka ifrån smittan, och lærer Bränwinets nytta endast wara här; Toback flitigt rökad bewarar. *Blod*, Oxblood tagen uti en rengjord Tarn, då han rinner utur Pulsådran under det Oxen slaktras, uti fult språng, uphängd och torckad; häraf tages et Quintin om dygnet uti swagöhl. Års-gammal Palt med wäll Smör upwärmd äro bägge Medel, som mycket stoppa och hielpa. Fröen af Lapathum acutum eller Hästsyra, torckade, pulveriserade och intagne på Smörgås äro braf. Saften af Lapathum sangvineum, bruka Utlänningar.

I *Walnöten* ligger et skahl som inuti skiljer Nöten nästan uti 2:ne rum. Detta pulveriserat och intaget med Win, är et Qwacksalware Medicament, men doch hul-pit hela Irländska Armén ifrån denna siuka.

Skinnet af en Skiärgårdsgädda brändt til Fnösk, brukas af Allmogen uti några Provincier. Röda Chinesiska Thèe-Kannor eller Kåppar i hwilka Thèe länge warit

druckit, pulveriserade, sägas hulptit många. Gummi arabicum, intaget i stor quantité har hulptit många och lindrar straxt. Mentha upvärm'd med Win, och lagd öfwer Magan, lindrar märckeligen refwen. Emulsion med Campher uti, lindrar åtminstone til en stor del siukdomen. Rött Lac som Bref förseglas med, pulveriserad och intaget med Moschot, har hulptit åtskillige. Fröen af Fläder eller Hyll ätne med skorpor, äro mycket gode.

Hwit Papper sönderskurit, kokt med Miölck til en Wälling sägs hulptit åtskillige. Wederstyggelige Medicamenter äro album græcum, men för de fattige doch nödigt; eller et halft skedblad Swinträck, är et Medicament för dem som dertil hafwa Maga; men för de fattige och tiggare sådant, at de rike ej få det säkrare. *Gallmeja* pulveriserad gör något til saken. Ochra eller den gåla jorden wid slipstens hoarne, brukas at tagas in af Folck på Landet.

Lavementen eller Clistirer uti denna siukdom göres af Venedisk Theriac 4. Lod, med miölck, uti hwilken jern är släckt. Enema balsamicum Fulleri är och godt. Krita, Kräftstenar och dylika absorbentia, curera intet denna siukdom, utan snarare göra honom swårare. De som komma til Paris och dricka Kritwatnet först utur Senen, få där af denna siukdom. Tag 3. hela Ägg, et Moschot, et quintin stött Safran, och äfwen så mycket stött Moschot-blomma, 4. skeblad Hvetemiöl, och Rödkrita så mycket behöfwes, alt pulveriseradt och blandadt til en deg, bakas på en het tegelsten uti små kakor, torckas i ugnen, pulveriseras, gifwes 2. quintin uti dricka.

Pulveriserad Orsten brukes i Wäster-Göthland och Småland af Allmogen i denna siuka: som intages et halft Lod i sänder 2 å 3. gånger om dagen.

Bönderne i Upland bruka taga in ett Théé-skedblad Therpentin-olja uti ett skedblad Brännwin, så snart de märka sig smittade; som hulptit många aldeles där-ifrån, men kan dock ej rådas någon, som är af klen constitution.

Continuation här-af blir, om Gud wil, nästkommande och de följande åhren.

ALMANACH . . . 1743. Til Upsala-horizont . . . inrättad af OLAV. PETR. HIORTER.

Medicinæ Professorens wid Kongl. Akademien i Upsala &c. Ädel och wida berömda Herr Doct. CAROLI LINNÆI Anmärkningar om inländska Wäxter.

Min Läsare.

Jag är anmodad af denne Almanachs Autor at skrifwa något om inländske Wäxters nytta, utan at upräkna hwad endast af lärda Läkare brukas och konstigt af förfarne Apothekare tilredes, på det Gemene mann och Allmogen här-af ma hafwa största nyttan, emedan den samma gör största antalet af dem som läsa i Calender. Jag begynner altså med Tall, Gran, Een, som i vårt Fädernes-land äro de allmännaste trån.

TALL eller *Fur* kallas af alla riktige Botanister på Latin PINUS, men ej, som glos-böckerne oss sägia, Abies.

Man har i Sverige af detta träd allenast et enda slag (species,) fast åtskillige förändringar (varietates) såsom *Gård-Tall*, *Fur*, *Stång-Tall*, *Mar-Tall*, hwilka alla äro sådde och komne af et slags frö och träd, men förändrade af rumet, på hwilket de upwuxit.

Gård-Tall blifwer, när trädets växer upp på et fett och öpet rum, hwarest det

nedan-ifrån får utslå sina wida grenar och wäxa med en tiock stam. Detta träd får lös och mycken yta, utaf en tiock åhrlig safwa; ty tager ock weden där-efter snart röta af wåta luften.

Fur kallas samma träd, när det upwuxit uti en torr och mager Jord, och änteligen hunnit til en ansenlig högd och ålder: Des yta, som åhrligen ringa tilwuxit med nya ringar, blifwer hårdare, tätare, och mera kådfull; hwarföre des wed ock står längre emot rötan.

Stång-Tall kallas samna träd önnogt upwuxit och tätt som Hampa, uti en trång dunge, där träden täfla at wäxa öfwer hwar-andra; blifwa så smale, at de ej ostödde kunna emotstå windens och wädrets wågor; hafwa ock inga qwistar, utom några öfwerst i toppen; växer hälst på åsar.

Mar-Tall växer endast i kiärr och myror helt låg, kommer ej til något ansenligt träds högd.

All *Tall* växer såsom andra träd därmedelst, at han genom safwa åhrligen sätter en ny ring uti ytan, hwar-igenom han blifwer tiockare. Tages des bark på något ställe af trädet bort rundt omkring stammen, at en sådan tilwäxt ej kan skie, falnar det bort ofwan-för samma ställe; men lemnas någon remsa på endera sidan wid sådan afbarkning, circularer saften där-igenom och trädet bärgar sig. Grenarne eller stamnen slå inga skott ut på sidorna, allenast åhrligen utslå knoppar i spetsarna; där-af skier, at trädet får en ny led eller ramification för hwarje åhr, at man så wäl däraf kan räkna trädets ålder, som då man räknar det afhuggne trädets ringar uti sielfwa weden. En sådan art at wäxa tilstädier aldrig trädet slå telningar utur roten då det afhugges, ej eller qwistar taga rot då de nedläggas.

Trädet blommar hos oss på slutet af Majo; des *Han-blomster* äro oräknelig många, små som smultron, satte hop-tals wid nedra delen af Tallstruntarna, hälst på de större träden, hwilka gifwa et ömnogt miöl då stammen röres. *Hon-blomstren* äro ej så många til antalet, blomma samma tid, sitta öfwerst i qwistarne, stora som mus-ärter, mogna hela åhret, sparra änteligen ut med sina fiäll, under hwilka 2:ne frö med en liten winge på hwart ställe utsläppes, och frukten blifwer qwar-sittandes på trädet ofta til följande åhret; ty ser man på et och samma träd ofta tre slags frukt, en liten som ärtor omogen, en annor större än duf-ägg fullmogen, den tredie utsparrande, torr och länge sedan mogen.

Tallen är slägt med Granen, Cypressen, Iden, Larix, Cedren, Enen, Thya, Ephedra; ty han är stadigt grön, har spitsige nål-blad, full med harts, och upväxer utur sina frö med många fröblad; där alle andra växter hafwa allenast 2, eller ock ett fröblad.

All Tall har 2:ne blad, som sitta tilsammans och komma utur en hylsa, men första åhret har hon allenast enkla blad, som hwar för sig utkomma. Den Spanske Tallen, som eger de långa barren och stora kottarne, har på sina barr första åhret små utsparrande hår; hwar-emot de enkla barren på wår Tall äro glatte.

Tallen växer hälst på de aldramagraste ställen, uti de torraste sand-moar, och hårdaste sten-klippor, där nästan ingen annor wäxt kan taga sit uppehälle.

Nyttan af Tallen är så stor uti Hus-håldningen, at ingen annor wäxt i Sverige, wildt framkommande, kan emot denna förliknas.

Timret gifwer oss i Riket de mästa Husen, och säkert de hälsosammaste, som med ingen fuktig och skadelig ånga angriper våra kroppar, utan med en balsamisk styrkande lukt wederqwecker dem, då de äro nybyggde. Det bästa och war-aktigste timret tages af Furen, då hon fås rätt-klufd och ej wind; somlige stockar äro rätte, somlige afwiget wredne eller winde, och tiena ej så til timmer, emedan de uti wäggen wrida sig ut och skada hela byggnaden. I Lappmarken har jag märkt, att de mästa äro afwiget wredne, eller, det wi kalla, mot Solens gång.

Vår mästa och bästa *Wed* tages i Sverige af detta träd, allmänt af Gård-Tallen, som gifwer goda eld-kohl, och ej sprakande.

Finnar och Smäländningarne giöra sina *Stickor* eller så kallade Pyrtor af rättklufven lös Fur, tagen nedan för grenarne; hwar-med de sig lysa i stället för lius hela wintern, och spara talgen.

De mästa och bästa *Bräder*, dem wi på intet ställe kunne ombära uti vårt hus, de ock önnigt utskieppas til främmande länder, såsom en réel product af Landet, tilwärfkas och sågas af detta träd.

Här-af tagas de stora och kostbare *Mast-träd*, som långt önnogare skulle wara at tilgå i vårt Rike, om man utsedde wid hwarje By et tiog träd, dem i tid qwistade, och efter wissa åhr omkring-rögde; ty at omsätta Tallen går intet an, därest det ej sker med klimp om wintern, då jorden är frusen.

I de mästa orter af Riket brännas *Swedior* mästedels af Tall, som gifwa en salt aska, och förorsakar där-efter en frodig wäxt. Detta brännande skulle intet skada marken, om det ej under swedie-brännandet den ringa swart-mylla, som wore för-ut på jorden, aldeles förbrände, och där-med efter 2. åhr, då saltet är wäl utlakadt, lemnade platsen långt magrare. Genom et sådant swediande se wi likwäl de härligaste åkerfält uti wilda Tallskogarne åhrligen wäxa, til at uppehålla många människors lif.

Tiära och *Bek* tilwärfkas af Tallen på åtskilligt sätt uti åtskilde provincier: I *Småland* wäcker trädet, eller uthugges en remsa på endera sidan af bohln, emellan qwistarne och roten, hwar-til kådan flyter, som efter ett eller tu åhr sätter sig önnog i såret; då trädet, där wäckningen skiedt, åhrligen ut-hugges såsom den åhrligen tilwäxer, at trädet således åhrligen miölkes i långa tider. I *Österbotn* har jag sedt Almogen skala barken af trädet til några alnars högd från roten på alla sidor, då trädet wisnar, och man får på en gång af trädet så mycken tiär-wed man kan. I *Wästerbotn* tages stora rötter, som finnas uti widlyftige kiärr, de där legat i oräkneliga tider, och äro ej annat än kåd-fulla tiernan af roten, sedan ytan är förtärd. *Gottländningen* giör sin hwita skiöna tiära af gamla Tall-rötter, dem han finner uti sandig mark ifrån långliga tider qwarlemnade, til ytan förtärde, helt kåd-fulle. All sådan Tiär-wed är kommen utaf Luren. Tiäran och beket på Gottland bör ej så mycket tilskrifwas deras konst at bränna tiära, som icke mer sielfwa arten af tiär-weden. Denna hwita Tiäran köpes öfwer större delen af Tyskland, at smörja fåren med.

Safwan som tages af trädet om vår-tiden, då Tall-struntar ännu ej äro mer än et par twär-finger långa, brukas allmänt här i Sverige at ätas för lust skull af gossar och flickor. I denna simple rätt ligger en stor Medicin; ty den innehåller en Balsam upplöst med watten, som på intet sätt hetar, och gifwes knapt innocentare blod-rening. Safwan drifwer lindrigt urinen, förer bort skarpheterne ur blodet, är god för skabb och utslag, den hon curerar; hon lindrar säkert, om ej aldeles förta'r, skiörbiugg, lung-sot, och frantzoser; men tienar förnämligast för dem, som hafwa richtig och stark maga; hon är äfwen god för dem, som hafwa matskar, hwita flussen, och gammal hosta.

Tall-kohlen wet man äro med de bästa och mäste, som brukas wid våra Bergwärk at smälta metallerne, utom hwilka våra Bergwärk knapt kunde bestå. Almogen med kohlande och kohlens framkörsel förtienar sig på åtskillige ställen hela sin Skatt. Altså är Tallen et omisteligt träd i de mästa orter. I Lappmarken har Tall-skogen intill denna tiden giordt minsta nytta; hwarföre han ock tadeligen itändes på åtskilliga orter af Lapparne, at de måge få fritt fält, på hwilket deras Ren-mossa kan wäxa.

De som bränna tiära, få ock *Kohl* efter tiärbrändet, tienlige til Landtmannens små egna smidior.

På de stora Furor wäxa grenarne mer frodige på Södra sidan, mindre på norra; hwar-af Norrländningen och Lappen i wilda skogen weta åtskillia *norra och söder*.

Tiörn är intet annat, än sjelfwa trädet eller bohln, tagen af *Mar-Tall*, som lutar, och växer i myrorna. Af des undra sida, som är hårdare än buxbom, giöra Lapparne sina kiölar på achior eller Lapp släderna; där-af giöra de ock sina *Skid*, med hwilka de löpa på diupa snön; och äfwen sina Bågar, med hwilka de skiuta ekornar.

Af Tall-bark tagen af stora, mindre grenfulla, och mindre kadfulla trän, sedan yttra torra barken wäl är afskalad, baka Dahl-karlar och andre, då Säden slår felt, sit *Bark-bröd*, genom hwilket många människors lif undsättes i hungers-nöd; samma bark skales af, då trädet står i safwa, torkas i skuggan, rostas lindrigt på glöd, at han må blifwa tiockare och mer poreux, skiäres sönder, och males til miöl, och bakes här-af Tunn-bröd, tuñt som tiockt paper. Goda hushållare gifwa äljest sådan *Bark* åt kreaturen, och sina svin, då han sönderhackes i drafwen; hwarigenom de blifwa feta såsom gödde af säd, och därmed spares säden.

Continuation här-af blir, om Gud wil, nästkommande och de följande åhren.

ALMANACH . . . 1744. Til Stockholms-Horizont . . . inrättad af OLAV. PETR. HIORTER.

Continuation af Medicinæ Professorens wid Kongl. Akademien i Upsala, &c. Ädel och wida berömde Herr Doct. CAROLI LINNÆI Anmärkningar om inländska Wäxter.

Tall struntar (Turiones Pini) som uti de flästa Apothek orätt kallas coni aut summitates abietis, böra samlas bittida om wåren, och förr än de blifwa twärfingers långa. Af dem destilleres Tallstrunt-brännwin, som brukas såsom et medicin, af dem som brännwin dagligen supa. Äljest bewaras de på Apotheken til Doctorernes tienst, som dem förskrifwa ibland blodreningar och decocter, hälst för skiörbiuggs fulla; och säljas för en half Dal. kopp:mt skålpundet. Af Tallstruntar förfärdiga somlige sit Tallstrunt-dricka, därmedelst at Tallstrunt lägges i brygget då det giäser; hwilket blir altså et hälsosamt dricka för dem, som äro beswärade af skiörbiugg, och and-täppa.

Harts, harpös, och colophonium, som brukas af kopparslagare, bleckslagare, Violister, och de som löda metaller, giöres af Tallkådan med ringa möda.

I Apotheken samles utom Tallstrunter, Hartz, colophonium, och bek; och utaf beket destilleres bek-oljan.

Tournefort säger, at wår ordinaire Terpentins destilleres i Provence af wår Tall, och altså äfwen där-af den bekante Terpentins-oljan.

Tiära och *beks* nytta wid skieps, hus och planks öfwerstrykande och wagnars smörjande, är så allmänt bekant, at intet mer.

All harts, tiära, och bek har en miukande, mognande, och utdragande kraft; hwarföre den ock allmänt brukes i utwärtas swulster som böra öppnas, i stället för plåster, af Allmogen.

Lappen smörjer sina händer och ansichte om sommaren dagligen med tiära och miöl, at myggen ej måga upåta honom i Lappmarken.

Landtmannen smörjer sina hästar, kor och boskap, när de fått något sår eller swulster, endast med tiära.

De Norske taga in tiära med warnit dricka uti frossan.

Biälkar som åhrligen utskieppas från siö-städerne til utländska orter, tagas af detta träd; med oräknelig annor nytta, som man för kort-heten måste förbi-gå.

Bör altså *Tall-skogen* warsamt handhafwas af Allmogen; ty blifwer han en gång ut-ödd, saknes han först: hwar-af man ser prof på skog-lösa orter, wid bergs-lag och städer.

GRAN (*Abies*) är af flera slag, fast i Sverige et enda slag allenast växer, som något förändrar sin art i anseende på jordmonen.

Af Gran bestå wåra måste skogar, och Gran betäcker den största delen af wårt land, pryder det saña äfwen, som dess höga gröna färg öfwergår de andra växter, och ej bleknar för Nordens köld eller wintrens snö.

Granen växer merendels på något fuchtige ställen; tahl ej som Tallen de mycket torra sandheder; därföre växer hon ock något snarare up, än sielfwa Tallen.

Gran-*timret* är lösare än Tallens; står därföre ej lika starkt emot wäta, rotnar snarare i öppna luften; men under tak eller i beständig torcka är det nog waraktigt.

Gran timret ju whitare det är, ju lösare, och snarare förderfwes det af wätan. Där-emot, ju mörkare timret är, ju mehr är det af hartz eller kåda upfyllt, och altså senare förskiämes af wätskan.

Gran-*wed* som wuxit uti kiärr, är altid mörkare, fastare, mehr kådefull, och beständigare, än den som wäxt på högden i mehr torcka.

Gran-*bräder* ju whitare och lösare, ju mehr gistna de; därföre ock dörar &c. af Granbräder hopsatte gistna långt mehr, än gjorde av annor bräde.

Af en tunn whit Gran-*spån* wähl ihop-limad med en dylik biörkspån, göra Physici sig et litet Instrument, kalladt Hygrometer, at därigenom döma om luftens fuktighet och tilstundande wät eller torr wäderlek; ty detta satt under tak (uti förstugan beqwämligast) böger sig af minsta fuchtighet åt den ena sidan.

Af Gran-bräder, som äro helt tunna och lätte, göra Ume-Lapparne sina små *Båtar* (Håpor kallade) så stora, at de kunna bära 3 à 4 personer. De hophäftas med Grantåg i stället för spikar, at de på allt sätt må blifwa lätte. Ty Lappen måste bära Båten landwägen på hufwudet förbi forssar i floderne, då han far på sina store strömar.

Äfter Gran trädet är mycket lätt, tienar det fram för annat til Musical-Instrumenter, såsom Fiolar, Clavér, &c. hwartill det fin-ådrigaste är det bästa.

Af Gran hafwe wi här i Riket wår mästa *Wed*, som med et ständigt sprakande, sprakande och smållande gier liksom små Salvor af et Musquetterie, och förnöjer hilst de Martialiska wid en sådan brasa. En artig egenskap af träd, som jag ej wet något annat eger.

Gran-*kohlen* äro löse, förtäras snart, heta mindre, och smälla mycket i elden, äro altså sämre än tall kohlen; icke des mindre göra de stor tjenst wid Bergwärken, där tall- och biörk-kohl ej äro tilräckelige. Dahlkarlen och Nordländningen, som i stället för torf på sina tack altid brukar *Tak-wed* at nedtrycka näfren med, tager den saña merendels af skalad Gran.

Humelgårds-stör, Klädes-*stänger*, Ugn-*spador*, och mycket annat *bohags-tyg*, som man will hafwa lätt och wigt, giöres allt af detta träd.

De mästa *Giårds-gårdar* i Riket äro af Gran-wed, som på flästa ställen med Gran-*stör* upphållas, och med Gran-*wedjor* tilliopa bindes. Utom det, at på många ställen hägnes ifrån boskapens öfwerwäld med Gran-*rushor* på hwar andra längds-äfter lagde, at kreaturen ej måge slippa fram.

Många *Swedior* i Riket blifwa af fäld Granskog, hilst Granen så lätt växer up igen af sitt frö, och Granskogen kan med större samwete här til angripas än Tall skogen; gör ock genom sina många Granars aska lika så stor tjenst, som någon annan skog, at så rofwor och råg uti.

Lapparne giöra af Gran-rötter sina *Gran-tåg*. De långa Granrötter upgräfwes, ännu helt friska skrapas de imellan knifs-baken och låret at barken faller af, fördelas sedan med knifwen längds efter i 4 à 5 stycken, hwefwas tilsamman ring-wis, kokas med nog wähl aska et par timars tid, uptagas, och ännu warme åter skrapas med knifs-baken, sedan brukas de. Här-af giöra Lapparne sina *Rep* och artige *Korgar*, som sällias öfwer Riket.

Intet träd låter artigare klippa och skiära sig uti åtskillige Former än Granen; ty då dess qwistar åhrligen af Trägårdsmästare putsas och klippas, blifwa de mycket täta och formlige til hwad skapnad man det will drifwa: tråtsar altså i trädgården sielfwa Taxum eller Iden, den wi merendels kiöpa ut-ifrån. När Granen först insättes i trädgårdarne, misslyckes hon ofta; men den som en gång wähl gådt igenom flyttningen, låter sedermera ju oftare ju lättare flyttia sig från et ställe på et annat.

At få Häckar i skogarne har warit alla Hushållares önskan, fast de här i Landet funnit nog motstånd. Inga Häckar wäxa lättare, sås snarare, se härligare uth, än *Gran-Häckarne*, som än i dag uti Österrike ganska mycket brukas. Samlar man kottorne i Martii månad, och låter dem torckas i en warm kammare, öppna de sina fiäll, och släppa ut sina frön, hwilka sås straxt snöen går bort, då man allenast uprifwer moss-skorpan eller gräswallen på jorden. Recommenderes.

Gran-ruskor nedan-til afskalade, at sättia utan för sina portar och grinder wid hwarjehanda högtider, såsom Jul helgen, Bröllop, &c. är allmännt bruk och prydnad här i Riket; fordom sattes de allenast wid Begrafningar.

Fina Gran-qwistar (eller så kalladt *Gran-ris*) sönderhackade, strös i Sverige allmänt på golfwet, at pryda det samma, och at gifwa huset en angenäm, hälsesam, och balsamisk lucht.

Med Gran-ruskor täcker man i Trädgården om wintern sina växter, och hwad annat man will bewara *för mycken nederbörd och kiöld*.

Gran-qwistarne på träden af snöen nedbögte til marken giöra *Winterhus* åt foglar och diur, äfwen ock förwara rötterne i jorden.

Sönderhackade Gran qwistar, som strös under boskapen i fähuset eller blandas med *gödseln*, förmera anseenligen dyngstacken, när de med samma gödsel fått tilsammans brunnit.

De fina Gran-qwistar afluggne och sönderhackade gifwas i Norrige och Finnmarken åt hästar i mangel af annat *Foder*. Af detta medel betiena sig ock Rytteri i krigs-tider, då annat fourage ej är at tilgå.

Små fina Granqwistar sönderstötte och lagde öfwer hufwudet i all *hufwudwärk*, är et medel som allmänt brukes. Lapparne weta ock hielpa sig härmed i hufwudwärk af brännewins fylla.

De finaste qwistar eller telningar på sielfwa Gran-grenarne, som om wåren utslå med en skön grön-gohl färg, afplåckade och lagde på öhl såsom humla wid brygget, giöra et härligt *skiörbiuggs-dricka*, genom hwilket många blifwit håldne wid lifwet.

At dricka dessa fine telningar som thée, eller decoct där-af, är mycket godt medel för *skiörbiugg*, *gicht*, *andtäppa*, *pussighet*, och begynnelse af *watnsoten*.

På yttersta Gran-qwistarne, hälst på Gran-buskar, wäxa om sommartiden små knyrlar, stora som smultron. Då man dessa öppnar, finner man imellan fiellen små ihåligheter, och i dem små insecter (kermes). Dessa knyrlar äta Lapparne för ro skull, då de gå i skogen; men det däger intet.

Gran kottar med frö uti, äro *ekornarnas* smakelige *mat*. Men förnämligast har Naturen giedt en liten fogel, *Korssnäf* (*Loxia*) kallad, at af kottarna hafwa sin *föda*. Foglen är til storlek och färg nog lik en Grankotte, mycket stark efter sin storlek, har en näf bögd i korss, sådant som ingen annan fogel har, på det denne må kunna

imellan Granborrens fiell nogare utsöka fröen. Denne fogel klipper först ned så många Gran-kotter han förmår, sedan tar han en i sänder af jorden upp, flyger med den bort på någon sten eller stäck, håller honom som en papgoja med foten, och ransakar alla fiell.

Med Gran-kottar och dylik materia som gifwer mycken *Rök*, rökas på Gotland flundror och strömming uti de därtill giorda kuhlor under jorden.

Gran-kådan samles artigt i Norrige där-med, at trädet räflas genom barken in-til bohlen krok-wis, om vår-tiden; då *Kådan* sedan utflyter.

Kokes Grankåda i brygget med sielfwa öhlet, sägs det *bewara drickat ifrån syra*, men angripa där-emot desto mehr hufvudet.

Continuation här-af blir, om Gud wil, nästkommande och de följande åhren.

AND. CELSII Hus-HållsAlmanach . . . 1744. Uträknad til Stockholms meridian.

Om nyttan af Wäxternes olika Kiön wid Åkerbruk och Trägårdar.

MAN finner uti naturen, så wäl med menniskian, som alla andra diur, at til deras släkters ewärdeliga förökande fordras nödwändigt dem böra wara af olika kiön.

Hwad växter, såsom trän och örter, angår, har man wäl sedt, at de uti sina slag jämwäl beständigt förkofras; men man har altid tyckt, at emellan dem och diuren warit en ganska stor åtskilnad; så at man nu först i vår tid kommit på den tankan, det trän och örter kunde ock hållas för lefwande ting, och behöfwa til sin fortplanting wara af olika kiön, lika som diuren.

Ingen mening kan wara mera sannolik och förnuftig, serdeles som man finner, at naturen gemenligen brukar lika sätt och orsaker til at åstadkomma lika wärkan. När nu de Naturkunnige i anledning här af begynte, at nogare ransaka wexternas art, skapnad och construction, så hafwa de märckt, at deras generation och förkofring skier på mycket lika sätt som diurens; så at man med skiäl kan kalla den ena örten *Han* och den andra *Hona*. Ty alle växter hafwa sit frö, för alt frö är blomma, och i alla blommor finnas allenast *knappar* (*Antheræ*) eller bara stifter (*Stigmata*), eller ock bägge tillhopa; Desse knappar gifwa et stoft eller mjöl som faller på stiften, då örten blommas, hwarutaf sedan all frukt förorsakas. Kallas altså de växter, i hwilkas blomma allenast finnas knappar med mjöl, *Hannar*; men i hwilkas blomma allenast äro stifter, heta *honor*; Uti hwilka åter bägge delarne förekomma, kallas Hermaphroditer såsom Snäckorna.

Herr Prof. Linnæus har mer än någon annan gifwit ackt på wäxternas olika kiön, och funnit den satsen wara så san och grundad i sielfwa naturen, at han där-efter kunnat ställa i ordning hela Botaniquen, och fördela alla växter uti sina wissa classes, genera och species. Och at wisa ett ögonskienligt prof af denna hans mening, så har han med communicerat med mig följande anmärkningar till allmän nytta för dem som med plantagier och Trägårdar umgås.

1. Då Rågen star i blomma, eller som de säga, ryker, ser man uti axet, at utur hwart Fröskal tre knappar på hår hänga, som då kasta sit miöl. Kommer den tiden rägn, som länge warar, åtminstone så länge Rågen blommar, ehuru åkren är wäl giödd, och säden wuxit härlig, förslår han dock ringa i skiäppan, och axen blifwa intet fullsatte.

Gemene Man säger allmänt, at då säden blifwer trappig, är det förorsakat deraf, at Rågn kommit i Blomman; ty Rågnet förhindrar miölet at få blåsa utur blomknapparna, när det klebbar det tilhopa. Men at kornet ej så skadas af Rågn kommer i blomman som Rågen, härrörer deraf, at kornets knappar hänga på helt kortare träar, och således innom Fröhölstret utkasta sit mjöl, dit rågnen ei lätteligen kan komma. Åter om rågn kommer då rågen står i blomma, och straxt därpå blir blåswäder eller torka, skadas säden ei så mycket; efter myckenheten af de knappar som komma efter, uppfyller den förra skadan.

2. Hwar och en trädgårdsmästare wet berätta, at då rågn kommer på trän som blomma, skal det året blifwa föga frukt; hwilket man ock finner af förfarenheten wara sant. Dock wet man, at Kiersbärsblommorne taga mera skada af rågn och värma än apelträn. Orsaken är, at alla knappar i kiersbärsblomman komma fram på en gång, men ei så på Apel och Pärönträ, där de efterhand uprätta sig och miölas. Hwarföre den som äger något rart träd, hwars fruckt han wil smaka, han bör, när thet rågnar under blomster-tiden, täcka trädet med et löst förlorat tak, allenast the dagar det blomstras, så slår honom ei felt at få fruckt thet året; dock bör han ei täcka på sidorne, med mindre wädret må blåsa på blomman och föra miölet.

3. På Gurkor, Meloner och Pumpor äro twå slags blommor, det ena slaget kallar man Gallblommor, emedan ingen fruckt kommer derefter; men thet andra frucktblommor, som hafwa under sig en liten knyl. Det förra slaget är Han-blomster och gifwa ifrån sig allenast stoft, utan hwilket ingen fruckt blifwer uti fruckt- eller Honblomstren.

Therföre somliga Trädgårdsmästare mena, at Gallblomstren bortdraga för mycken saft ifrå växten, plocka them noga bort, hwaraf skier, at då fruckt-blomstren gådt förbi, och then unga fruckten blifwit en tum stor, bleknar han och faller af, efter han är af intet stoft uplifwad. Deremot om gall- eller hanblomstren, få sitta qwar, och pudra hon-blomstren, blifwa de säkert fruckt, som ei fallna i växten.

4. Om röda och hwita Tulipaner sättas på en säng, skier, at då de blomma på en tid, at miölet ifrån den ena blomman föres på then andra, och at, då fröen deraf sås, blifwa Tulipaner med krokuga blommor, som dock ingalunda skier, om allenast et slags Tulipaner äro förut i Trädgården.

5. I England hände, at en trädgårdsmästare hade makalös god kål, så at åtskillige betingade sig af honom samma slags kålfrö. Trädgårdsmästaren utsatte åtskilliga kålstockar til frö på samma säng med den gemene kåhlen; all kåhlen blommade på en gång, stoftet fördes af wädret från den ena kålen til then andra, fröet blef moget, och såldes dyrt. Men the som köpte fröet, fingo deraf gemen blåkål. Trädgårdsmästaren blef stämd, som fast än han på ed och samwete betygade, at han sielf samlat med egen hand fröet af samma slags kål, måste dock plikta som en bedragare. Härutaf ser man, at en jurist och domare bör weta något mer än Lagboken; ty hade han förstådt theenna delen af Naturkunnigheten, så hade aldrig den stackars trädgårdsmästaren blifwit så oskyldigt dömd. Här af lär ock hwar en, som wil sätta hwit hufwudkåhl til frö, at han icke har sämbre kåhl när intil at fröas, at om miölet föres af et sembre på et bättre blomme slag, blifwer thet altid en blandning.

6. Det är på många ställen brukeligt, at plantera Aspträd wid gårdar til Lundar och Alléer, efter Aspen med sine dalrande Löf rör och ränsar luften. En del af Asp-trän äro allenast han-blomster, och således bära aldrig någon frukt; en del deremot hafwa hon-blomster och frö. Hwarföre när man wil plantera sådana trän, bör man utvälja endast hannar, tå man säkert undwiker at Aspen ei sår sig och gör hela trackten omkring buskaktig. Likaledes är beskaffat med *Wide* och *Pihl*; så at när man wil plantera thesse trän wid Landsvägen eller annorstädes, böra alle-

nast tagas hannar, som hafwa skiöna blommor och ei så sig. Äfwen ock der man wil plantera Wide för Bijens skul, böra hannar allenast sättas, efter til waxet Bijena taga miölet af han-blomstren, men ej af hon-blomstren.

7. Somliga Eenträd äro endast hannar, som miöla sig och ryka; men honorne ryka aldrig, utan få bär, som aldrig finnas på hannarne. Om rägnwäder infaller den tiden Enen ryker, så förhindras miölet at flyga på hon-blomstren; hwarföre det året blifwa få Enbärskartar. Och således ser man orsaken dertil, at ej alla år blifwa lika monga Enbär.

8. Gallhumbla kallas den som bär endast hanblomster och får inga humbleknoppar, deremot den rätta humblan har inga Gallblomster. Humblen kan wäl bära frukt utan hannar; ty des så kallade frukt är allenast blomhylster (calices); men kan dock ei så sig. Om en han står i humblegården; sår humlen sig mycket; deraf upwäxa sedan åtskilliga stånd, och efter någre åhr synes mycken Gallhumble i humblegården. Det är ock wisst, at hwarest i humblegården et gallhumblestånd finnes, der blifwa humbleknopparne altid starkare til luckt och smak. Bör altså gallhumblan aldrig utrotas. Många mena at då den ordinaira humblen blir för gammal til sina rötter, skola rankorna få gallhumbla i stället för knoppar. Hwarföre taga de up rötren, fördela dem, och tro de skola skiuta nya friska skott, som bära knopphumbla; men de blifwa mycket bedragne.

9. Den som har växter under fönster eller uti orangerie, bör nödwändigt öppna fönstren, den tiden växterne stå i blomma, så at miölet må blåsas på stifterna, annars blifwer ingen frukt eller frö utaf.

10. Turkiska hwetet har twenne slags ax; et slags smala, lika annor sädes ax, som wäxa öfwerst på hwetet, och innehålla allenast knappar, hwilka gifwa miöl, men ei frö, och således äro han-ax. Deremot de tiocka axen, som sitta neder mot roten, innesluta en hel hop trådar eller stifter, som hänga såsom skiägg, hwaraf desse trådar gå til sit kornämne neder i axet. När thenna säden står i blomma, bör miölet falla ifrån han-axen på frö-axen, som äro honor. Om detta förhindras, blir intet frö. Til exempel, om han-axen skiäres bort, förr än de fått miöla sig, gifwa han-axen intet något frö. Eller om man sätter ett flor öfwer etthera af hanaxen, och således förhindrar miölet at komma derifrån på honaxets stifter, får likaledes det axet intet frö. Eller ock om man skiär af hon-axets stifter på endera sidan, at de ei kunna emottaga stoffet, så är artigt at se huru som axet, sedan det mognat, fått frö allenast på ena sidan, men på then andra sidan, där stifterne eller skiägget blef afskurit, finnes endast förtorkade blåsor.

AND. CELSII Hus-Hålls Almanach . . . 1745. Ut-räknad til Stockholms meridian.

Hwarjemte bifogas

Widare Underrättelse om nyttan af Wäxternes olika Kiön.

Jag gaf i sidstledne års Almanach Professorens Herr D. Linnæi Rön och Anmärkningar om den nytta, som blommorne och den där-uti fördolde generation af växter contribuera til Frukten, och hwad nytta där-af kan tagas wid landtbruk och trädgårds-skiötzel. Detta året wil jag continuera med samma Professors och Doctors giorda observationer öfwer de underliga inrättningar, som wid åtskillige Wäxter kunna ses, at därutaf döma något om den allwise Mästarens dräpeliga wärk i naturen.

Alla växter hafwa sin blomma, ingen undantagen, icke en gång Mossar, och Swampar. Alla blommor ega sina stamina och pistiller; alla stamina gifwa sitt miöl eller torra miölke eller manliga säd; alla pistiller sitta på fröhuset eller äggstocken, at emot-taga miölet. Äro altså pistillerne honor, som göras fruktsamma af hannarne eller stamina. All denna foccundation skier uti blomman, som alltid går för frukten; at i blomman altså skier alla växters bilägar. Miölet eller säden föres ifrån stamina på pistillerne medelst luften, som är merendels i ständig rörelse; hwarföre ock, när blommorne stå uti qwafda rum eller tilslutne orangerier, blifwa de sterile, så wida som luften ej kan föra miölet til pistillerne; ty måste Trägårdsmästare om sommartiden öppna fönstren på sina drefbänkar och winter-hus, at luften får spela uti blomstren.

I de mästa blommor äro stamina stälde rundt omkring pistillerna, at miölet må föras från dem på pistillerne, åt hwad sida wädrer blåser. I somliga blommor ser man, at stamina äro kortare än pistillerne, at miölet altså borde stiga, emot sin naturliga tyngd, up-åt och lägga sig på pistillen; men som den allwise Skaparen funnit detta gå emot sina lagar, har han inrättat, at sådana blommor hänga och luta, såsom Narcisser, Käjserkronor, Fritillarier, Kläckor, etc. på det miölet ej behöfwer stiga up, utan endast nedfalla. Man må intet tro, at blommorne hänga blott af en händelse; ty ehuruwäl blommorne på alla desse luta, likwäl står frukten helt rak, fast än ofta 50 gånger tyngare.

Alla de växter, som lefwa under watnet, måste koxa up ut ur watten-brynen, den tiden de öppna sina blommor, at et tort miöl må kunna befröda pistillen; men så snart detta är bestämt, siunka de åter ned under watnet, at där mogna sin frukt, som man ser på Nata, Potamogeton, Myriophyllum, Stratiotes, Hottonia, &c. Vallisneria är en växt, som framkommer uti stilla stående watten, til sin skapnad lik et simpelt gräs; men til sin generation den alrasälsammaste. Han och honblomstren wäxa på särskilde stånd. Honan har på sin stielk en enda blomma; stielken är mycket lång, dock som en rull-fiäder hopdragen, at han ganska låg ligger under watten. När nu blomman skal komma fram, rätar denne hop-rullade stielken sig ut, blifwer lång, så at blomman kan flyta på watten. Men Han-örten, som eljest är lika til skapnaden, har en rak och knapt fingers-lång stielke, som ingalunda kan komma öfwer watnet, och bär på sin spitz många han-blomster. När dessa äro färdige, släppa de sin stielke, flyta up på watnet, och där lika-som simma omkring sin hona, at miölet må blåsa på hanne. Så snart hon fådt miölet, rullar hon åter sin stielk tilsamman, at frukten må dragas ned i botten, och där mognas.

Där som han-blomstren äro skilde ifrån hon-blomstren, antingen de då sitta tilsammans på en och samma stielk, såsom på Ahl, Biörck, Hassel, Bok, Ek, Walnöt-träd; eller där de sitta på å-parte stånd, såsom på Asp, Pil, Sälge, Mullbär, Porss; har Skaparen förordnat, at blommorne skola komma fram förr än bladen; at icke bladen må täcka hon-blomstren och förhindra miölet at falla på hon-blomstrens pistiller.

Wissa blommor äro, som stå på sidan af stielken, såsom på Lavendel, Meliss, Betonica, Blind-nässlor, Sugor, Andorn, Skallergräs, Kowall, Kalf-nos, &c. På dessa har Skaparen bögt stamina up-åt, och dem satt under en flik af blom-bladen, lika som under et wisst tak eller skiul, at miölet ej må bli til deg af regnet, utan lätt falla neder på sin pistill.

Åter äro andra växter, där blommorne luta på slutet neder åt, såsom ärt-blommor och dess slägte. At foccundationen här må så mycket bättre lyckas, har Skaparen gjordt en blomma, lik en slup eller båt, i hwilken stamina med pistiller ligga fördolde, betäckte på sidan med 2 swärd, och et segel som står up åt; på det at wädrer må tränga sig ned i båten och tilföra miölet, men regnet som kommer ofwan ifrån aldeles afhållas.

Celosia, den Trägårdsmästare kalla allmänt *Amaranthus spicatus*, har i sina blommor 5 stamina, som stå omkring sin pistill; desse stamina äro wid basin hopfästade med en hinna, som kan ihop draga och utwidga sig, alt som luften är torr eller fuktig til. När wädet är wått, stå stamina långt ifrån pistillen, ty hinnan är då slapp; men så snart Solen skiner, drager hinnan stamina tilsammans, at de nästan röra pistillen, och honom således miöla. Där-efter släpper hinnan dem aldeles lösa, utan at ihop draga dem; hwad wäderlek det komma månne.

Saxifraga eller *Stenbräcka*, som öfwer alt växer på våra backar om wår-tiden, lägger oss ganska tydeligen denna natursens hemlighet för ögonen. Hon har i sina blommor 10 stamina, imellan hwilka mitt uti blomman stå 2:ne pistiller. Så snart blomman sig öppnat, böja sig 2 stamina, som stå just gient emot hwarandra, så tilsammans öfwer pistillerna, at de nästa gnugga miölet af hwarannan; då det således nödwändigt måste falla på pistillen. Sedan spärra de åter ifrån hwarandra, då 2 andre, dagen efter, luta sig emot hwar andra öfwer pistillerna, lemna sitt miöl, spärra til baka, och gifwa rum för 2 andra, och så vidare, til dess alla gjort sin tjenst.

Parnassia eller *Wattnsippor*, som wäxa på sidlänte magra ängar, wisa oss wäl så tydeligen detta biläget, at näpligen någon annor kan oss det tydeligare demonstrera. I blomman stå 5 stamina omkring sin Pistill, som böja sig efter handen just öfwer den samma: Där på lemna de honom sitt miöl, en i sänder, och sedan aldeles böja sig ifrån honom ut-åt til blom-bladen.

Cassia, *Sennæ*, *Tamarindi*, äro utländske växter, som hafwa korta stamina, men långa pistiller, utan at hänga blomstren. Stamina stå ofwanföre i blomman, och den långa pistillen neder-åt. När blomman är öppnad, ser man pistillen wara aldeles tillbaka bögd, såsom en krok eller klafwe, at dess spitz nästan rörer stamina. Men så snart denne pistill fådt sitt miöl, rätter han sig ut, såsom han ej åstundade mera.

Passiflora eller *Flos passionis* har i sin blomma 5 horizontale stamina, och 3 pistiller, som stå aldeles upåt. Efter en dag, sedan blomman sig öppnat, märker man at pistillerna aldeles böja sig tillbaka neder-åt, at få miöl af stamina. Och på et par species af detta slägte, hwars blommor stå öfne flera dagar, är artigt at se, huru som dessa 3 tilbakas bögte pistiller hänga, i hopp att få miöl, hela 3 à 4 dygnen, om man tager bort stamina, så snart blomman öppnat sig. Men om man miölar en af dessa 3 pistiller med någon stamen, får man skönja, huru han dagen derpå uprättar sig, utan at åstunda mera; då de andra stadigt hänga, lika som i förwäntan at få det åstundade miölet.

Monne Naturen i något slägte af växterna, har wisat oss dödellige mer öfwer-tygande prof af sin allwise Mästaresh inrättning wid biläget med växterna, än på *Fikon-trädet*. *Fikonträden* äro antingen han eller hon; alla de *Fikonträd*, som wi hafwa i våra trädgårdar, äro honor, förökte genom qwistar; men hannarne har ingen brydt sig om; och om en han inkomme i trädgården, skulle den straxt utrotas af Trädgårdsmästare, emedan den samma ej gifwer mogen frukt. På våra ordinaire *Fikonträd* eller honor, ser man, då frukten blifwit så stor som ytterste delen af tummen, at den in-uti är iholig, och på inre sidan besatt med oräkneligen många hon-blomster, hwilkas pistiller peka fram, såsom spikar i en spik-tunna; warandes denna caviteten ofwan til nästan aldeles tilsluten. *Fikonträden* där emot som äro hannar, äro de förra aldeles like; men hafwa i sin cavitet af fikonen, ganska många han-blomster, som gifwa en myckenhet miöl, och sluta sin cavitet med fiäll, äfwen som de andra. Nu wore omöjeligit, at miölet kunde komma ur han blomstrens caviteter in-uti hon-blomstrens, hälst de mästa äro aldeles tilslutne, om Skaparen icke härwid gjordt en sällsam inrättning. En liten fluga (*Tentredo*) med 4 wingar, har Skaparen inqwarterat endast på *Fikonträdet*, som nödsakeligen i *Fikonet* måste lägga sina ägg, hwilka

utkläckas just då han-blomstren gifwa sitt miöl. Dessa insecter paras och flyga utur det ena Fikonet in i det andra. När de nu komma utur han-blomstren, äro de miölige öfwer alt, såsom mölnaren när han kommer ur qwarnen. Men då de komma uti hon-blomstren, rifwa taggarne (pistillerne) i denna spik-tunnan miölet af dem, som således foecunderar Fikonet. Detta är orsaken, hwarföre Fikonträd ej upwäxa af våra Fikon, då de sås; men wäl af de Levantiska. Detta gör, at 10 gånger flere Fikon blifwa mogne på et träd i de Grækiska Öarne, än uti Provence och Frankrike. Ty fast än Fikonet, som är endast blomfodret, kan wäxa, utan at wara foecunderadt; blir det likwäl hwarken så smakligt, ej eller så säkert, som där det genom förenämnde flugor foecunderes.

Musa, et det härligaste Träd, så wäl af alt hwad Indien som hela werlden frambringar, bär allenast en gång blomma i all sin tid. När Trädet framskiutet sin blomstielke, äro de blomstren, som först framkomma, allenast honor; men när desse äro förbi, wid pass efter 14 dagar, begynna han-blomstren at komma fram, dock alt för sent, at foecundera hon-blomstren. Detta är orsaken, at man i Europa aldrig fådt några mogne frö uti någon frukt af detta Trädet. När det är förbi, falnar stielken, och af roten utspringa 2 eller 3 andra små Musæ, som på 10 à 20 år upwäxa, och kunna bära frukt. Om på dem händer, at en gifwer sina hon-blomster, och där-efter han-blomstren, som slå ut hela 2 månaderne, och en annor då gifwer fram sina hon-blomster, under det den förras han-blomster äro i sitt flor; så kan det hända, at miölet föres af det förra Trädets han-blomster på det senares hon-blomster, och dem således foecunderar. Här-af och på detta sättet gifwer Musa frö uti Indien. Detta är ock det förnämsta skiäl, som de bruka, hwilka welat bewisa, at Musa warit det förbudna Trädet i Paradiset; efter som det warit ett och allena, och emedan alla de andra växterne hafwa kunnat föröka sig många år förr än Musa någonsin kunde bringa frö. Utom det, at de beropa sig på fruktens oförlikeliga sötna, Trädets besynnerliga structur, och det Crucifix som synes uti frukten, då han twärt före afskiäres.

Nästkommande år, wil Gud, skal närmare wid handen gifwas Nyttan af det, som nu blifwit nämnt; med mera.

ALMANACH . . . 1746. Til Stockholms-Horizont . . . inrättad af OLAV. PETR. HIORTER.

Med. Profess. Ädel och wida berömde Herr Doct. C. LINNÆI Anmärkningar, om Théé och Théé-drickandet.

THEE (Thea) är en Chinesisk och Japonisk dryck, som ej allenast brukes allmännt nu i Swerige, utan mäst öfwer hela Europa. Denna dryck har länge warit brukelig i China; men ej förr än midt i förra Seculo warit antagen här i Europa. Ty år 1641, war densamma icke kommen til Holland, ej eller år 1660 til Frank-rike. Orsakerne, at Théé blifwit emot-taget af Europæerne såsom en Pandora af himmelen, har icke allenast det giordt, at denne dryck blifwit lärd af Utländske, och kommet altså först at mycket brukas, samt at allena kunna egas af de förnämre, hwilka altid efter-apas af de sänre; utan det woro wärkeligen Medici här till mycket orsaken, som denna dryck i begynnelsen mer uphöjde, än de bordt giöra. Jonquet sade, at Théé war en gudomelig ört, född af Phoebus, utaf hwilken hon fådt en sådan Ambrosisk saft, at den som hänne drucke, må säkert tro sig blifwa äldrig. Tulpius

sade, at ingen ört war hälsesamare än denna, til at gifwa en hög ålder, och at förtaga alla krämpor; och at den som drack denna, kunde waka så mycket han wille, utan at blifwa afmattad. Bladen woro nyss inkomne til Europa, då Bontekoe, som hade mycken credit i Medicinen, redan fådt den sats, at ju mer bloden upspäddes och ju tunnare han altså blefwe, desto lättare skulle han kunna löpa genom de fina ådrorne: råder fördenskull, at man skall dricka Théé så mycket man någonsin kan, begynnandes med 8 eller 10 kåppar, och hålla därmed uti, så länge magen kan emot taga och blåsan släppa ifrån sig. Och det morgon och afton, natt eller dag. Huru Théé uti China är upkommet, är nog owisst. Det berättas, att en helig Eremit, som länge lefde i China utan sömn, ändteligen en gång somnade, och därmed trodde sig mycket hafwa syndat; skar därför af sina ögneläck, at han altid wakande kunde hafwa Gudeliga speculationer; och af dessa ögonläck säjes Théé hafwa upwuxit. Hwar om med mera kan ses Kämpfers tractat, som Théét fram för andra bäst i sielfwa China beskriwit. Théét är af många slag, men bladen pläckas dock alle af enahanda träd, och differera allenast til tiden af åhret på hwilken de afpläckas, til orterne hwar Théét växer, och til bränningen huru det rostas. Växten, af hwilken Théé-bladen tagas, är en buske, som hafwer blad stora som porss, men slätare; blommor nästan lika små rosor; och där-efter en torr frukt, med 3 stora frön uti.

Simon Pauli, en Med. Professor i Köpenhamn, trodde, at Théét war intet annat än wår porss, hwars blad för-ut en gång legat i wamt watn at utdragas, och sedan blifwit torkade; förundrandes sig således, at hela Europa kiöpte porss-blad ifrån China. Men han bedrog sig. Théé-trädet är af det slägte, som har något skadeligit uti sig, så at där det drickes opraparerad, bryller det hiernan och gör en wimmelkantig, såsom wissa gifft; men denne skadeliga egenskapen förekommes där igenom, at färska bladen lägges i en stor panna öfwer elden, röras omkring, och medan de ännu äro swettige, rullas imellan händerna; hwarigenom en stor del af krafftén för-går; dock icke så aldeles, utan sedermera förswinner efter handen; hwarföre ingen törns dricka det Théé, som icke legat et helt åhr. Théét smakar wäl förr än det blifwit åhrs gammalt, mycket delicat; men gör confusion i hiernan, förswagar nerverne, och gör hela kroppen darrande. Hwarföre ock japoniserne sielfwe aldrig törns dricka färskt Théé, därest de ej blanda åtminstone en del gammalt Théé där uti. Théé och Caffé hafwa upkommit hos de Nationer, som icke sielfwa egt godt wattn; ty et hårdt ler-blandadt och med annor oart upfyldt watn låter aldrig dricka sig utan gravation; men när man lägger Théé där-uti, som förändrar smaken, kan det lättare drickas, hwad smaken angår; men om det därför blir hälsosammare, lemnes därhän. Torde altså Théé wara angelägnare uti Holländskt än Swenskt wattn.

Den som will rätt weta hwad Théét har för wärkan på wår kropp, han bör märka, at théé-drycken består af warmt watn, af rostade théé-blad, och af raffineradt säcker. Kallt watn är alla diurs dryck, jämwäl ock de wilda Nationers, och mäst deras som lefwat mycket länge. Warma wätskor brukar endast människan. Katten går omkring en warm wälling; swinen dra hasarne äfter warm draf. Warmt watn gör hårdaste sål-lädet löst som en skinn-lapp. Hwad är då underligt, at warma Théé-watnet så mycket förtager appetiten, som kallt watn ökar den samma. Hwad är underligt, at Holländske qwinfolkén, efter sit myckna Théé-drickande, hafwa lösare hull och blekare ansichte. Monne något annat är orsaken, at hwita Flussen är mer gängse hos de förnämare, som sitta stilla och dricka Théé, än hos bond-hustrun som arbetar och dricker kallt. Prof. Hermann i Leyden och wår D. Grim, som begge länge wistats i Ost-Indien, hafwa märkt, at de som druckit mycket Théé, hafwa blifwit utnär-glade såsom af en hectique. Warma watnet fördärfwar wår mage, gör mat-leda, och wäder; det gör hela kroppen slappare, at han af minsta owäder når illa, såsom en

hund. De gamle drucko warmt watn såsom wi wårt Théé; hwars dygder Hippocrates har beskrifwit, som säger, at det gör kiöttet i kroppen löst, nerverne slappa, hufwudet dunmt, och kroppen matt. Plinius säger, at warma drycken begynte brukas af de siuka, och continuerades af de förnämre. Och Claud. Cæsar hade hierta, at förstöra och öfwer ända kasta alla thermopolia och de hus i Rom där warmt watn såldes och dracks. Wi tro, at warma Théet skiöljer bloden, förhindrar stenpassion, gicht, podager, och dylika krämpor. Det är wisst, at Théé ingalunda gör sådant grus i kroppen. Men det warma watnet slappar likwäl hela kroppen, tand kiöttet blir löst, det växer grus på tänderna, som intet ses hos dem som dricka kallt watn. När niurarne bli slappa, då genereres där sten. Podager kommer intet gärna i föttren, förr än kroppen blir förswagad; och de saker som skola præservera ifrån sten och podager, måste nödsakeligen styrka, men intet förslappa senorna.

Säckret är wäl et angenämt och hälsosamt ting för kroppen; men det måste raffineras med kalk-watn, som har helt annor effect på oss än säckret, och hwar af mycket skier i kroppen, som wi intet gärna skulle ärna honom.

Efter som Théet förswagar nerverne och hiernan, hwilket sielfwa Chineserne tilstå; så är icke underligt, at Théé länge och mycket brukadt, gör en darr händt; hälst där det skall drickas med hett watn. Så medgifwa ock Chineserne sielfwa, at Théé drickandet skadar i ögon-passioner och colique.

Jag lemnar gärna, at Théé är nyttigt uti febrer och åtskillige siukdomar, hwar-est fibrerne i kroppen äro förmycket spände: Hälst det är en tunn dryck, som intet föder eller gör kroppen beswär, då Naturen arbetar at öfwerwinna något annat. Man wet ock, at Théé skiöljer bloden, och tienar för dem som dagen för ut plösat sin kropp med starka, skarpa, och sega dryckar. Men lemnar ock hwarjom at betänka, om därföre Théet är en hwar dags dryck!

At få något annat, som gör aldeles samma wärkan med Théet, utan at wara Théé, är så omögligt, som at lemna Korn, och söka et annat i dess ställe som hade samma wärkan som korn til dryck och annor mat. Ty hwete, råg, och korn äro wäl mycket slägt, dock har hwardera sin egen art. Om man wille upsöka et annat, som woro långt hälsosammare än Théé; måste dock det hälsosammaste i siukdomar göra skada, i myckenhet och hwar-dags bruk. Låt wara, man finge det som wore långt nyttigare; så är dock modet det, som inga förnuftige skiäl kunna mästra. Nog kan man uptänka så commode, warma och behagelige kläder, som våra Fruntimmer nu bruka; men därföre skulle intet våra Fruentimmer lemna de nu brukelige. Hwad behöfwer man fåfängt söka et annat, emot wanan och emot modet.

Hwarföre kan man icke så wähl bruka sielfwa Théet om Théé brukas skall. Samma jord arter äro på alla ställen i werlden. Alla växter lefwa af swart myllan. All swartmylla är kommen af förmultnade växter; och är ingen annan swart-mylla i China, än hos oss. Låtom oss skaffa Théé-trädet ifrån China hit! Här är samma jord, samma Sol, samma watn, samma lufft. Wintrarne äro nog skarpa här i Sverige; och woro det endaste som skulle skada Théé-buskan. China ligger utsträckt i norr och söder öfwer 200 mil; och är där altså stor åtskillnad på wintrarne uti nordra och södra trakten. Théet kan wäxa wid sielfwa hufwud-staden Peking, hwilken, ehuru han ligger nog söder-ut i anseende til oss; se wi dock af de där håldne journaler, at kiölden är rätt så stark som hos oss. Peking ligger lika med södra delen af Italien; men de östra länder äro långt mera kalla än de wästra. Mäst alla växter som wäxa i Italien, frysa aldrig ihiäl i Skåne, och sällan här i Upland; at jag således ser mycket klart, dät Théet kunde trifwas här.

Orsaken, at Théé-trädet intet af andra Nationer blifwit fördt til Europa, är den: 1) då man ofta försökt taga Théé-busken om bord på Ost-Indiska skieppen, som 2 gånger måste passera Linien; har samma Théé-buske dödt ut, som icke tohl någon stark heta. Sedan ha många försökt, at genom frön få Théé i trädgårdarne; men sådane fröen äro stora, inn-uti lösa, och fulle med olja; hwilken olja härsknar så snart hon kommer i den starka hetan under Linien; hwar-af fröen aldrig mera gro. Men en ut-wäg gies ännu, näml. at de fröen och trädet transporteras med Caravanerne, som årlig. gå ifrån China til Ryssland; hwar till jag ej ser någon omöjlighet. Om man skulle använda half-parten af de penningar, som allenast på et åhr gå ut för Théé ur Riket, kunde man ofehlbart vinna så mycket Théé genom Théé-plantering här i Landet, at framdeles aldrig någon styfwer skulle gå ifrån oss för de bladen. Då skulle Théé blifwa gement at dricka för oss, och de kosteliga Théé-tassar mista sit värde.

Arabia felix war lyckelig, och fick alla penningar för Caffé, in til dess Borgmästaren Witsen i Amsterdam fick practisera någre fröen där-ifrån, som sedermera för-ökt sig i West-Indien, så wäl som på många andra orter. Och China skulle på det sättet träda i Arabiens fot-spår, förlora mycket af sin nu blomstrande sällhet, och lemna Swerige icke en ringa del af samma sin fortun och lycka.

ALMANACH . . . 1747. Til Stockholms Horizont . . . inrättad af OLAV. PETR. HIORTER.

Medic. och Botan Professorens Ädel och wida berömde Herr Doct. CAR. LINNÆI Anmärkningar om Coffé.

I Förra åhrets Almanach berömde man Théets dygder; nu will man som kortast föreställa den synnerliga krafft, som är uti Cofféet, hwilket wi åhrligen köpe för stora penningar.

Den wäxt som frambringer de så kallade Coffé-bönor, är et träd, som växer högt til 6 å flera alnar, och hel rakt, med grenar 2 och 2 emot hwar andra stälde; men det synnerligit är, hafwa desse grenar inga sides-grenar eller qwistar, utan stå horisontalt eller geradt ut ifrån stammen, och med sina spitzar något slokige: hwar utaf trädet ser sällsamt ut och oangenämt.

Bladen sitta 2 och 2 på grenarne, til skapnaden af Lagerbärs blad, gröna och beständige; de äro spitzige, glatte, mörkgröna, gläntzande, in-under något wekare; gå något wid sidorna i wågor, och äro wid pass 1 quarter långa. Blommorne sitta wid grenarna, där som bladen gå ut, 2 å 4 tilsammaus, utan blomskafft; äro till färgen hwita; hafwa 5 stamina och 1 pistill.

Efter blomorna kommer en oval frukt, som är et rödt bär, men med ringa saft; något hopkramad på sidorna, och med 6 förnötte kanter räfflad. Uti hwarje bär finnas 2:ne frön, som äro de så kallade Coffé-bönor.

Altså är Cofféet intet slägt med Jasmin, som Botanici mente för några åhr sedan; mycket mindre är det någon bön-art eller lupin; ej heller laburnum, som somlige i Swerige hafwa ment; utan det kommer i närmaste förwantskap med wårt Try (Xylostium) som de kalla ben-wed, och med matleds trädet eller caprifolium.

Detta Coffé-trädet växer willt, endast och allenast i Lyckliga Arabien; hwar ifrån ock alla Coffé-bönor blefwo sålde, in til des at Borgmästaren i Amsterdam och Directeuren öfwer Ost-Indiska Compagniet i Holland Niclas WITSEN, befallte Directeuren van Hoorn i Batavia, at utskicka någon som resa skulle til Moca, en stad

längst söder i berörde Arabien, och där skaffa sig färska Coffé-bönor, at dem så på Java. Det blef beställt; böorne fingos, såddes och wuxo på Java. Några skickades til Cap de bonne esperance, de där ock upwäxte. Några sändes til Borgmästaren WITSEN, som lät så dem i horto medico i Amsterdam; hwar ifrån de första Coffé-träden upkommo i Europa, och alla de som nu finnas så i Upsala, som andra Trägårdar, taga sin första härkomst. Ändteligen hafwa ock Coffé-böorne kommit til södra America, där de äfwen wäl fortkomma och trifwas.

Lyckelige woro de Lycklige-Araber, så länge de allena kunde sälja Coffé-bönor, och alla penningar för Coffé gå till dem, såsom alla de för Théé ännu i dag gå til China. Men deras avance är nu mycket deld, besynnerligen åt America. Dock är ej at förundra, dät de Levantiske Coffé-bönor, som förskrifwas ifrån Arabien och där näst in till, ehuru de til storleken äro de minste, dock til krafftens estimeras för de bästa; såsom de, hwilka hälst trifwas på sin naturligaste ort.

Coffé-drickandet har ej så länge warit i Europa bekant, som Théé-drickningen; och sielfwa trädet är ej rätt beskrifwet, förr än Franzoserne gäfwo dess beskrifning år 1714, efter et litet träd, som de fädt ifrån horto medico i Amsterdam, af WITSENS frö.

Efter som Cofféets rätta hemwist är Lycklige Arabien, et land som ligger nästan i den hetaste delen af werlden; kan man lätt se, at här i Sverige, ja i hela Europa är fåfängt at lägga sig på Coffé-planteringar; emedan Cofféet skulle blifwa alt för dyrt, om man endast för det samma skulle upbygga Orangerier, och dem elda; ty Coffé-trädet fordrar det warmaste Orangerie, om det skall blomma. Dess frukt kräfwer ock hela åhrets onlopp, förr än hon mognar, ifrån den tid hon war i blomma. Utom det, bär ock Coffé-trädet sin frukt allenast mot slutet af grenarne, och där ej så särdeles mycken; utan allenast 2 bönor i hwart bär.

Andre Nationer blifwa hwar wid sitt manér, och gå icke gierna där ifrån, såsom Bonden hos oss; men wi som willie wara något curiosare, måste hafwa gryn ifrån Japan, (Sagou;) fat och skålar ifrån China, kryddor ifrån Ost Indien, säcker ifrån America, tyger ifrån Persien; och hela werlden är knapt tilräckelig at fournera och utrusta oss. När wi gå til Häfwa, åter-ape wi en Franz-mann; men när wi äre hema, lefwe wi som Turkar: i en lång och wid natträck, lösa tofflor, stor och hwit myssa, röka wårt tobak och dricka wårt Coffé, aldeles som Turkar; så at Turkarne lärddt oss kläda oss hema, och at dricka Coffé.

Då Coffé skall kokas, måste det för-ut wäl rostas uti en lyckt panna; sedan mallas i en där till giord stålqwarn; ej långt där-efter kokas, at det ej må mista krafftens; sedan med försiktighet upkokas, at det må häfwa sig och falla några gånger, på det at det må blifwa klart; hwar-till man upfunnit raspadt hiorthorn, som måste där-i läggas i en wiss quantitet, at icke Cofféet där igenom mister sin krafft. Här till fordras kåppar, fat, och skiölg-skål ifrån China; silfwer kannor til sielfwa Cofféet och miölken; säcker-soda, tång, och skiedar allt af silfwer, om det skall wara wähl, jämte Ost Indiske dukar, skifwor, och fyr-fat: så at allenast Instrumenterne här-till kosta åtminstone et tusende daler. Cofféet skall sedermera drickas warmt, med wäl säcker, och något miölk; då man har en dryck, som endast tyckes wara giord för människior: ty andra diur kunna äta och dricka med oss andra saker; men wid Cofféet måste de stå tillbaka.

Och som denne dryck något beswärligare præpareres än Thé, äro i alla städer och fläckar Coffé-hus inrättade, hwarest man har tilfälle at få drycken prompt, och hwarigenom nu många tusende människior sig rikeligen föda.

När man wil utsöka Cofféets wärkan och nytta, förefalla 3 ting något eftertänkelige. 1) är sielfwa trädet slägt med Try, matleds-trädet, ja ock med chin-china och

några andra träd, som merendels hafwa uti sig något suspect, som ej synnerligen wäl en bekommer, uti inwärtens bruk; fast än de ej äro så wäldsamt giftige. 2) är här en underlig præparation til at bränna bönorna, at de blifwa evpyreumatiske eller widbrände: man har i alla tider trodt och ännu tror, at brändt bröd är skadeligit, widbrändt brännewin corrosivt, och all annan bränd mat otienlig för människians hälsa; men Cofféet måste brännas och förbrännas, innan det blir en smaklig dryck. 3) om man tager kokadt Coffé, låter det blifwa hel kallt, och sedan dricker där-af utan säcker en törst-dryck; så är det emot vår smak, (som Skaparen satt til lif medicus för vår hälsa) så widrigt och så förtretligt, at någon föga kan tålat. Så at jag twiflar, dät någonsin Coffé druckes, om det ej in-practiserades med säcker och värma. Huru skall då et skadeligit träd, en giftig præparation, och en obehaglig smak, kunna gifwa en hälsosam dryck?

At Cofféet må bekomma enom någorlunda wäl, bör det först lagomt kokas, äljest gör det wäder; det bör drickas på wiss tid, och ej förnähr för måltiden eller aftonen. Wi drickat näst på måltiden, at tuckta magen där med. Holländarne dricka det mera än wi til frukost, men swagare; och där wid taga de brunt säcker i munnen, eller ock lägga soetkes eller lakris-rot där uti. Ängelsmännen drickat om mörnarne med smör och bröd. Franzoserne dricka en stor tass med wäl säcker och miölk; hwaruti de doppa en semla hwetebröd. Turkarne dricka en tass i sänder, men mycket starkt. Men at rätt förstå hwad Coffé uträttar hos oss, bör man bygga på rön och försök, igenom hwilka all sanning i Medicinen blir oryggelig.

Det lærer intet wara swårt, at äfwen här i Riket finna dem, som til öfwerflöd intaga Coffé, och hos hwilka man kan se hastigt den wärkan, som Coffé skulle förorsaka en måttelig på en längre tid. På sådane lærer hwar och en finna följande effecter. 1) dricker man Coffé för nähr på aftonen, mister man där igenom sömnen många timar in på natten, och til des lifs kraffterne kunna dämpa Cofféets wärkan i människians kropp: så at därmed gör det oss den samma sömnlösa, som en stark feber, en stor alteration, mycket bekymmer, en hög ålderdom, eller en hungrig mage plär åstadkomma. Altså är i denna puncten Coffé tienligt för dem, som äro angelägnare om at skiöta sin tid, än lif och hälsa; och då man nödgas arbeta in på natten: Här igenom kunna Astronomer waka på sina observationer, och Cavallierer til sina spel. 2) är man säkert öfvertygad, at de som dricka flitigt Coffé, blifwa darr-händte, mera än någonsin af thée; och slippa intet förr än de wända igen med Coffé-curen: altså giär(!) Coffé den effect, som hög ålder, långsam siukdom, mycken blodgång, öfwerflödig älskog, och mera slikt pläga en tilskynda. 3) märcker man, at då man dricker Cofféet nähr för måltiden, förtar det appetiten; så at den som tilföre hade den starkaste matlust, skall sedan äta mycket sparsamt: en egenskap som de pläga erfara, som hafwa en förslappad maga. 4) Fruentimmer som äro beswärade af moder-passion, lära kunna bewitna hwad Coffé har för en wärkan; i det at hwar gång de dricka Coffé, upwäckes deras sofwane mahl, så at han straxt begynner fräta dem. 5) Hwar en som dricker wäl Coffé, lærer märcka straxt därpå en sällsam kändsla omkring hiertat, liksom något wore löst, hwilket med orden icke kan så wäl gifwas tilkänna, som genom egen förfarenhet; det de bäst kunna betyga, som äro plågade af hiertklappning. 6) Blir den som nog dricker Coffé, och ej är des starkare utaf sig, ofta ängslig efter drickandet; besynnerligen om han är til melancholie disponerad. 7) De som hafwa syra, eller miält-siukan, lära finna, besynnerligen om de straxt efter Coffé-drickningen åka eller på annat sätt röra sig, starka och mycket sura rapningar, så at man har swårighet at fara i en täpt wagn med en sådan. 8) säja Turkarne, som starkt dricka Coffé, at det förtager mandoms krafften; til et tekn, at det ej gifwer den finaste och bästa födan. 9) tyckes man kunna sluta af några observationer, at starka Coffé-

drickare mera äro slag underkastade, än andre. 10) weta Fruentimmer berätta, at det skadar dem som hafwa för starkt afslag, eller äro fallne til missfall.

Af alt detta kan säkert nog slutas, dät dagligt bruk af Coffée är icke den tienligaste diäten. Hwarföre ock D. David de Breville uti Paris år 1715 framsatte en quæstion, den han bejakar: mon stadigt Coffée-drickande gör kortare lefnad?

Men at man icke må synas af passion wela agera emot Coffée, will man ock föreställa något för Cofféets nytta; ty ingen växt är så skadelig, som icke kan brukas til en god Medicin, allenast den förnuftigt användes. Dess utom, gör intet Coffée lika skada på alla constitutioner; ty fast än alla äro lika inredde, äro de dock til krafterne olika. Den som är fet, skadar Cofféet mindre, än den, som är mager och uttorkad; och den som är wan ifrån barndomen wid sielfwa förgiftet, tål det wähl, ja blir ofta siuk, om han det icke får.

Coffée är då godt 1) för dem, som finna sig illa disponerade efter starcka dryckar dagen för-ut intagne. 2) för dem som äro däste af en stark middags måltid. 3) för dem, som hafwa god föda, men intet arbete, hwar-af de äljest blifwa tunge i kroppen; ty det gör en munter, och en sömnig hierna wakande. 4) för dem, som plågas af migraine eller wärk i halfwa hufwudet, hwilken på wissa tider igenkommer. 5) för dem, som plågas af matskar. 6) för Fruentimmer, som intet hafwa sin ordinaire räkning. 7) för dem, som äro förmycket feta och corpulente, och åstunda blifwa magre. 8) Uti et slags colique, som kallas cardialgie, eller Dal-karlarnes Bålu, är et par tassar Coffée utan säcker hastigt druckne ofta et prompt medicament.

Efter som Coffée för wana eller nytta hos oss månde wara en oomgängelig dryck, och Coffée-planteringar intet kunna med båtнад här i Norden anläggas; har man warit omtänkt, huru man kunde få dess succedaneum eller annat likt i stället. Somlige hafwa kunnat tilbereda et Coffé af brändt bröd, häst-bönor, hel-gryn, mallt, ärter, ollon, &c. så at de bästa Coffédrickare warit därmed belätne. Men ibland det hwad jag kiändt, som närmast kommit til rätta Coffé-smaken, är Coffé-dryck tilredd af våra bok-nötter; fast jag wäl wet, at smaken och tycke hos folket mycket differera.

ALMANACH . . . 1748. Til Stockholms Horizont. Uträknad af OLAV. PETR. HIORTER.

Kongl. Archiaterns, samt Medic. och Botan. Professor. i Upsala, Hög-Ädle och wida Berömde Herr Doct. CARL LINNÆI Anmärkningar om Brännwin.

BRÄNNEWIN är en den renaste, tunnaste, simplesta, och lättaste liqueur eller wätska, som aldrahastigast upkokar och mäst utwidgar sig af värman, samt upbrinner hel och hållen, utan at gifwa någon rök, stank eller drägg; blandas ock med alla wata saker, samt luchtar och smakar. Hon uplöser allt hartz-aktigt, och utdrager all spiritus rector, som Chymisterne kalla den fina luchtande ångan, hwilken är uti blommor och andra ting, och den som på intet annat sätt kan fångas. Hon coagulerar eller lopnar alla wätskor i människians kropp, utom Urinet, och gör alla fibrer eller trådar i kroppen hårdare och mera spröde, samt bewarar alla diurs delar, som i henne inlägges, ifrån förrottnelse. Sådant är rent Brännewin, som kallas Alcohol, men då denne är något watnblandad, kallas den spiritus vini eller frumenti, och Brännwin. Et rent Brännewin är altså et starkt förgift för människians kropp; ty det coagulerar

wätskorne eller gör dem sega, och alla kiött-trådar styfwa och skiöra i kroppen. Således förorsakar det altid förstopningar i alla människians inälfwor. Men då denna flygtige ångan til några droppar blandes med watn och intages, så retar det alla de finaste nerver, spänner dem, och upmuntrar kroppen; tages några droppar mera, hetar det kroppen; ännu mera, gör det en yr och galen; ännu mera, förskämmer det hela kroppen och dödar.

Här-af ser man, at det kommer mycket an på dosis eller myckenheten och starkleken af Brännwinet; hwar-efter det upmuntrar, styrker, lättar sinnet, gör en glad, skämtsam, öpenhiertad, tapig, läspande, narraktig, raglande, sömnig, död. Hwar-före ock wisse Nationer intet wåga at taga sig stora supar, utan småtta på glaset; wåga ej eller at supa det på tom maga, eller at släppa det (såsom de kallat) in på hiert-blodet. Däremot andre hafwa för manér, at på karla-sätt taga kron-supar, på fastande maga, eller för göken. Desse betänka intet, at Brännwinet, såsom sades, coagulerar och lopnar alla wätskor i kroppen, (fast än sielfwa saliven eller wätskan i munnen blir där såsom et torrt miöl) och gör polyper eller blod-lefwer wid hiertat, som aldrig uplöses, utan förer dem genom hetzige febrer, gålsot, och watnsot, hufwudstupa i grafwen. Där emot de, som läppia dageligen sit finkeljokom, wäl lefwa länge; men få en bräcklig ålderdom, med darrande lemmar, och förnötta sinnen, som stundeligen komma i olag och wela stadna, om de ej updragas med morgon-supen, förmiddags-supen, appetits-supen, mat-supen, eftermiddags-supen, afton-supen, och qwälls-supen. Ty det är med sådane spiritueuse saker och wåra spände nerver, nästan som med regn och tacklen på et skiepp. Tacklen stå spände; och då regn kommer, spännas de ännu mera, at de nästan må springa; men så snart wätskan är ut-torrkad, blifwa tacklen långt slappare än de först woro, så at master och stänger sedan runka och luta, in til des en ny regnskur kommer, som åter gör dem fasta. Därföre ser man den eländiga Brännwins suparen, då han om morgonen kommer ur sängen, wara modfäld, darrande, melancholisk, och siuk i alla lemmar, så at han knapt kan sätta glaset til munnen, at icke det utspilles; men så snart han fådt sig et par supar, då tacklen i hans kropp blifwa upspände, blir han fast, munter, eftertänksam, nögd, och på sitt sätt frisk, in til des denne wätskan förflugit; då han åter måste gripa til sin panacée eller hiert-styrkning, och på det wiset slarga sin tid fram.

Här utaf ses nu, hwad för härlig dryck Brännwin är, och at man intet bör narras med starka Medicamenter för mycket, så at där-af blir en wana. Mången ärlig hustru har så länge tagit in kinderbalsam, at hon där igenom råkat i denna Brännwins sot. Mången har tänkt, genom detta medel at fördrifwa illak luft, och sporrhugga magen til appetit, at præsservera magen för colique och ref, at smälta maten wäl, at fördrifwa sorg, ångslan, förtret, bekymmer, wärk, med mera wederwärdigheter, och där igenom stadnat i Brännwins siukan, som ingen Doctor med hela Apotheken kunnat hielpa. Mången tänker, at efter säden är det hälsosammaste til spis och föda, så skal ock Brännwinet, som är siälen, essencen och quint-essencen af all säd, wara det hälsesammaste. Jag will ock medgifwa, at spiritueuse saker, då de rätt brukas, göra det som intet annat ting gör, nämligen upmuntra lif och sinnen; Men så ädle som desse äro, så warsamt måste de ock handteras. Ty all wara är farlig, och allt förmycket är skadeligit; men ingen ting mera, är det aldreadlaste.

Man wet wäl, at andra Nationer i werlden hafwa uptänkt några sådane spiritueuse saker, såsom win, öhl, miöd, datura, bangué, sorbett, cosmos, pinang, bettle, opium, tobak, med mera, genom hwilka de fördrifwa bry, fruktan och wederwärdigheter; så at, när de här-af fådt någon dosis, förakta de allt som är dem emot, och tro sig wara de aldrasällaste. Men så är ock säkert, at ibland alla är ingen så skadelig som Brännwins metoden, och som så fördärfwar både det fasta och flytande i människians kropp.

Den gamla enfaldige werlden wiste intet af denna faslige drycken, som de Ägyptier påfunnit, förr än wid åhr 1300, då Modenerne uti Italien begynte af sina sura drufwor bränna en stark spiritus, efter Arabernes manér, och Venetianerne at sälja den til gruf-drängarne och bergs-männen näst där in-wid i Tyskland; hwar på ej långt där-efter, nämligen wid åhr 1313, Chymisterne började bruka honom i Medicinen, och at med honom utwärka sina essencer, tincturer, och elixirer. Det war i förstone så stor konst at distillera den samma, at allenast de största Chymici wiste af denna hemlighet, som nu hwar käring förstår äfwen så wäl som en Arnoldus de Villa-nova.

Jag will nu allenast korteligen nämna, hwad Brännwinet icke gör. Man tror, at Brännwinet wässer appetiten. Det är ock sant; men efter en åttendedels tima förtager det honom så mycket, som det förr upväckt den samma. Ty när denna dryck kommer in i människians lif, öppnar Naturen alla löpgrafwar (ductus excretorios kallade) at möta, skölja af, och förswaga denna sin fiende. När nu desse wätskor flinkt tilflyta, då kommer appetiten; men stadnar af, när de äro utflutne. Man tror at Brännwin smälter maten. Men det är ogrundat. Ty allt kiött och fisk hårdnar af Brännwin, och blir bewarat så länge det ligger där-uti; ja Brännwinet coagulerar och lopnar alla wätskor i kroppen, hwilka äljest flyta til magen, och där smälta maten. Fast än man tycker, at Brännwin hielper magen, genom det at det styrker fibrerne, och således fördrifwer wädret. Man tror, at Brännwin är godt för illak lukt. Det är ock wisst, at så länge munnen kan stincka af et fult Brännwin, lærer ej så giärna et smittsam giffit tränga sig in i kroppen; hwarföre ock Brännwin i siuk-stugor ofta præsserverar, och i krigs-tåg ofta allena bewarar ifrån diarrhéer och blod-sot. Men stackars den, som intet har annat Antidotum och bot emot smittosamma siukdomar och sielfwa wår-luften. Man tror, at det är en besparning i hus-hållet, til at gifwa folket en sup Brännwin til frukost, i stället för annan mat. Men det är samma upmuntran för dem, som en pisk-släng för skiuts-märren. Hon springer wäl litet där-efter, men hon blir därföre intet fetare; emedan hon där-af ej kan göra någon chylum eller miölk-safft, som föder kroppen. Man tror, at Brännwin wärmer om wintern på resor. Der är ock sant, på en liten stund. Men som allt retande sedermera så mycket förswagar, som det för-ut styrkt; så fryser man ock där efter så mycket mera: Hwar-af våra Landtmänn om wår-tiden stadna uti håll och styng, och dö där-af tusend-tals. Det är här wid märkwärdigt, at alla de som resa öfwer de Arabiska och Persiske wida sand-fälten uti starkaste hetan, genom intet annat blifwa så läskade, som genom en sup godt Brännwin. Hwar af fölger oemotsäjligen, att Brännwin äfter-åt mera swalkar än wärmer. Man tror Brännwin föder, så at mången är nögd, at lefwa utan mat hela dagen, allenast han får Brännwin. Men aldrig har någon ännu blifwit fet af hetziga drycker, men wäl mången af swagare, såsom af öhl, miölk, &c. Mången tror, at Brännwin fördrifwer sorg och ängslan. Men kort där-efter upväcker wanan efter Brännwinet en sofwande mahl; ty som Brännwinet utmärglar kroppen, så gör det ock, at all wedertärdighet mer biter på honom, när han ej fådt sin sup.

Beware GUD hwar och en at gifwa sina barn Brännwin, hwilka ännu äro iwäxten. Ty de finaste lifs-trådar, som äro i utdragning, blifwa där-igenom ut-torkade och härdade i otid. Lika som då man håller uti unga walpar Brännwin, eller smörjer deras rygg där med, bli de här igenom ifrån det största slaget bragte til små knä-hundar. Huru ock detta Brännwin bekommer magen, kan man se hos slagtare, när de uppskiära swinen, som med drank blifwit giödde; då tarmarne äro så skiöra, at de knapt kunna användas til korf-skin. Och hos Anatomisterne är at se, huru de swårligen med sina hakar kunna hålla i kiöttet på Brännwins-suparen, med mindre det ej går sönder. De kunna ock wisa huru lefwer, miälte, krösan, lungor, och alla kiörtlar blifwit här-af förstoppade, och med illak materia upfylde.

Jag, såsom Medicus, will ej särdeles inlåta mig hwarken i Theologiska Sedeläran eller Politiska Hushållningen; men allenast til slut nämna, hwad jag sielf erfarit. Jag såg, då jag wid Kongl. Ammiralitetet war Medicus, at den tiden Brännwinet war förbudet, blefwo Båtsmännerne ej half-parten så mycket siuke under wistandet på hwarfwet, ejeller för excesser til en tiondedel så mycket straffade; hwilket jag äfwen hörde och märkte wid de andra Regementerne. Wi böre bedia den Högste, at wi få behålla vårt ringa wett, och ingalunda sielfwe af flättia göra oss til oförnuftige diur, då vi likare warda det ondas beläte än Guds.

Jag har hört säjas, at de åhr warit, som man i en stad här i Riket upbrännt mera än hundrade-tusend tunnor säd til Brännwin; då man på samma ställe användt allenast en fierde part eller 25000 tunnor säd för bröd. Sverige har föga kunnat bringa sin åker så högt, at det ej måst kiöpa många tusende tunnor spannmål åhr-ligen, hwilken går up emot den säd som bortbrännes til Brännwin, och förorsakar, äfter en åhrlig underbalance, passlig förmögenhet i Landet. Men Landtmannen will ändå intet undbära Brännwinet, föregifwandes mäst den sparsamhet han där-af har hosienst-folket wid frukosten, och hos swinen af dranken. Den förra nyttan har man tilförne omtalt; och hwad swinen angår, så hafwa swin warit i Sverige förr än Brännwin; och omsider torde det vara bättre, at swinen mistade litet, än at den fattige swulte ihäl. Låt wara, at Säd här i Riket upbrännes årligen til 300,000 tunnor, eller så många specie Ducater; jag skulle tro, at om man kiöpte fläsk allenast för hälften eller 9 tunnor guld årligen, man ej skulle sakna swinen, fast än alla dödt af hunger. Lika som inga swin-kreatur föddes wäl fram, utan Brännwins-brännande och drank! Men hwad skulle så många hundrade krögare föda sig med? Ja, om alla wargar utrotades, hwar skulle man då få wargskin? Och om inga kycklingar utkläcktes, wore det icke en skada, at hökarne dogo af hunger? Fast mera ligger det makt på at tilse, dät Nationen ej ifrån unga åhren blir utmärglad genom det fördömliga Brännwins-supandet, och at ej så många tusende Landets inwånare ryckas bort i otid genom de tre gångbaraste siukdomar, febrer, gohl-sot, och watnsot, som komma af de fasliga polyper eller blod-lefrer, dem Brännwinet wärkar wid och uti sielfwa hiertat.

Ändteligen, om jag skal rent ut säja, hwad nytta jag funnit denna hetzige Brännwins drycken giordt inwärt; så kan jag betyga, det jag intet sedt någon annan än den, at folk, som omgåts med dem hwilka haft snittesamma durchlopp och blod-sot, hafwa igenom Brännwins supande blifwit därifrån præserverade, och straxt efter smittandet under tiden med Brännwin hulpne. At jag altså skulle tro, dät Brännwinet har någon nytta för dem, som wistas på Skieps-flottar, eller segla åt Indierne, för Krigs-folk som ligger i fältt, och för Landtmannen, då ofwannämnde fahrsoter skiöfla Landet.

Men åljest är det högst skadeligit i diæt, i seder, i Gudstienst, och i hela det Allmänna.

ALMANACH . . . 1749. Til Stockholms Horizont . . . Utgifwen . . . af Des Weten-skaps Academie.

Beskrifning om Öl.

Watn är säkert den naturligaste drycken, som man ser af allehanda djur, och altså otwiflagtigt den första, som människorna brukat. *Mjöl*k lærer ock ofelbart warit den andra drycken, som människorna antagit, lärde af mödan, då de fördt sina hjordar i bet, öfwer de brännande öknar i Söderlanden. *Winet* Noachs upfinning,

är wäl, rätteligen brukat, en förträffelig dryck: men angriper nog hårdt människans kropp. Alla desse afskölja blodet; men watn besynnerligast: mjölken föder mera, och winet upmuntrar mera. Är altså watnet den förnämsta drycken, at uppsåda maten och läska blodet: men watnet är så olika, och af så många slag, som jordmonerna, och altså på många ställen osmakeligt och skadeligit. Hwarföre människorna sökt, genom örter och fröns upkokande med watnet, gör det smakeligare och sundare: men som en sådan dryck, efter några dagar, surnar och hårdnar, har folcket upfunnit, at förekomma denna genom beska örter tilläggande och jäsning, hwari genom ölet upkommet, som förmenes först uti Ægypten, fast det redan hos Giöthar och Tyskar, wid Christi födelse war bekant.

Öl göres, som hwar wet, af watn, malt, humbla, jäst, hwilka hwar för sig böra betraktas.

Watnet är olika til Landet och årstiden, och detta är största orsaken til den myckna åtskilnaden, som är emellan öl och öl. Derföre hafwa merendels de, som bo i bergglänte länder, såsom i våra Bergslagor, bättre öl, än nära til hafwet. Mäst alla brunnar i Stockholm blifwa salta af uppsjö, och äfwen sjelfwa fjälen i Mälaren, och fast salta watnet rinner tilbakas, torde dock häraf hända, at Stockholms ölet får sin egen smak, som knapt kan winnas af samma Mästare och materialier på et annat ställe. Den som sedt watnet i Hamburg, lærer finna orsaken, at ock Hamburgar ölet har sin smak: och huru osmakeligt watn, genom brygg kan blifwa drägeligare.

Malt gjöres hos oss af korn; hos få af hwete; men sällan af hafra; minst af råg: men uti Indiernas endast af rijs.

Humlen är et sålsamt uptog, som icke warit bekant hos de gamla, hwem hade kunnat tro, at denna örten, skulle blifwet så oumgäkelig til den söta drycken, som kokas af malt, at man med humle, skulle göra honom besk, endast för hushållningen skull, och at desto längre bewara det för hårdnad. Imedlertid har man nu funnit af förfarenheten, at ehuru nära slägt humlen är med hampa, skada dock humlens kådagtiga delar långt mindre, äro ock wida tjänligare til dricka, än Porssen, som förut i Sverige brukades och gjorde mycken hufwudwärr. At jag ej må tala om Baggesöta, Watuklöfwor och malört, som fattiga undertiden bruka för humla.

Jästen är mäst enahanda, han gör drickat hälsosammare och starckare. Han nederslår de gröfre partielarna til botnen, sedan han dem länge arbetat, blifwer altså drickat klarare och renare, samt förhindrar surnaden; ty den som dricker buska eller ojäsit dricka, lærer märka, at drickat, ej långt derefter, stiger up med sura rapningar. *Buttelbir* eller öl, som är qwaft i dess gjäsning, och öst i bouteiller med långa halsar och hårdt tiltäpt, gifwer mycket wäder, spräcker ofta bouteillen, och i magan utspänner inälfworna, samt skadar både dem och njurarna. Man har i London sedt en Soldat, som, efter hållen wakt, hastigt slagit uti sig en bouteille Buttelbir; men strax derefter fådt en farlig colique och på 3:dje dagen dödt: då den samma blifwit öpnad, hafwa tarmarna lupit ut utur buken helt upbläste. Jäsningen är en granlaga sak wid alt öhl, och kommer det noga derpå an, huru warmt drickat är, då jästen inlägges. *Hetjäsit* blifwer det, då jästen lägges uti brygget, medan det ännu är, helt hett. Här af blifwer drickat mycket fint, starkt och klart, samt behåller fraggan eller rosen hela tiden i bågaren: men gör halsbränad eller ock en faslig hufwudwärr. *Kalljäsit* warder drickat, då jästen lägges uti, sedan det blifwit helt kalt. Detta blifwer aldrig gjerna rätt klart öl, och då det sättes i kärilet en liten stund, uti et warmt rum, begynner det något litet jäsa och sätta jäst på botnen. Detta gör mindre hufwudwärr, drifwer starkt af: men med jästen skadar magan. *Ljumjäsit* kallas det, då jästen inlägges, när brygget är så mycket kalt, at fingren, som deruti stickes, känner drickat neder uti ljun; men liksom en kall ring öfwerst. Detta blifwer det bästa och hälsosammaste ölet, som besynnerligen brukas i våra Bergslagor.

Utom alt detta, måste drickat, som skal blifwa godt, wara brygt af godt malt. Rökt malt gör brunt och mindre smakeligt öl. Det bör ock wara wäl kokat, om det skal wäl bekomma wår kropp. Det bör drickas hwarken för färskt, eller på uphållningen, at icke jästen må gravera magen, orsaka Durchlopp, Colique; Besynnerligen böra de, som af sten eller podager äro plågade, härföre noga agta sig. Jag wet exempel på en, som at en enda tunnkanne fått en mjältsot, som än i dag, efter 15 år lærer wara: ty det färska drickat, med jästen, gör mycket wäder, utspänner intestina, som en gang utwidgade, swårigen kunna hämta sig. Dricker någon färskt dricka eller buska, och der til åter något annat, som gör wäder, han har swårt at undwika Maran följande natten. Utländska Nationer plåga lägga osläckt kalk i sitt dricka, hwarigenom drickat blir snart klart; men det värsta är, at en stark Skjörbjugg af sådant dricka aflas, som oftast stannar i wattusot, eller på annat sätt dödar. Agte sig derföre för upsjowatten eller saltwatten, ehö som är rädd om sin hälsa. Någre bruka sätta en Bouteille med Brännewin, utan propp, uti karet, då ölet jäser, hwilket är intet annat, än at stjåla wettet ifrån sina gäster. Mycket *bäsht* dricka dämpar brånaden, torkar och magrar kroppen, och disponerar honom til Wattu- och Wädersot. *Starckt* dricka, och alt förstarkt, gör kroppen däst och tung, samt på slutet andetäppa. *Surt* öl gör magsyra, pussighet, blekhet, colique och mjältsot. Häraf följer huru noga et godt öl bör tillagas, hwartil fordras både wetenskap och förfarenhet, utom goda ingredientier; men derigenom kan man också winna en dryck, som är langt tjenligare än all annor, för wår Nation, och besynnerligen för dem, som hafwa tilbörlig och daglig motion, eller ock strängare arbete. Et sådant öl täflar med win om præferencen, så til klarhet och smak, som nytta och wältrfnad, hälst då det är något gammalt. Icke förorsakar drickat podager, som winet allment gör; ty man har exempel af de största stensnidare, at ibland tusende, som blifwit skurne för sten, har näppeligen en enda warit öldrinkare, utan mäst alla windrinkare. Bäsken på ölet stärker njurarna, och således mycket bidrager, at stenpassion ej så lätt får rota sig. Et godt dricka uphitsar icke blodet, som winet, och föder långt mera, det man ser på starka öldrinkare, som fast de litet äta, ändock äro fete. Gör altså ölet kroppen fet, som winet den samma utnärmlar. Den ofantelige Gässen, lilla Cajanus kallad, som wistes i Amsterdam, war således fet gjord, endast genom öl. Ölet disponerar mindre til lungsot än win, mindre til Febrar och andra skadelige obstructioner. Men at öl lastas, hälst af de förnämre, kommer icke så an på ölet, som mera på öldrinkarne. Det bästa brukadt til öfwerflöd skadar, och är öl en dryck, som ej mycket bör recommenderas för de Förnämre, och dem som lefwa utan motion; ty så mycket ölet dem skadar, gagnar det andra, som äro i fullt och dageligt arbete. Icke doger starkt öl om hettaste sommartiden; men der emot, om wintertiden, wärmer det ansenligen dem, som äro på resor, och mer än någor annor dryck.

Öl recommenderas icke för dem, som äro däste, pussige, fete och skjörbjugsfulle; men deremot, bekommer det, i lika grad, dem wäl, som äro magre och uttor-kade. Alt ölsöl skadar kropp och själ, såsom andre starka drycker, dock om man i någon dryck skulle någon gang wara öfwerflödig, öfwerwinnes det lättare och med mindre fara af öl, än andra starka drycker. Starka arbetare måste hafwa godt öl, om de skola uthärda; ty utaf watten, Thé och Coffé blifwa de utnärmlade. Alla wat-tudrickare äro magre, och alla öldrinkare fete. Et starkt dricka måste warsamt continueras af den, som icke hafwer lika stark kropp: ty det gör alla wätskor uti oss sega, och mycket slem på tunga och tänder, hwaraf Bergsmännerna ofta bitit i gräset, sedan de länge brukat öl-Curen. Den som efter mycket släp kommer i ro, och dageligen dricker en kanna starkt öl, samt sofwer efter middagen, utan at arbete, han bryter snart nacken af sig.

Utländska öler behöfwa icke at förskrifwas för wåre Swenska magar; ty det wore at gå öfwer Sjön efter watten. *Ängelska ölen* äro starka och mångahanda: men blifwa flere genom blanningar, som ofta skada. *Holländska Mollet* gifwer wäl mera skum, men aldrig den smak, som vårt. *Dansiger Pryssing* är wäl god för den, som stödt och slagit sig: men nog mächtig. *Tyskarnas Garley* stoppar nog och deras kryddade *Knisenach* gör snart full. *Brunswiger Mumma* kan wäl wara tjänlig i matthet och syra; men skadar nerverna, ehuru hon kan föras öfwer linien. *Breyhahn* gör mer watusot, än annat öl. *Japonesernas öl* af ris är wäl kryddat och starkt: men gör gicht och kallpiss. *Fahlu ölet* i Sverige går wida öfwer dem alla. *Finska Luran* är tjock och nästan mjölkfärgad, och kokas med glöggade stenar: kan altså icke wara hälso-samt; dock är denna dryck, mästedelen, denna tiden obekant i Finland, och brukas på Ösel och andre Ryska Provincier. *Råncölet* på Gottland gör den, som dricker, ofta helt blind, så länge ruset warar, hwilket kommer af skjädet (*Lolium*) som växer i kornet. *Galentåra* (*Millefolium*) som Lima Bonden under tiden brukar på sit öl, uprörer blodet och gör enom nog wimmerkantig. *Bitterölet*, af öl och malört, kan så mycket mindre wara godt, som Källarmästarne merendels med malörten, på detta sätt curera et hårdt och förskämt dricka. *Skeppar-ölet*, som länge förts i hafwet, har genom motion merendels blifwit finare, smakligare och hälsosamare, än där det tagits.

Det kommer mycket derpå an, at drickat är rätt brygt och af goda ingredientier, och at det brukas af folk, som äro i dageligt arbete, då öfwerträffar det alla andra gjorda drycker, och är tjenligast för en svensk mage, helst utom hetaste Sommar-dagarna. Människans lif och hälsa hänger så mycket på dricka, som på maten; ty är bryggarekonsten ej den sämsta. Det är ganska beswärligt, at resa på de orter, der folcket ej lärt brygga: utan at man wid hwart ombyte af drickat, skal fruckta för ny sjukdom. Ingredientier och omkostnader äro de samme til et skönt och smakeligt, som til et wämjaktigt och skadeligt öl, och det, som gör åtskilnaden, består endast i bryggerskans konst. I vårt Fädernesland, brygges, på någre ställen, bättre öl, än man lätteligen kan finna på något annat ställe i Europa och wore önskeligit, at denna konsten wore almänt bekant. Det wore wärdt, at hwar studerande yngling wiste konsten at brygga et godt glas öl, och at baka en god kaka bröd; en konst, som är ganska wigtig för Nationen, och lärd på et par dagar; härigenom kunde wetenskapen snart utwidga sig, öfwer hela landet, til inwånarens förmån. Det är skam för en fullwuxen flicka, af det stånd, at hon sjelf behöfwer se på maten och drycken, som gifter sig utan at rätt förstå desse 2:ne nödige præparationer.

CARL GUSTAF EKEBERG, HANS FÄRDER TILL OSTINDIEN OCH KINA, NATURVETENSKAPLIGA INTRESSEN OCH FÖRBINDELSER MED LINNÉ

AV

CARL FORSSTRAND

NÄR HENRIK KÖNIG, EN DE DRIFTIGASTE KÖPMÄNNEN i Stockholm på 1720-talet, tog initiativet till grundandet av Ostindiska kompaniet, gav han upphov till ett företag, som ej blott skulle bliva av den största betydelse för den svenska handels och sjöfartens utveckling och förkovran utan även medföra vidgad kunskap och nya, värdefulla upplysningar om främmande, avlägsna länders invånare, produkter, naturförhållanden m. m. Från de talrika resorna till och de långvariga uppehållen i afrikanska, indiska och malajiska hamnar men framför allt i Kanton, färdernas slutmål, hemfördes en mångfald varor, både födoämnen och njutningsmedel, såsom socker, ris, arrack, te, kryddor o. s. v., samt siden och andra textilier, porslin, lackerade saker, arbeten i elfenben och metall m. m., allt till vida billigare priser än förr, då de till vårt avlägsna land huvudsakligen förmedlats genom holländska och engelska mellanhänder. Följden härav var att »kineseriet» eller allt, som hänförde sig till den fjärran östern, blev på högsta modet i rokokotidens Sverige och väsentligt, såsom i paviljonger och lusthus, tapeter och gardiner, serviser, prydnadsföremål och kuriosa m. m., bidrog till att öka de förmögna och välbärgade hemmens elegans och trevnad. Ett av de vackraste och mest talande, ännu bevarade vittnesbörden om denna kinesiska smakriktning är Kina lustslott i Drottningholmsparken, vilket tillkom på initiativ av konung Adolf Fredrik och var en present och överraskning för hans gemål på hennes namnsdag den 4 juli 1752 samt först utgjordes av en villa av trä, men år 1763 förvandlades till det ännu kvarstående lilla slottet av sten med dess flyglar och paviljonger.

Av vida större betydelse, oavsett den ofta mycket stora ekonomiska vinsten av kompaniets verksamhet, var emellertid att flera av kompanidirektörerna voro vidsynta män med mångsidiga kulturella och vetenskap-

liga intressen och att många av superkargerna, kaptenerna, skeppsprästerna och läkarne med liknande intressen under färderna och uppehållen i land gjorde studier och undersökningar och hopbragte samlingar av vitt skilda slag av naturföremål o. s. v. Detta stod utan tvivel i samband med det för tidevarvet kännetecknande bruket av naturalie- och kuriositetskabinett, vilka innehöllo en mångfald olikartade och underbara saker, men hade även en djupare innebörd, nämligen det genom Linné väckta och underhållna intresset för naturalhistorien. Detta kan beträffande de ostindiska kompanidirektörerna och de i kompaniets tjänst anställda kaptenerna m. fl. direkt påvisas. Linné stod nämligen i personliga förbindelser med flera av direktörerna, bland vilka de flesta voro chefer för stora och rika handelshus i Stockholm och Göteborg, men även funnos riksråd och andra höga ämbetsmän. Flera av dessa direktörer, såsom amiral Theodor Ankarcrona, den för sitt storslagna mecenatskap och som en av frihetstidens mest ansedde Stockholmsköpmän ryktbare Claës Grill, den lärde och mångsidigt bildade Magnus Lagerström, direktör vid kompaniets huvudkontor i Göteborg och kommerseråd, m. fl., voro ledamöter av Vetenskapsakademien. Genom förbindelserna med dem hade Linné icke blott glädjen att erhålla naturaliesamlingar, som ostindiefararna hopbragte under sina resor, utan lyckades även få några av sina lärjungar, såsom Christopher Ternström, Carl Fredrik Adler, Per Osbeck och Olof Torén, anställda som präster på kompaniets fartyg.

Bland kompaniets tjänstemän, med vilka Linné hade förbindelser, stannar intresset i främsta rummet vid CARL GUSTAF EKEBERG. Han var nämligen en av kompaniets skickligaste och mest ansedde skeppskapten samt en mångsidigt bildad man, med livlig håg och goda förutsättningar för naturvetenskapliga studier och undersökningar. Under sina talrika färder sysslade han sålunda med magnetiska och meteorologiska observationer, ritade utmärkta kartor, studerade botanik och zoologi, hopbragte rika samlingar samt förde dagböcker och gjorde anteckningar, ofta ledsagade av konstnärligt utförda teckningar i blyerts och tusch och av färglagda bilder. Om mycket av detta erhåller man en föreställning i det minnestal, som Anders Sparrman några år efter Ekebergs död eller den 1 december 1790 höll över honom inför Vetenskapsakademien, av vilken han år 1761 blivit ledamot. I akademiens bibliotek förvaras emellertid flera dagböcker och en ganska rik samling brev från Ekeberg till de två vetenskapligt intresserade och verksamma bröderna Peter Jonas och Bengt Bergius och till akademiens sekreterare Per Wargentin, vilka fullständiga och vidga kunskapen och uppfattningen om hans personlighet och verksamhet. Dessa dagböcker och brev ligga jämte Sparrmans meddelanden till grund för efterföljande skildring av den framstående och märklige mannens levnadslopp och livsgärning.

Carl Gustaf Ekeberg föddes den 10 juni 1716 på Djursholm, det gamla Banérska säteriet i Danderyds socken, där hans fader Gustaf Ekeberg var frälsekamrer eller förvaltare. Modern hette Ebba Catharina Fast. Den äldste av sex syskon, skickades han vid elva års ålder till Uppsala, och studerade där under en informators ledning under tre år eller till 1730, då han med anledning av det särskilda intresse, han visat för kemien, kom i apotekarelära hos sin frände apotekaren Gustaf Wessel i Västerås. Efter sex års lärotid, varunder han förvärvat icke blott kunskaper om alla brukliga läkemedels beskaffenhet och tillredning utan även om deras användning samt insikter i läkekonsten, erhöll han anställning som provisor på apoteket i Åbo. Under de närmast följande åren förkovrade han sina kunskaper i naturalhistoria och matematik, bevistade de medicinska föreläsningarna vid universitetet och fick tillfälle att som skeppsläkare göra två resor med till Spanien avgående handelsfartyg. Under dessa färder deltog han i besättningarnas göromål, lärde sig navigationskonsten och tjänstgjorde som styrman. Han blev uppmärksammas för sina mångsidiga kunskaper och sin duglighet och av lagmannen Christian König rekommenderad hos ovannämnde amiral Ankarcrona, vars bevägenhet han vann och som i sin egenskap av direktör i Ostindiska kompaniet anställde honom som 4:de styrman på kompaniets fartyg *Drottningen av Sverige*. Under befäl av kapten von Utfall avseglade detta från Göteborg den 10 januari 1742, men möttes kort därefter av ett svårt olyckstillbud, i det att fartyget grundstötte utanför norska kusten. Man lyckades dock få det flott och i hamn, men reparationsarbetet tog så lång tid i anspråk, att seglatsen först efter flera veckors förlopp kunde fortsättas och ankomsten till de kinesiska farvattnen inträffade så sent, att man ej kunde begagna sig av passadvinden. Man måste därför stanna sex månader i Annam, och återkomsten till Sverige skedde först i juli 1744. Under hemresan tjänstgjorde Ekeberg som sekond i befälet. Kaptenen hade nämligen avlidit, sekonden avvikit och första och andra styrmännen voro sjuka.

Följande år den 9 januari avseglade samtidigt från Göteborg två av kompaniets fartyg, nämligen det nyssnämnda *Drottningen av Sverige*, kapten Treutiger, och *Stockholm*, kapten Estbergen. Ekeberg var med på det sistnämnda som tredje styrman; men färden skulle få ett lika snöpligt som sorgligt slut, i det att bägge fartygen i en våldsamt storm förliste och ledos skeppsbrott vid »Hittländska klipporna»¹ utanför norska kusten. Många av besättningen omkommo, men Ekeberg och de övriga lyckades efter stora vedermödor rädda sig i land. Under de tre månader, som vistelsen där varade, förvärvade han, skriver Sparrman, »genom sitt behagliga väsende allmän aktning, och dess läkarekunskap gjorde honom särdeles nyttig för invånarna, varigenom han tillskyndade både sig själv och sina

¹ Troligen *Hiterön* utanför Mandal.

olyckskamrater vissa fördelar, av vilka de annars skulle varit i mistning. Under tiden underlät han ej att noga undersöka och rätt artigt beskriva själva ön och dess naturalhistoria. Sålunda har även vår Ekeberg i den obehagligaste omständigheten av ett olyckligt skeppsbrott gjort sig angenäm och nyttig för sina landsmän.»

År 1746 befordrades Ekeberg till andre styrman på fartyget *Götha Lejon*, som under befäl av kapten Askbom avseglade den 27 december och efter lyckligt fullbordad resa till Kanton stannade där hela år 1748 och återkom till fosterlandet den 20 juni 1749. Ekebergs dagbok från denna färd finnes bevarad och utgöres av dag för dag gjorda korta anteckningar om väderleken, Ortsbestämningar o. s. v. Här och var träffas några ut-

Kuststräcka på Java. Efter originalteckning av C. G. Ekeberg.

förligare uppgifter om passerade öar och kuster m. m., såsom norra Skottland, inseglandet till reddan i Cadix, Teneriffa, Canarieöarna, Java o. s. v., ofta åtföljda av vackra i tusch utförda laveringar. En och annan notis om fåglar och fiskar träffas också. På hemfärden anlöptes Ascension, varom Ekeberg efter uppgifter om öns läge m. m. lämnar följande beskrivning: »Här får man ymnigt med sköldpaddor, isynnerhet uti den Engelska Bayen, varest man utan fara för bränning kan få dem in; men uti de andra västra Bayernerna är det äventyrligt för svår sjögång, som vid månadsskiftena gemenligen kommer ifrån nordväst, som vi med förlust av vår eschaloupe och fyra man denna gången fingo erfara. På det höga, med moln täckta berget växer överflödigt Portulac; där äro också fyra språng av friskt vatten, vid vilka sig uppehålla några skäckar, getter samt fåglar, som kunna visa en törstig varest vattnet emellan stenarna nedrinner. Tobak

växer härstädes; också fås här magnetstenar. I övrigt är ön med skarpa stenar lika slagg överhopad, som göra vägarna besvärliga».

År 1750 vistades Ekeberg i Göteborg och lyckades då från Norge dit införa ett av den namnkunnige kaparekapten Tyrrot köpt fartyg, som engelsmännen förgäves sökt bemäktiga sig. I början av december s. å. förde han såsom kapten kompaniets gamla fartyg *Freden* till Cadix för att där försäljas. I den mycket prydliga dagboken över denna färd träffas ett par anteckningar utöver de vanliga uppgifterna om väderleken m. m. Sålunda föranledde den styva kuling med hårda byar och smått regn, som rådde på juldagen, följande betraktelse: »Eftertänckelig juledag: Att vara på så hög latitud, träget oroad av blåsande, stormande motvind, våt och regnig, kall väderlek, hög sjögång och mycket slingrande, vilket gav ständig syssla att fria tacklagen från nötande och bota vad alltid gick sönder, för en besättning, av vilken tolv insjuknat och några dagar hållit sängen; omsorg var att söka hålla resten friska: *deus meliora Deus!*» Det gick emellertid bra, ty för den 31 december står följande anteckning: »Gudi Ähra för ett wäl ändat år!» — Efter 40 dygns stormig resa anlände *Freden* den 14 januari 1751 till Cadix. Där försåldes fartyget, och sedan detta skett, ströks den svenska flaggan och hissades den spanska, under salut av tolv kanonskott. *Freden* fick sitt spanska namn *Nuestra Señora del Monde Carmel etc.*, och Ekeberg hemförde den svenska besättningen med skeppet *Ulrica* från Norrköping, kapten Claës Sager, sedan en last salt intagits i S:t Ybes.

Ekebergs två närmast följande resor till Kanton och åter — med *Hoppet*, kapten Treutiger, åren 1751—54 och med *Prinsessan Sophia Albertina*, kapten Lehman, 1755—56, avlöpte lyckligt. Under bägge fungerade han som förste styrman, och medan andra färden pågick, utnämndes han till löjtnant vid Amiralitetet. Så följde hans femte resa 1759—60 som kapten på kompaniets fartyg *Prins Fredrik Adolph*, vilken också gick lyckligt. Under den sjätte resan, åren 1762—63, då han som kapten förde *Storfurstendömet Finland*, inträffade däremot ett missöde, som kunnat få betänkliga följder, men som avvärjdes genom Ekebergs rådiga ingripande och kloka åtgärder. I seglatsen genom Bankasundet fastnade fartyget på en okänd mudderbank, men kaptenen lyckades åter få det flott, sedan han lugnat den förskräckta besättningen och förmått de vilda sällarna att lyda order. Manskaper utgjordes denna gång mest av i Cadix lejda matroser, ty flertalet av den svenska besättningen hade under färden från Göteborg dött i en härjande rötfeber.

Här må i förbigående nämnas, hur både Sparrman och andra minnes-tecknare omtala, att Ekeberg visserligen var en sträng och fordrande fartygschef, som väl förstod att sätta sig i respekt; men att han tillika var rättvis och ej gjorde sig skyldig till några övergrepp eller lät sina under-

ordnade vidkännas dålig och obarmhärtig behandling. Tvärtom vannade han sig om motsatsen samt införde på ostindiefararna en dittills okänd regim, varigenom prygelstraffet så vitt möjligt var avskaffades och svordomar och okvädinsord som förmedlare av gehör och lydnad i tjänsten upphörde. Ekeberg blev sålunda initiativtagaren till en humanare behandling av sjöfolket, och man behövde ej vidare, såsom Sparrman säger, påkalla miljoner djävlar från helvetet för att få matroserna att göra sina skyldigheter.

Till denna resa med *Finland* ansluter sig den ofta relaterade historien¹ om hur Linné erhöll några levande te-plantor från Kina, varöver han erfor den allra största glädje, vilken dock skulle förbrytas i sorg, då plantorna undan för undan dogo.

Anskaffandet och försändelserna av te-plantorna hade föregåtts av brevväxling mellan Linné och Ekeberg, men torde ej ha varit den första förbindelsen mellan dem. Sannolikt blevo de bekanta redan på 1750-talet, då Ekeberg skickade både till Linné och till Vetenskapsakademien dels de samlingar, han på uppdrag av kommerserådet Lagerström under sina resor hopbragte, dels av sina egna samlingar. När bekantskapen stadfästes genom personliga sammanträffanden, är ovisst, men man kan antaga, att det skedde, om ej förr, så år 1761, sedan Ekeberg blivit ledamot av Vetenskapsakademien. Efter det Ekeberg ett par år senare blivit ägare av och bosatt sig på det några mil från Uppsala i Tensta socken belägna Altomta, torde umgänget ha blivit livligare. Sålunda säger Sparrman, att Ekeberg efter denna bosättning »omedelbart och mycket riktade Linnés samlingar, varföre ock Ekeberg alltid av Linnæus på det varmaste omfamnades, då tillika vår Capitain förvånades över att bliva av den själv så världstore Linnæus i dess hänryckningar av erkänsla och vänskap utropad för stor och makalös.»

Man skulle nu kunna tycka att Ekeberg efter sex mödosamma långresor och vid några och femtio års ålder kunde ha tröttnat på sjömanslivets strapatser och ansvar och funnit tidpunkten vara inne för att i lugn och ro draga sig tillbaka till Altomta. Efter hemkomsten från färderna med *Finland* vistades han också där de återstående månaderna av året 1763, hela år 1764 och ända till slutet av år 1765 samt sysselsatte sig med jordbruk och trädgårdsskötsel samt författarskap, varom bl. a. följande brev den 14 mars 1764 till Wargentin bär vittnesbörd: »Herr Professor Bergius bad mig för några postdagar sedan inlämna berättelsen huru Chineserna snöpa suggegrisar och huru de capunera tuppsycklingarna; härjämte har jag den äran att aflämna denna berättelse, som jag uti förra delen med

¹ Se bl. a. G. DRAKES i Sv. Linné-Sällskapets årsskrift 1927 införda avhandling *Linnés försök till inhemsk teodling*, vari även finnes en reproduktion av Linnés d. 18 aug. 1763 till Ekeberg avsända tacksamhetsbrev.

nytta försökt; om den är värd Kongl. Academiens behag, skall vara mig mycken fögnad. Emellertid skall jag framdeles, vill Gud, infinna mig med något uti hushållningen, som jag först är i begrepp att försöka».

I slutet av december 1765 drogs emellertid Ekeberg från sina lantliga sysselsättningar och beträdde åter skeppsdäck, denna gång som kapten på kompaniets fartyg *Stockholms Slott*. Färden anträdtes från Göteborg den 28 december. Några dagar förut sände Ekeberg till P. J. Bergius ett brev, vari han omtalar, att han varit strängt upptagen med förberedelserna till resan, men att allt var klart, så att han kunde »både taga avsked och önska mångfaldig sällhet på det nya året. Min glädje skall bliva att efter lyckligt förrättad resa roa min herre med några nyheter från främmande orter, om de finnas, som min herre ej förut har sig bekant, varom jag lovar använda all flit. Ifrån Arch. v. Linné har jag befallning att skaffa en *trogldytc.* om han finns annorstädes än i resebeskrivningarna, varom jag tvivlar, ty av alla apor jag sett, har jag på intet ställe funnit en av de egenskaper, som honom tilläggas. Jag såg efter uti *Dictionary of Arts and Sciences*. men han sätter honom i lika ovisshet. Jag rekommenderar min gummas hälsa uti herr professorns åtanka; patientens förtroende till läkaren plägar mycket bidraga.» I resan deltog som skeppsläkare en av Linnés mest lovande lärjungar, den nu sjuttonårige Sparrman, vilken sålunda fick tillfälle att lära känna Ekeberg och samla intryck som bidrag till det åminnelsetal, han ett kvarts sekel senare skulle över honom hålla i Vetenskapsakademien. Färden gick lyckligt, och då *Stockholms Slott* i slutet av år 1768 återkom till Göteborg, hade superkargerna och Ekeberg så framgångsrikt skött ekonomin, att slututdelningen var en av de största i kompaniets annaler, nämligen $97\frac{3}{4}$ procent. Under utresan hade fartyget gjort ett uppehåll i Cadix, varunder Ekeberg d. 10 mars 1766 avsände ett brev till P. J. Bergius. Han klagar däri över den dåliga väderleken: »en skamlös vinter har här hållit våra vanliga grönsaker, såsom ärter, smultron m. m., tillbaka, och en tempesteus och orolig vind har mest alla dagar så upprört Bayen, att jag med mer incommodité på åtta gånger ej sett maken». Han hade på grund härav ej kunnat utföra Bergii botaniska kommission, men hade däremot tillfredsställelsen kunna meddela, att han hade avtalat med kaptenerna på fem svenska till Porto Bello och Cartagena avgående, och av konungen av Spanien befraktade fartyg att i Sydamerika göra botaniska samlingar för Bergii räkning.

Den näst följande färden, vilken anträdtes med skeppet *Finland* den 26 december 1769 och varade till den 7 juni 1771, har Ekeberg utförligt skildrat i sin år 1773 utgivna bok *Capitaine Carl Gustaf Ekebergs Ostindiska Resa, åren 1770 och 1771*. Ehuru denna bok med de vackra, av Ekeberg tecknade och ibland även graverade planscher och kartorna numera är ganska sällsynt och även bortglömd, torde dock en redogörelse

för dess innehåll vara överflödigt. Här må blott nämnas, att resan, sedan fartyget i de norska farvattnen fått kämpa mot en våldsam storm och varit nära sin undergång, gick lyckligt och att densamma blivit särskilt omtalad, därför att den var förbunden med en episod eller vad man nu vill kalla det, som är enastående i de ostindiska kompanifärdernas historia, nämligen tillkomsten av Jakob Wallenbergs ryktbara bok *Min son på galejan*. Wallenberg hade efter avslutade studier i Uppsala fått anställning som informator hos direktören i Ostindiska kompaniet Holterman i Göteborg och erhöll genom hans förord ordination som skeppspräst på *Finland*. Under resan nedskrev han de iakttagelser och betraktelser, som utgöra det från flera synpunkter märkliga innehållet i *Min son på galejan*, om vilken han själv fällde omdömet, att den var »singulier och ridicule och admirerades av alla, den stadiga ålderdomen undantagen; att dess ton var ny och att den vore komplett, om inte författaren vore präst», och som både av samtid och eftervärld skattats som en av vår litteraturs förnämsta tryckalster. Till trycket befordrades boken emellertid ej förrän år 1781 eller fem år efter Wallenbergs död¹ och då med flera förändringar av och uteslutningar i det ursprungliga manuskriptet. Detta bestyrkes av Ekeberg, vilken i ett brev till Wargentin den 2 april 1781 meddelade, att han varit »nyfiken att få låna resebeskrivningen vid Finlands resa under namn Min Sohn på Galleyan. Då jag fick se henne, kände jag henne igen; jag hade under resan lärt sjäfva conceptet, författaren var präst den resan vid namn Wallenberg; hon hade då titel af Röda Mössan eller Finska Korftåget. En hoper saknar jag, som gjorde henne vidlyftigare och bestod i skämtsamma equivocer».

Under resan gjordes uppehåll i Kapstaden. Den 16 juni 1770 avsände Ekeberg därifrån ett långt brev till P. J. Bergius, vari förekommer följande skildring av den härliga floran i stadens omgivningar:

»Förlåt mig att jag med få ord allenast gör besvär, ty jag har ej tid att vara så mångordig som jag borde, nämligen om vår resas förlopp och de svårigheter, vi tråkade igenom, innan vi gjorde vändningsresan åt Norge; detta lärer igenom flera brev vara noggsamt kunnigt. Sedan vi uti elva veckor ombytt flera klimater, hunno vi till Caput Bonae Spei en årstid, som fru Flora bort avlägga fågning. Vi måste i en sådan tid söka den tjänligare hamnen, belägen på södra sidan om detta namnkunniga näs. Juni månad här hos detta folket har samma respekt som December hos oss; fastän ej med snö, så fick jag ändå uti mina exkursioner för att botanisera hålla flera hagelskurar till godo; men vem skulle tro att i en sådan tid finna de härligaste blommor som skulle kunna hedra ett orangeri. En

¹ J. Wallenberg avled d. 25 aug. 1778. Några månader förut hade han utnämnts till kyrkoherde i Mönsterås, Kalmar stift. Efter färdens med *Finland* gjorde han åren 1772 och 1774 resor i kompaniets tjänst.

torr mager sandig hed utgör de fyra milars distrikt till själva staden. Den prunkade med de raraste och besynnerligaste slag av *Erica*. Så hatad som denna ört är på våra backar, så oansenlig hölls hon även här; men dess lynne, färger och lukt var förundransvärd. Lika så förhöll det sig med *Gnaphalium* och flera dylika, som älska en sådan jordmån. De lockade mig många gånger ur vagnen att till herrar von Linnés och Bergii nöje göra en liten samling, men om de kunna i tolv månader behålla sin lustre, tvivlar jag. Här såg jag *Xeranthemum* härlig i full blomma med så många andra slag, som jag ej kunde igenkänna. När vintern gör denna ort till ett Eden, vad skall då sommarn göra? Jag föll i förundran varför icke en Hasselqvist, Löfving, Forsskål eller någon annan missionär blivit förordnad hit, som inom en kortare krets kunnat rikta vetenskapen med de saker, som en Burman och Scheffer skryta med. Apropos, om en i tyska, fransyska, latinska språken övad, nykter och stadig yngling, som har god insikt i aritmetik och geometri, fick nyttja ett resestipendium (sedan han fått tillräcklig handledning i naturallhistorien) till resepenningar hit, kunde han tjäna igenom kollektioner vetenskapen hemma, ty här är ett outösligt förråd, och sig själv igenom en indräktig kondition av 100 till 120 riksdaler utom goda förmåner och friheter, som efter dess skicklighet säkert snarare förökas än minskas, och sin patron härstädes med dess pupillers educerande. Var god och tänk på en sådan för residenten i denna by herr Joh. Fr. Kirst. Herr Allnor och jag hava för hr kommerserådet Finlays tjänst i trädgården grasserat efter *Gardenia*. Namnet *Jasminum Malabaricum* förstod denna hortulanus sig inte på, ty hennes hemvist är i detta Hottentots-landet. Levande plantor blevo beställda med de nästa skeppen, men friska knoppar med goda frön skola vi tjäna med vid hemkomsten och tör hända några andra frön. Utom *Gardenia* har jag beställt och betalt *Xeranthemum flore pleno*. Flera sorter av den sköna ljungen, som nu omöjligen fast hon med rötter upptogs kunde bevaras levande. Med ett ord bergen lyste blå och bara vid ankomsten, men ingen sten var nästan fri för sällsynta plantor av *Hedera*, *Portulaca arborescens flore purpureo*, *Sedum* av månfaldiga slag, *Aloer* och *Cactus* förutan ända, och vad som var bart övertäckte *Meembryanthemum* med sina stora gula och violetta blommor på en stjälk, ty här är inte sällsynt att få se en och just samma species hava åtskilda färger av blomman liksom naturen spelat. Men jag hinner nu ej mera än önska all beständig välmåga till dess vi få råkas, jämte hälsningar till hr sekreter Wargentini, hr banko-kommissarien och hr professor Wilcke. Jag drages med inclinationerne, nämligen de magnetiska. Instrumentet är präktigt, men ehuru opereust måste jag tillägga en appendix. Dess rörelse var för stark omkring axis av nålen, så att jag hade mycken svårighet få säkra observationer. Detta låter sig praktisera varest motus är horisontalis, men jag måste flytta den det längsta

jag kunde ifrån nålens oscillations punkt. Emellertid äro de gjorda observationer överensstämmande ganska nära till kartan. Få nu se vad det vill bliva av på den återstående delen. Emellertid lovar jag ej hålla mödan ospard så i detta som annat. Hälsan har jag Gudi lov haft hittills. Var gunstig och fråga efter min Gummas Hemigrain och om möjligt tjäna henne med goda råd för den samma och gikten.»

Ekebergs i detta brev framställda förslag om att någon ung svensk naturforskare skulle utskickas till Kapkolonien förverkligades år 1772, i det att Anders Sparrman då fick fri resa dit med ett av Ostindiska kompaniets fartyg. Han anlände till Kapstaden i april och var sedan träget sysselsatt med att hopbringa och beskriva samlingar till november, då han erhöll och antog erbjudande av den berömde engelske upptäcktsresanden kapten Cook att få medfölja på dennes sydpolarexpedition. Han återkom till Kap år 1775 och stannade där under fortsatta arbeten och forskningar till i april följande år, då han återvände till Sverige.

Efter hemkomsten sommaren 1771 var det Ekebergs avsikt att sluta med Kinaresorna och stanna hemma samt ägna sig åt de experiment inom lanthushållningen, för vilka han var livligt intresserad och varom många vittnesbörd träffas i hans brev till bröderna Bergius. Reselusten fortlevde emellertid, och då kompaniet på 1770-talet tycks haft brist på erfarna kapten, tvekade ej Ekeberg, trots sin framskridna ålder och sin vacklande hälsa, att ställa sig till förfogande och göra ytterligare tvenne resor till Kanton, nämligen åren 1774—75 och 1777—78. Dessa bägge färder utfördes med skeppet *Sophia Magdalena* och avlöpte lyckligt. Under uppehållet i Cadix på den senare resan erhöll Ekeberg underrättelse om, att han blivit utnämnd till riddare av Vasaorden, som på den tiden var en stor och ovanlig utmärkelse. Han fick också ordensdekorationen per post, och Sparrman säger, att densamma, efter fartygets ankomst till Kanton, väckte kinesernas stora beundran och tillfredsställelse.

Under de nära sex år, som följde efter Ekebergs hemkomst från den sista resan och till hans död den 4 april 1784, vistades han på Altomta och var där i livlig och mångsidig verksamhet. Om denna säger Sparrman i sitt minnestal, att han var »en nyttig inkräktare av flera bördiga åkrar och ängar, medelst ett stort kärres utdikande till äng, 20 tunnland oländig marks uppodling till åkrar, samt den förut uppbrukades förbättring genom flera hushållsgrepp och ibland annat med ängstuvornas avskärande och förande till åkern, såsom och medelst en aspängs upplöjande till åker och dess sedermera igenläggande och besående med utländska höfrön. Dessutom lät han röja 8 tunnland skog till beteshagar, upptog en mängd lindor i gärdet, byggde väderkvarn, uppförde stengärdesgårdar, grävde ansehlige nödiga avloppsdiken, bröt sten, nedgrävde och därmed jämnade och stenslade hela gårdstomten, som förut var ostädad av stora stenar och ohyggliga

stenrösor. Han anlade trädgårdar och efterhand nybyggde och inrättade både hela man- och ladugården, täckte ladorna på det varaktiga Kapska sättet med rör, dem han hämtat från saltsjökusten; han skaffade bättre utsäden för sig och sina grannar av på nejden förr okända sädesslag såsom egyptisk råg och sicilianskt vete m. m.»

Ekeberg var sålunda en driftig och mångsidigt intresserad jordbrukare. Av den förut omnämnda brevväxlingen med bröderna Bergius framgår, att han särskilt sysslade med odling av olika sädesslag och gräs samt foderväxter, och att han därvid anställde talrika försök och lät sina erfarenheter och rön komma även andra till godo. Av bröderna Bergius tycks bankokommissarien Bengt ha varit alldeles särskilt intresserad för gräsodling, ty det var hela avhandlingar, som Ekeberg härom skrev och sände honom.

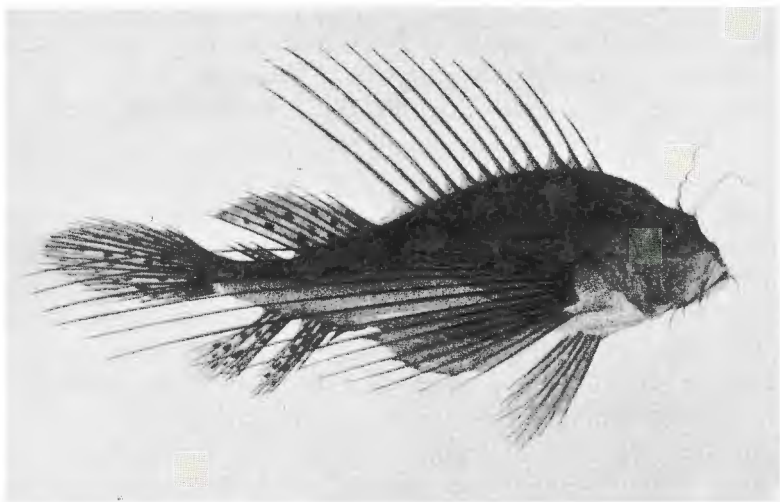
Den gamle Kinafararen var emellertid ingalunda endast intresserad för ekonomiska och praktiska värv och angelägenheter. Han var även en man med skönhetssinne och konstnärliga intressen samt i besittning av konstnärliga färdigheter, som höjde honom vida över amatörens och dilettantens nivå. De förut omtalade vackra planscherna i hans *Ostindiska Resa* bära vittnesbörd härom, och på Altomta förvaras ännu i dag, i det pietetsfullt bevarade Ekebergssrummet, väggmålningar av hans hand, med motiv från hans färder, som väl förtjäna benämningen konstverk.¹ De i hans i handskrift förvarade dagböcker förekommande utmärkta tuschlaveringarna ha förut omnämnts; men under resorna utförde han även andra teckningar och målningar i akvarell, som äro av stort värde och intresse. Bland hans i Vetenskapsakademiens bibliotek befintliga papper finnas sålunda tio stycken i ett enkelt pappband inbundna kolorerade planscher i folio, som visa, att han var en mästare som zoologisk illustratör. Då dessa planscher hittills egendomligt nog tyckas hava undgått uppmärksamheten, torde några meddelanden om dem kunna påräkna intresse, allrahelst de lämna ett nytt och förbisett vittnesbörd om Ekebergs förbindelser med Linné. De tio planscherna föreställa några djur av skilda ordningar, som Ekeberg observerat, undersökt och avbildat under någon, kanske flera, av sina resor, och de livliga, levande färgerna göra det mycket sannolikt att avbildandet skett medan de ännu voro levande eller omedelbart efter deras död. En del av de å varje plansch förekommande noterna eller beskrivningarna äro skrivna med Ekebergs handstil, medan det övriga skrivits av kommerserådet Lagerström. Som denne avled år 1759, är det tydligt, att planscherna utförts under någon av Ekebergs tidigare resor. De å planscherna förekommande latinska benämningarna äro av Linnés hand.

Till de här följande uppgifterna om vad planscherna föreställa har professor Einar Lönnberg haft vänligheten lämna upplysningar om respektive djurarters nutida svenska och latinska benämningar:

¹ O. LUNDBERG. *Ekebergssrummet på Altomta*. — Upsala Nya Tidning. Julnummer 1915.

1. En Siö Oxe. *Trichecus*, Syst. Nat. 39, n. 96, sp. *Manatus vulgo*. (Linné). Fångad med en liten not uti Miss Bay och Straet Sunda. Var 11 $\frac{1}{2}$ fot lång och vägde ett tusende R svensk vikt. — Dugong, *Halicore dugong* Erxl.

2. *Sterna brasiliensis corpore fusco subente vertice albo*. Raj. Aves. 132, 154. *Passer stolidus* Nieremb. Hernandez. (Linné). En sorts måsar, som finnas på kusterna av Brasilien in till Trinidad; de komma ombord på skeppen ibland att vila sig. — Toktärna e. Noddy-tärna. *Anous stolidus* Leach.

Lejonfisk, *Pterois volitans*.

Efter färglagd teckning av C. G. Ekeberg.

3. *Perca*. (Linné). Denna fisk fångades vid Teneriffa; spanjorerna kallade honom Bonela Negro. — Blåkäften eller Skorpäna. *Scorpæna dactyloptera* eller någon närstående.

4. Samma fisk som föreg., något större bild.

5. *Ostracion*. Syst. Nat. VI, pag. 49, gen. 108, sp. 5. (Linné). En fisk fångad vid kinesiska kusten. — Koffertfisk. *Ostracion* sp.

6. En fisk fångad vid Straetet Sunda. — Lejonfisk. *Pterois* sp.; möjligen *Pt. volitans*.

7. Gammal Kiäring från Ascension. — Filfisk. *Balistes* sp.; möjligen *B. vetulus*.

8. Siökatt. *Sepia Loligo dicta*. (Linné). Dessa slags fiskar, som kallas siökatter, flyga gemenligen i passadvindarna upp i skeppen. Uti buken på dem är en blåsa med en svart saft uti, alldeles tjänlig till att skriva med, som aldrig kan utplånas. — Bläckfisk. *Loligo* sp.

På samma plansch: *Chatodon*. Fisk, fångad vid kinesiska skären. — *Chatodon* sp.

9. *Lepas concha anatifera dicta*. Faun. Suec., 1350. (Linné). — Långhals. *Loligo*, antagl. *L. anatifera* L.

10. *Medusa*. Ett slags maneter; äro klara och tunna vattenblåsor, överdragna med ett tjockt slem; synas gemenligen vid stilla väder och i skiftet av passadvindarna. Sjöfarande kalla dem Bessaner eller Bidevind-seglare.¹ — Bidevindseglare. *Physalia* sp.

Professor Lönnberg har meddelat, att planscherna ej synas vara citerade av Linné och att de sålunda icke hava någon betydelse för nomenklaturen, men att de otvivelaktigt äro alldeles förträffliga för sin tid och att det synes egendomligt, att Linné ej citerat dem.

*

Till de nu lämnade erinringarna om Carl Gustaf Ekebergs personlighet och verksamhet må fogos några meddelanden om hans familje- och förmögenhetsförhållanden.

År 1744 ingick Ekeberg äktenskap med Hedvig Erlandt och fick med henne tre barn, nämligen sonen Nils Gustaf, vilken under pojåkåren var med på två av faderns långfärder, men ej kände sig tilltalad av sjömanslivet utan valde ett lugnare yrke och med tiden blev arkitekt, samt döttrarna Anna Catharina och Hedvig Charlotta. Den förra blev gift med kaptenlöjtnanten Otto Wilhelm Rückersköld, den senare med fänriken Daniel Wilhelm Nisbeth. Såväl fru Ekeberg som sonen och döttrarna levde vid kaptenens fränfalle och voro alla utom fru Rückersköld närvarande vid den den 25 juni 1784 förrättade bouppteckningen. Jänte Altomta, 3 mantal skatte i Tensta socken samt Ånge, ett mantal skatte rusthåll i Lena socken, och Sommaränge, $\frac{1}{2}$ mantal frälsehemman i Viksta socken, efterlämnade den bortgångne ett rikt och välförsett lösörebo. Ur den utförliga förteckningen häröver må anföras några detaljer, som visa, hur den lilla uppländska herrgården ej blott var inredd med elegans och trevnad utan även innehöll mycket, som belyste ägarens yrke och intressen och tillika skänkte hans hem en utpräglad så att säga Ostindisk kompani-karaktär. Såväl bland möbler, husgeråd och annat bohag som i prydnadsföremål o. s. v. fanns nämligen mycket, som Ekeberg hemfört från sina resor till Kanton eller kanske inköpt på kompaniauktionerna, och man får den uppfattningen, att Altomta särskilt i kinesiskt hänseende framgångsrikt kunde tävla med de rika kompanidirektörernas samlingar.

Lackerade dosor omväxlade med sådana av sköldpadd, pärlemor, agat och metall, kinesiska speglar med målade ramar med lackerade skåp och

¹ Engelsmännens *Portuguese man-of-war*.

och bord av vitt skilda slag, serviser av vitt och blått och rött och vitt porslin o. s. v. med en mängd te- och kaffekannor, punschbålar, mandarin-koppar, dockor och figurer, potpourrikrukor m. m., kinesiska siden- och florsgardiner funnos i flera av rummen, där möbleringen utgjordes av vit- och pärlmålade soffor och fätöljer, mahognybyråar o. s. v. I den långa förteckningen på »Contrefaits, Schillerier, Målningar och Bilder» upptagas de förut omnämnda tavlorna av Ekeberg samt flera stycken av honom utförda »skeppsstycken», två kinesiska tavlor, föreställande Kanton och Macao, tre stycken kinesiska målningar på glas av fåglar och blommor, franska kopparstick m. m. Förteckningen upptager även »salig kaptenens och dess frus konterfej». Vart dessa togo vägen och om de möjligen ännu finnas bevarade, har visat sig omöjligt att få visshet om. Ej heller har det lyckats förf. att spåra upp något annat porträtt av Ekeberg, vadan någon föreställning om hans utseende ej kunnat erhållas. Man kan dock vara viss om, att det motsvarade eller återspeglade det vänliga sinnelag och den både allvarliga och friska livsåskådning, som Sparrman vitsordat i sitt minnestal.

*

C. G. EKEBERGS TRYCKTA SKRIFTER.

Jämte sin här ovan omnämnda beskrivning över den Ostindiska resan åren 1770 och 1771 utgav Ekeberg år 1757

Berättelse om den kinesiska landthushållningen samt följande »rön», uppsatser och avhandlingar:

I K. VETENSKAPSAKADEMIENS HANDLINGAR:

Underrättelse Om Tutanego. T. XVII, 1756.

Berättelse Om et Norrskén, som observerades på utresan med Ostindiska Compagniets Skepp SOPHIA ALBERTINA den 30 Jan. 1755. T. XVIII, 1757.

Om Ferdinando Noronho Besökt år 1760 med Svenska Ost-Indiska Compagniets Skepp Prins FREDRIC ADOLF. T. XXII, 1761.

Om Chinesiska Soyan. T. XXV, 1764.

Berättelse Om Chinesiska Olje-fröet och dess Trefnad i Sverige. T. XXV, 1764.

Chinesiska Olje-prässen och Präsnings-Sättet. T. XXVIII, 1767.

Chinesernas Sätt at utkläcka Ägg. T. XXIX, 1768.

Observationer på Magnet-Nålens Inclination, Gjorda under Resan til och från Canton, Åren 1766 och 1767. T. XXIX, 1768.

Observationer, gjorde med Inclinations Compassen, på en Sjöresa ifrån Göttheborg til Canton i China och därifrån tillbaka, åren 1770 och 1771. T. XXXIII, 1772.

Observationer, Gjorde med Inclinations-Compassen, under en Sjö-resa til och från Canton i China. T. XXXVI, 1775.

Anmärkingar och Beskrifning öfver Banca-Sundet uti Ost-Indien, T. XXXVII, 1776.
Tal om Hafvets Strömmar, hållet för Kongl. Vetenskapsakademien vid presidii afläggande, 26 October 1768.

I PATRIOTISKA SÄLLSKAPETS JOURNAL. (Hushållningsjournal kallad).

Om Cider, med figur; aug. 1782.

Försök wid Skogarnes Besparande och Förökande, i anledning af Kongl. Patriotiska Sällskapets Frågor, 1781; med tabell, december 1782.

Försök at bärga Säden med minsta spillning, med figur; april 1783.

Försök med hvit Wallmo; med figur, juli 1784.

I EKONOMISKA HANDLINGAR; T. I:

Ytterligare anmärkningar öfver föregående ämne (d. v. s. med anl. av J. Brauners Tankar om Landtbrukets drift till större förkofring).

150-ÅRSMINNET AV LINNÉS DÖD

DEN 10 JANUARI 1928 HADE ETTHUNDRAFEMTIO ÅR förflutit sedan CARL von LINNÉ borttrycktes av döden. Med anledning härav innehöll *Svenska Dagbladet* nämnda dag efterföljande, av Svenska Linné-Sällskapets ordförande professor ROB. E. FRIES författade minnesteckning:

CARL VON LINNÉ.

ETT 150-ÅRSMINNE.

Den 10 januari 1778 kl. 8 på morgonen slutade Carl von Linné sina dagar. Han var då 70 år gammal, en ålder som nu ej brukar anses så särdeles hög, men hans liv hade varit arbetsfyllt mer än de flestas och han hade aldrig sparat sina krafter. Det var också en gammal, kroppsligt och andligt utsliten man, som i dag för ett och ett halvt sekel sedan gick bort.

Linnés död föregicks av flera år av tilltagande sjuklighet. Ifrån ungdomen ägde han en stark hälsa, en nödvändig förutsättning för den intensiva verksamhet, han bedrev. De tillfälliga sjukdomar, han träffades av, voro länge av mera övergående art, men framemot 60-årsåldern kommo krämporna oftare och lämnade varaktigare spår efter sig. Under hans sista årtionde förgick också knappt ett år utan mer eller mindre allvarliga sjukdomsattacker. Man kan följa detta krafternas avtagande i hans vetenskapliga produktion, som efter 1740- och 50-talens våldsamma intensitet börjar dala i omfattning såväl som i innehåll och som under det sista decenniet inskränkte sig huvudsakligast till smärre doktorsdisputationer.

I ett brev till en vän av år 1772 skrev Linné själv: »Nu har jag märkt på alla omständigheter, att min tid är hart när, och att mitt öde måste blifva slag . . . Det faller mig ej underligt; jag har wunnit de åhr, som ej 9:de af 100 födda ernå. Jag har sträfwat och arbetat af all hog, alla krafter och alt sinne; sielfwa jernet nötes». I början av 1774 fick han också den första »dödsposten», ett slaganfall, som övervanns men aldrig helt botades. Andra krämpor tillkommo och avmattningen fortskred. I de

av Linné själv förda egenhändiga anteckningarna, däri han skildrat sitt liv och som sluta med år 1776, läsa vi följande talande slutrader: »Disciplar, Horrebow och Berger ifrån Danmark samt Grüno ifrån Hamburg, ankomma. Men Linné är så sjuk, att han knapt kan tala med dem, ty han hade nu också fådt Tertian (frossan) till sin lamhet och matthet».

Tidvis uppblossade visserligen ännu den flämtande livslågan. Så var ibland fallet, då han såg någon av sina älskade disciplar eller då talet fördes in på naturalhistorien. Så var ock tydligen förhållandet, då han fick mottaga besök av Vetenskapsakademiens preses, vilken fått i uppdrag »at resa til honom och göra sig underrättad om hans tilstånd och visa honom den ömhet, som en så stor och högförtjent Man förtjenar». Ty enligt akademiens protokoll fann preses honom väl mycket försvagad till hälsan, »dock ej så illa, som ryktet gått, och i synnerhet till humöret muntrare, än han kunnat vänta». Snart därefter kom emellertid ett nytt slaganfall, som medförde förlamning i högra sidan och starkt minskad talförmåga.

Den sista sommaren, 1777, log lyckan än en gång emot Linné och kastades ännu några höstens solstrålar över hans levnad. Han tillbragte densamma ute på det älskade Hammarby, där han då dagligen, när väderleken det tillät, utbars antingen i trädgården eller upp till det lilla museum, där hans samlingar förvarades. Där kunde han så i flera timmar glädja sig vid åsynen av dessa och han återbars därifrån alltid mycket gladare.

När hösten kom, avtogo krafterna åter. Enligt läkarens föreskrift åkte han under vacker väderlek ut för att hämta frisk luft, varvid körsvennen var strängeligen förbjuden att köra utanför staden. Det berättas emellertid, att det en gång hände — det var fram i december månad — att den gamle Linné ej återvände från en dylik åktur vid den tid som uppgjort var. Efter letande och förfrågningar åt alla håll anträffades han slutligen ute på den honom tillhöriga, en halv mil utanför staden belägna gården Säfja. Han hade längtat dit ut och han hade förmått körsvennen att köra sig dit. Där fann man honom liggande på en fäll framför en flammande brasa i den stora spisen, helt förnöjd rökande sin lilla pipa. Det var sista gången, han fick besöka någon av sina gårdar, och det var också sista gången han kom utanför stadsportarna. Snart nalkades slutet och så slocknade vid midvintern livslågan bort.

Det ligger något beklämmande över Linnés sista levnadsår och bortgång. Han fick ej den lyckan att sluta sin tid, innan ålderns svaghet satte sin stämpel på hans liv, och de sista årens hjälplöshet står i dyster motsats till mannaålderns kraft och intensiva energiutveckling. Det blixtrande snille, som skrivit lagar i vetenskapens rike, slocknade bort i den mån kroppens krafter avtogo och plågorna kommo. Och så blev det som en befriare döden nådde honom.

Men det ligger också något av tragik över de år, som närmast följde

på hans bortgång. Visserligen väckte denna i vida kretsar djup sorg, och landet runt ägnades hans minne mycken vördnad och tacksamhet. Från konungens sida kom detta till ett vackert uttryck, då denne ej blott lät prägla en minnesmedalj i anledning av dödsfallet, utan även på hösten i trontalet till riksens ständer erinrade om den förlust som fosterlandet lidit. »Länge skall Upsala påminna sig den ryktbarhet, som Linnés namn åt denna Hög-schola förvärfvat». Men det kan å andra sidan ej förnekas, att just denna högskola, som fått glans av Linnés ryktbarhet, ej vid det tillfället visade den bortgångnes minne den erkänsla, som den oförbehållsamt borde hava gjort. Ja, ej ens kretsen av de närmast stående insåg de förpliktelser, som en stor mans minne lade på den, och så kom det olycksslag, då de Linnéanska samlingarna blevo försålda till utlandet, och då alltsammans, nedpackat i 26 stora lårar, lastades ombord på fartyget i Stockholms hamn för att fraktas till England. Förmildrande omständigheter kunna visserligen andragas, men i vårt lands och dess vetenskapers historia står denna dag som en sorgedag.

Ett och ett halvt sekel har nu förflutit, sedan Linné slutade sina dagar. Som alltid, då det gäller en stor mans insats, har även Linnés verk under årens gång allt efter tidsströmningarna blivit olika bedömt, men allt eftersom åren gått och hans insatser kunnat klarare historiskt överblickas, har domen blivit allt mera samfäll, att Linnés uppträdande var en nödvändighet för de biologiska vetenskapernas utveckling och en av de betydelsefullaste tilldragelserna i dessa vetenskapers historia. Vi minnas nog ännu livligt de imponerande festligheter, varmed 200-årsdagen av hans födelse år 1907 firades i vårt land, och vilken anslutning den högtidligheten fick även från utlandets vetenskapsmän. Mindre bekant torde vara, huru allmänt den dagen också firades även i utlandet bland naturforskarna i de mest skilda länder. I år firas ej dödsdagens minne i vårt land med någon högtidlighet — den nyssnämnda minnesfesten ligger oss för nära — men vi böra ej låta dagen gå helt förbi utan ett tacksamt erkännande av vad Linnés namn betytt för hela vårt folk.

Man kan här med skäl fråga sig, huru det egentligen kom sig, att Linné under sin levnad blev så uppburen, så »populär» som han blev bland det svenska folket och att hans namn kunnat bevara sin klang hos det samma genom tiderna. Ej var det väl endast genom de lärda latinska skrifter, i vilka hans ofta banbrytande vetenskapliga tankar framlades. Dessa skänkte vetenskapligt rykte, men för allmänheten voro de nog rätt så främmande. Var det däremot ej snarare så, att han vid sin verksamhet just mötte ett lynnesdrag i vårt eget folks karaktär, dess kärlek för den omgivande naturen och dess förteelser? Hur blev icke under hans tid och genom honom den allmänna åskådningen i detta hänseende förändrad? När den unge smålandspojken vid Stenbrohult och Växjö sanlade örter

till sitt herbarium, då ansågs detta som ett onyttigt och rent av skadligt tidsfördriv. När han sedan som ung man under sin vistelse i huvudstaden höll sina botaniska exkursioner, då följdes han redan av flockar av intresserade, och när han som den åldrade professorn och arkiatern vid Uppsala lärdomssäte läste naturalhistorien, då hade denna blivit en vetenskap på modet, som bedrevs inom de mest skilda stånd, även de högst uppsatta. Var det ej så, att han här hade träffat på och väckt till liv anlag, som lågo slumrande i folklynnet och att hans namn därför också blev satt, helt oreflekterat, som en symbol för en av vårt folks vackraste sidor, dess natursinne? Ej blott vetenskapligt utan helt allmänmänskligt blev hans kulturinsats därför hos oss stor.

Ett stort minne förpliktar. Det förpliktar till att hålla detsamma levande och vördat och, i detta särskilda fall, att söka gottgöra vad en gång av oförstånd, tanklöshet och småsinne felades. I det hänseendet har onekligen under de senare åren mycket blivit gjort och det påtagligaste utslaget därav är väl stiftandet av det sällskap, Svenska Linné-Sällskapet, som satt som sitt mål att sprida kunskap om Linné och hans verk samt att väcka och underhålla intresset för vårt lands största naturvetenskapliga minne.

Det torde vara allmänt känt, huru under det decennium, som detta Sällskap redan arbetat, det lyckats detsamma att, med kraftigt stöd av statsmakter och många enskilda, skapa grunden för ett Linnéminne i Uppsala på den plats, dit hans livsgärning var förlagd. Den besökande främlingen kan där nu se den trädgård, som under Linnés dagar hade världsrykte, återställd i det skick, som den på den tiden ägde. Han kan där också i »Linnémuseet» med dess överraskande rika innehåll av personliga Linnéminnen tänka sig förflyttad tillbaka till det Linnéanska hemmet och för en flyktig stund se en vision av huru Linné levde sitt liv i dess miljö. Och det är nu också Sällskapet förhoppning att inom ej för avlägsen tid få dessa personliga Linnéminnen insätta i den ram, dit de höra, i den byggnad där han själv levde och där han också, den 10 januari 1778, slutade sina dagar.

Det är i detta sammanhang anmärkningsvärt, att ännu i dag ingen bildstod i Uppsala blivit rest över Carl von Linné. Visserligen finnes inom Botaniska institutionen den Byströmska marmorbilden, som studentkåren skänkte universitet, men någon för allmänheten öppet tillgänglig existerar ej än. Det är egendomligt, då väl ingen som just Linné så bidragit att skänka Uppsala universitet dess höga anseende och göra staden känd över världen. Linné-Sällskapet har dock upptagit den frågan till utredning, och tanken skall väl i sinom tid, när medel kunna möjliggöra dess realiserande, på ett eller annat sätt bli en verklighet.

Men ett stort minne förpliktar även i ett annat hänseende: att värdigt vårda det arv, som skänkts oss att övertaga. Genom Linné fick den

svenska naturforskningen ett anseende över världen, som den också sedan genom flera lysande namn vetat att försvara. Det är vår plikt att söka uppehålla traditionerna och det kommer därvid icke minst an på att de yttre möjligheter, som därför krävas, också äro till finnandes. De svenska naturvetenskaperna minnas med tacksamhet allt det myckna, som från statsmakternas och andras sida blivit gjort för desamma, och vårt folk kan med stolthet visa på de många präktiga institutioner, där forskningen har gynnsamma möjligheter att bedrivas. Men utvecklingen går framåt och för med sig nya krav, som måste fyllas. Det är då att hoppas, att svenska folket, när så kommer att krävas, även i framtiden skall ihågkomma att Linnéminnet förpliktar.

*

I tidningen *Upsala* för den 9 januari tolkade dr E. N. SÖDERBERG 150-årsminnets innebörd i följande dikt:

*Störst bland svenska lärofäder,
i naturens helgedom,
du ur hävden mot oss träder,
djuptänkt, vis och barnafrom,*

*ty i fjärran rymders eter
och i minsta plantas art
såg du, huru evigheter
återspeglas underbart,*

*och att ödmjuk, ej förvuten,
du drog ut på forskningståg,
tyder oss, var hemligheten
i din ädla storhet låg,*

*och i världsförloppets kedja
fann du ej mekanisk lag,
men en makt, som vad vi bedja
lyssnar till med välbehag.*

*täljer oss, hur du förmådde
sträcka ut så långt din färd,
att ditt siaröga nådde
bortom fenomenens värld.*

*Det var vördnad, som dig ledde,
när inför din spanings blick
så naturens värld sig tedde,
att systemets form den fick,*

*»Lev ostraffligt! Gud är nära!»
var din levnads A och O,
summan av din vishetslära,
kärnan i ditt hjärtas tro,*

*och ditt livsverk än oss lärar,
att en sinnesart som din
i det varandes mystärer
längst och djupast skådar in.*

*Genom sekler skall du leva,
ja, så länge än ditt namn
vid linnéans gröna reva
binds i våra skogars famn.*

*

Upsala Nya Tidning innehöll den 10 januari följande minnesteckning av Sv. Linné-Sällskapets vice ordförande professor RUTGER SERNANDER:

DAGENS LINNÉMINNE.

Den 10 januari 1778, sålunda i dag för 150 år sedan, slutade Linné sitt levnadslopp.

Den gamle arkiatern därnere i botaniska trädgården vid Svartbäckstull hade i årtal varit så gott som död för yttervärlden. Det var länge sedan man hört honom tala från den kateder, vilken en gång kring sig samlat ej blott Sveriges utan även Europas unga naturforskning. Vid trädgårdens grindar klingade ej mera studenternas glada valthorn och friska vivat Linnæus, där stannade ej mera några praktfulla ekipage med de kungliga eller medlemmar av riksens råd. I stället fick man se Uppsalas och Stockholms främsta läkare stiga in, tydligen för att om möjligt bringa sin stora kollega någon hjälp i hans svåra sjukdom.

Ty herr arkiatern var mycket illa därnere. I maj 1774 hade han fått ett slaganfall. Sommaren 1776 gav Vetenskapsakademien sin preses medicinalrådet J. L. Odhelius i uppdrag »at resa til honom och göra sig underrättad om hans tilstånd och visa honom den ömhet som en så stor och högt förtjent Man det förtjenar». Visserligen fann honom då Odhelius »mycket försvagad til hälsan, dock ej så illa, som ryktet gått, och i synnerhet til humöret muntrare, än han kunnat vänta». Men snart efter besöket drabbades Linné av ett nytt slaganfall. Nu börjar den tragiska pinohistoria, där Linnés eldsjäl brytes ner bit för bit. Högra sidan förlamades och talförmågan minskades, så att han endast kunde utsäga enstaviga ord.

Sist av allt lämnade honom dock sinnet för blommorna och vännerna. »Ehuru han nu», säger en av familjens vänner J. G. Acrel, »i detta tilstånd var mera död än lefvande och nästan icke kunde tala, förmärkte man en synnerlig glädje i dess ansigte, enär han såg några av sina älskade Disciplar, eller ock när tal var å färde om Naturalhistorien». I ett brev från en av lärjungarna And. Sparrman säges: »han bjuder till att gå några steg allena utan hjälp från sin stol, men med yttersta svårighet. Låter ibland leda sig ned i trädgården, fägnar sig åt örterna, men känner nu mera ingen».

Man häpnar över den utmärklade kroppens motståndskraft. Månaden innan Linné dog, sålunda i december 1777, skulle han en dag efter läkarens föreskrift ut för att hämta frisk luft. Det var slädföre, den sjuke kände sig upplivad och befälde drängen att köra ut till Sävja i Danmarks socken, jämte Hammarby den andra av de linnéanska lantgårdarna. Drängen var visserligen av faniljen strängeligen förbjuden att resa utom staden, men han lydde i stället sin gamle husbonde. Härute fick nu denne sin

sista glada stund i livet. Han låg hela aftonen på slädfällen framför köks-spisen, där man just, som traditionen berättar, var sysselsatt med att grädda bröd, och rökte sin pipa i kretsen av husets folk, tills han påträffades och i mörker och hällregn fördes hem till Uppsala.

Den 10 januari nästa år kom äntligen döden. Det var klockan 8 på morgonen. Vid hans dödsbädd stodo endast akademiombudsmannen Samuel Duse, förlovad med yngsta dottern Sofia, professor Tycho Tullbergs moders mormor, och den engelska lärjungen John Rotheram.

Men det är ej det långsamma lidandet och plågorna som ge de sista levnadsåren deras djupaste tragik, det är förhållandena inom familjen.

Skvallret gick friskt i det gustavianska Uppsala. Man behöver ingalunda tro ens hälften av vad brev och memoarer bevarat i den vägen, så t. ex. när det sades, att hustrun Sara Lisa ej ägnade den sjuke behörig vård och tillsyn, så att han vid försök att stiga upp ur sin länstol nästan varje dag tumlade omkull och blev liggande på golvet. Vad man dock ej kan komma ifrån är att hustruns sparsamhet på äldre dar gick över till beräknande egennytta, som då hon fick sin make att sätta sin nu knappast läsliga namnteckning under handlingar, vilka denne rättrådige man aldrig skulle ha gillat. Det är hennes hand man spårar i en skrivelse från Linné vid en tidpunkt, då denne ej kunde begripligt skriva den enklaste mening, med anmälan om att han ville bli medlem av qvestura ærarii, en post som han naturligtvis omöjligen kunde sköta, men som tillförsäkrade sin innehavare en avlöning på 12 riks. 24 skill. specie.

Även sonen Carl von Linné d. y., redan under faderns livstid hans efterföljare på professorsstolen, går ej fri för missbruk av dennes namn för egoistiska syften. Han bedömdes med föga sympati av jämnåriga naturforskare. Klar avund spelar väl härvidlag in, och något positivt ont häftat veterligen ej vid hans namn, men Solanders omdöme, han är »en ganska släter karl», slog nog huvudet på spiken. Förhållandet mellan honom och modern var mycket spänt. Man kunde få höra hans unga kamrater rent av säga: »hon förföljer och hatar honom excessivt». Det stundande arvskiftet kastade sin skugga framför sig.

Begravningen ägde rum den 22 januari. »Linnés bisättning i Upsala Domkyrka var den högtidligaste Act jag till den tiden hade sedt», betygar Adam Afzelius 45 år därefter, »och gjorde på mig djupt intryck, som ännu varar oförändradt. Det var en dyster och tyst afton, hvars mörker endast skingrades på stället af den genom staden långsamt tågande Processionens facklor, bloss och lanternor — hans bönder, sorgklädde, följde vagnen med lanternor — och hvars lugn endast stördes af den på gatorne församlade folkmängdens däfva sorl, och af den majestätiska storklockans grofva ljud, som ehuru för Linné i lifstiden besvärligt, nu skulle första gången vid likbegängelsen höras ensamt att på ovanligt sätt till

grafven beledsaga en ovanlig man och blifva för kommande tider ett efterdöme.»

Storklockans dön vid Linnés jordafärd ringde ut ett gånget skede i vårt universitets historia. Den svenska naturforskningens aurea ætas, då Linné, Olof Celsius, Rosén, Klingenstjerna, Wallerius och andra spreda glans och ära över fäderneslandet, var till ända. En hård och mörk tid stod för dörren. Jämsides med de nationella olyckorna och en stigande allmän depravation skulle Uppsala snart såväl utifrån som inom sig själv få kämpa mot trångsynthet och reaktion.

Den starka linnéanska hegemonien vid universitetet hade redan under Linnés livstid mött mothugg och även en illa dold avund. Motrörelsen kom också säkert och obönhörligt. Den gick ej sällan ut över naturhistorien i sin helhet och den fick vind i seglen därigenom att mansåldern närmast efter mästarens död i en viss utsträckning kom att kännetecknas genom en mekanisering av dennes ledande principer; framför allt gjorde sig en själlös och innerst ovetenskaplig artbeskrivning mer än skäligt bred.

Det går väl nästan ständigt så till under den närmaste tiden, sedan en stor vetenskapsman slutat sitt värv. Man ser nu lättare felen ej minst sådana de framträda hos de enligt tröghetens lag alltid följande eftersägarna. Riktningar som förut undertryckts göra sig starkare gällande och ställa de gamla i skymundan. Det kan dröja länge innan man får den bortgångnes verk i dess rätta perspektiv.

Så har det gått med Linné och hans verk. Efter en flerstädes i Europa märkbar reaktion kom en tid då de linnéanska tankegångarna och uppslagen nådde sin historiska rätt. Och de skönjas ännu i vår egen tids naturhistoria trots dess gigantiska framsteg och för en 1700-talsforskare oanade frågeställningar som klara riktlinjer av värde och makt.

I den svenska naturforskningen är Linné ej blott dess stoltaste minne, han är en levande kraft. Vår starka, upplyftande känsla härom tolkade Frithiof Holmgren en gång i sin dikt för 50 år sedan, då hela det akademiska Uppsala begick minnet av dödsdagen:

Och än i din grav bär du spiran i hand:
Ditt välde går vidt öfver hafven,
Och furstar och lärda från främmande land
Vallfärda med vördnad till grafven;
Men flere ännu skola följa dig åt
Att söka det ljuset, som ledde din stråt
I skogar, på berg och i dalar.

Av professor RUTGER SERNANDER innehöll *Sv. Dagbladet* den 13 januari följande artikel i anslutning till 150-årsminnet:

LINNÉMINNET OCH EN NATIONELL UPPGIFT.

Hundrafemtioårsdagen av Linnés död har över all Sverige kommit minnet av den store naturforskaren, till vars livsverk vår nation står i en sådan tacksamhetsskuld, att för en stund framstå i klarare och skarpare ljus.

De minnen, som hänföra sig till Linnés sista år och tiden närmast efter dödsfallet, äro emellertid av ganska dystert art, ej minst därför att några av dessa vittna om och stå i direkt samband med vår nationella nedgång under 1700-talets sista årtionden. För allmänheten torde ingen av de härmed i samband stående episoderna vara så bekant som den, då vi sålde Linnés naturhistoriska samlingar till utlandet.

Linnés samlingar voro redan tidigt europeiskt bekanta. Främst gäller detta herbariet. Dess värde låg ej endast i att det efter Linnés egen karakteristik var »det största världen sett» — det hade samlats dels genom gåvor från de lärda kollegerna i alla länder och de resande »apostlarna», dels genom köp, dels genom insamlingar år efter år i Uppsala rika botaniska trädgård — utan fastmer däri att det innehöll de i viss mån normerande typexemplaren för de arter, i vilka mästaren uppdelat växtvärlden. Denne talar med rätta om sina »örter, ovärderlige i sig sielfwa, med tiden mer och mer begiärlige».

Vid det stora arvskiftet inom familjen efter sonen Carl von Linné d. y:s död, som inträffade redan 1783, tycktes det väl vara självklart att universitetet eller staten skulle sörja för att faderns vetenskapliga kvarlätskap stannade inom landet, och att familjen skulle vara angelägen om att i första hand få de svenska intressena tillgodosedda. De följande händelserna visade på en helt annan sinnesstämning.

Å familjens vägnar vände sig dåvarande med. adjunkten J. G. Acrel till England med ett utbud på 900 guineer. Detta antogs av en ung naturforskare, den 24-årige J. E. Smith, son till en rik fabriksidkare i Norwich. Acrel sökte nu förmå först statssekreteraren och sedan universitetskanslern att ingiva samma eller åtminstone liknande anbud, men förgäves. Gustaf III befann sig olyckligtvis utomlands på sin italienska resa, och ett anbud, vars storlek man ej riktigt känner, för Uppsala räkning från den förmögne köpmannen J. Maule i Göteborg genom en av Linnés lärjungar A. Dahl (samme man efter vilken det allbekanta släktet *Dahlia* uppkallats) lämnades utan avseende. Samlingarna avgingo med ett engelskt fartyg till London och ankommo dit i oktober 1784.

Vederbörande här hemma voro mycket generösa. Det var naturaliesamlingarna som köpet gällde, men till yttermera visso packade man också

ner i lårarna Linnés hela jättelika korrespondens, hans bibliotek och alla hans efterlämnade manuskript.

Man kan skatta den förlust, vilken Sverige led genom bortförandet av alla dessa vetenskapliga skatter, som oersättlig. Vi kunna endast trösta oss med att England givit dem den mest pietetsfulla vård och låtit dem komma till sin vetenskapliga rätt genom det berömda sällskap, *Linnæan Society*, som man kan säga stiftades med Linnésamlingarna som centralpunkt.

Försäljningen av den Linnéanska kvarlåtenskapen står tyvärr ej i den svenska historien ensam i sin nesliga art. Acharius' (Linnés siste lärjunge, * 1757 † 1819) samlingar, av största vikt för lichenologien, vetenskapen om lavarna, den disciplin han själv grundat genom de storslagna forskningar, vilka skaffat honom hederstiteln *pater lichenologiæ*, bortauktionerades efter hans död till Helsingfors.

En årsdag av tungt vägande innebörd har låtit våra tankar för en stund återgå till ett av våra stoltaste minnen, det Linnéanska. Men den har också i samband härmed bragt i erinran en grov försummelse i hävdandet av detta minne och den arvsplikt det ålade oss.

Det är avgjort noblare att genom egna handlingar söka i den mån vi kunna bota vad som fordom brast än att endast häckla förfädernas underlåtenhetssynder. Kanske vi i nutiden, varför ej i varande stund, kunna göra gärningar av just sådan art, gärningar nämligen, genom vilka vi hedra Linnéminnet i anda och sanning.

För några månader sedan skulle Uppsala universitet vid sitt fyrahundra-femtioårsjubileum kröna en förtjänt man med hedersdoktorskransen. En bråd död kom oss i förväg. Den man, vilken denna utmärkelse ej nådde, hette Lars Romell.

Det var Romell som mykolog universitetet ville hylla. Inom mykologien, läran om svamparna, var han en märkesman av rang, framför allt på hymenomyceternas, särskilt hattsvamparnas vida fält. Den grundläggande forskaren var även här en svensk: Elias Fries. Hans arbeten voro av så omfattande natur, att för att få ordning och reda på denna hymenomyceternas ytterst svåra och mångformiga grupp det är nödvändigt att utgå från hans begrepp om arterna. Dessa äro i stor utsträckning fotade på den svenska floran. Den tradition, som i vårt land uppehållits av Elias Fries' lärjungar, bland dem Hampus von Post, och sedan av deras, har därför fått en auktoritativ betydelse. Romell, Hampus von Posts ivrige lärjunge, blev under årtionden fram till sin död dess uppehållare. Och han förkovrade under ett enastående sanivetsgrant och energiskt arbete samt under livlig förbindelse med europeiska och amerikanska kolleger arvet i hög grad.

Under sina studier hopbragte han synnerligen omfattande samlingar på ej mindre än 60,000 exemplar, bl. a. av svenska hattsvampar i en ena-

stående utsträckning. Till detta herbarium Romellianum höra även sporpreparat (17,000), anteckningar (11,000 sidor), ritningar (3,000 blad, därav 2,500 akvareller) och fotografier (21,000 stycken), som giva det ett alldeles särskilt värde. Bland utlandets museer, närmast Amerikas, finnas också redan spekulanter.

Varför skola dessa samlingar gå ifrån Sverige? *Med* dem till sitt förfogande skulle vår framtida mykologi ha ett dyrbart, i vissa hänseenden outhärligt material, *utan* dem mötes den av stora, ibland oöverkomliga svårigheter. De äro ju en produkt av svensk forskning och ett redligt, oegennyttigt arbete i dess tjänst. Våra botaniska museer sakna med sina små tillgångar möjligheter att erlagga den måttliga summa som erfordras för deras inköpande. Det är till upplysta mecenater som hoppet står. I det Linnéanska minnets namn, låt ej detta hopp komma på skam.

*

I *Smålandsposten* för den 6 januari lästes några erinringar »Till blomsterkonungens minne», och i trädgårdstidningen *Viola* för den 11 januari voro införda två artiklar anslutande sig till detta: av O. ENGLUND om *Linné som trädgårdsmästare och botaniker* samt av ERIK SÖDERBERG om *Carl v. Linné och Peter Collinson*.

*

Vid Linnés grav i Uppsala domkyrka samlades minnesdagen de i Uppsala bosatta medlemmarna av Linné-Sällskapets styrelse och nedlade en praktfull krans. Denna var bunden av lager från botaniska trädgårdens gamla lagerträd, vilka enligt traditionen härstamma från Linnés egen tid. På sidenbanden i de svenska färgerna lästes inskriften: »Till minnet av Carl von Linné, den 10 januari 1928. Svenska Linné-Sällskapet».

Även i Tyskland firades 150-års-minnet. Den 9 januari höll nämligen *Berliner Gesellschaft für Geschichte der Naturwissenschaft, Medizin und Technik* i universitetets hygieniska instituts hörsal en högtidssammankomst, varvid föredrag höllas av hr FELIX BRYK om *Linné som konstnär*, av doktor JULIUS SCHUSTER om *Linné och Goethe* och av doktor WILHELM JUNK om *Linnés livsverk*. Till sällskapet ifråga avsände Svenska Linné-Sällskapet genom sin ordförande ett hälsningstelegram och mottog å sin sida en telegrafisk hälsning i anledning av dagens högtidlighet.

EN MINNESVÅRD ÖVER PER OSBECK

Söndagen den 23 oktober 1927 avtäcktes å Hasslövs kyrkogård i Halland ett gravmonument, som på bekostnad av Vetenskapsakademien rests till minne av Linnés lärjunge PER OSBECK, vilken år 1805 avled som prost och kyrkoherde i Hasslöv. Avtäckningen förrättades av landshövdingen greve Axel Mörner, vilken höll ett minnestal över Osbeck och därefter överlämnade gravvården till Hasslövs socken. Kyrkoherden C. R. Christensson emottog vården och frambar församlingens tack till akademien. Kransar nedlades från Hasslövs kommun, Södra Hallands hembygds- och fornminnesförening samt Hallands museiförening.

SUMMARY OF CONTENTS

ON MAY 23RD 1927 TEN YEARS HAD ELAPSED SINCE the foundation of the Swedish Linné Society by some persons interested in the memory of and researches concerning Linné. At the meeting held to celebrate it on May 22nd in that year, the Chairman of the Society, Professor ROB. E. FRIES, made a speech, in which he reminded those present that the foundation took place at Linné's country-place, Hammarby, near Uppsala. The initiative had been taken by Dr. E. Förberg, the Court Dental Surgeon, who, at the meeting presided over by Professor T. Tullberg, a descendant of Linné, also propounded a scheme for the activities of the society.

Professor Fries described how they had met with an ample measure of success during the preceding ten years. Supported by the State and by the University of Uppsala, and thanks to the great generosity and hearty assistance of those interested in the memory of Linné, the Society had thus been able to restore the old Linné Garden at Uppsala, assemble valuable collections of furniture, households chattels, works of art, etc., which belonged to Linné and his family, and to publish ten volumes of its year-book and other works, etc.

The Rev. G. VIRDESTAM, the rector of Linné's birthplace, Stenbrohult, in Småland, gives a detailed description of Linné's childhood's home, relates reminiscences and tales of his youth and childhood, and gives particulars of clerical families in Småland connected with him, etc.

The next contribution is a reproduction of Linné's treatise »*Tauckar om grunden till ekonomien genom naturkunnigheten och fysiken*» (Observations on the basis of finances through a knowledge of Nature and Physics), published in 1740 in the papers of the Royal Academy of Science. To this G. DRAKE, chemist, appends mineralogical, botanical, zoological, and pharmacological notes.

G. NEANDER, Doctor of Medicine, contributes an essay on *Linné and Consumption* and among other things shows how Linné was far in advance of his times as regards his conception of the causes of consumption, in that he suspected, or really believed in, the existence of living seeds of disease.

Dr. O. HULT gives a detailed description of Linné's celebrated disciple *Roland Martin och hans studieresa till Paris åren 1754—1756* (Roland Martin and his journey to Paris 1754—1756 for the purpose of study), which is based principally on Martin's own diary, preserved in manuscript form at the Karolinska Institute in Stockholm. The description contains valuable information about the arrangement and condition of the great Paris hospitals of Charité and Hôtel Dieu, and particulars about some of the most prominent French doctors in the latter half of the 17th century, such as A. Petit, A. Ferrein, etc. Shortly after his return to his native country, Martin was appointed Professor of Anatomy in Stockholm and afterwards rendered great services to the study of anatomy in Sweden.

In »*Linnæus och Vetenskapsakademien*» (Linné and the Royal Academy of Science) Professor H. G. SÖDERBAUM, the secretary of the Royal Academy of Science, gives an account of the part played by Linné in the foundation of the Academy in 1739, and of the unselfish and valuable work he devoted to its activities and development, especially during the few years immediately following, when he was living in Stockholm.

In »*Lars Roberg and Linné*» Professor R. SERNANDER describes the relation of the latter to the former, who, with O. Rudbeck, junr., was his teacher during his student days in Uppsala, and gives some details of Roberg's remarkable activities as Professor and of his original personality.

In the seventeen-forties Linné was an industrious contributor of the annual almanac of the period. His contributions took the form of rather short popular essays of general utility or general interest, such as on hygiene for seamen, on household remedies for ague, on indigenous plants, on corn-brandy, on ale, on tea, on coffee, etc. As the almanacs in question are very scarce and — with the exception of that on corn-brandy, which has been reprinted several times in the service of the temperance movement — little known, reproduction of all the essays in chronological order and in the original wording are inserted in the year-book.

The editor of the year-book, Dr. C. FORSSTRAND contributes a memoir »*Carl Gustaf Ekeberg, hans färder till Ostindien och Kina, hans naturvetenskapliga intressen och förbindelser med Linné*» (Carl Gustaf Ekeberg, his journeys to the East Indies and China, his interest in natural science and his connection with Linné). Ekeberg was one of the most prominent sea-captains of the 17th century, and made several journeys in the Swedish East Indian Company's vessels and, interested and learned in natural science as he was, assembled valuable collections, carried out magnetic, meteorological, and botanical investigations, and was in contact with Linné, Bergius, Wargentin, and other natural scientists of the period. After Ekeberg left the sea, he took up residence on his property, Altomta, in Uppland, and made a name as a prominent agriculturalist.

On 10th January, 1928, one hundred and fifty years had elapsed since Carl von Linné was claimed by death. Consequently, several newspapers in Stockholm, Uppsala, and other places, contained biographical notices by Professors Rob. E. Fries and R. Sernander and others. These memoirs are reprinted in the year-book.

On 23rd October, 1927, in Hasslöf churchyard, in Halland, a monument, raised at the expense of the Royal Academy of Science, was unveiled in memory of Linné's pupil, Per Osbeck, rector of Hasslöf, who died in 1805. A picture of the beautiful monument is reproduced on p 173.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGE- LÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1927.

Den ordinarie vårsammankomsten, då Sällskapet tillika kunde högtidlighålla 10-årsminnet av sin tillvaro, hölls söndagen den 22 maj och hade förlagts till Linnés Hammarby.

De talrikt församlade ledamöterna besågo under ledning av professorerna JUEL och SERNANDER samlingarna och parken, varpå sammanträdet, som på grund av regnig väderlek ägde rum i Linnés matsal, öppnades av ordföranden professor ROB. E. FRIES, som hälsade de närvarande välkomna och särskilt riktade några hälsningsord till Sällskapets gäster universitetskanslern och fru TRYGGER och kantor A. SÖDERHOLM, den senare inbjuden som representant för Hembygdsföreningen Linné i Stenbrohult.

Styrelsens förslag till reglemente för Viktor N. Baumbachs fond föredrogs och blev nu av Sällskapet slutgiltigt godkänt.

Revisorernas berättelse upplästes av förste bibliotekarien ANDERS GRAPE och i enlighet med deras förslag beviljades styrelsen och skattemästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattade.

Ordföranden höll i anledning av 10-årsminnet av Sällskapets stiftande ett tal, som finnes tryckt i föreliggande årsskrift. — Doktor O. HULT höll föredrag över ämnet: Ur Roland Martins resejournal 1754—1756. (Sid. 72—91 i denna årsskrift.)

Efter återfärd till Uppsala samlades man till stort antal i Linné-trädgården, som besågs jämte museet, varpå middag intogs i frigidariet. Vid denna ägnade Sällskapet genom tal av ordföranden och vice ordföranden sin hyllning åt Universitetet, representerat av rektor, professor L. STAVENOW, åt Hembygdsföreningen Linné och dess representant, kantor A. SÖDERHOLM, samt åt tvänne sina bortgångna stiftares fruar, doktorinnorna EVA FÖRBERG och GERDA HULTGREN, vilka antagit Sällskapets inbjudan att närvara.

Sällskapets höstsammankomst hölls måndagen den 28 november kl. 7 e. m. å Svenska Läkaresällskapets lokal i Stockholm. Närvarande voro ett 60-tal ledamöter. Sedan ordföranden professor FRIES hälsat de närvarande välkomna och förklarat sammankomsten öppen, ägnade han några minnesord åt Sällskapets nyligen bortgångne hedersledamot, den framstående Linné-forskaren Dr Benjamin Daydon Jackson, Linnean Societys i London mångårige generalsekreterare.

Därefter företogos de stadgeenliga valen. Därvid återvaldes för 1928 till ordförande professor ROB. E. FRIES och till vice ordförande professor R. SER-

NANDER. Till ledamöter i styrelsen för åren 1928—1930 omvaldes livmedikus dr O. HULT och professor Sv. MURBECK och nyvaldes efter lektor E. HEMMENDORFF, som av sagt sig, krigsdomare J. ÅSTRÖM. Till suppleant för samma tid nyvaldes bibliotekarien A. Hj. UGGLA. Till revisorer för 1928 omvaldes förste bibliotekarien A. GRAPE och rådman K. W. HERDIN. Till suppleanter för samma tid omvaldes doktor FR. SANDMAN och nyvaldes professor N. VON HOFSTEN.

Professor H. SÖDERBAUM höll föredrag om »Linnæus och Vetenskapsakademiens stiftande».

Professor R. SERNANDER höll ett med skioptikonbilder och fotografier illustrerat föredrag om »Lars Roberg och Linné». Båda föredragen ingå i denna årsskrift.

Efter sammankomsten intogs av ett 40-tal medlemmar supé å källaren Gyllene Freden.

Styrelsen har under året haft sammanträden den 6 mars å Bergielund, den 13 november samt den 28 november i Stockholm.

LINNÉMUSEET OCH LINNÉBIBLIOTEKET.

Antalet besökande i Linnémuseet har under året uppgått till 715 personer enligt anteckningar i den i museet utlagda besöksboken.

Ingen förändring i fråga om det t. v. å Universitetsbiblioteket inrymda Linnébibliotekets förvaring har ägt rum.

GÅVOR TILL SÄLLSKAPETS SAMLINGAR.

Ur framlidne bibliotekarien greve Eugène Lewenhaupts dödsbo hava enligt testamentariskt förordnande till Linnémuseet överlämnats 3 koppar med fat av ostindiskt porslin, som tillhört Linné. Kopparna hade, enligt vad som meddelats av friherre Carl von Essen, av greve Lewenhaupt erhållits som gåva av hans svärfar, professor C. B. Mesterston, vilken inköpt dem på auktion efter professor Isr. Hwasser. Denne hade fått dem av Linnés dotter, fröken Lovisa von Linné.

Genom gåvobrev av fru Eva Ridderbjelke, daterat den 12 november 1927, har Sällskapet blivit tillförsäkrat följande inventarier att tillfalla Sällskapet efter givarinnans och hennes dotter fröken Eva Hedvig Charlotta Ridderbjelkes fränfälle:

- 15 svarta skinnstolar.
- 1 svart medicinskrin.
- 1 kikare,
- 1 barometer av mahogny.
- 1 etsat glas på fot, linnæamotiv.
- 1 nystvinda, som tillhört Carl von Linnés maka.
- 3 st. ringar i en sköldpaddsask med inläggningar.
- 1 byrå i alm, tillverkad på Hammarby av träd i parken därstädes, troligen i början av 1800-talet, då överdirektör Fredrik Magnus Ridderbjelke var ägare av gården.
- 1 bok »Egenhändiga anteckningar av C. Linnæus», utgiven av Palmblad & Co. Upsala 1823.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1927.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag.

Kassakonto:*Debet:*

Ingående balans	20: 43
Årsavgifter	5,168: 26
En ständig ledamot	200: —
Viktor N. Baumbachs testamente jämte fröken A. Baumbachs gåva	10,091: 67
Statsanslag till årsskriften	1,500: —
Sålda publikationer	202: 20
Inträdesavgifter till Linnémuseet	91: 29
Checkräkning	13,833: 46
Sparkasseräkning	12,592: 55
Räntor	8,758: 17
	Kronor 52,458: 03

Kredit:

Omkostnader (allmänna omkostnader och löner)	3,966: 40
Linnéträdgården	4,801: 18
Linnémuseet	511: 41
Årsskriften 1927	4,130: 62
Checkräkning	13,836: 11
Kapitalräkning	265: 29
Sparkasseräkning	4,594: 72
Räntor (vid obligationsköp)	311: 74
Köpta obligationer	20,012: 50
Utgående balans	28: 06
	Kronor 52,458: 03

Ingående balanskonto:

Museifonden	201,841: 14	Samlingarna	199,223: 79
Fasta fonden	20,200: —	Oblig. och lotter	149,188: 58
Dispositionsfonden	12,451: 22	Kapitalräkning	6,631: 70
Linnéfonden	105,338: 81	Giro(Check-)räkning	7: 29
Reservfonden	23,965: 40	Sparkasseräkning	8,724: 78
		Kassabehållning	20: 43
Kronor 363,796: 57		Kronor 363,796: 57	

Utgående balanskonto:

Samlingarna	199,223: 79	Museifonden	201,841: 14
Oblig. och lotter	169,201: 08	Fasta fonden	20,501: —
Kapitalräkning	6,896: 99	Dispositionsfonden	12,513: 48
Checkräkning	9: 94	Linnéfonden	105,865: 50
Sparkasseräkning	726: 95	Viktor N. Baumbachs fond	10,192: 59
Kassabehållning	28: 06	Reservfonden	25,173: 10
Kronor 376,086: 81		Kronor 376,086: 81	

Sällskapets inkomster av årsavgifter visa under år 1927 i jämförelse med år 1926 en minskning å omkr. 350 kr. beroende på nedgång i medlemsantalet.

En ny ständig ledamot, fröken A. Baumbach, har under året tillkommit.

Sin största inkomst under året har Sällskapet haft genom apotekaren Viktor N. Baumbachs testamentariska donation å 10,000 kr., ytterligare utökad genom fröken A. Baumbachs frikostiga gåva av 500 kr. till stämpelskatten.

Statsanslaget till årsskriften, kr. 1,500, har utgått med oförändrat belopp. Av försålda publikationer har Sällskapet under detta år haft en inkomst å något över 200 kr.

Inträdesavgifterna till Linnémuseet hålla sig ganska konstant till bortemot 100 kr.

Sällskapets ränteinkomster ha under året stigit till kr. 8,758: 17, en ökning, som väsentligen beror på tillkomsten av den Baumbachska fonden.

De allmänna omkostnaderna visa under detta år en ökning å något över 600 kr. beroende på en del tillfälliga större utgifter.

Kostnaderna för Linnéträdgården ha detta år nedbragts till kr. 4,801: 18, vilket huvudsakligen beror på att några större extra arbeten ej förekommit, inga större utgifter för växter behövt förekomma på samma gång någon inskränkning gjorts i de extra dagsverken. För framtiden bör trädgården kunna underhållas för omkring 5,000 kr., därest inga extra arbeten tillkomma, som kräva ökade kostnader.

Linnémuseets utgifter visa däremot detta år en ökning från föregående år med kr. 169: 93, beroende huvudsakligen på byggnadens förseende med nya takrännor liksom även på något ökade bränslekostnader. Muséet bör emellertid under normala år ej behöva draga större kostnader än de 400 kr., vartill utgifterna upptogs i staten för 1927. Härvid bör dock ihågkommas, att alla försäkringspremier, tillsammans kr. 707, föras på det allmänna omkostnadskontot.

Årsskriften 1927 har dragit en kostnad av kr. 4,130: 62 eller kr. 686: 50 mer än 1926. Den omfattade emellertid år 1927 ett tryckark mer än det föregående året. Några andra publikationer än årsskriften har Sällskapet under året icke utgivit.

Sällskapets samtliga tillgångar ha under året ökats med kr. 12,290: 24, varav huvudparten kommer på Viktor N. Baumbachs fond, Sällskapets första donationsfond.

Då styrelsen beslutat, att tills vidare från och med år 1927 även Fasta fonden och Dispositionsfondens skola — i likhet med vad redan gäller angående Linnéfonden — ökas genom en årlig ränteavsättning å $\frac{1}{2}\%$ till respektive fonder, så komma för framtiden Sällskapets samtliga fonder utom reservfonden, för vilken särskild föreskrift gäller, att tillväxa genom årliga ränteavsättningar.

Följande Sällskapets fonder ha under året tillkommit eller ökats med nedanstående belopp nämligen:

Fasta fondens tillväxt	kr. 301: —
Dispositionsfondens tillväxt	» 62: 26
Linnéfondens tillväxt	» 526: 69
Viktor N. Baumbachs fond	» 10,192: 59
Reservfondens tillväxt	» 1,207: 70

Summa ökning kr. 12,290: 24

Det belopp med vilket Reservfonden under året ökats, kr. 1,207: 70, utvisar behållningen å årets Vinst- och förlustkonto, sedan alla utgifter blivit bestridda och vederbörliga ränteavsättningar till fonderna blivit verkställda.

Under årets lopp ha inga obligationer utlottats. Däremot ha för disponibla medel inköpts:

nom. 5,000 kr. Holmens Bruks- och Fabr. A.-B:s 5 % obligationer av år 1926 till en kurs av 100 $\frac{1}{4}$ %;

nom. 5,000 kr. Hellefors Bruks A.-B:s 6 % obligationer av år 1925 till en kurs av 102 $\frac{1}{2}$ %;

nom. 5,000 kr. Sveriges Allmänna Hypoteksbanks 4 $\frac{1}{2}$ % obligationer av år 1926 till en kurs av 97 $\frac{3}{4}$ %;

nom. 5,000 kr. A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 % obligationer av år 1927 till pari.

Det sammanlagda bokförda värdet å Sällskapets obligationer och kommanditlotter (varå förteckning återfinnes i Sällskapets »Stat» för år 1928) uppgår den 31 dec. 1927 till kr. 169,201:08, således en ökning från den 31 dec. 1926, då beloppet var kr. 149,188:58, med icke mindre än kr. 20,012:50. På grund av den fortsatta kursstegringen å obligationer ha Sällskapets obligationer högre saluvärde än de bokförda värdena.

För innevarande räkenskapsår har uppgjorts följande på erfarenheter från året 1927 grundade förslag till »Stat för Svenska Linné-Sällskapet för år 1928».

Uppsala den 12 jan. 1928.

NILS E. SVEDELIUS.

Linné-Sällskapets skattmästare.

STAT FÖR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET FÖR ÅR 1928.

Inkomster:

Räntebärande kapital:

a) Obligationer och lotter:

	Kapital.	Ränteavkastning.
K. Sveriges Stadshypotekskassas 5 % obl. 1922 (nom. 80,000 kr.)	80,643:38	4,000:—
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 5 % obl. 1924 (nom. 30,000 kr.)	30,000:—	1,500:—
Sthlms Int. Gar. A.-B:s 4% obl. 1904 (nom. 5,040 kr.)	4,120:20	201:60
5 st. 5 % kom.-lotter i Sthlms Ensk. Bank, Ser. II, 1911 å nom. 5,000 kr.	4,550:—	250:—
A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 $\frac{1}{2}$ % obl. 1916 (nom. 5,000 kr.)	4,987:50	275:—
Boxholms A.-B:s 5 $\frac{1}{2}$ % obl. (nom. 5,000 kr.) . . .	4,987:50	275:—
Äggfors A.-B:s 5 $\frac{1}{2}$ % obl. 1917 (nom. 5,000 kr.) .	4,950:—	275:—
Hellefors Bruks A.-B:s 5 $\frac{1}{2}$ % obl. 1925 Ser. A (nom. 10,000 kr.)	10,000:—	550:—
Vargöns A.-B:s 6 % obl. 1919 (nom. 5,000 kr.) . .	4,950:—	300:—
Holmens Bruks och Fabr. A.-B:s 5 % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	5,012:50	250:—
Hellefors Bruks A.-B:s 6 % obl. 1925 (nom. 5,000 kr.)	5,112:50	300:—
Sveriges Allm. Hypoteksbanks 4 $\frac{1}{2}$ % obl. 1926 (nom. 5,000 kr.)	4,887:50	225:—
A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 % obl. 1927 (nom. 5,000 kr.)	5,000:—	250:—
	Kr. 169,201:08	8,651:60

	Transport	8,651: 60
b) Å bankräkningar		200: —
<i>Årsavgifter</i> av ledamöter		5,000: —
<i>Statsbidrag</i> till årsskriften		1,500: —
<i>För sålda publikationer</i>		100: —
<i>Inträdesavgifter</i> till Linnémuseet		100: —
Summa inkomster kr. 15,551: 60		

Utgifter:

Tjänstemännens löner.

Sekreterare	600: —	
Skattmästare	600: —	
Redaktör	600: —	1,800: —

Allmänna omkostnader.

Renhållning av gata	180: —	
Försäkringspremier	707: —	
Kostnader för sammanträdena	350: —	
Ränta å forskottade medel	45: —	
Diverse	918: —	2,200: —

Linnéträdgården.

Trädgårdsförmannen	3,000: —	
Hyra av bostad åt honom	300: —	
Daglönare	1,000: —	
Material, repar., körslor m. m.	500: —	
Växter, frakt m. m.	200: —	5,000: —

Linnémuseet.

Uppvärmning o. belysning	300: —	
Städning o. rengöring	100: —	400: —

Årsskriften.

Tryck	3,500: —	
Oförutsedda utgifter m. m.	500: —	4,000: —

Avsättning till fonderna.

Fasta fonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	102: 50	
Dispositionsfonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.) . .	62: 50	
Linnéfonden ($\frac{1}{2}$ % å kapitalbehålln.)	529: 50	
Viktor N. Baumbachs fond (1 % å kapitalbehålln.)	101: 93	796: 43

<i>Oförutsedda utgifter</i> (eller till reservfonden)	1,355: 17	
Summa utgifter kr. 15,551: 60		

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1927

Undertecknade, av Svenska Linné-Sällskapet utsedde att granska styrelsens räkenskaper och förvaltning under år 1927, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse.

Sällskapets utgifter och inkomster samt ekonomiska ställning framgå av skattmästarens till styrelsen avgivna berättelse, till vilken vi härmed få hänvisa.

Räkenskaperna äro förda med synnerlig omsorg och reda samt vederbörligen verifierade. Sällskapets tillgångar synas oss på fullt betryggande sätt placerade; värdehandlingarna hava av oss granskats och befunnits i vederbörlig ordning.

Sällskapets samlingar äro brandförsäkrade för 200,000 kr., Linnébiblioteket och lagret av Sällskapets skrifter för tillsammans 57,000 kr. Museisamlingarna äro inbrottsförsäkrade för 150,000 kr. Premierna för samtliga försäkringar äro i laga tid inbetalta.

De i reglementena för Linnéfonden, resp. för Viktor N. Baumbachs fond föreskrivna avsättningarna av viss procent av ränteavkastningen till fondernas ökande äro verkställda, liksom även de liknande avsättningar, som beslutats beträffande Fasta fonden och Dispositionsfonden.

Styrelsens protokoll äro oss företedda och föranleda icke någon anmärkning.

Det är för revisorerna ett nöje att konstatera det synnerligen förtjänstfulla och för Sällskapet gagnande arbete, som nedlagts av styrelsen, enkannerligen skattmästaren, under det gångna verksamhetsåret.

På grund av revisionen få vi tillstyrka, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 11 april 1928.

AND. GRAPE.

K. W. HERDIN.

- - -

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1927.

Under sommaren 1927 fortsattes det redan året förut begynta inplanterandet av växter på »area autumnalis». På hösten var arean ganska väl utfylld som synes å motstående bild. Nedanstående bild visar »area vernalis» under våren 1927.

Beträffande växtbeståndet å »area autumnalis» har man icke så detaljerade källor att tillgå som när det gäller »area vernalis». I den år 1745 av LINNÉ publicerade lilla avhandlingen om *Anandria* finnes nämligen en förteckning över de då å vårkvarteret odlade, företrädesvis sibiriska växterna. Någon motsvarande förteckning å höstväxter existerar ej, vadan man beträffande dessa endast har att hålla sig till den av NAUCLÉR 1745 försvarade avhandlingen »Hortus Upsaliensis». Här omtalas, att å höstkvarteret funnos företrädesvis virginiska växter såsom t. ex.

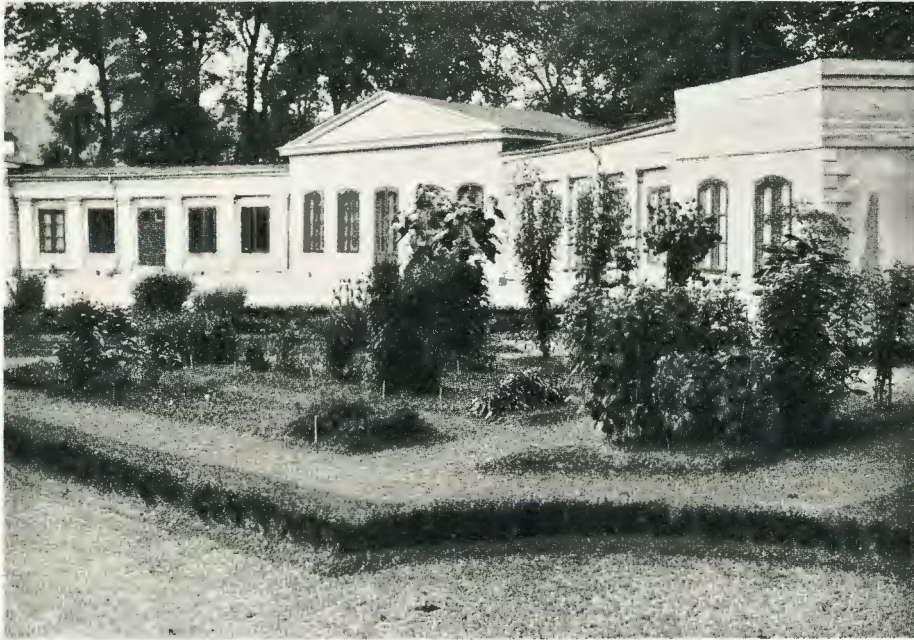
Vårkvarteret, »area vernalis», våren 1927.

Asteres, Erigeron, Eupatoria, Monardae, Rudbeckiae, Silphium, Verbenae m. fl. Säkra uppgifter angående å höstkvarteret av LINNÉ odlade växter finnas endast angående ett halft dussintal arter. (Jfr JUEL, Hortus Linnæanus. Skrifter utgivna av Svenska Linnesällsk. n:o 1.) Under sådana förhållanden är det naturligtvis icke möjligt att utfylla arean endast med sådana arter, som man med absolut säkerhet vet att de där planterats, utan man nödgas sätta dit även sådana arter, om vilka man kan antaga, att de ha kunnat finnas där. Naturligtvis ha inga andra linnéanska växter insatts på höstkvarteret, som ej med säkerhet funnits i trädgården. Med tillämpande av dessa principer har arean nu utfyllts med ett 30-tal arter, bland vilka naturligtvis den 19. klassen Syngenesia är särskilt rikt representerad genom talrika arter av släktena *Eupatorium, Aster, Erigeron, Solidago, Helianthus, Rudbeckia* och *Silphium*. De övriga klasserna ha

ytterst få representanter; 2. kl. representeras av *Verbena*, *Veronica* och *Monarda*, 5. kl. av *Atropa*, 6. kl. av *Colchicum* och 13. kl. av *Adonis autumnalis*. För de övriga klasserna finnas inga representanter.

Under sommarens lopp ha de bägge prydnadsrabatterna längs mittelgången utökats vid trädgårdens västra sida till sin fulla längd i enlighet med den linnéanska planen.

Under höstens lopp fortsattes en redan föregående sommar påbörjad omplantering av växterna på »area perennis». Vissa arter hade nämligen börjat att allt mer och mer utbreda sig på grannarnas bekostnad, vilket krävde en del omflyttningar och gallringar. Sistlidne höst omplanterades således klasserna 13 till och med 18. 19. klassen, som omfattar huvudsakligen höstblommande växter, kommer att omplanteras i vår.

Höstkvarteret, »area autumnalis», hösten 1927.

De år 1926 från Belgien inköpta lagerträden ha under försommaren omplanterats i nya rymliga ekbaljor. Övervintringen försiggår fortfarande utan några svårigheter i ett av ovangeriebyggnadens smärre rum. Ett dussintal fågelholkar för småfåglar ha under sommaren uppsatts i trädgården.

Moget frö har skördats i trädgården från omkring 250 ettåriga och tvååriga växter.

Följande gåvor ha under 1927 kommit trädgården till del:

Uppsala botaniska trädgård genom prof. O. JUEL: omkr. 50 kapslar frön.

Bergianska trädgården genom prof. ROB. E. FRIES: 48 kapslar frön.

Lunds botaniska trädgård genom doc. E. NAUMANN: 24 kapslar frön.

Göteborgs botaniska trädgård genom prof. C. SKOTTSBERG: 20 kapslar frön.

Uppsala i mars 1928.

NILS E. SVEDELIUS.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor ROB. E. FRIES,
Ordförande för 1928.

Professor R. SERNANDER,
Vice ordförande för 1928.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1926—1928:

Doktor C. FORSSTRAND, redaktör för årsskriften, professor E. LÖNNBERG,
professor N. SVEDELIUS, skattnästare och föreståndare för Linnéträdgården.
Suppleant: Doktor G. NEANDER.

Valda för åren 1927—1929:

Professor CHR. AURIVILLIUS, disponenten P. BELLANDER, en vakant.
Suppleant: Professor T. LAGERBERG.

Valda för åren 1928—1930:

Livmedikus O. HULT, professor Sv. MURBECK, krigsdomare J. ÅSTRÖM.
Suppleant: Andre bibliotekarien A. HJ. UGGLA, sekreterare och föreståndare
för Linnémuseet.

Vald av Större Akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor H. O. JUEL.

Revisorer:

Förste bibliotekarien A. GRAPE och rådman K. W. HERDIN.
Suppleanter: Doktor FR. SANDMAN och professor N. VON HOFSTEN.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS LEDAMÖTER

VÅREN 1928

FÖRSTE HEDERSLEDAMÖTER

H. K. H. KRONPRINSEN.

H. K. H. HERTIGEN AV VÄSTERGÖTLAND.

H. K. H. HERTIGINNAN AV VÄSTERGÖTLAND.

H. K. H. HERTIGEN AV NÄRKE.

STIFTARE AV LINNÉMUSEET

(tillika stödjande ledamöter)

Aktiebolaget GIMO-ÖSTERBY BRUK, Gimo.

Aktiebolaget P. A. NORSTEDT & SÖNER, Stockholm.

BRODIN, E., Direktör, Villagatan 6, Stockholm.

BÄCKSTRÖM, W., Grosshandlare, Hjorthagsvägen 11, Stockholm.

VON ECKERMANN, EBBA, Grevinna, Sturegatan 32, Stockholm.

VON ECKERMANN, H., Docent, Edeby Gård, Sparreholm.

VON ECKERMANN, ULLA, Fru, Edeby Gård, Sparreholm.

VON ECKERMANN, W., Kammarherre, Sturegatan 32, Stockholm.

EGNELL, JULIA, Fru, Strandvägen 37, Stockholm.

EKLUND, F. G. T., Direktör, Floragatan 21, Stockholm.

FINEMAN, C. G., Fil. doktor, S:t Eriksgatan 1, Stockholm.

KASSMAN, G., Bankdirektör, Kungsgatan 13, Stockholm.

KEMPE, S., Bruksägare, Kungsträdgårdsgatan 22, Stockholm.

LUNDSTRÖM, B., Direktör, Strandvägen 7 B, Stockholm.

MANNERHEIM, J., Friherre, Regeringsgatan 22, Stockholm.

SAGER, E., Förste hovstallmästare, Hamngatan 14, Stockholm

SJÖSTEDT, A., Major, Karlaplan 11, Stockholm.

SUNNERDAHL, MAGDA, Fröken, Narvavägen 30, Stockholm.

TRAUOGOTT, I., Direktör, Hovslagaregatan 5, Stockholm.

TRAUOGOTT, O., Direktör, Strandvägen 57, Stockholm.

TULLBERG, T., Advokat, Skellefteå.

UPPSALA ÄNGKVARNS AKTIEBOLAG, Uppsala.

WACHTMEISTER, A., Greve, Wambåsa, Johannishus.

WACHTMEISTER, CAROLA, Grevinna, Wambåsa, Johannishus.

WACHTMEISTER, H., Greve, Överstekammarjunkare, V. Trädgårdsgatan 13, Stockholm.

WIKANDER, C. R. L., Bankdirektör, Lovisagatan 2, Stockholm.

WÄDELL, J. O., Disponent, Ljusdal.

ÖVRIGA LEDAMÖTER

* = Ständig ledamot ** = Stödjande ledamot

AFZELIUS, K., Fil. doktor, Torsgatan 31, Stockholm.

AGDUHR, E., Professor, Rundelsgränd 3, Uppsala.

AHLSTRÖM, N., Läroverksadjunkt, Borås.

ALEMAN, O., Överläkare, Birger Jarlsgatan 19 C, Stockholm.

ALEMAN, ALICE, Doktorinna, Birger Jarlsgatan 19 C, Stockholm.

*ALEXANDERSSON, G., Advokat, Birger Jarlsgatan 52, Stockholm.

ALM, C. G., Amanuens, Växtbiologiska institutionen, Uppsala.

ALMBLADH, E., Doktor, Mönsterås.

ALMGREN, O., f. d. Professor, V. Strandgatan, 15, Uppsala.

ALMKVIST, J., Professor, Östermalmsgatan 80, Stockholm.

ALMQUIST, E., Fil. lic., Kåbo villastad, Uppsala.

ALMQUIST, H., Riksarkivarie, Stigbergsgatan 35, Stockholm.

AMELN, C., Bankdirektör, Stora Torget 7, Uppsala.

AMELN, H., Konsul, Bergen (Norge).

*AMINOFF, ELISABETH, Fru, Strandvägen 43, Stockholm.

**AMINOFF, G., Kabinettskammarherre, Strandvägen 43, Stockholm.

ANDERSON-TESCH, HJ., Apotekare, Södertälje.

ANDERSSON, A., Grosshandlare, Järnbrogatan 46, Uppsala.

ANDERSSON, F. A., Ritare (Firma John Fröberg), Finspång.

*ANDERSSON, HILDA, Fröken, Tällberg.

ANDERSSON, J. A., Överläkare, Ulricehamn.

ARFVEDSON, J., Kammarherre, Bankdirektör, Strandvägen 59, Stockholm.

ARMINI, H., Lektor, Vänersborg.

ARNELL, H. V., Lektor, Luthagsesplanaden 13, Uppsala.

VON ARNOLD, H., Amanuens, Hofsta, Bettna.

ARRHENIUS, SOFIA, Fru, Gamla Haga, Stockholm.

ARWIDSSON, I., Docent, Dragarbrunnsgatan 75, Uppsala.

ASPLUND, G., Doktor, Karlavägen 49, Stockholm.

AURIVILLIUS, CHR., Professor, Mörby, Stocksund.

AXELSON, P. B., Stadsläkare, Nora.

BACKMAN, L., Professor, Kungsgatan 61 B, Uppsala.

VON BAHR, J., Borgmästare, Sysslomansgatan 28, Uppsala.

BARR, HJ., Överingenjör, Hallstahammar.

BARTHEL, CHR., Professor, Experimentalfältet.

*BAUMBACH, ANNIE, Fröken, Rebbelberga, Ängelholm.

- BEHM, A., Intendent, Skansen, Stockholm.
*BEIJER, W., Direktör, Valhallavägen 68, Stockholm.
BELFRAGE, K., Doktor, Lidköping.
*BELFRAGE, L., Kapten, Blasieholmstorg 9, Stockholm.
*BELLANDER, B., Jägmästare, Hoting.
BELLANDER, MARIE-LOUISE, Fru, Hoting.
**BELLANDER, P., Disponent, Gustaf Adolfs torg 14, Stockholm.
*BENEDICKS, C., Professor, Tegnérslunden 3, Stockholm.
BENGTTSSON, S., Fil. doktor, Lund.
BENSOW, F., Kapten, Norrköping.
BERG, MÄRTA, Fröken, Sturegatan 22, Stockholm.
BERG, T., Direktör, Brännkyrkagatan 42II, Stockholm.
VON BERGEN, F., Doktor, Linnéplan 1, Göteborg.
BERGH, SARA, Fru, Birger Jarls gatan 41, Stockholm.
BERGHEL, A., Doktor, Herkulesgatan 4, Stockholm.
**BERGHMAN, I., Grosshandlare, Engelbrektsgatan 25, Stockholm.
BERGLÖF, J., Grosshandlare, Ö. Ågatan 29, Uppsala.
BERGMARK, G., Professor, N. Slottsgatan 6, Uppsala.
BERGNER, E., Doktor, Örebro.
BERGNER, EBBA, Fru, Arnöberg, Enköping.
BERGQUIST, A. O., Provinsialläkare, Söderköping.
BERGQUIST, NANNY, Fru, Söderköping.
BERGSTEDT, J. A., Bibliotekarie, Stockholm 50.
*BERGSTRÖM, J. F., Civilingenjör, Götgatan 96, Stockholm.
BERGVALL, N. G., Kassör, Fleminggatan 23 A, Stockholm.
BERNSTRÖM, G., Apotekare, Kronans droghandel, Göteborg.
DE BESCHE, W., Överstelöjtnant, Hofsgatan 4, Härnösand.
BESKOW, A., Landshövding, Växjö.
BESKOW, INGEGERD, Landshövdingenska, Växjö.
*BILDT, A. R., Direktör, Lejondal, Bro.
*BILDT, D., Herr, Stockholm.
*BILLING, M., Bankdirektör, N. Mälarstrand 22, Stockholm.
BILLSTRÖM, R., Hovblomsterhandlare, Lidingö villastad.
BIRGER, S., Doktor, Grevturegatan 3, Stockholm.
BJÖRCK, AMALIA, Fröken, Bangatan 10, Göteborg.
BJÖRKMAN, E., Doktor, Västerås.
*BJÖRNSTRÖM-STEFFANSON, H., 56, East 57 Str., New York (U. S. A.).
BLANCK, A., Professor, Kåbo villastad, Uppsala.
BLOMGREN, G., Tandläkare, Borås.
BODÉN, H., Advokat, Saltsjö-Duvnäs.
BOIERTH, P., Stadsträdgårdsmästare, Uppsala.
BOIVIE, V., Doktor, Hälsingborg.
BOLIN, E., f. d. Förste provinsialläkare, Järnbrogatan 18, Uppsala.
*BONDE, C. G., Hovjägmästare, Friherre, Ericsberg, Katrineholm.
**BONNIER, K. O., Bokförläggare, Nedre Manilla, Stockholm.
BORGE, O. F., Fil. doktor, Nybrogatan 26, Stockholm.
*BOSTRÖM, MARY, Fru, Tynnelsö, Över-Selö.
BOVIN, E., Professor, Karlavägen 63, Stockholm.
BOVIN, ALMA, Professorska, Karlavägen 63, Stockholm.
BRATTSTRÖM, AINA, Fru, Ö. Ågatan 43, Uppsala.

- BRING, R., Landssekreterare, Kåbo villastad, Uppsala.
 BRING, SIGNE, Fru, Kåbo villastad, Uppsala.
 BROBERG, O. J., Disponent, Karlshamn.
 BRODDESON, E., Läroverksadjunkt, Örebro.
 BROLÉN, N., Bankdirektör, Linköping.
 BROMAN, I., Professor, Lund.
 BRUNDIN, H., Disponent, Karlaplan 10, Stockholm.
 BRUNDIN, J. A. Z., Lektor, Växjö.
 BYGDÉN, L., f. d. Överbibliotekarie, Skolgatan 12 A, Uppsala.
 *BÄCKSTRÖM, H., Professor, Djursholm.
 BÄCKSTRÖM, TH., Bankkamrer, Uppsala.
 BÖKMAN, K., Häradsskrivare, Strömstad.
 BÖRJESSON, K., Bokförläggare, Kammakaregatan 6, Stockholm.
 BÖTTIGER, J., Överintendent, Kungl. Slottet, Stockholm.
 BÖTTIGER, HILDEGARD, Fru, Kungl. Slottet, Stockholm.
 CAPEDE, R., Konstförvant, Långholmsgatan 12 A, Stockholm.
 CARLGREN, M., Jägmästare, Floragatan 7, Stockholm.
 CARLSSON, A. B., Förste bibliotekarie, Sveavägen 117, Stockholm.
 CARLSSON, C. D., Apotekare, Apoteket Enhörningen, Göteborg.
 CARLSSON, G. W. F., Lektor, Strandvägen 7 C, Stockholm.
 CEDERQUIST, J., Direktör, Narvavägen 3, Stockholm.
 CEDERSTRÖM, ANNA, Fröken, Kungshamn, Uppsala.
 CEDERSTRÖM, CHARLOTTE, Fröken, Fredrikslund, Uppsala.
 *CERVIN, ALICE, Fru, Villagatan 9—11, Stockholm.
 CHRISTENSEN, C., Museumsinspektör, Botanisk Museum, Köpenhamn (Danmark).
 *CHRISTENSEN, K., Godseier, Fredriksstad (Norge).
 CHRYSANDER, L., Advokat, Bredgränd 20, Uppsala.
 CLAESSON, ESTER, Trädgårdsarkitekt, Stureplan 5, Stockholm.
 *CLARHOLM, P., Lasarettsläkare, Karlstad.
 CLASON, FR., Doktor, Skolgatan 31, Uppsala.
 **COLLIJN, L., Grosshandlare, Djursholm.
 CONWENTZ, GRETA, f. Ekelöf, Professorska, Stiftsbiblioteket, Linköping.
 *COYET, HENRIETTE, Friherrinna, Torup, Bara.
 CRONHOLM, S., Tandläkare, Äppelviken.
 *CURMAN, CALLA, Professorska, Floragatan 3, Stockholm.
 CURMAN, S., Riksantikvarie, Kammakaregatan 4, Stockholm.
 CYRÉN, O., Ingenjör, Villagatan 24, Stockholm.
 DAHL, C. G., Föreståndare för Alnarps trädgårdsskola, Åkarp.
 DAHLÉN, G., Tandläkare, Klara V. Kyrkogata 3 A, Stockholm.
 DAHLGREN, O., Docent, Trädgårdsgatan 17, Uppsala.
 DAHLMAN, K. V., Doktor, Äppelviken.
 *DAVIDSOHN, A., Generalkonsul, Strandvägen, 57, Stockholm.
 DE GEER, G., Major, Friherre, Karlaplan 11, Stockholm.
 DE LA GARDIE, M. J., Löjtnant, Greve, Högagärde, Vägby.
 DELIN, N., Jägmästare, Karlavägen 85, Stockholm.
 DRAKE AF HAGELSRUM, G., Apotekare, Nässjö.
 DUNKER, EBBA, Fröken, Hälsingborg.
 *DUNKER, H., Disponent, Hälsingborg.
 DUNKER, O., Doktor Hälsingborg.
 EDLUND, B., Bankdirektör, Ö. Ågatan 11, Uppsala.

- EDLUND, D., Jur. stud., Järnbrogatan 46, Uppsala.
EDSTRÖM, S., Direktör, Västerås.
VON EHRENHEIM, E., Kammarherre, Grönsöo, Enköping.
EKBERG, B., Fil. mag., Kalmar.
EKELUND, ELLA, Fru, Svartbäcksgatan 1 B, Uppsala.
EKELUND, J., Landskamrerare, Svartbäcksgatan 1 B, Uppsala.
EKHOLM, G., Docent, Götgatan 12, Uppsala.
*EKLUND, MARIANNE, f. von Utfall, Fru, Floragatan 21, Stockholm.
EKMAN, S., Professor, Kåbo villastad, Uppsala.
ELIASSON, A. G., f. d. Lektor, Vänersborg.
ELKAN, H., Direktör, Mälarhöjden.
ELLQVIST, C. A. CERVIN-, Kammarsskrivare, Hagagatan 39, Stockholm.
ENANDER, S. J., Kyrkoherde, Lillherrdal.
VON ENGESTRÖM, E. M., Godsägare, Kipplingeberg, Uppsala.
ENGSTEDT, M., Apotekare, Apoteket Östgöta Lejon, Norrköping.
ENGSTRAND, E., Ingenjör, Ö. Ågatan 31, Uppsala.
ERDMANN, TH., f. d. Distriktsläkare, Slöjdgatan 9, Stockholm.
ERHARDT, GRETA, Fru, Engelbrektsgatan 29, Stockholm.
ERHARDT, R., Överfältläkare, Engelbrektsgatan 29, Stockholm.
ERICKSON, H., Notarie, Jernkontoret, Stockholm.
*ERICSSON, E. A., Överste, Storgatan 48, Stockholm.
ERICSSON, E. M., Köpman, Svartbäcksgatan 11, Uppsala.
ERICSSON, F., Bankdirektör, Växjö.
VON ESSEN, A., Friherre, Vindhemsgratan 1, Uppsala.
VON ESSEN, F. G:SON, Ryttnästare, Friherre, Skövde.
VON ESSEN, VERA, Friherrinna, Salsta slott, Vattholma.
*EWERLÖF, V., Apotekare, Djursholm.
FABER, K. H., Professor, Frederik V:tes Vej 3, Köpenhamn (Danmark).
FEHR, I., f. d. Lektor, Strängnäs.
FICK, HELGA, Doktor, Gävle.
FLODERUS, B., Doktor, Grevgatan 3, Stockholm.
FLODERUS, O. M., Lektor, Västerås.
Folkskoleseminariet, Växjö.
FORSBERG, E. A., Överingenjör, Karlavägen 11, Stockholm.
FORSBERG, MAGDA, Karlavägen 11, Stockholm.
FORSSELL, G., Professor, Bergsgatan 2, Stockholm.
FORSSNER, HJ., Professor, Allm. Barnbördshuset, Stockholm.
FORSSTRAND, C., Fil. doktor, Saltsjö-Duvnäs. *En av Sällskapets stiftare. Redaktör av Sällskapets årsskrift.*
FOUGBERG, C., Jägmästare, Piteå.
*FRÆNCKEL, AMELIE, Fru, Viktoriagatan 2, Göteborg.
*FRÆNCKEL, G., Löjtnant, Arkivgatan 7, Göteborg.
FRANZÉN, G., Notarie, K. Generalpoststyrelsen, Stockholm.
*FREDRIKSON, V., Direktör, Birger Jarlsgatan 52, Stockholm.
FREDRIKSSON, E., Direktör, Ö. Ågatan 33, Uppsala.
*FRIEDLÄNDER, H., Grosshandlare, Villagatan 13 B, Stockholm.
FRIES, E. TH., Doktor, Visby.
FRIES, G., Länsjägmästare, Karlstad.
FRIES, H., Doktor, St. Nygatan 5, Göteborg.
*FRIES, HJ., Doktor, Engelbrektsplan 2, Stockholm.

- *FRIES, NANNA, Professorska, Bergianska trädgården, Stockholm 50.
 *FRIES, R. E., Professor, Bergianska trädgården, Stockholm 50. *En av Sällskapets stiftare. Sällskapets ordförande.*
 FRIES, T., Akademiintmästare, Kåbo villastad, Uppsala.
 FRIES, T., Professor, Lund.
 VON FRIESEN, O., Professor, Kungsgatan 45, Uppsala.
 FRISENDAHL, A., Lektor, Botan. trädgården, Göteborg.
 FROM, L., Fröken, Brunnsgatan 28, Stockholm.
 *FRÖLANDER, NATALIE, Fru, Djursholm.
 **FUNCH, H., f. d. Bruksdisponent, Ökna säteri, Tystberga.
 FÜRST, C. M., f. d. Professor, Lund.
 **FÜRSTENBERG, A., Doktor, Nybrogatan 3, Stockholm.
 *FÄHRÆUS, K., Skriftställare, Äppelviken.
 *FÄHRÆUS, OLGA, Fru, Äppelviken.
 FÖRBERG, B., Med. stud., Tjädervägen 17, Ålsten.
 FÖRBERG, E., Löjtnant, Tyrgatan, 11, Stockholm.
 **FÖRBERG, EVA, Doktorinna, Tjädervägen 17, Ålsten.
 GADD, P., Tandläkare, Ludvigsgatan 5, Helsingfors (Finland).
 GAGER, C. STUART, Director Brooklyn Bot. Garden, 1000 Washington Ave., Brooklyn, N. Y. (U. S. A.).
 *GEBER, N., Fil. lic., Bokförläggare, Karlavägen 18, Stockholm.
 AF GEIJERSTAM, GERDA, Fru, Drottningholmsvägen 12, Stockholm.
 GELLERSTEDT, S. Fil. kand., Kungsgatan 59, Uppsala.
 GERTZ, O., Docent, Lektor, Lund.
 GIBSON, S., Konstnär, Haga trädgård, Stockholm.
 GIERTZ, K. H., Lasarettsläkare, Mörby, Stocksund.
 GIHL, G., Fil. doktor, Sigtuna.
 GILLBERG, G., Grosshandlare, Tegnérslunden 6, Stockholm.
 GORTON, A. E., Apotekare, Hörby.
 GRAFFMAN, ANNA, Fröken, Svartbäcksgatan 1 B, Uppsala.
 GRANSTRÖM, G. A., Direktör, Norra Bantorget 20, Stockholm.
 GRAPE, A., Förste bibliotekarie, Ö. Slottsgatan 14 C, Uppsala.
 GRAPENGIESSER, S., Disponent, Nybrogatan 9, Stockholm.
 GUNNARSSON, J. G., Apotekare, Arlövs Drogeri, Arlöv.
 GYLDENSTOLPE, N., Kammarherre, Greve, Ulriksdal.
 Göteborgs Stadsbibliotek, Göteborg.
 GULLSTRÖM, S. J., Apotekare, Drottninggatan 59, Stockholm.
 HÆGERSTOLPE, G., Redaktör, Jungfrugatan 31, Stockholm.
 HÆGGSTRÖM, A., Doktor, Linnégatan 17, Stockholm.
 HÆGGSTRÖM, C. Z., Disponent, Uppsala.
 HAFNER, J., Stadsläkare, Lund.
 HAGELIN, E., Häradshövding, Skebokvarn.
 HAGMAN, N., Akademiträdgårdsmästare, Bot. trädgården, Lund.
 HAGSTRAND, G., Doktor, Örebro.
 HAMBERG, A., Professor, Norevägen 1, Djursholm.
 HAMILTON, H., Kammarherre, Friherre, Boo, Hjortkvarn.
 HAMMARSKJÖLD, H., Landshövding, Slottet, Uppsala.
 HAMMARSTEDT, N. E., Museiintendent, Björke, Herserud, Torsvik.
 HAMMARSTEN, O., f. d. Professor, Järnbrogatan 10, Uppsala.
 HAMNER, J. W., Apotekare, Djursholm.

- HANNERZ, A., Fil. kand., Brokind.
HANSON, E., Apotekare, Laholm.
HARSHBERGER, J. W., Professor, University of Penns., Philadelphia (U. S. A.).
HARTELIUS, N., Godsägare, Grimstorp, Sandhem.
HARTELIUS, R., Doktor, Gävle.
HASSELBERG, S., Direktör, Föreningsgatan 34, Göteborg.
HASSELGREN, G., Grosshandlare, Österskär.
HEDBERG, B., Konstnär, Gränna.
HEDENIUS, I., Professor, Livmedikus, Östermalmsgatan 48, Stockholm.
HEDIN, S. G., f. d. Professor, Uppsala.
HEDLUND, E., Lasarettsläkare, Sala.
HEDRÉN, G., Professor, Birger Jarlsgatan 34, Stockholm.
HEDSTRÖM, G., Tandläkare, Birger Jarlsgatan 2, Stockholm.
VON HEIDEKEN, G., Amanuens, Bragevägen 2, Stockholm.
VON HEIJNE, GERDA, Fru, Stockholm 50.
VON HEIJNE, S., Kapten, Stockholm 50.
*HEILBORN, O., Docent, Djursholm.
HELLERSTRÖM, S., Godsägare, Marielund, Nättraby.
HELLSING, G., Fil. doktor, Hidingebro.
HEMBERG, E., Länsjägmästare, Växjö.
**HENNING, MARTHA P:SON, Doktor, Sturegatan 22, Uppsala.
HENSCHEN, C., Akademikamrerare, Vasagatan 1 A, Uppsala.
HENSCHEN, E. S., f. d. Professor, Malmskillnadsgatan 60, Stockholm.
HENSCHEN, F., Professor, Rosenvik, Djurgården, Stockholm.
HERDIN, K. W., f. d. Rådman, Uppsala.
HERMELIN, S. A., Trädgårdsarkitekt, Friherre, Ynglingagatan 11, Stockholm.
HESSELMAN, B., Professor, Floragatan 11, Uppsala.
HESSELMAN, H., Professor, Djursholm.
HILDÉN, H., Docent, Bangatan 3, Hälsingfors (Finland).
HILLER, A., Doktor, Drottninggatan 82, Stockholm.
HILLSTRÖM, F., Kyrkoherde, Tuna, Upplandstuna.
HJORTZBERG, G., Doktor, Skånegatan 31, Göteborg.
HOFGREN, G., Kassör, Norrtullsgatan 28 II, Stockholm.
VON HOFSTEN, N., Professor, Trädgårdsgatan 17, Uppsala.
HOLM, O., Lektor, Umeå.
HOLMBERG, H., Direktör, Malmtorgsgatan 8, Stockholm.
HOLMBERG, O., Konservator, Botan. Museet, Lund.
HOLMBOE, J., Professor, Oslo (Norge).
HOLMDAHL, C., Doktor, Hälsingborg.
HOLMGREN, B., Kommendör, Ulrikagatan 2, Stockholm.
HOLMGREN, I., Professor, Hantverkaregatan 2 B, Stockholm.
VON HORN, C. A., Kammarherre, Möckelsnäs, Diö.
HOVING, V., Konsul, Sveavägen 33, Stockholm.
HULT, GERTRUD, Doktorinna, Sturegatan 34, Stockholm.
*HULT, O., Livmedikus, Sturegatan 34, Stockholm. *En av Sällskapetets stiftare.*
HULTGREN, GERDA, Doktorinna, Nybrogatan 23, Stockholm.
HULTGREN, IRIS, Med. kand., Saltskogs gård, Södertälje.
HULTH, C. G., Ingenjör, Rosendale road, Schenectady, N. Y. (U. S. A.).
HULTMARK, R., Rådman, Linköping.
HUSS, I., Doktor, Sysslomansgatan 15, Uppsala.

- HYBBINETTE, S., Doktor, Sturegatan 32, Stockholm.
 HÜBINETTE, P., Direktör, Skolgatan 11, Uppsala.
 HÅKANSSON, A., Ingenjör, Wermbohl, Katrineholm.
 HÄGGQUIST, C. O., e. o. Hovrättsnotarie, Ö. Slottsgatan 14, Uppsala.
 HÖGBERG, J., Kamrer, Norrköping.
 HÖGSTRÖM, E., Revisor i K. Statskontoret, Roslags-Näsby.
 IDÉN, T., Redaktör, Inedalsgatan 8, Stockholm.
 *IHRE, J., Ryttmästare, Ekebyhov, Stockholm 2.
 INDEBETOU, G., Fondmäklare, Narvavägen 33, Stockholm.
 IN DE BETOU, G., Lagerchef å Almqvist & Wiksells Boktr.-A.-B., Uppsala.
 JACOBOWSKY, V., Fil. lic., Kyrkogårdsgatan 5, Uppsala.
 JANSSON, A., Redaktör, Örebro.
 JANSSON, M., Kommerseråd, Linnégatan 4, Stockholm.
 *JESSEL, A., Hovtandläkare, 201 Grinsend Ave., Wauwatosa, Wisc. (U. S. A.).
 JOHANSSON, ANNA, Fru, Källgatan 4, Västerås.
 *JOHANSSON, B., Direktör, Bragevägen 4, Stockholm.
 *JOHANSSON, ELIN, f. Holmer, Fru, Lilla Bältgatan 14, Stockholm.
 The John Crerar Library, 86 East Randolph Str., Chicago, Ill. (U. S. A.).
 JOHNSON, A., Läroverksadjunkt, Växjö.
 **JOHNSON, H. A:SON, Hovjägmästare, Hovslagaregatan 5 A, Stockholm.
 JOHNSON, H., Kapten, Eriksbergsgatan 14, Stockholm.
 JOHNSON, J. V. S., Doktor, Værnedamsvei 15, Köpenhamn (Danmark).
 JOHNSON, N., Doktor, Härnösand.
 JOSEPHSON, S., Grosshandlare, Brännkyrkagatan 66, Stockholm.
 JUEL, INGRID, Professorska, Botan. trädgården, Uppsala.
 *JUEL, O., Professor, Botan. trädgården, Uppsala. *En av Sällskapets stiftare.*
 JÄGERSKIÖLD, L. A., Professor, Göteborg. *En av Sällskapets stiftare.*
 KARELL, G., Grosshandlare, Dragarbrunnsgatan 48, Uppsala.
 KARLSSON, Hj., Advokat, Nybrogatan 57, Stockholm.
 KELLBERG, E., Statssekreterare, Jacob Westinsgatan 5, Stockholm.
 KELLBERG, HILMA, f. Martin, Fru, Jacob Westinsgatan 5, Stockholm.
 KEMPE, E., Fil. doktor, Strandvägen 29, Stockholm.
 *KEMPE, R., Civilingenjör, Kungsträdgårdsgatan 22, Stockholm.
 KERBERT, C., Directeur, Zool. Genootschap »Natura artis magistra», Amsterdam (Holland).
 KIERKEGAARD, N., Godsägare, Ekeberg, Lillkyrka.
 KJELLBERG, C. M., Landsarkivarie, Vadstena.
 KJELLBERG, E. A., Brukspatron, Valåsen.
 *KJELLSTRÖM, R., Direktör, Göteborg.
 KLINTBERG, M., f. d. Lektor, Visby.
 KNUTSSON, A., Lektor, Borås.
 KNÖS, B., Kansliråd, Värtavägen 16, Stockholm.
 KOCKUM, A., Apotekare, Apoteket i Solna, Råsunda.
 KOLLBERG, O., Jägmästare, Järnbrogatan 1 A, Uppsala.
 Det Kongelige Bibliotek, Köpenhamn (Danmark).
 KONOW, J., Doktor, Järntorgsgatan 42, Stockholm.
 *KREÜGER, A., Kapten, Växjö.
 *KREÜGER, S., Arrendator, Växjö.
 Kronobergs läns Naturvetenskapliga Förening, Växjö.
 KYLIN, H., Professor, Lund.

- KÜSEL, E., Revisor, Saltsjö-Duvnäs.
- KÄLLSTRAND, K. J. E., Kyrkoherde, Stenbrohult, Diö.
- KÄRNE, G., Ingenjör, Vaksalagatan 23, Uppsala.
- LAGERBERG, TH., Professor, Mörby, Stocksund.
- LAGERCRANTZ, G., Bankdirektör, Djursholm.
- *LAGERCRANTZ, SIGRID, Professorska, Kåbo villastad, Uppsala.
- LAGERVALL, B., v. Häradshövding, Tegnérsgatan 8 III, Stockholm.
- LAGRELIUS A., Överintendent, Sköldungagatan 3, Stockholm.
- LARSSON, L. E., Direktör, Uppsala.
- LARSSÖN, P. A., Godsägare, Öjersbyn, Movik.
- *LEIJONHUFVUD, E., Friherre, Wyuna, Branksome Park, Bournemouth, West. (England).
- LÉNSTRÖM, C. A. E., f. d. Läroverksadjunkt, Östermalmsgatan 86, Stockholm.
- *LETTSTRÖM, E., Godsägare, Sköldnora, Rotebro.
- *LETTSTRÖM, H., Bankdirektör, Strandvägen 47, Stockholm.
- LEVIN, C. E., Direktör, Arsenalsgatan 2, Stockholm.
- *LILJEDAHL, A., Ingenjör, Arbrå.
- LILJEDAHL, A., Apotekare, Apoteket Enhörningen, Göteborg.
- LILJENROTH, R., Godsägare, Bergendal, Tureberg.
- *LILLJEKVIST, F., Byggnadsråd, Torstensongatan, 3, Stockholm.
- LIND, E., Lasarettsläkare, Örnsköldsvik.
- *LINDH-HYGRELL, J. V., Tandläkare, Lidingö villastad.
- LINDBERG, E. J., Trädgårdsmästare, Falun.
- LINDBERG, G., Doktor, Norrköping.
- LINDBERG, T., Direktör, Ö. Ågatan 37, Uppsala.
- LINDEBERG, O., Direktör, Nyköping.
- LINDELL, E., f. d. Hospitalsöverläkare, Växjö. *En av Sällskapets stiftare.*
- LINDFORS, TH., Laborator, Experimentalfältet.
- LINDGREN, J., Handlande, Svartbäcksgatan 24, Uppsala.
- LINDGREN, THYRA, Fru, Svartbäcksgatan 24, Uppsala.
- LINDHAGEN, E., Överläkare, Humlegårdsgatan 20, Stockholm.
- LINDMAN, C., Professor, Tegnérsgatan 34, Stockholm.
- LINDQVIST, B., Amanuens, Botan. museet, Lund.
- LINDQVIST, N., Docent, Drottninggatan 7, Uppsala.
- *LINDROTH, B., Grosshandlare, Styrmansgatan 52, Stockholm.
- LINDSTEDT, S. E., f. d. Apotekare, Vindhemsgratan 7 A, Uppsala.
- **LINDSTRÖM, A., Bankir, Odengatan 26, Stockholm.
- LINDSTRÖM, A., Tullförvaltare, Marstrand.
- **LINDSTRÖM, Y., Bankir, Djursholm.
- LINDVALL, E., Grosshandlare, Uppsala.
- LITHBERG, N., Professor, Floragatan 17, Stockholm.
- LITTORIN, K., Grosshandlare, Örebro.
- LIZELL, G., Domprost, Professor, Kungsgatan 12, Uppsala.
- LJUNGGREN, E., Överbibliotekarie, Lund.
- The Lloyd library, Cincinnati, Ohio (U. S. A.).
- *LUBLIN, A., Grosshandlare, Vattugatan 9, Stockholm.
- *LUBLIN, I., Grosshandlare, Sveavägen 120, Stockholm.
- LUNDBERG, C. G., Tandläkare, Södertälje.
- LUNDBERG, G. W., Författare, Södertälje.
- LUNDBERG, J., Fil. kand., Töreboda.

- LUNDBERG, S. A., e. o. Hovrättsnotarie, Tingshuset, Söderköping.
LUNDBLAD, O., Fil. doktor, Frejgatan 13, Stockholm.
LUNDBORG, H., Professor, Bangårdsgatan 9, Uppsala.
LUNDEBERG, G. A., Överste, Bommersvik, Järna.
LÖF, LINNEA, Fru, Grevgatan 12, Stockholm.
LÖNNBERG, E., Professor, Eriksbergsgatan, 3, Stockholm.
LÖNNBERG, EYVOR, Fröken, Sturefors station.
LÖNNBERG, I., Lasarettsläkare, Karlshamn.
LÖWGREN, J. G., Landskamrer, Solsidans station, Saltsjöbaden.
MAAR, V., Professor, Köpenhamn (Danmark).
**MAGNUS, E. L., Ingenjör, Dicksonsgatan 12, Göteborg.
*MAGNUS, IRÈNE, Fru, Dicksonsgatan 12, Göteborg.
MALMBERG, E., Kapten, Vrå gård, Alsike.
MALME, G. O., Lektor, Odengatan 39, Stockholm.
MALMESTRÖM, E., Teol. doktor, Hagfors.
MALMSTRÖM, O. E., Löjtnant, I. 10, Strängnäs.
*MATHIASSEN, N. P., Direktör, Hälsingborg.
MAY, J., Generaldirektör, Valhallavägen 86, Stockholm.
Medicinsk Selskabs Bogudvalg, Köpenhamn (Danmark).
MELIN, E., Docent, Skogshögskolan, Experimentalfältet.
MELLBIN, H., Tandläkare, Härnösand.
*MELLGREN, E., Direktör, Kungsgatan 46, Uppsala.
MEYERT, J., Konservator, Riksmuseum, Stockholm 50.
MOBERG, L., Docent, Djursholm.
MURBECK, S., Professor, Lund.
*MÜLLER, GERTRUD, Professorska, Alviksvägen 144, Smedsslätten pr Stockholm.
MÜLLERN-ASPEGREN, ALMA, Doktorinna, Djursholm.
MÜLLERN-ASPEGREN, U., Doktor, Djursholm.
MÅRTENSSON, S., Rektor, Växjö.
MÖLLER, A., Kamrer, Österåsens sanatorium, Österås.
MÖLLER, HJ., Lektor, Stocksund.
NACHMANSON, E., Professor, Göteborg.
NATHORST-BÖÖS, E., v. Häradshövding, Odengatan 11, Stockholm.
NATHORST-BÖÖS, HEDVIG, Fru, Odengatan 11, Stockholm.
NAUCKHOFF, J., Generalmajor, Skövde.
NEANDER, G., Doktor, Karlavägen 59, Stockholm.
NEANDER, OLGA, Doktorinna, Karlavägen 59, Stockholm.
NELSON, A., Förste bibliotekarie, Ö. Ågatan 41, Uppsala.
NELSON, H., Professor, Lund.
NETTELBLAD, A., Generalfältläkare, Sturegatan 58, Stockholm.
NILSON, G., Marinöverläkare, Sibyllegatan 35, Stockholm.
NILSSON, D., Lektor, Skara.
NILSSON, G., Doktor, Lasarettet, Växjö.
NILSSON, J., v. Häradshövding, Godsägare, Gårdsby, Norrgårda.
NILSSON-EHLE, N. H., Professor, Lund.
NORBLAD, L., Bokhandlare, Uppsala.
NORDENSKIÖLD, E., Docent, Kommendörsgatan 9, Stockholm.
NORDENSON, J. W., Professor, Kyrkogårdsgatan 5, Uppsala.
Nordiska museets bibliotek, Stockholm.
NORDLANDER, O., Provinsialläkare, Växjö.

- NORDQVIST, HILMUR, Fröken, Sibyllegatan 69, Stockholm.
NORDQVIST, H., Fiskeriinspektör, Aneboda, Ugglehult.
NORDSTRÖM, E., Grosshandlare, Malmskillnadsgatan 60, Stockholm.
NORRBY, R., Fil. doktor, Tillflykten, Tumba.
NYBELIN, O., Fil. doktor, Fiskebäckskil.
*NYBLÆUS, G., Generalmajor, Åkers Styckebruk.
NYBLÖM, K., Herr, Linnégatan 77, Stockholm.
NYLÖF, K., Trädgårdsarkitekt, Djursholm.
NYMAN, R., Advokat, Västerås.
NYQUIST, H., Tandläkare, Växjö.
NYQUIST, M., Apotekare, Kungälv.
NYQVIST, B., Doktor, Kalmar.
NYSTRÖM, N. TH. J., Protokollssekreterare, Äppelviken.
ODÉN, S., Professor, Experimentalfältet.
ODENCRANTS, TH., Häradshövding, Borås.
ODHNER, N., Fil. doktor, Enebyberg, Roslags-Näsby.
ODHNER, TH., Professor, Grevgatan 3, Stockholm.
ODHNER, EBBA, Professorska, Grevgatan 3, Stockholm.
OHLSON, B., Grosshandlare, Svartbäcksgatan 10, Uppsala.
OHLSSON, SIGRID, Fröken, Riddartorget 5, Uppsala.
**OLANDER, R., Bankir, Saltsjöbaden.
*OLBERS, G. J., Godsägare, Göteborg.
OLDEVIG, H., Fil. lic., Kramfors.
OLIN, C. O., Förste livmedikus, Karlavägen 65, Stockholm.
*OLSEN, R., Generalkonsul, Oslo (Norge).
*OLSSON, A. J:r, Disponent, Karlavägen 11, Stockholm.
OLSSON, J., Godsägare, Balderup, Nyhamnsläge.
OLSSON, TH., Grosshandlare, Svalöv.
ORSTADIUS, E., Fängelsedirektör, Härnösand.
OSVALD, H., Docent, Svenska Mosskulturföreningen, Jönköping.
PALMGREN, H., Regeringsråd, Sköldungagatan 2, Stockholm.
*PAULI, A., Doktor, Djursholm.
PETERZENS, FR., Protokollssekreterare, Nybrogatan 76, Stockholm.
PETRELIUS, V., Postmästare, Uppsala.
PETRÉN, G., Professor, Lund.
PETERSON, A., Doktor, N. Slottsgatan 10, Uppsala.
PETERSSON, A., Professor, Schéelegatan 10, Stockholm.
PEYRON, J., Doktor, Engelbrektsplan 2, Stockholm.
*PHILIPSON, W., v. Häradshövding, Karlavägen 35, Stockholm.
VON PLATEN, A., Tullbevakningskontrollör, Narvavägen 8, Stockholm.
PLEIJEL, C., Apotekare, Apoteket Enhörningen, Stockholm.
PLENGIER, H., Direktör, Ö. Slottsgatan 14 B, Uppsala.
VON POST, A., Disponent, Stavshäll, Tullinge.
**PRINTZSKÖLD, O. H. R., Riksmarskalk, S. Blasieholmshamnen 12, Stockholm.
PÄHLMAN, G., Kapten, Lund.
QUENSEL, U., Professor, Kåbo villastad, Uppsala.
RABENIUS, L., f. d. Statssekreterare, Djursholm.
RAMBERG, H., Tandläkare, Riddaregatan 12, Stockholm.
RAMM, A., Stadsrevisor, Göteborg.
RANDEL, A., Skriftställare, Birger Jarlsgatan 100, Stockholm.

- **RAPP, D., Grosshandlare, Karlavägen 74, Stockholm.
 RASCH, C., Professor, Amaliegade 13, Köpenhamn (Danmark).
 *REHNSTRÖM, A., Direktör, S. Centralgatan 12, Gävle.
 VON REIS, G., Grosshandlare, Göteborg.
 REUTERSKIÖLD, A., Lasarettsläkare, Västervik.
 REUTERSKIÖLD, E., Professor, Kåbo villastad, Uppsala.
 *RICHERT, A., Byråchef i K. Utrikesdepartementet, Kungsholmstorg 3 A, Stockholm.
 RIDDERBJELKE, EVA, Fru, Värtavägen 8, Stockholm.
 RIDDERBJELKE, EVA, Fröken, Värtavägen 8, Stockholm.
 RINGSELLE, G. A., Läroverksadjunkt, S:t Eriksgatan 51, Stockholm.
 ROCÉN, T., Fil. doktor, Gropgränd 4, Uppsala.
 ROSANDER, H., Lektor, Härnösand.
 *ROSÉN, N., Handlande, Postfack 12, Killeberg. *En av Sällskapets stiftare.*
 *VON ROSEN, E., Godsägare, Greve, Rockelstad, Sparreholm.
 *VON ROSEN, MARY, Grevinna, Rockelstad, Sparreholm.
 ROSENBERG, O., Professor, Tegnérlund 4, Stockholm.
 ROTHMAN, G., Doktor, Nynäshamn.
 *RUBEN, AMANDA, Fru, Djursholm.
 RUBEN, GERDA, Fröken, Djursholm.
 RUDEBÉCK, E., Bankdirektör, Hälsingborg.
 *RYDBECK, O., Bankdirektör, Djursholm.
 RYDEBERG, I., Ingenjör, Kyrkogårdsgatan 5, Uppsala.
 RÅDQVIST, G., Farm. stud., Apoteket, Smedjebacken.
 **SACHS, J., Generalkonsul, Villagatan 5—7, Stockholm.
 SAHLGREN, J., Docent, Lund.
 SAHLGREN, GUDRUN, Fru, Lund.
 SAHLIN, C., Bruksägare, Djursholm.
 SALMONSON, O., Direktör, Djursholm.
 SAMUELSON, N., Regementsläkare, Saltsjö-Duvnäs.
 SAMUELSSON, C., Doktor, Barnhusgatan 8, Stockholm.
 *SAMUELSSON, F. G., Disponent, Rånnum, Vargön.
 SAMUELSSON, G., Professor, Stockholm 50.
 SAMUELSSON, K., Grosshandlare, S:t Persgatan 5, Uppsala.
 SAMZELIUS, J. L:SON, Andre bibliotekarie, S:t Larsgatan 4, Uppsala.
 AF SANDEBERG, F., Kapten, Jur. kand., Lövås, Fristad.
 SANDMAN, F., Doktor, Strandvägen 1, Stockholm.
 *SANDWALL, A., f. d. Bankdirektör, Rensgatan 5, Stockholm.
 SCHAGER, GULLI, Fröken, Lidingö villastad.
 SCHOUGH, O., Häradshövding, Östersund.
 SEDERHOLM, G., Landshövding, Nyköping.
 SEGELBERG, I., Doktor, Borås.
 SEGERSTEDT, P., Rektor, Västervik.
 SEGERSTRÖM, A. L., Fondmäklare, Götgatan 73, Stockholm.
 *SERNANDER, R., Professor, Kåbo villastad, Uppsala. *En av Sällskapets stiftare.*
Sällskapets vice ordförande.
 SETTERBLAD, O., Doktor, Jakobsbergsgatan 9, Stockholm.
 SIMMONS, H., Professor, Ultuna, Uppsala.
 SJÖBERG, K., Apotekare, Apoteket Svanen, Stureplan 19, Stockholm.
 **SJÖDAHL, J. Grosshandlare, Linnégatan 5, Stockholm.
 SJÖGREN, J., Läroverksadjunkt, Vänersborg.

- SJÖGREN, O., Med. kand.
SJÖSTRÖM, B., e. Provinsialläkare, Björnlunda.
SJÖSTRÖM, EBBA, Fröken, Sala.
SKOTTSBERG, C., Professor, St. Änggården, Göteborg.
SKÅRMAN, J. A. O., Lektor, Östermalmsgatan 51, Stockholm.
Smålands nation, Uppsala.
SONESSON, N. M., Byrådirektör, Saltsjöbaden.
SOULSBY, B. H., Librarian, British Museum (Nat. Hist.), London S. W. 7 (England).
STARBÄCK, K., Lektor, Östermalmsgatan 75, Stockholm.
STAVENOW, L., Professor, Universitetets Rektor, Järnbrogatan 14, Uppsala.
STELIN, H., Herr, Norrviken.
STENBECK, E., Justitieråd, Grevgatan 4, Stockholm.
STENSTRÖM, J. G., Postexpeditör, Vänersborg.
STERKY, C. E., Krigsråd, Villagatan 5—7, Stockholm.
Stockholms Arbetarebibliotek, Folkets hus, Stockholm.
STOLT, H., Lektor, Visby.
STRANDBERG, A., Direktör, Uppsala.
*STRANDBERG, G., Fondmäklare, Birger Jarlsgatan 2, Stockholm.
STRANDBERG, J., Doktor, Sturegatan 16, Stockholm.
STRANDELL, H., Apotekare, Vasagatan 48 II, Göteborg.
STRÖMMAN, P. H., Lektor, Borås.
STÅLHAMMAR, C. A. C., Överste, Växjö.
STÅLHANE, A., Kassör, Backebo, Surahammar.
SUNDELIN, G., Agronom, Svalöv.
SUNDIN, J. O., Sanatorieläkare, Lugnet, Växjö.
SUNDLER, B., Postexpeditör, Borås.
SUNSTRÖM, K. J., f. d. Överingenjör, Odengatan 92, Stockholm.
SVANFELDT, H., Direktör, Uppsala.
SWARTLING, M., Köpman, Norrköping.
SVEDBERG, T., Professor, Gamla Kemikum, Uppsala.
SVEDELIUS, N., Professor, Luthagsesplanaden 12 B, Uppsala. *Sällskapets skattmästare och föreståndare för Linnéträdgården.*
SVEDELIUS, LISA, Professorska, Luthagsesplanaden 12 B, Uppsala.
*Svenska Läkaresällskapet, Stockholm.
SVENSSON, A., Bokhandlare, Götgatan 3, Uppsala.
SVENSSON, S., Rådman, Falkenberg.
*SVERRE, S. TH., Direktör, Oslo (Norge).
SYK, I., Doktor, Slussplan 5, Stockholm.
SYLVÉN, N., Fil. doktor, Svalöv.
SÅLLBERG, G., Apotekare, Höör.
SÖDERBAUM, H. G., Professor, K. Vetenskapsakademiens sekreterare, Stockholm 50.
*SÖDERBERG, L., Fabrikör, Vintervägen 32 A, Råsunda.
SÖDERBERG, N. J., Domkyrkosyssloman, Domkyrkoplan 2, Uppsala.
SÖDERLIND, G., Byråchef, Kommendörsgatan 34, Stockholm.
SÖDERMAN, ELISABET, f. Siljeström, Fru, Vaksalagatan 5, Uppsala.
SÖDERSTRÖM, A. F., Docent, Kåbo villastad, Uppsala.
SÖDERSTRÖM, CAMILLA, Fru, Kåbo villastad, Uppsala.
*SÖDERSTRÖM, ELSA, Fröken, Strandvägen 17, Stockholm.
TENGVALL, E., Doktor, Hälsingborg.
TERNSTRÖM, R., Grosshandlare, Karlshamn.

- TERSMEDEN, C. R., Kapten, S:t Larsgatan 27 A, Linköping.
THELIN, A., Läroverksadjunkt, Växjö.
THOLSON, C., Apotekare, Apoteket Gripen, Götgatan 57, Stockholm.
THORLING, A. E., Professor, Slottsgränd 1, Uppsala.
TILLY, U., Postmästare, Växjö.
TISELIUS, K., Justitieråd, Djursholm.
TORNBLAD, H., Direktör, Hotell Continental, Stockholm.
TRANA, E., f. d. Borgmästare, Göteborg.
TREFFENBERG, E., Advokat, Djursholm.
TROLANDER, A., Apotekare, Växjö.
*TROLLE, N., Förste hovjägmästare, Frih., Trollenäs.
TRYGGER, SIGNE, Fru, Laboratoriegatan 4, Stockholm.
TULLBERG, FANNY, Professorska, Jakobsbergsgatan 26, Stockholm.
TURESON, G., Fil. lic., Åkarp.
UGGLA, A., Andre bibliotekarie, Slottsgränd 1, Uppsala. *Sällskapets sekreterare och föreståndare för Linnémuseet.*
UGGLA, C., f. d. Häradshövding, Västerås.
UGGLA, E. E:SON, Amanuens, Frih., Sveavägen 45, Stockholm.
UHRBERG, M., Telegrafkontrollör, Linköping.
Upplands nation, Uppsala.
WAHLIN, A. Grosshandlare, Djursholm.
VAHLQUIST, C., Fältläkare, Vadstena.
*WAHLSTEDT, A. J. G., Fältläkare, Hantverkaregatan 31 B, Stockholm.
*WAHLSTRÖM, P. K., Bokförläggare, Storängen.
WALDE, O., Förste bibliotekarie, Järnbrogatan 1 A, Uppsala.
WALDENSTRÖM, J., Med. kand., Järnbrogatan 2, Uppsala.
VALENTIN, A., Köpman, Hässelby köping.
**WALLENBERG, K. A., Bankdirektör, Brahegatan 49, Stockholm.
WALLER, E., Doktor, Lidköping.
WALLIN, N. O., Fil. lic., Bokhandlare, Tegnérsgatan 12, Uppsala.
WALLIN, S., Intendent, Nordiska museet, Stockholm.
WARHOLM, R., f. d. Lasarettsläkare, Kalmar.
WASTENSON, A., Läroverksadjunkt, Södra Vägen 54, Göteborg.
WEDBERG, M., Häradshövding, Örebro.
**WENNBERG, A., Direktör, Djursholm.
WENNERSTEN, G., Godsägare, Linköping.
WESTERBERG, C. R., Grosshandlare, Kungsgatan 51, Uppsala.
WESTMAN, H., Kapten, Valla gård, Linköping.
WETTERDAI, H., Överläkare, Brahegatan 25, Stockholm.
WIBECK, E., Jägmästare, Bråvallagatan 12, Stockholm.
WIBELIUS, O., Sekreterare i K. Skolöverstyrelsen, Agnegatan 7, Stockholm.
*WIBOM, C. O. G., Godsägare, Lidö, Gräddö.
WIDSTRAND, A., Doktor, Bellmansgatan 6, Stockholm.
*WIGELIUS, T., Disponent, Hällefors.
*WIJK, H., Handlande, Lilla Torget 1, Göteborg.
*VON WILLEBRAND, R. F., Helsingfors (Finland).
WIMAN, C., Professor, Kåbo villastad, Uppsala.
VIRDESTAM, G., Komminister, Älmhult.
WISTRAND, LIE, Fröken, Svenska Läkarsällskapet, Stockholm 1.
WITTE, H., Professor, Stocksund.

WITTROCK, G., Professor, Sturegatan 14, Uppsala.
 VLEUGEL, J., Tullförvaltare, Luleå.
 WOLF, TH., Provinsialläkare, Söderåkra.
 WOLFF, L., Med. doktor, Göteborg.
 WOLLERT, C. O. A. E., Kapten, Västerås.
 WOLLERT, R., Byrådirektör, Storgatan 59, Stockholm.
 VOUGT, C. F., Kansliråd, Djursholm.
 *WRANGEL, H., f. d. Utrikesminister, Greve, Stockholm.
 WAHLIN, O., Doktor, Umeå.
 ZETHLIJUS, G., f. d. Kanslisekreterare, Karlavägen 85, Stockholm.
 ÅBERG, E., Direktör, N. Slottsgatan, 6, Uppsala.
 ÅDERMAN, K. W., Professor, Ultuna, Uppsala.
 ÅKERBLOM, D., Läroverksadjunkt, Storgatan 44, Hudiksvall.
 ÅKERLINDH, G., Direktör, Rådmansgatan 18, Stockholm.
 ÅKERLINDH, THYRA, Fru, Rådmansgatan 18, Stockholm.
 ÅKERLUND, Å., Överläkare, N. Mälarstrand 22, Stockholm.
 ÅKERLUND, LALLIE, Doktorinna, N. Mälarstrand 22, Stockholm.
 ÅKERMAN, H., Överlantmätare, Sturegatan 21, Uppsala.
 **ÅKERSTRÖM, B., Bankir, Upplandsgatan 16, Stockholm.
 ÅLUND, C., Bankkamrer, Karlbergsvägen 46 B, Stockholm.
 ÅLUND, V., Jägmästare, Umeå.
 ÅMAN, C., Tandläkare, Ö. Ågatan 49 B, Uppsala.
 **ÅSTRÖM, J., vice Krigsdomare, Vaksalagatan 12, Uppsala.
 ÄDELGREN, N., Registrator, Narvavägen 30, Stockholm.
 ÖDMAN, ANNA, Fröken, Östermalmsgatan 11, Stockholm.
 ÖDMAN, T., Kapten, Strängnäs.
 ÖHRN, D., Doktor, Avesta.
 ÖHRN, J. F., f. d. Provinsialläkare, Storgatan 16, Uppsala.
 *ÖRN, G. O., Bruksägare, Östermalmsgatan 53, Stockholm.
 **ÖRVIG, O., Skibsræder, Bergen (Norge).
 ÖSTERGREN, HJ., Doktor, Naturhist. Museet, Göteborg.
 ÖSTERGREN, O., Docent, Börjegatan 7, Uppsala.

Rättelser till matrikeln mottagas tacksamt av Sekreteraren, adr. Uppsala.

LIPPSALA 1928
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

27372